

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน
กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พ.ศ. 2566

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน
กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

สำนักบริหารและพัฒนาระบบบริหาร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน
กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

พิสุทธิ์ กาบบัว

การค้นคว้าอิสระนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(อาจารย์ ดร.ประมินทร์ นาระทะ)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผานิตย์ นาขยัน)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(อาจารย์ ดร.รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ประธานอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร

(อาจารย์ ดร.รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ญาณิน โอภาสพัฒนกิจ)

รองอธิการบดี

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ชื่อเรื่อง	ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	นายพิสุทธิ์ กาบบัว
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจำแนกกระบวนการศึกษาตามแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ทอผ้าในชุมชนจำนวน 5 คน พบว่า ผ้าทอและเครื่องแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงถือเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมโดยชุดแต่งกายแบบดั้งเดิมนั้น ถักทอขึ้นมาด้วยเครื่องทอผ้าโบราณ เรียกว่า “ก๊อว” ได้ผ้าที่มีหน้าแคบและมีการต่อกันหลาย ๆ ชั้นเพื่อให้ได้ผ้าผืนใหญ่ มีสีและลวดลายที่แตกต่างกันไป ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อ ความคิด และธรรมชาติรอบตัว ลวดลายที่ปรากฏ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ลายสัตว์ ลายพืช และลายผสมอื่น ๆ โดยสื่อความหมายที่แตกต่างกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างสมาชิกผู้ทอผ้าจำนวน 14 คน พบว่า ปัจจุบันในหมู่บ้านขุนแปะไม่มีการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ในการทอผ้าแล้ว แต่ยังคงมีการปลูกฝ้ายเพื่อการอนุรักษ์ และได้มีการซื้อเส้นฝ้ายขาวสำเร็จรูปจากแหล่งอื่นแทน แล้วนำมาย้อมสีธรรมชาติด้วยวิธีแบบดั้งเดิมจากวัตถุดิบในท้องถิ่น ยังคงมีการทอผ้าด้วยก๊อว และมีผลิตภัณฑ์จากผ้าที่ทอ 5 รูปแบบ ได้แก่ เสื้อ กะเหรี่ยง ผ้าขึ้นกะเหรี่ยง ผ้าห่ม ยาม และผ้าพันคอ โดยมีการจำหน่ายในร้านค้าภายในชุมชน และมีการนำไปจำหน่ายตลาดภายนอกชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ที่ 3 การศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่ม จากกลุ่มตัวอย่างสมาชิกผู้ทอผ้าจำนวน 14 คน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีความต้องการเพิ่มเติมความรู้ในการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ จึงมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ เพื่อสร้างเสริมทักษะ ซึ่งหลักการที่ใช้ดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้า ได้แก่ พารู้ พาดู พาทำ และพาประเมินผล โดยนำผลิตภัณฑ์ผ้าที่ดำเนินการอยู่เดิมมาดัดแปลงใหม่ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัย จากผลการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ประกอบด้วย 1) กิจกรรม “พารู้” สมาชิกผู้ทอผ้าได้รับรู้และเข้าใจคุณค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่มีอยู่เดิมว่ายังสามารถนำมาต่อยอดสร้างมูลค่าได้ 2) กิจกรรม “พาดู” การที่ผู้ทอได้เห็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่นิยมในปัจจุบันทำให้เกิดแนวคิดที่จะปรับปรุงผลิตภัณฑ์จากเดิมให้มีความทันสมัย 3) กิจกรรม “พาทำ” สมาชิกกลุ่มร่วมกันคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความทันสมัยผสมผสานกับรูปแบบของลวดลายเดิมเพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และการสื่อความหมายแบบดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงร่วมกันกำหนดหน้าที่และแบ่งหน้าที่ในการจัดทำผลิตภัณฑ์ และ 4) กิจกรรม “พาประเมินผล” โดยให้สมาชิกกลุ่ม ได้นำเสนอแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง ในด้านของความเป็นไปได้และระยะเวลาของการดำเนินการเป็นไปตามที่กำหนดไว้ รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนระยะเวลาตามความเหมาะสมกับการดำเนินการได้จริง มีการประเมินคุณภาพของสินค้า ได้แก่ ความสวยงาม ความละเอียด ความคงทนในการใช้งาน และความคุ้มค่าในรูปแบบของการใช้งานที่หลากหลาย

คำสำคัญ : ผ้าทอกะเหรี่ยง, ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง, วิสาหกิจชุมชน, กลุ่มหัตถกรรม

Title	THE WISDOM OF KAREN TEXTILE WEAVING PRODUCTION OF KHUN PAE HOUSEWIFES HANDICRAFT GROUP COMMUNITY ENTERPRISE BAN PAE SUB-DISTRICT, CHORM THONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE
Author	Mr. Phisut Kapbua
Degree	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Dr. Porramin Narata

ABSTRACT

This qualitative study was conducted to investigate: 1) background of the wisdom about production of Karen textile weaving of Khun Pae Housewife Handicraft Group Community Enterprise; 2) the wisdom about the production of Karen textile weaving of the community enterprise; and 3) the process of Karen textile weaving product development of the community enterprise.

According to objective 1, an interview schedule was used for data collection conducted with a sample group of 5 elderly people. It was found that woven clothes and clothing of the Karen people were considered unique in everyday life and ritual ceremonies. Also, the traditional dress was woven using an ancient loom called “Kee Eaw”. It produced the cloth having a narrow width and many pieces were joined together to be a big piece of cloth. It had different colors and patterns which reflected beliefs, thoughts, and surrounding nature. The patterns that appeared could be divided into three categories: animal pattern, plant pattern, and other mixed patterns which conveyed different meanings.

In terms of objective 2, an interview schedule was used for data collection conducted with a sample group of 14 weaver members. It was found that there was no cotton cultivation in the village for weaving but conservation. However, ready-

made white cotton threads were purchased from other sources and dyed naturally with traditional methods from local raw materials. There were products made from woven clothes of 5 forms : Karen shirt, Karen Sarong, blanket, shoulder bag, and scarf. These products were sold in community shops and markets outside the community in various occasions.

Based on objective 3, an interview schedule and focus group discussion were used for data collection. It was conducted with a sample group of 14 weaving members. It was found that most of the informants wanted to learn more about product development design. Thus, there was organizing of educational activities to enhance skills. The principles used to develop cloth products included knowledge acquisition, educational trip, learning by doing, and participation in an assessment. Existing cloth products were reworked in to modern products. From the results of such activities, it comprised the following: 1) knowledge acquisition activities convinced the weaving members realized that existing woven cloth products could be further developed to generate additional business value; 2) educational trip gave rise to the idea that would improve existing products to be modern; 3) learning by doing encouraged group forming to design modern products with the combination of existing patterns which conveyed traditional meaning of the community; and 4) participation in an assessment encouraged group members to propose ideas about designing products from their own woven clothes. Possibility and period of time of operation were as determined. There was adjustment of the time period to be appropriate with actual operations. Also, there was an assessment of the quality of the products based on beauty, refinement, durability in use, and value in the form of variety of tasks using.

Keywords : Karen textile weaving, wisdom on Karen textile weaving production, community enterprise, handicraft group

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผานิตย์ นาขยัน และอาจารย์ ดร. รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย ที่คอยให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการดำเนินการวิจัยตลอดมาอย่างใกล้ชิด

ขอขอบพระคุณเพื่อนนักศึกษา สาขาการพัฒนากฎมีสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร รุ่นที่ 17 ทุกท่านด้วย ที่ได้ร่วมกันลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ส่งผลให้งานวิจัย สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

พิสุทธิ์ กาบบัว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์.....	6
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ.....	6
บทที่ 2 ทฤษฎีและการตรวจเอกสาร.....	7
หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	8
ทฤษฎีในการวิจัย.....	10
แนวคิดในการวิจัย.....	21
ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง.....	23
การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง.....	31
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34

กรอบแนวคิดในการวิจัย	36
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย.....	37
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	38
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	38
การเก็บรวบรวมข้อมูล	40
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	40
ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	41
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	42
ตอนที่ 1 การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรม แม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่.....	43
ตอนที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่ม หัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่	102
ตอนที่ 3 ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่	135
บทที่ 5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	162
สรุปผลการวิจัย.....	163
อภิปรายผลการวิจัย.....	170
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	174
บรรณานุกรม.....	175
ภาคผนวก.....	180
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์	181
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	183
ภาคผนวก ค แบบกิจกรรม.....	194
ภาคผนวก ง รูปภาพการดำเนินการวิจัย.....	199
ประวัติผู้วิจัย.....	202

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงลวดลายผ้าทอบน “เสื่อเชชูโป” ของนางจำโป บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)	67
ตารางที่ 2 แสดงลวดลายผ้าทอบน “เสื่อเชชูโป” ของนางสำเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)	69
ตารางที่ 3 แสดงลวดลายผ้าทอบน “เสื่อเชชูโป” ของนางกิติ มูทา (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)	71
ตารางที่ 4 ลักษณะพิเศษของต้นฝ้ายขุนแปะ	87
ตารางที่ 5 เครื่องมือในการผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิม	90
ตารางที่ 6 แสดงอุปกรณ์-เครื่องมือ ในการทอผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม	93
ตารางที่ 7 ข้อมูลด้านการเก็บเกี่ยววัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย	118
ตารางที่ 8 แสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการย้อมสีผ้าของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน	128
ตารางที่ 9 แสดงความต้องการในการเพิ่มมูลค่าผ้าทอกะเหรี่ยงของสมาชิกกลุ่ม	137
ตารางที่ 10 ที่มารูปแบบลวดลายที่นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์	148
ตารางที่ 11 แสดงรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ	149
ตารางที่ 12 แสดงรูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านขุนแปะ	156

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	36
ภาพที่ 2 พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย.....	37
ภาพที่ 3 อาณาเขตการปกครองบ้านขุนแปะ.....	44
ภาพที่ 4 อาณาเขตพื้นที่หมู่บ้านขุนแปะ.....	44
ภาพที่ 5 แผนผังหอย่อมบ้านขุนแปะ.....	45
ภาพที่ 6 แผนผังหอย่อมบ้านผาขาว.....	45
ภาพที่ 7 แผนผังหอย่อมบ้านปากกล้วย 1.....	46
ภาพที่ 8 แผนผังหอย่อมบ้านปากกล้วย 2.....	46
ภาพที่ 9 เป็นการผ้าปักที่มีการผสมผสานหลากหลายเข้าด้วยกันและใช้สีสันทึ่สดกว่า.....	55
ภาพที่ 10 แสดงภาพ เบอะพะทอ (ซ้าย) และเบอะโปะโละ (ขวา).....	56
ภาพที่ 11 แสดงภาพ ต้นลูกเต๋อย พันธุ์ เบอะโปะโละ.....	56
ภาพที่ 12 ลายขัด.....	58
ภาพที่ 13 การทอผ้าลายขัด.....	59
ภาพที่ 14 ลายสลั่บสี.....	59
ภาพที่ 15 ลายมัดหมี่กะเหรี่ยง (ซ้าย) และเส้นฝ้ายที่ผ่านการมัดย้อมสำหรับทอลายมัดหมี่ (ขวา).....	60
ภาพที่ 16 ลายเมล็ดแตงกวา.....	61
ภาพที่ 17 ลายดอกมะเขือ.....	61
ภาพที่ 18 ลายกากบาท.....	62
ภาพที่ 19 ลายทางเดิน.....	62
ภาพที่ 20 ลายเกล็ดงูเหลือม.....	63
ภาพที่ 21 ลายชะแล.....	63

ภาพที่ 22	ลายดอก.....	64
ภาพที่ 23	ลายดาวพระจันทร์.....	64
ภาพที่ 24	ลายตีนหมา.....	65
ภาพที่ 25	ลายสี่เหลี่ยมผืนผ้า.....	66
ภาพที่ 26	ลายทอ “เซซูโพอ”.....	66
ภาพที่ 27	ลายทอ “เซซูโพอ”.....	69
ภาพที่ 28	ลายผ้าทอ จากนางกิลี (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม).....	70
ภาพที่ 29	แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงโปว์ผู้หญิง.....	73
ภาพที่ 30	แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง จังหวัดตาก.....	74
ภาพที่ 31	แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง บ้านพะมอลอ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	75
ภาพที่ 32	เสื้อเซเบอะ (สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว).....	76
ภาพที่ 33	เสื้อเซกอ (สำหรับผู้ชาย).....	77
ภาพที่ 34	เสื้อเซวา (สำหรับหญิงสาวโสด).....	77
ภาพที่ 35	ลายผ้าซิ่น.....	79
ภาพที่ 36	ซิ่นกะเหรี่ยง.....	79
ภาพที่ 37	ลายเส้นตรงธรรมดา.....	80
ภาพที่ 38	ผ้าห่มกะเหรี่ยง.....	81
ภาพที่ 39	ย่ามกะเหรี่ยง.....	81
ภาพที่ 40	ภาพรูปแบบผ้าพันคอดั้งเดิม.....	82
ภาพที่ 41	รูปแบบผ้าพันคอใหม่.....	83
ภาพที่ 42	การแต่งกายชายชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ.....	84
ภาพที่ 43	การแต่งกายชาย-หญิง ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ.....	84
ภาพที่ 44	การแต่งกายชาย-หญิง ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ.....	85

ภาพที่ 45	แสดงการแต่งงานชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ	86
ภาพที่ 46	โครงสร้างกึ่งทอผ้า	97
ภาพที่ 47	การอีดฝ้าย.....	103
ภาพที่ 48	การทอผ้า.....	105
ภาพที่ 49	ใบสาบเสือ บ้านขุนแปะ	109
ภาพที่ 50	ต้นหอม บ้านขุนแปะ.....	110
ภาพที่ 51	ไม้สัก จากป่าธรรมชาติข้างทางขึ้นสู่หมู่บ้านขุนแปะ	111
ภาพที่ 52	ไม้ประดู่ จากป่าธรรมชาติข้างทางขึ้นสู่หมู่บ้านขุนแปะ	112
ภาพที่ 53	ไม้ฝางจากป่าธรรมชาติข้างทางขึ้นสู่หมู่บ้านขุนแปะ	113
ภาพที่ 54	ต้นเพกา ในหมู่บ้านขุนแปะ	114
ภาพที่ 55	ต้นยอ ในหมู่บ้านขุนแปะ	115
ภาพที่ 56	ขมิ้น ในหมู่บ้านขุนแปะ.....	116
ภาพที่ 57	มะเกลือ ในหมู่บ้านขุนแปะ	117
ภาพที่ 58	ครั่ง ในหมู่บ้านขุนแปะ.....	117
ภาพที่ 59	วัสดุที่ใช้ย้อมแบบแห้ง	120
ภาพที่ 60	การหมักดองมะเกลือ	121
ภาพที่ 61	การกรองแยกน้ำกับกากมะเกลือ	121
ภาพที่ 62	การย้อมเส้นด้าย	121
ภาพที่ 63	การตากเส้นด้าย.....	122
ภาพที่ 64	แม่สี ที่ใช้ในการย้อมปัจจุบัน	122
ภาพที่ 65	ขั้นตอนการย้อมสีวัตถุดิบ	124
ภาพที่ 66	การย้อมสีจากเปลือกไม้ฝาง	125
ภาพที่ 67	การย้อมสีฝ้ายจากเปลือกไม้ฝาง	125
ภาพที่ 68	ฝ้ายที่ย้อมเสร็จแล้ว.....	126

ภาพที่ 69	การเตรียมผ้าที่ย้อมแล้วไปตาก	126
ภาพที่ 70	การตากผ้าโดยสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรม	127
ภาพที่ 71	การย้อมเย็น	127
ภาพที่ 72	สีพาสเทล (Pastel Color)	128
ภาพที่ 73	การลื้อผ้าเพื่อทำเป็นก้อนกลมก่อนนำไปทอผ้า	130
ภาพที่ 74	การขึ้นเครื่องทอ	131
ภาพที่ 75	การเริ่มคล้องด้าย	132
ภาพที่ 76	การดึงด้าย	133
ภาพที่ 77	การทอผ้ากับเครื่องทอทอไซ้	133
ภาพที่ 78	แผนผังกิจกรรม “พา”	140
ภาพที่ 79	การนำเสนอผลงาน การออกแบบผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มที่ 1	143
ภาพที่ 80	กระเป๋าจากผ้าชิ้นกะเหรี่ยง ของกลุ่มที่ 1	144
ภาพที่ 81	การนำเสนอผลงาน การออกแบบผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มที่ 2	145
ภาพที่ 82	กระเป๋าจากผ้าพันคอ ของกลุ่มที่ 2	146
ภาพที่ 83	โครงสร้างกระเป๋าสตรีจากเสื่อกะเหรี่ยง	152
ภาพที่ 84	โครงสร้างเสื่อจากชิ้นกะเหรี่ยง	153
ภาพที่ 85	เสื่อคลุมสไตล์ญี่ปุ่น จากผ้าห่มกะเหรี่ยง	154
ภาพที่ 86	โครงสร้างกระเป๋าจากเสื่อกะเหรี่ยง	154
ภาพที่ 87	โครงสร้างกระเป๋าจากผ้าพันคอกะเหรี่ยง	155
ภาพที่ 88	แสดงรูปแบบโลโก้รูปแบบเดิม (ซ้าย) และโลโก้รูปแบบใหม่ (ขวา)	158
ภาพที่ 89	แสดงโลโก้รูปแบบใหม่	159

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

วัฒนธรรมหัตถกรรม (Handcraft culture) เป็นสิ่งที่เคียงคู่กับอารยธรรมมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์และมีผลกระทบ โดยตรงต่อวิถีชีวิตมนุษย์ เนื่องจากหัตถกรรม เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด อาทิ หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาช่วยให้มนุษย์รู้จักหุงต้มอาหาร และหัตถกรรมถักทอ ทำให้มนุษย์มีเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น การสร้างหัตถกรรมเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอยเป็นหลัก ซึ่งต่างไปจากวัตถุประสงค์ของการสร้างงานศิลปะประเภทจิตรศิลป์ แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านกับวัฒนธรรม ดังที่ วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2539) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ที่มี ขนบประเพณี ความเชื่อ และศาสนา เป็นกรอบกำหนดให้ดำเนินชีวิตไปตามแบบแผนที่สืบทอดกันมาตามยุคสมัยและกาลเทศะแล้ว วัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ วิถีชีวิตของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ดำเนินไปตามขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และแบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาล ตั้งแต่ลักษณะนิสัย ค่านิยม แนวคิด และภูมิปัญญาที่ สัมสมกันมาในกลุ่มชนนั้น ๆ โดยปัจจุบันศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านจึงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมพื้นบ้านในลักษณะต่าง ๆ

ความแตกต่างในทางวัฒนธรรม ขนบประเพณี และวิถีชีวิต ทำให้เกิดความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสั่งสมด้วยระยะเวลาอันยาวนานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ ประจำของแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นเครื่องบ่งชี้ความแตกต่างของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาซึ่งอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ดังที่พบเห็นในชนเผ่าต่าง ๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง อีเก้อ เป็นต้น ซึ่งจะมีความแตกต่างและเฉพาะตัว ดังนั้นหากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสนับสนุนและสืบสานจะทำให้เกิดความคงอยู่ที่ยั่งยืนขึ้น อย่างไรก็ตามโลกปัจจุบันกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์การของเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกันประเทศไทยก็กำลังเผชิญกับปัญหาการถูกกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งขยายตัวไปถึงชาวกะเหรี่ยงที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการแต่งกาย โดยการแต่งกายตามจารีตถือเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เอื้ออำนวยให้ชาวกะเหรี่ยงยังคงมีการทอผ้าใช้เองในสังคม ในขณะที่ชาวเขาเผ่าอื่น ๆ เริ่มมีการนำผ้าทอสำเร็จรูปมาตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายประจำเผ่า แทนการทอขึ้นใช้เอง ซึ่งทำให้ชนรุ่นหลัง ๆ ไม่รู้จักวิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิม (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2555) การแต่งกายตามจารีตของชาวกะเหรี่ยงตามที่กล่าวถึงเป็นสิทธิในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีต ประเพณีที่ได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา

66 ที่ว่าด้วยบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ และฟื้นฟูจารีตประเพณี ตลอดจนอนุรักษ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตัวเองและเรียนรู้ด้วยตนเอง

กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นกลุ่มชาวไทยภูเขาที่ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่มย่อย คือ กะเหรี่ยงโป กะเหรี่ยงปกากะญอ กะเหรี่ยงตองสู และกะเหรี่ยงบะเว กะเหรี่ยงมีภาษาพูดเรียกว่า “ภาษากะเหรี่ยง” และมีภาษาเขียนเป็นของตัวเองที่มีการดัดแปลงมาจากภาษาพม่าและภาษาโรมัน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายผูกพันใกล้ชิดธรรมชาติพึ่งพาพึ่งน้ำ ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ปลูกผักสำหรับนำมาทำอาหารมากกว่าการค้า รักสงบ นอบน้อม อยู่กันเป็นกลุ่มเน้นความสามัคคี รักพวกพ้อง กตัญญูต่อบรรพบุรุษ แต่เดิมชาวเขาเผ่า กะเหรี่ยงนับถือผี มีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีการบวงสรวงและเซ่นสังเวย อย่างเคร่งครัด ภายหลังหันมานับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์มากขึ้น แต่ความเชื่อเดิมยังคงมีอยู่ไม่น้อยเชื่อว่าทุก สิ่งในธรรมชาติมีชีวิต มีขวัญและวิญญาณคอยปกป้องรักษามนุษย์และธรรมชาติคอยพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน มีพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพและกตัญญูต่อธรรมชาติอย่างชัดเจน การแต่งกายประจำชน เผ่าสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจนและยังมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มกะเหรี่ยงโป และกลุ่มกะเหรี่ยง ปกากะญออัตลักษณ์บนเครื่องแต่งกายเป็นลวดลายดั้งเดิมปรากฏบนผ้าทอที่สืบทอดมาจากบรรพ บุรุษ เป็นลวดลายที่พบได้ในกะเหรี่ยงโปและปกากะญอแทบทุกพื้นที่ เช่น ลายเป็นสี่เหลี่ยมขนม เปียกปูน ลายดอกไม้ ลายเส้นตรง ลายกากบาทมักเกิดจากการสังเกต โดยการใช้จินตนาการ นำเอา ลักษณะเด่นจากสิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งพืชพรรณ ดอกไม้ ต้นไม้ สัตว์น้อยใหญ่ ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน จนถึงประเพณีและคตินิยมของชนเผ่ามาประยุกต์ลงสู่ลวดลาย บนผืนผ้า(นิชกานต์ กุลเมืองน้อย และคณะ, 2563)

ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณ ด้วยกรรมวิธีการทอที่โดดเด่นเป็น เอกลักษณ์จากเครื่องมือทอแบบห้างหลัง ทำให้ได้ผ้าหน้าแคบ ไม่มีการวัดขนาดหน้ากว้างของผ้าทอ โดยยึดรูปร่างของผู้ทอเป็นมาตรฐาน แต่ลวดลายบนผืนผ้าที่ได้กลับหลากหลายอย่างน่าอัศจรรย์ นอกจากนั้นยังมีภูมิปัญญาในการย้อมผ้าที่มีการใช้วัสดุจากธรรมชาติมาทำการย้อมที่ทำให้เกิดสีบนผืนผ้า ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะและความแตกต่างจากสีเคมีทำให้ผ้าทอกะเหรี่ยงมีความน่าสนใจ ซึ่ง ความสำคัญของผ้าทอย้อมสีธรรมชาติของชาวกระเหรี่ยงเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกทาง อัตลักษณ์ ด้วยเทคนิคการย้อมจากพืชและแมลง ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นตามธรรมชาติ มาสร้างสรรค์สี ย้อมผ้าที่หลากหลาย แล้วนำฝ้ายสีมาทอแบบยกดอก อีกทั้งยังมีการปักด้วยเส้นฝ้ายหลากสี ผสมผสานการปักตกแต่งด้วยเมล็ดลูกเดือย หากพบเห็นผืนผ้าที่มีเอกลักษณ์ในลักษณะเช่นนี้ เราก็สามารถรับรู้ได้ทันทีว่า นี่คือผ้าทอแห่งชนเผ่ากะเหรี่ยง แต่พบปัญหาโดยภูมิปัญญาดังกล่าวเริ่ม

สูญหายไป ทำให้เป็นที่น่าเสียดายอย่างมาก ปัจจุบันช่างทอผ้ากะเหรี่ยง ในหมู่บ้านลดน้อยลงจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่คนในชุมชนบางกลุ่มยังมองเห็นถึงความสำคัญในการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา

ผ้าทอของกะเหรี่ยงในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยสร้างให้ผู้อทอ และครอบครัวเกิดรายได้และเกิดอาชีพขึ้นภายในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการทอผ้าของกะเหรี่ยง เริ่มหายไป เนื่องจากบริบททางภูมิสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม อิทธิพลของการศึกษาและการสื่อสารที่พัฒนาขึ้น การมีเสื้อผ้าราคาถูกที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม เข้ามาจำหน่ายมากขึ้น และในปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงมีความสนใจที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกภาคเกษตร มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิต (Life Style) และวัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในเรื่องการทอผ้าที่ลดน้อยลง ดังจะเห็นได้จากกะเหรี่ยงรุ่นหนุ่มสาว ในปัจจุบันที่แต่งกายตามสมัย จะมีเพียงแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงใส่ผ้าทอกะเหรี่ยงอยู่

ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง ภายใต้บริบทภูมิสังคมของชุมชนบ้านขุนแปะ รวบรวมองค์ความรู้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ที่จะทำให้ผ้าทอกะเหรี่ยงพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบันที่มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปได้ในหลายรูปแบบ สร้างอาชีพเสริมที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสำหรับชาวกะเหรี่ยง ซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ให้สูญหายและคงอยู่ในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. ได้ทราบภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
3. ได้กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกระเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยการพัฒนากลุ่มทอผ้า ภายใต้บริบทภูมิสังคมของชุมชนบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการกำหนดขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1 ความเป็นมาของผ้าทอกระเหรี่ยง ที่มา การเริ่มทอ
 - 1.2 บุคคลที่มีภูมิปัญญาในการทอผ้ากระเหรี่ยงในชุมชน
 - 1.3 ความหมายของผ้าทอกระเหรี่ยงแต่ละรูปแบบ และความแตกต่างจากผ้าทอกระเหรี่ยงจากชุมชนอื่น
 - 1.4 การใช้งานจากผ้าทอกระเหรี่ยงแต่ละรูปแบบ
 - 1.5 รูปแบบของการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงแบบเดิม ได้แก่ การปลูกฝ้ายในรูปแบบของการอนุรักษ์ การผลิตเส้นฝ้ายที่ใช้ทอ เครื่องมือในการผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิม วิธีการทอแบบดั้งเดิม
 - 1.6 พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอกระเหรี่ยงของชุมชน
2. ศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ
 - 2.2 การจัดหาวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย การแยกประเภทของวัสดุที่ใช้ย้อม ได้แก่ จากพืช เช่น ใบ ดอก ผล เมล็ด ราก เปลือก ลำต้น

2.3 การสกัดสีที่ใช้ในการย้อมเส้นฝ้าย ได้แก่ การจัดเฉดสีที่ได้จากวัสดุต่าง ๆ การผสมสีจากแม่สีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ

2.4 วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อม ขั้นตอนการย้อม รูปแบบในการย้อม

2.5 ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอผ้าทอกะเหรี่ยง

2.6 ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการทอ รูปแบบในการทอ

2.7 การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงในแต่ละขั้นตอน

3. ศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย

3.1 การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยง ได้แก่ ความต้องการของผู้บริโภค รูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่ สมาชิกผู้ออกแบบในแต่ละช่วงวัย

3.2 รูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

3.3 การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในการดำเนินการ ออกแบบ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

ขอบเขตพื้นที่

ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตประชากร

สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตเวลา

ตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปี พ.ศ. 2559 มาจนถึงปัจจุบัน

นิยามศัพท์

ภูมิปัญญา หมายถึง หมายถึง เทคนิคและกระบวนการในการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของบ้านขุนแปะ ที่ได้จากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ที่ได้ถ่ายทอดให้กับผู้ทอผ้าบ้านขุนแปะปัจจุบัน

กลุ่มทอผ้า หมายถึง การรวมตัวกันของแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อดำเนินงานกิจกรรมทอผ้า ได้แก่ การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ, การย้อมสี และการทอผ้า จัดจำหน่าย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ผ้าทอกะเหรี่ยง หมายถึง ผ้าที่ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรูปแบบของการทอด้วยมือจากเครื่องมือทอผ้าแบบพื้นบ้านของชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีความโดดเด่นในเรื่องของลวดลายการทอ และการตกแต่งผ้าด้วยการปักผ้าของชนเผ่า

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง หมายถึง การทอผ้าของชุมชนชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีเอกลักษณ์ด้วยกรรมวิธีการทอจากเครื่องมือทอแบบห้างหลังที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น

ภูมิปัญญาการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง หมายถึง กรรมวิธีและเทคนิคในคัดเลือกเส้นฝ้าย การย้อมสี และการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่าง ๆ เป็นเทคนิคและความสามารถของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น

การมีส่วนร่วมในการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง หมายถึง กระบวนการที่ผู้ทอผ้าบ้านขุนแปะ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกันในการดำเนินงานพัฒนาการทอผ้าขุนแปะ ประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ในการทอผ้ากะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง หมายถึง การที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ได้ร่วมกันคิด ออกแบบ แกะใจหรือปรับปรุงผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อให้สินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง จากที่ยังอยู่เดิมให้ดีขึ้น

บทที่ 2

ทฤษฎีและการตรวจเอกสาร

การศึกษาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในบทนี้ได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบความคิดในงานวิจัย รวมถึงการนำเสนอเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการตรวจเอกสาร ดังนี้

1. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

- 1.1 ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ
 - 1.2 ระเบิดจากข้างใน
 - 1.3 แก้ปัญหาที่จุดเล็ก
 - 1.4 ทำตามลำดับขั้น
 - 1.5 ภูมิสังคม
 - 1.6 การมีส่วนร่วม
2. ทฤษฎีในการวิจัย
- 2.1 ทฤษฎี 4 MS
 - 2.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดในการวิจัย
- 3.1 แนวคิดการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนทอผ้า
4. ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง
- 4.1 ประวัติความเป็นมาของชาวกะเหรี่ยง
 - 4.2 วัฒนธรรมผ้าทอ ลวดลาย และสีของผ้าทอกะเหรี่ยง
 - 4.3 การผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง
5. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง
6. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นการดำเนินงานในลักษณะของทางสายกลางที่สอดคล้องกับวิถีสังคมไทย และสามารถปฏิบัติได้จริง โดยเน้นการพัฒนาคน และยึดหลักผลประโยชน์ของปวงชน และการมีส่วนร่วม ตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนภูมิสังคม ที่คำนึงถึงความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และการพึ่งพาตนเอง โดยดำเนินการอย่างบูรณาการที่อาศัยความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และการรู้จัก สามัคคี ของทุกฝ่าย (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ซึ่งการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้นำหลักการทรงงาน ด้านต่าง ๆ มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่ง จะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่นักวิชาการและราษฎรในพื้นที่ ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และตรง ความต้องการของประชาชน การศึกษาจึงเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากกลุ่มผู้ทอ องค์กรประกอบของการดำเนินงาน ส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการดำเนินงานพัฒนา ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

2. ระเบิดจากข้างใน

ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ดังพระราชดำรัสว่า “ระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัว หรือตั้งตัว อย่ายึดโดยที่ผู้รับยังไม่พร้อมที่จะใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

การศึกษาถึงภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นการศึกษาเพื่อให้กลุ่มผู้ทอได้ทราบถึงศักยภาพ ความพร้อม ปัญหาอุปสรรคของตนเอง เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาคนในชุมชน สร้างความพร้อมของทุกคนในสังคมนั้น เพื่อเป็นแรงผลักดันและพลังในการร่วมกันคิด วิเคราะห์ และร่วมกันทำในสิ่งที่ทุกคนมองว่าเป็นปัญหา จะต้องพัฒนาให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม และเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงค่อยขยายการดำเนินงานสู่ชุมชนอื่น หรือสังคมภายนอก

3. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ไขปัญหของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ (Micro) คือ การแก้ไขปัญหาจากจุดเล็ก ๆ ก่อนที่คนมักจะมองข้าม

การศึกษาถึงภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง จึงเริ่มต้นที่การแก้ไขปัญหจากจุดเล็ก Micro แก้ไขอย่างค่อยเป็นค่อยไป และไปสู่จุดใหญ่อย่าง Macro เป็นการแก้ปัญหาให้ถูกจุด

4. ทำตามลำดับขั้น

ในการทรงงานพระองค์จะทรงเริ่มต้นจากสิ่งจำเป็นที่สุดของประชาชนก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้วก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไปได้ จากนั้นจะเป็นเรื่องสาธารณสุขโภชนาการขั้นพื้นฐานและสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ เช่น ถนน แหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค ที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่ายเน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด

การดำเนินงาน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านวิชาการด้านการจัดหวัดฤดูดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบจากธรรมชาติ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย การแยกประเภทของวัสดุที่ใช้ย้อม ได้แก่ จากพืช เช่น ใบ ดอก ผล เมล็ด ราก เปลือก ลำต้น และจากสัตว์ เช่น ครั่ง และแมลงต่าง ๆ ให้ปรับใช้และสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรวัตถุดิบ และอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอร่วมกัน สร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งทรัพยากรดังกล่าว

5. ภูมิสังคม

การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน และใช้หลักในการปรับตัวให้อยู่กับธรรมชาติให้ได้

การดำเนินงานศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง ได้ยึดหลักตามภูมิสังคม โดยคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงของหมู่บ้านขุนแปะ และวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ในรูปแบบของชาติพันธุ์ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง มากำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาภายใต้ภูมิประเทศและภูมิสังคมของพื้นที่

6. การมีส่วนร่วม

ในการทรงงานพระองค์ทรงเปิดโอกาสให้ทุกฝ่าย ทั้งประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็น หรือที่เรียกประชาพิจารณ์เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยให้เอาชาวบ้านเป็นครู

การดำเนินงาน ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชน ทั้งกลุ่มผู้ทอผ้าในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน ทุกเพศทุกวัย เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์ ในการดำเนินงานศึกษาวิจัย ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

ทฤษฎีในการวิจัย

1. ทฤษฎี 4 MS

ดอกจันท์ คำมีรัตน์ (2552) กล่าวว่า ทรัพยากรในการบริหาร (Resources) ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหารสามารถแบ่งแยกได้เป็น 4 ประเภท หรือเรียกย่อ ๆ ว่า 4M คือ

1.1 บุคลากร (Man)

มีการกำหนดนโยบายการบริหารงานให้พนักงานแต่ละคนต้องผ่านกระบวนการการฝึกฝนทักษะความสามารถก่อนเข้างาน จึงจะมอบหมายงานที่มีลักษณะเหมาะสมกับทักษะที่มีให้แต่ละคน เป็นไปตามแนวคิดของ Max Weber (1864-1920) ทฤษฎีการจัดการตามระบบราชการ (Bureaucratic management) ที่องค์การควรจะถูกบริหารบนพื้นฐานของเหตุผล และไม่เป็นส่วนตัว โดยการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้าน มีการส่งเสริมพัฒนาความรู้ความสามารถของพนักงานให้เกิดความเชี่ยวชาญอยู่ตลอดเวลา สร้างคนให้มีประสิทธิภาพมีความพร้อมต่อการทำงานและการเรียนรู้งานใหม่ ๆ เพื่อให้ชิ้นงานที่ผลิตออกมามีคุณภาพ เป็นการบริหารคนให้มีประสิทธิภาพตามแนวคิดของ วิรัช วิรัชนิการวรรณ (2548) ที่กล่าวว่า การบริหารคนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการบริหารและเรียกได้ว่าเป็นองค์ประกอบของการบริหาร ที่ผู้บริหารแต่ละคนนำไปใช้ในกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.2 งบประมาณ (Money)

มีการกำหนดแนวทางการบริหารการใช้จ่ายเงินหรือต้นทุนการผลิตอย่างประหยัดและคุ้มค่าให้ได้ผลลัพธ์มากกว่าต้นทุนที่กำหนดไว้ ซึ่งการบริหารการเงินองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจัดการตามแนวคิดของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2548) การควบคุมการผลิตงานที่มีผลงานที่ไม่มีคุณภาพให้น้อยที่สุด ซึ่งมาจากเทคนิค เครื่องมือเครื่องใช้และพนักงานผลิตที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงเป็นหลักของการบริหารในด้านการควบคุมของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) และพัฒนาสิ่งเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา การใช้เครื่องมืออย่างระมัดระวังและช่วยกันดูแลรักษา เพื่อให้ต้นทุนการผลิตที่มีในกระบวนการต่าง ๆ เป็นไปอย่างประหยัดคุ้มค่า ทำให้องค์กรมีเงินไปพัฒนาด้านอื่น ๆ หรือการจัดสวัสดิการอื่นเพิ่มเติมให้พนักงานได้ต่อไป กล่าวคือการบริหารการเงินเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเชิงกลยุทธ์ได้โดยคำนึงถึง 1) ลักษณะการดำเนินงานขององค์การ 2) ลักษณะธุรกิจในอนาคต 3) สภาพแวดล้อม 4) การจัดสรรทรัพยากร 5) การปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์

นอกจากนั้นการบริหารการเงินอย่างประหยัดและคุ้มค่านั้นก็มีความสอดคล้องกับการกำหนดกลยุทธ์ระดับธุรกิจที่ต้องการเป็นผู้นำด้านต้นทุนต่ำ (Cost Leadership) ในเชิงการแข่งขันเป็นการกำหนดกลยุทธ์ที่ครอบคลุมวิธีการในการแข่งขัน แก่ผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงาน (Function) ต่าง ๆ มุ่งเน้นให้แผนงานตามหน้าที่พัฒนากลยุทธ์ขึ้นมาโดยอยู่ภายใต้กรอบของกลยุทธ์ เช่น แผนการผลิต แผนการตลาดแผนการดำเนินงานทั่วไป แผนการด้านทรัพยากรบุคคล แผนการเงิน เป็นต้น

1.3 วัสดุอุปกรณ์ (Material)

โดยการกำหนดแนวทางการใช้งานเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นส่วนสำคัญของการผลิตออกมาให้มีคุณภาพ และผลิตได้ในระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้นจึงกำหนดให้พนักงานทุกคน ต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้งานเครื่องมือต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยมีการฝึกฝนและทำความเข้าใจรวมถึงเทคนิคต่าง ๆ ที่จะเป็นการดูแลรักษาและป้องกันอันตรายหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงานได้

เครื่องมือ (Machine) คือ เครื่องใช้หรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการผลิต ในส่วนนี้แม้จะเป็นส่วนสุดท้ายของปัจจัย เนื่องจากหากพิจารณาในเรื่องการผลิต จะสามารถทำได้แม้จะมีเพียงปัจจัยใน 3 ส่วนแรก แต่การผลิตก็อาจจะยังมีข้อจำกัดในเรื่องความสามารถ อาจไม่สามารถทำการผลิตได้ในปริมาณที่มากหากขาดเครื่องมือเครื่องจักรมาช่วย เพราะปัจจัยในกลุ่มนี้จะเป็นส่วนที่มาช่วยเติมเต็มในส่วนที่ความสามารถของมนุษย์ไม่สามารถทำได้เช่น ระยะเวลาทำงานที่ต่อเนื่อง ความถูกต้องแม่นยำ ความเร็วในการผลิต ความสม่ำเสมอที่เป็นมาตรฐาน หรือความทนทานในบางสถานการณ์ที่มนุษย์ทำไม่ได้เช่น สภาพอากาศในที่อุณหภูมิสูงหรือต่ำ สภาพแวดล้อมอากาศที่มีก๊าซพิษ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่าหลายครั้งที่ความสำเร็จในการผลิตจะตัดสินได้จากปัจจัยในกลุ่มนี้

หรือกล่าวได้ว่าใช้ปัจจัยในกลุ่มนี้เป็นตัวที่ใช้ชี้ขาดความสำเร็จของงานได้เลย (เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ, 2561)

1.4 การจัดการ (Management)

มีการกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานที่คำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร โดยทำการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อหากลยุทธ์ในการหลีกเลี่ยงและปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นกลยุทธ์การบริหารที่มีความครอบคลุมการจัดการ 4M โดยใช้หลักการควบคุมเป็นส่วนสำคัญของการบริหารจึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยที่ต้องควบคุมปริมาณงาน ควบคุมคุณภาพของงาน ควบคุมเวลาการทำงานของพนักงาน และควบคุมค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร และต้องสร้างจิตสำนึกรักองค์กรให้เกิดขึ้นกับพนักงานทุกคนรวมทั้งผู้บริหารด้วยกันด้วย ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ที่จัดทำ ขึ้นเพื่อพัฒนาองค์กรให้มุ่งไปสู่ความเป็นเลิศในด้านการจัดการภายใน ได้แก่การรักษามาตรฐานการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ การสร้างความเชื่อมั่นในความปลอดภัยในการผลิตให้กับพนักงานและการบริการลูกค้าที่มีประสิทธิภาพรวมถึงการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันด้วย (ดอกจันทร์ คำมีรัตน์, 2552)

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

2.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการที่คนปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม (วันชัย วัฒนศัพท์ และนพพร โพธิ์รังสิยากร, 2553) แต่อย่างไรก็ตาม การเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นจะต้องมีขั้นตอนเสียก่อน โดยคนจะเข้าร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง อย่างน้อยต้องมีพื้นฐานความคิดเห็นในเรื่องของการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้ หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจะรวมถึงการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยี และควรคิดว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันมาตั้งแต่เกิด มีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง มีความสามารถพัฒนาชีวิต ให้ดีได้ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และ

ร่วมจัดการเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546) ดังนั้น ก่อนอื่นจะได้รับรู้ถึงเนื้อหาสาระ จะขอกล่าวถึงความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” เป็นปฐมบท เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจในลำดับหัวข้ออื่น ๆ ต่อไป

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการชาวไทย ที่มีความรู้ ความสามารถ และทำวิจัย แต่งตำรา เกี่ยวกับเรื่องนี้มานาน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียด ดังนี้

นิคม ผัดแสน (2540) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ให้ประชาชนได้คิดค้นแนวทางขึ้นเอง เป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหา และการดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ

พีระ พรนวม (2544) การมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นการกระจายอำนาจให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาความต้องการร่วมกัน ในการตัดสินใจร่วมกัน วางแผนดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ดำเนินการหรือปฏิบัติงานร่วมกัน ตลอดจนรับรู้ผลดี เสีย จนเกิดความภาคภูมิใจร่วมกัน

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น

จิราภรณ์ ศรีคำ (2548) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลที่มีความสนใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องเดียวกันเข้ามาร่วมกัน เพื่อปฏิบัติการกิจ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินงาน การรับทราบผลการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล หรือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตกลงกันได้

จินตนา สุจจันท์ (2549) การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผน ปฏิบัติและประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (2550) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล

โดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกัน การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใส

2.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

เมื่อก้าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว จะต้องนึกถึงกระบวนการที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เพราะอย่างน้อยที่สุดประชาชนจะต้องได้รับรู้ขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน และขั้นตอนในการประเมินผลงาน เพื่อให้รับรู้ถึงความเป็นไปในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการที่ได้ทำการวิจัย ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมตามประเด็นสำคัญต่าง ๆ เช่น

ถวิลวดี บุรีกุล (2543) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่นำมาประมวลเป็นระดับไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยถวิลวดี ได้ทำวิจัยเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และได้ข้อสรุปถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ควรจะมีลำดับขั้นประกอบไปด้วย การให้ข้อมูล การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือการวางแผนร่วมกัน การร่วมปฏิบัติและการควบคุมติดตามโดยประชาชน โดยเป็นการเริ่มจากการสื่อสารทางเดียว ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวไปจนถึงสื่อสารสองทางที่เป็น การปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และเมื่อสื่อสารกันเข้าใจตรงกันแล้ว จึงเป็นการร่วมทำ และในที่สุดเป็นการร่วมติดตามควบคุม ซึ่งนับเป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมสูงสุด

อภิญา กังสนารักษ์ (2544) ได้นำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ 3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

งานวิจัยของทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (2550) ได้ทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้ใช้หลักการที่อิงไปในแนวทางของนโยบาย และได้พบว่า แท้จริงแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมมีลักษณะที่คล้ายกับการกำหนดนโยบาย เพราะท้ายที่สุดของการกำหนดนโยบาย คือ การตัดสินใจและ

การตัดสินใจนี้เอง จึงเป็นเหตุเบื้องต้นของการกำหนดนโยบาย และเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาแสดงความคิดเห็นเสมือนหนึ่งเป็นการขัดเกลานโยบายให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน ตามแนวคิดของ ทรวงูฒิ เรื่องวาทศิลป์แล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมน่าจะเริ่มจาก

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
- 3) การมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบการประเมินผล ในขณะที่ เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยที่มีความสอดคล้องกับ ทรวงูฒิ เรื่องวาทศิลป์ แต่ได้เพิ่มบางประเด็นที่เห็นว่า ยังมีข้อบกพร่องและอาจจะเสริมประเด็นดังกล่าวให้มีความชัดเจนขึ้น โดยเริ่มจาก

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ
- 2) มีส่วนร่วมในการวางแผน
- 3) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 4) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
- 5) มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล
- 6) มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ ทรวงูฒิ เรื่องวาทศิลป์ และเมตต์ เมตต์การุณจิต ยังคงมีลักษณะในเชิงแคบ หากแต่ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (อังกใน จิราภรณ์ ศรีคำ, 2548) ได้ให้ความเห็นในกระบวนการมีส่วนร่วมที่ลึก หรือเป็นการต่อเติมประเด็นสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมมากกว่า ซึ่ง ยูวัฒน์ วุฒิเมธีนี้ ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมไปในทางของการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการแนวทางที่เป็นนโยบายเข้ากับการพัฒนา จึงสะท้อนแนวคิดในเชิงสังคมมากกว่า ตามแนวคิดของเขาแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มจาก

- 1) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- 2) การมีส่วนร่วมในการคิด
- 3) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 4) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
- 6) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ วรณศิลป์ พีระพันธุ์ (2553) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนของประชาชน ประกอบไปด้วย

- 1) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- 2) การให้ความเห็น
- 3) การประชุมรับฟังความเห็น
- 4) การร่วมตัดสินใจ
- 5) การทำงานร่วมกัน

จากแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการทั้งหลายได้ให้ทรรศนะไว้ในเบื้องต้นที่กล่าวมา มีความหลากหลายในประเด็นมากพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม หากนำมาประมวลให้เป็นลักษณะที่เป็นระบบตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) จะเห็นว่า มีความเป็นระบบในเรื่องของประเด็นสำคัญ โดยเขาได้มีการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการทั้งหลายมาประมวลเป็นแนวคิดหลัก และได้จำแนก รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจ นั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารการงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลนั้น สิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้โดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งให้ความสนใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในประเด็น การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

2.3 ประเภทการมีส่วนร่วม

เฉลียว บุรีภักดี (2545) สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จินตนา สุจจันท์ (2549) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและความต้องการ ร่วมหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายและแผนงาน ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และร่วมประเมินผลโครงการ

2) การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง (No Genuine Participation) เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว เช่น การเข้าเป็นสมาชิกหรือการร่วมเสียสละแรงงาน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน (Inclusive Organization) การรวมกลุ่มเยาวชนต่าง ๆ

2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน

3) การมีประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) ได้กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วมโดยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามาร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

2.4 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมนั้น จะพิจารณาได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าจะสนใจศึกษาในประเด็น บ้าง ประเด็นที่น่าสนใจในงานวิจัยครั้งนี้ คือ การเน้นลักษณะการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เกิดจาก กิจกรรม เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประชุมนโยบาย การเข้าร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน และร่วมตรวจสอบในลักษณะองค์กรชุมชน ฯลฯ และการเน้นการศึกษาในลักษณะของการบริหารที่เกิดจากการดำเนินงานในทางนโยบายและในทางปฏิบัติการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับ ชุมชน ดังนั้นนักวิชาการได้ให้ความเห็น เช่น Ornstein (อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540) เห็นว่า การมีส่วนร่วมจะมีลักษณะอย่างน้อยเพียงใด ให้พิจารณาว่าผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการใช้อำนาจและมีบทบาทในการควบคุมได้เท่าใด ซึ่งเป็นข้อบ่งบอกถึงภาวะผู้นำที่เป็นประชาธิปไตย ว่ามีสูงหรือต่ำ โดย Ornstein ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วม เทียม หรือไม่มีส่วนร่วม 2) การมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีหรือร่วมเพียงบางส่วน 3) การมีส่วนร่วมอย่าง แท้จริง คือ มีอำนาจและบทบาทมาก สอดคล้องกับ แนวคิดของ Campbell and Ramseyer (อ้างใน จิราภรณ์ ศรีคำ, 2547) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะที่ไม่มีส่วนร่วมเลย 2) ลักษณะที่มีส่วนร่วมน้อย 3) ลักษณะที่มีส่วนร่วมปานกลาง 4) ลักษณะที่มีส่วนร่วมมาก 5) ลักษณะที่มีส่วนร่วมมากที่สุด

Huntington and Nelson (1975) เห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะพิจารณา จาก กิจกรรม และการบริหาร ซึ่งจะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไป ในระดับกิจกรรมนั้น จะเป็นพื้นฐาน เบื้องต้นของการทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้น จะเป็นลักษณะของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเปิดทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือ แสดงออกถึงเข้าร่วมในกิจกรรม โดย Huntington & Nelson ได้มีหลักในการพิจารณาถึงลักษณะ การมีส่วนร่วมดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) กิจกรรม ลักษณะของการมีส่วนร่วมประเภทนี้ให้ดูจากกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น ด้าน การเมือง อาจพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง การลงประชามติ การประท้วง กรณีที่รัฐมีโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน เป็นต้นว่าสามารถกระทำได้เพียงใด

2) ระดับการบริหาร โครงสร้างขององค์กรหนึ่งจะต้องมีสายการบังคับบัญชา ดังนั้น การมี ส่วนร่วมจะพิจารณาได้จาก

2.1) ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง ดังนั้น การมีส่วนร่วม ในแนวราบจึงเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่จริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน

2.2) ในแนวตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา เช่น มีหัวหน้าลูกน้อง มีฝ่าย แผนกต่าง ๆ ลดหลั่นกันไป เป็นต้น การทำงานจึงมีการตรวจสอบตามลำดับชั้น การแสวงหา ผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นจะได้รับการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

2.3) การมีส่วนร่วมทั้งแนวราบและแนวตั้งนั้น ในบางครั้งจะต้องทำงานร่วมกัน ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาทตาสถานภาพของแนวราบและแนวตั้ง

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาก (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ใน เอกสารประกอบการสอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมืองและชนบท โดยได้ข้อสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่

1) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting)

4) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังข้อมูลผู้ที่มีส่วนได้และส่วนเสียของโครงการ การประชาพิจารณ์และคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

6) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ และ

ประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่ม องค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

โดยสรุป ลักษณะการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในระดับกิจกรรม ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น การประชาพิจารณ์ การลงประชามติ และการมีส่วนร่วมในระดับการบริหาร ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การใช้กลไกทางกฎหมาย ในประเด็น การมีส่วนร่วมในระดับการบริหารนี้ ยังจะต้องพิจารณาจาก ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอภาคกันในด้าน และ ในแนวดิ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา

2.5 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

สุธี วรประดิษฐ (2553) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน และได้นำเสนอปัจจัยที่มีส่วนในการผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยได้สรุป แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ 2) ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ 3) การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร แต่ไม่สอดคล้องกับ Leeder (อ้างใน จิราภรณ์ ศรีคำ, 2547) ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน มีคุณค่าสอดคล้องกับกับผลประโยชน์ของตน มีเป้าหมายที่จะส่งเสริมและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน สอดคล้องกับสิ่งที่ตนได้มาหรือหวังเอาไว้ และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดก็ต่อเมื่อตนเองได้มีประสบการณ์ที่เป็นอกติต่อเรื่องนั้น ๆ มาแล้ว และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี ขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะอำนวยขึ้นอยู่กับความสามารถรวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะกระทำโดยการบีบบังคับหาได้ไม่ นอกจากนี้บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้นยั่วยุและจูงใจให้เกิดขึ้น

ในขณะเดียวกัน ก็มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่ได้ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่เน้นที่ปัจจัยส่วนบุคคล องค์กรและชุมชน ซึ่งจะเป็ปัจจัยที่เหมาะสมกับการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ เช่น สิริพัฒน์ ลาภจิตร (2550) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงาน องค์กรการบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้ข้อสรุปประเด็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นหน้าที่ของประชาชน อาสาสมัครด้วยใจ มีความรู้ความสามารถ กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน มีทักษะ

และประสบการณ์ เป็นประโยชน์กับตัวเองและชุมชน 2) ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม เลือกให้เป็นตัวแทน ชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่าง ๆ ที่สนับสนุนผลักดันการมีส่วนร่วม 3) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ อบต. ดำเนินงานเป็นไปตามกฎระเบียบ เอาใจใส่กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มีประชาพิจารณ์ประชาคมหมู่บ้าน สอดคล้องกับ เนตรรุ่ง อยู่เจริญ (2553) ได้ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษา ของครูสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร จากการทำวิจัยครั้งนี้ เนตรรุ่ง อยู่เจริญ ได้พบตัวแปรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ บรรยากาศองค์กร และการติดต่อสื่อสาร 2) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เจตคติต่อการมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงาน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษา

โดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ 2) ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม เลือกให้เป็นตัวแทน ชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่าง ๆ ที่สนับสนุนผลักดันการมีส่วนร่วม 3) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ บรรยากาศองค์กร การติดต่อสื่อสาร กฎระเบียบ การเอาใจใส่กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มีประชาพิจารณ์ประชาคม 4) ปัจจัยด้านทัศนคติ ได้แก่ เจตคติต่อการมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงาน

แนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนทอผ้า

1.1 ความหมายของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2545) ได้ให้ความหมายว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการขนาดย่อม และขนาดจิ๋วของชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อพึ่งตนเอง (SMCE : Small and Micro Community Enterprise) วิสาหกิจชุมชนขนาดย่อม มีสมาชิกมากกว่า 15 คน วิสาหกิจชุมชนขนาดจิ๋ว มีสมาชิกตั้งแต่ 5 คนถึง 15 คน

ศรีปริยญา รูปกระจ่าง (2546) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบกิจการโดยชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตสินค้าและบริการอื่น ๆ อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน ทำให้ชุมชนมีอาชีพและมีรายได้สามารถพึ่งพาตนเอง บนพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง ธรรมชาติทุนมนุษย์ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางโครงสร้าง พื้นฐานในชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน คือการประกอบการซึ่งรวมถึง กระบวนการคิด

การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือ เครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน โดยวิสาหกิจชุมชน มิได้มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน และความสงบสุขของสังคมวิสาหกิจชุมชน

1.2 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

กัญญามน อินทว้าง และวัลลภา ศรีทองพิมพ์ (2554) กล่าวว่า ในการแบ่งประเภทของวิสาหกิจ ชุมชนสามารถมองได้หลายมิติ กล่าวคือ แบ่งตามลักษณะการประกอบการเป็นหลักและแบ่งตามการจัดระดับและขั้นตอนการพัฒนาการประกอบการของวิสาหกิจชุมชนการแบ่งตาม ลักษณะการประกอบการเป็นหลักสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1) วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นการผลิตเพื่อการใช้ในท้องถิ่นเป็นหลักซึ่งมีอยู่ 5 อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ยซึ่งอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านทั่วไปจะทำได้ เป็นของต้องกินต้องใช้ในชีวิตประจำวันมีมูลค่ามากกว่าครึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งปีของ แต่ละครัวเรือน แต่ชาวบ้านทั่วไปไม่ว่าอยู่ใกล้เมืองหรือไกลเมืองต่างก็ซื้อกินซื้อใช้

2) วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า เป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ได้ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัวมีเอกลักษณ์ท้องถิ่น บางอย่างอาจมีสูตรเด็ดเคล็ดลับหรือคุณภาพดี ในระดับมาตรฐานสามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็คือหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า

จากประเภทของวิสาหกิจชุมชน สรุปได้ว่า เกิดจากการผลิตของคนในชุมชนที่ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นพื้นฐานและอีกประเภทมาจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์แล้วนำไปส่งออกโดย เน้นมาตรฐานในการส่งออกทำให้ชุมชนก้าวหน้า

1.3 การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจะใช้หลักการคิดเอง ตัดสินใจเอง ลงมือทำเอง บริหารจัดการด้วยตนเอง ฝ่ายราชการเป็นเพียงผู้ประสาน และให้การสนับสนุน ส่งเสริม แนะนำตลอดจนให้การศึกษอบรมให้ความรู้แก่ชุมชน การดำเนินงานในเบื้องต้นนั้นชุมชน จะต้องกำหนดทิศทางของชุมชน กำหนดแผนงาน โครงการ หรือธุรกิจอุตสาหกรรมที่จะ ดำเนินการ ตลอดจนรูปแบบและวิธีการดำเนินการ นั่นคือ การจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2551)

1.4 การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนทอผ้า

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนทอผ้า จึงเป็นการรวมตัวกันของชุมชน อาจอยู่ในรูปของนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล การรวมตัวกันมีจุดประสงค์ เพื่อนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งเงินทุน ความรู้วัฒนธรรม มาจัดการสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน สามารถสร้างความเข้มแข็ง แก่ชุมชนได้ เป็นการนำแนวทางเศรษฐกิจชุมชน หรือแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาอย่าง ต่อเนื่องและเป็นระบบ มีชุมชนเป็นเจ้าของ มีการดำเนินการที่มีได้มุ่งแสวงหากำไร แต่เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน วิสาหกิจชุมชนทอผ้าเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อน กระทำเพื่อทดแทน การซื้อจากตลาดทำให้ชุมชนลดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้มแข็งขึ้น วิสาหกิจชุมชนทอผ้าจึงมีความสำคัญในการสร้างรากฐานของประเทศ กล่าวคือหากชุมชนในประเทศเข้มแข็ง ก็จะทำให้ประเทศ มีความมั่นคงตามไปด้วย

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

1. ประวัติความเป็นมาของชาวกะเหรี่ยง

กะเหรี่ยงหรือปกากะญอ เป็นชาวเขาที่มีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มชาวเขาในประเทศไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นคนกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยมานานหลายร้อยปี ดังปรากฏในตำนานหลาย ๆ เรื่องที่กล่าวถึงชนพื้นเมืองดั้งเดิม ทั้งลัวะและยางหรือกะเหรี่ยงในภาคเหนือ ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มคนที่รักความสงบ ผูกพันกับธรรมชาติ และไม่ชอบการต่อสู้หรือความรุนแรง ในอดีตชาวกะเหรี่ยงจึงมักหลีกเลี่ยงที่จะไม่ข้องเกี่ยวกับคนภายนอกชุมชนของตนและมักตั้งหมู่บ้านอยู่ห่างไกลชุมชนอื่น (พอล ลูวิส and อีเลน ลูวิส, 2528)

ชาวกะเหรี่ยงพูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต ภาษากะเหรี่ยงที่ใช้มากในประเทศไทย คือ ภาษากะเหรี่ยงโปวและภาษากะเหรี่ยงสะกอซึ่งแม้จะเป็นกะเหรี่ยงเหมือนกันแต่ไม่สามารถเข้าใจกันได้ทั้งหมด เพราะทั้งสองภาษามีความแตกต่างกันในเรื่องระบบเสียงและคำศัพท์ค่อนข้างมาก นักภาษาศาสตร์จึงจัดเป็นคนละภาษา ชาวกะเหรี่ยงแบ่งตามภาษาที่พูดเป็นสี่กลุ่มใหญ่ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518) คือ 1. กะเหรี่ยงโปว 2. กะเหรี่ยงสะกอ 3. กะเหรี่ยงบเว เรียกตัวเองว่าคยา หรือ ยางแดง 4. กะเหรี่ยงพะโอ หรือตองสู ในเมืองไทยกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดคือ กะเหรี่ยงสะกอ และกะเหรี่ยงโปว ในภาคกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดราชบุรี และเพชรบุรีมีชาวกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มอาศัยอยู่รวมกับคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยชาวบ้านเรียกชาวกะเหรี่ยงโปวว่า กะเหรี่ยง แต่เรียกชาวกะเหรี่ยงสะกอว่ากะหร่าง ชาวกะเหรี่ยงยังถูกเรียกขานตามที่ตั้งถิ่นฐาน เช่น ชาวกะเหรี่ยง ในจังหวัดราชบุรีถูกเรียกว่า “ยางน้ำ” เนื่องจากตั้งถิ่นฐานอยู่

ในพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มักอยู่เป็นชุมชน หมู่บ้านที่มีประชากรประมาณ 300-500 คน มีจำนวนทั้งหมด 27 หมู่บ้าน ยังเป็น ชุมชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่มาก หมู่บ้านเหล่านี้พูดภาษากะเหรี่ยง อย่างเดียวถึง 22 หมู่บ้าน ส่วนที่พูดได้สองภาษา คือ ไทยและกะเหรี่ยงมีเพียง 5 หมู่บ้าน (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ, 2547)

1.1 การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

มีข้อสันนิษฐานว่าชาวกะเหรี่ยงเดิมอาศัยอยู่ทางตะวันออกของทิเบต ได้อพยพเข้าไปตั้งอาณาจักรในประเทศจีนเมื่อ 733 ปีก่อนพุทธกาล จีนเรียกพวกนี้ว่าชนชาติโจว เมื่อถูกจีนรุกรานจึงอพยพมาอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซี ยูนนาน แล้วถอยร่นมาอยู่ระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน ชาวกะเหรี่ยงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพม่าก่อนที่จะขยายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ของประเทศไทย โดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณภูเขาทางชายแดนตะวันออกของสหภาพพม่าและตะวันตกของประเทศไทย ตั้งแต่เมืองตองยีทางเหนือลงไปทางใต้ถึงตะนาวศรีเกือบถึงคอคอดกระ รัฐคะยาและรัฐกะเหรี่ยงมีพื้นที่ครอบคลุมเขตภูเขาทางตะวันออกของเมืองตองยีขยายไปตามลำน้ำสาละวินทางใต้ ระหว่างแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำอิระวดีในเขตพะโค พื้นที่สามเหลี่ยม ปากแม่น้ำอิระวดีใกล้กับเมืองพะสิมและเมืองย่างกุ้ง ในประเทศไทยกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันตกในเขตชายแดนกับพม่าจากที่ตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงเป็นพื้นที่แคบยาวจากเหนือลงใต้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ทางตอนเหนือคือ กลุ่มคะยาหรือกะเหรี่ยงแดงและกลุ่มย่อย ๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มไทและรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของไท ส่วนกะเหรี่ยงที่อยู่ทางใต้ ได้แก่ กะเหรี่ยงโปว์และกะเหรี่ยงสะกอเป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของมอญและพม่า ในลุ่มน้ำปิง ปัญหาความไม่สงบและสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยพระเจ้าอลองพญาทำให้ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากอพยพจากพม่าเข้ามาสู่รัฐไทใหญ่และล้านนา พระเจ้ากาวิละได้นำเอาชาวกะเหรี่ยงโปว์มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หางดง ต่อมาเมื่ออพยพตามมาก็คือเป็นจำนวนมากและได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น บ้านแม่ละมู ที่อำเภอ แม่สะเรียง เป็นต้นชาวกะเหรี่ยงที่อพยพมาในตอนหลังได้ขอซื้อที่ดินจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ส่งส่วยบรรณาการต่าง ๆ ให้เจ้านาย หรือแม้แต่จ่ายค่าเช่าที่ดินให้กับลัวะซึ่งตั้ง ถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ในภาคกลางของประเทศไทยมีหลักฐานว่ากะเหรี่ยงอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากตั้งแต่สมัยพระเจ้าอลองพญา เนื่องจากปัญหาสงครามและความขัดแย้งระหว่างพม่ากับมอญ เมื่อมอญเป็นฝ่ายพ่ายแพ้กะเหรี่ยงได้ให้ที่หลบภัยและช่วยเหลือมอญ ทำให้เกรงว่าพม่าจะเข้ามาปราบปรามกะเหรี่ยงด้วย จึงอพยพตามมอญลี้ภัยมาอยู่ในไทย

จากสมุดราชบุรีซึ่งเป็นรายงานของมณฑลราชบุรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่มากมายและได้กล่าวถึงชาวกะเหรี่ยง ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่าได้มีการตั้งหลักแหล่งแน่นอนภายใต้การปกครองของสยามมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ในเมืองราชบุรี

กาญจนบุรี และเพชรบุรี พวกนี้มาจากเมืองเมกะวะ แขวงเมืองมะละแหม่งทางใต้ของพม่าได้อพยพเข้ามาครั้งแรกประมาณ 100 คนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ห้วยของกะเหรี่ยงเรียกว่าบ้านทุ่งพ่อง ต่อมาก็มีการอพยพเพิ่มเติมเรื่อยมา เมื่อมีจำนวนมากขึ้นก็ขอเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม จึงได้ตั้งผู้ปกครองเป็นลำดับโดยได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเงินปีเช่นเดียวกับข้าราชการท้องถิ่นอื่น ๆ ผู้นำชาวกะเหรี่ยงได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาศรีสุวรรณศิริ เจ้าเมืองสังขละบุรีต้องลงไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่กาญจนบุรี 3 ปีครั้ง โดยจะนำเอาผ้าทอสีชาวสีแดงที่ชาวกะเหรี่ยงทอเอง 20 ผืน แต่ผ้านี้กลับเรียกว่าผ้าเสมียนละว่า ต้นดอกไม้เงิน 2 ต้น เครื่องยาสมุนไพรและของป่าเป็นเครื่องบรรณาการไปถวายที่กรุงเทพฯ (ฉลอง สุนทรวาณิช, 2550)

1.2 โครงสร้างทางสังคมของกะเหรี่ยง

1.2.1 ระบบครอบครัว

โดยทั่วไปแล้ว ครอบครัวกะเหรี่ยงมีรูปแบบเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อ, แม่, และลูก แต่ก็ยังปรากฏรูปแบบครอบครัวขยายอยู่ด้วย เพราะในบางครอบครัว อาจมีพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอาศัยอยู่ด้วย นอกจากนี้การที่สังคมกะเหรี่ยงนับถือญาติฝ่ายแม่ เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง นับถือคณาญาติทางฝ่ายหญิง ในครอบครัวจึงมีครอบครัวของลูกสาวและลูกเขยอยู่อีกครอบครัวหนึ่ง จนกระทั่ง 1 ปีผ่านไป หรือหากน้องสาวแต่งงาน ครอบครัวพี่สาวจึงจะแยกออกไปสร้างบ้านอยู่ใกล้ ๆ แต่สำหรับบุตรสาวคนสุดท้าย จะต้องอยู่กับพ่อแม่ไปตลอดไปแม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม เพราะมีหน้าที่เลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ ดังนั้นลูกสาวคนสุดท้ายจึงได้รับมรดกเช่น ที่นาและวัวควายมากกว่าพี่น้อง ซึ่งจะไม่มีการอภิเษกกันเลย ครอบครัวใดที่ไม่มีลูกสาว ลูกชายก็จะทำหน้าที่แทน บ้านใดที่แม่บ้านเสียชีวิตลง ต้องรื้อบ้านทิ้งแล้วสร้างใหม่ เพื่อลูกสาวที่แต่งงานแล้วจะได้ประกอบพิธีกรรม เลี้ยงผีบรรพบุรุษได้

การแต่งงานของกะเหรี่ยง ไม่นิยมแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม เพราะประเพณีความเชื่อต่างกัน หนุ่มสาวมีอิสระในการเลือกคู่ครองของตนเอง เมื่อแต่งงานแล้วจะอยู่ด้วยกันแบบผัวเดียวเมียเดียวเท่านั้นตลอดไป การหย่าร้างแทบจะไม่ปรากฏในสังคมกะเหรี่ยงการสืบเชื้อสายของกะเหรี่ยงเป็นการสืบเชื้อสายทางฝ่ายแม่ แต่ก็ยังให้ความเคารพต่อพ่อแม่ของฝ่ายชาย กะเหรี่ยงสมัยก่อนนั้นไม่มีนามสกุล แต่ในปัจจุบันนี้มีนามสกุลกันเกือบหมดแล้ว และบุตรจะใช้นามสกุลของพ่อ ส่วนชื่อของเด็ก พ่อแม่หรือผู้อาวุโสฝ่ายภรรยาจะเป็นคนตั้งชื่อให้ หากเป็นผู้หญิงมักจะมีคำขึ้นต้นว่า “หน่อ” และถ้าเป็นผู้ชายมักจะมีคำขึ้นต้นว่า “พะ” หรือ “จอ” ซึ่งเป็นคำแสดงความเคารพหรือชายการอบรมเด็ก เมื่อทำผิดเด็กจะถูกตำหนิและดุด่าได้ แต่จะไม่มีการตีเพราะเชื่อว่าอาจทำให้ขวัญเด็กออกจากตัว ทำให้เด็กไม่สบายผู้อาวุโสในบ้าน ซึ่งได้แก่พ่อแม่ของฝ่ายหญิง มีบทบาทในการช่วยอบรมสมาชิกในครอบครัว ผู้อาวุโสจะได้รับการเคารพยกย่องอย่างสูงในการตัดสินใจต่าง ๆ ของครอบครัว จะต้องมี

การปรึกษาหารือและเชื่อฟังความคิดเห็นของผู้อาวุโสในบ้าน การที่ครอบครัวกะเหรี่ยงมีลักษณะ ประณีประนอม และเสมอภาคเป็นอย่างมากในระหว่างสามภรรยา ทำให้สังคมกะเหรี่ยงได้รับการ ยอมรับนับถือข้ามไปสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ในเผ่าเดียวกันในแต่ละหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนต่างก็เป็นส่วน หนึ่งของหมู่บ้าน เจ้าของบ้านทุกคนมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นปรึกษาหารือร่วมกันในเรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสทุกคน จะได้รับการเคารพนับถือจากชาวบ้านทุกคน (สารภี มณีโชติ, 2526)

1.2.2 ระบบชุมชน

หมู่บ้านของกะเหรี่ยงเป็นหมู่บ้านหลังเล็ก ๆ แต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าซึ่งเป็นชาย เรียกว่า “ฮี-โซ” แปลว่าหัวหน้าหมู่บ้าน มักเป็นผู้อาวุโส เป็นผู้สร้างทัศนคติของชาวกะเหรี่ยง หากฮี-โซมีความเห็นว่าคนนั้นเป็นคนดี ทุกคนในหมู่บ้านก็จะเห็นดีด้วย การยอมรับหรือการขับไล่ออก จากหมู่บ้านจะถูกกำหนดโดยฮี-โซทั้งสิ้น ฮี-โซเป็นผู้นำทางพิธีกรรม เช่น พิธีขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีการเลี้ยงผี เจ้าที่ประจำปีเพื่อคุ้มครองให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้พิทักษ์รักษาจารีต ประเพณีถูกต้องและกำหนดบทลงโทษผู้ที่กระทำผิดประเพณี เช่น เรื่องขู้สาว ลักขโมย เป็นต้น บทลงโทษจะขึ้นอยู่กับการกระทำหนักเบาของกรณี อาจแค่ตักเตือน หรือปรับสินไหมเป็นเงินหรือสุรา และสัตว์เลี้ยงสำหรับทำพิธีกรรมขอสุมาลาโทษ หรือขับไล่ออกจากหมู่บ้าน แต่ไม่มีการใช้กำลัง เมื่อ หัวหน้าหมู่บ้านตายลูกชายคนโตต้องรับตำแหน่งสืบต่อ และจะมีการย้ายหมู่บ้านทั้งหมด ไปยังอีกฟาก หนึ่งของลำห้วยหรืออีกลาดไหล่ ตามแต่หัวหน้าคนใหม่จะกำหนด การย้ายนี้จะมีการเสี่ยงทายตาม ประเพณีกะเหรี่ยงในปัจจุบัน จะพบว่าบางหมู่บ้านไม่มีอีกต่อไปแล้ว เพราะลูกชายไม่ยอมสืบทอด ตำแหน่ง และคนอื่นที่ไม่มีสายเลือดเดียวกัน ก็ไม่สามารถมารับตำแหน่งได้ ดังนั้นบางหมู่บ้านอาจมี ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านซึ่งได้รับเลือกจากระบบทางราชการ อย่างไรก็ตามผู้อาวุโสผู้เฒ่าผู้แก่ใน หมู่บ้านก็ยังมียศและมีความสำคัญอยู่ในสังคมกะเหรี่ยง (ประวิตร โพธิอาศน์, 2527)

2. วัฒนธรรมผ้าทอ ลวดลาย และสีของผ้ากะเหรี่ยง

2.1 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเส้นใยในวัตถุดิบ

การทอผ้าจากวิถีชีวิตดั้งเดิมจะมีการทอผ้าขึ้นใช้เอง มีขั้นตอนการทอมีรายละเอียดตั้งแต่การ เตรียมเส้นด้าย ชาวกะเหรี่ยงจะใช้ด้ายที่ทำจากใยฝ้ายที่ทุกครัวเรือนได้ปลูกไว้ นิยมปลูกฝ้ายพื้นเมือง แบ่งเป็นสอง ชนิดคือ ฝ้ายตุ่นเป็นฝ้ายที่มีปุยุเป็นสีน้ำตาลอ่อน และฝ้ายขาว เป็นฝ้ายที่มีปุยุ สีขาว มีฝ้ายหลวงและฝ้ายน้อย นำฝ้ายมาปั่นให้เป็นเส้นด้าย (สุพจน์ ไหมกันทะ, 2563)

ชาวบ้านที่ผลิตผ้า และเครื่องนุ่งห่มส่วนใหญ่ ยังคงถือปฏิบัติในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่ เกี่ยวกับเส้นใยและวัตถุดิบในการ ทอผ้า ดังนี้ (สุริยา รัตนกุล และลักขณา ดาวรัตน์หงษ์, 2531) งานมัดมือขึ้นปีใหม่หรืองานทำขวัญประจำปีของกะเหรี่ยงเรียกว่า “กัจ” จะจัดขึ้นประมาณเดือน

กุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน หมอผีประจำหมู่บ้านจะเป็นคนกำหนดวัน หากหมู่บ้านใดมีหมอผี 2 คนงานมัดมือก็จะมี 2 งานซึ่งวันจะไม่ตรงกัน พิธีมัดมือปีใหม่เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นฤดูกาล การเพาะปลูก หลังจากงานมัดมือปีใหม่แล้วไม่นาน จะเริ่มถางไร่และเตรียมที่นาสำหรับเพาะปลูก ก่อนวันพิธี 1 วันชาวกะเหรี่ยงจะทำข้าวเหนียวต้มเตรียมไว้ จะมีการฆ่าควายที่รวมเงินกันซื้อมาแล้วมาแบ่งกันทำอาหารรับประทาน เนื้อควายนี้เขาจะไม่ใช้ในพิธีกรรมเลย กับทั้งมีการต้มเหล้า ซึ่งใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง และมีการตำข้าวปุก พิธีมัดมือทำขวัญ เริ่มด้วยพ่อแม่เอาตะกร้าใส่สิ่งของต่าง ๆ เช่น เสื้อ ผ้าถุง ผ้าโพกหัวของแม่บ้าน ซึ่งเป็นของใหม่ ไก่ เหล้า ข้าวเหนียวต้ม เป็นต้น ไปวางไว้ที่หัวบันไดข้างหนึ่ง มือหนึ่งจับไก่ 2 ตัวเป็นไก่ตัวผู้กับตัวเมีย ไว้ให้อยู่นิ่ง ๆ อีกมือข้างหนึ่งใช้ไม้คนหม้อข้าวเคาะหัวบันได พร้อมทั้งสวดมนต์ เมื่อเสร็จแล้วก็ไปอีกหัวหนึ่งบันได จากนั้นยกตะกร้าเข้ามาไปในบ้าน เคาะและสวดมนต์ตรงด้านหัวนอนของพ่อบ้านและแม่บ้าน สวดเสร็จก็ฆ่าไก่เอามาลวก ถอนขนออกแล้วเอาไปย่างไฟให้หอมเพื่อนำไปทำกับข้าว เมื่อทำกับข้าวเสร็จก็จัดอาหารลงบนขันโตกอาหารมีข้าว กับข้าว ข้าวปุก ข้าวเหนียวต้มที่แกะออกแล้ว และเหล้า 1 ถ้วย

จากนั้นเอาเส้นฝ้ายที่มีความยาวประมาณ 14 -15 นิ้วมาวางพาดบนขันโตกให้ถูกข้าวแกง และขนม เส้นฝ้ายนี้มีจำนวนเท่าสมาชิกของครอบครัว จากนั้น พ่อบ้านทำพิธีด้วยการเอาไม้คนหม้อข้าวเคาะขันโตก แล้วสวดมนต์เรียกขวัญมากินอาหาร พอสวดเสร็จ พ่อบ้านหรือแม่บ้านเอาด้ายขวัญผูกข้อมือลูกทุกคน จากลูกคนเล็กไปยังลูกคนโต พร้อมทั้งสวดมนต์เรียกขวัญให้อยู่กับตัว เมื่อผูกเสร็จ พ่อบ้านกับแม่บ้านจะผลัดกันผูกมือแก่กันและกัน พร้อมทั้งทั้งสวดมนต์ให้แก่กัน จากนั้นพ่อบ้านจะยกถ้วยเหล้าขึ้นจบบเทลงไปพอบเป็นพิธี แล้วสวดมนต์ให้ผีลงมาดื่มสุรากล้วยนั้น และขอให้ปกป้องดูแลรักษาโรคภัยให้แก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลการทำมาหากินสะดวก ปลูกพืชได้ผลดี พอสวดเสร็จทุกคนก็ดื่มเหล้าด้วยกัน และกินข้าวในขันโตกร่วมกันเป็นอันเสร็จพิธี

พอตกกลางคืน จะมีการดื่มเหล้าและร้องเพลงกัน การร้องและการดื่มนี้จะต้องวนเวียนไปจนครบทุกบ้านกล่าวแต่คำอันเป็นมงคลแก่ชีวิต พิธีมัดมือขึ้นปีใหม่นี้ มีเรื่องความเชื่อและกฎเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติเกี่ยวข้องอีกมาก มีความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน และแตกต่างตามความเชื่อของหมอผีแต่ละคน แต่มีความเชื่อที่สำคัญคือ หากเดือนที่กำหนดจะมีงานมัดมือขึ้นปีใหม่นี้ เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามในหมู่บ้าน เช่น มีคนตาย มีเสือเข้ามากินสัตว์เลี้ยงในบ้าน มีหนุ่มสาวได้เสียกัน เป็นต้น ก็ต้องยกเลิกหมดถือว่าการเตรียมการครั้งนี้ไม่ดี ทำต่อไปไม่เกิดผลดีต่อคนในหมู่บ้าน ต้องเลื่อนไปจัดในเดือนต่อไป หรือหากจัดพิธีไปแล้วเกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นทีหลัง จะถือว่างานที่จัดไปแล้วนั้นใช้ไม่ได้เช่นกัน ต้องจัดพิธีกันใหม่อีก

2.2 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำสีข้อมผ้า

กะเหรี่ยง จะมีความชำนาญในการย้อมสีเส้นด้ายด้วยวัสดุจากธรรมชาติ โดยจะกะด้ายให้เพียงพอในการขึ้นเครื่องทอแต่ละครั้ง เพื่อให้ได้สีที่เหมือนกัน การย้อมสีธรรมชาติมีวิธีแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ แต่ทั้งนี้ถ้าอยากให้ได้สีที่ดีต้องนำด้ายมาผ่านกระบวนการละลายไขมัน โดยต้มน้ำเดือดประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วซักด้วยน้ำเย็นจนฝ้ายเป็นสีขาว ปัจจุบันชาวบ้านใช้วิธีซักด้วยผงซักฟอกแล้วล้างออก จากนั้นจึงนำไปย้อมสีขณะด้ายกำลังเปียก การย้อมสีด้วยสีธรรมชาติ ได้แก่สีเหลือง จากขมิ้น (เสยอ) สีกรมท่า จากคราม (นอซ่า) เขียวทองอ่อน จากเปลือกเพกา การย้อมสีจากธรรมชาติ จะมีวิธีแตกต่างกันไปตามเทคนิคให้สีที่ดี เช่นขมิ้นต้องผสม ปูนแดงที่กินกับหมาก หรือปูนขาว ข้อห้ามในการย้อม ห้ามย้อมผ้าในวันขึ้น 15 ค่ำหรือแรม 15 ค่ำ ห้ามย้อมผ้า ในวันที่มีคนตายในหมู่บ้าน ห้ามย้อมผ้าในขณะที่ตั้งครุฑ จนกว่าจะคลอดบุตร นอกจากนี้ยังมีเทคนิคการมัด ที่ชาวกระเหรี่ยงสะกอ และกะเหรี่ยงโป เรียก เส้นที่มัดหมี่ข้อมว่า ลูคี หรือ หลือคี (ลู-หลือ หมายถึงเส้นด้าย, คี หมายถึงการมัดเป็นเปลาะ ๆ หรือเป็นปล้อง ๆ) การเรียกผ้าขึ้นที่ทอสลับลวดลายมัดหมี่ว่า หนึคิ หรือหนึโค (หนึ-นิ หมายถึงผ้าถุง) ลวดลายมัดหมี่ในกลุ่มกะเหรี่ยงจะใช้ เพียงประกอบ ในพื้นผ้าขึ้นของหญิงแต่งงานแล้วเท่านั้น เคยมีการใช้ลวดลายมัดหมี่ในโรงผู้ชาย แต่ในปัจจุบันจะลดน้อยลงไป กลุ่มสะกอนิยมใช้ลวดลายมัดหมี่แตกต่าง จากผ้าขึ้นกระเหรี่ยงโป โดยจะเห็นได้จากเนื้อที่ที่แทรกสลับลงไปถึงหัวรีว แต่ละรีวกว้าง 5-6 เซนติเมตรและยังเพิ่มรีว ขนาดเล็ก ๆ สลับลงไปเป็นช่วงตามแต่ผู้ทอจะเห็นว่าสวยงาม ส่วนใหญ่นิยมย้อมด้ายสีจากต้นโค๊ะ (สุพจน์ ใหม่อันทะ, 2563)

ชาวกะเหรี่ยงนิยมนุ่งหมี่สีแดง แม้ไม่มีข้อกำหนดชัดเจน แต่สีแดงก็มีนัยยะสำคัญในการแต่งกาย นั่นคือ ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมเสื้อผ้าสีขาว ต่อเมื่อแต่งงานแล้วจะสวมผ้าถุงสีแดง สวมเสื้อสีดำหรือน้ำเงิน ส่วนผู้ชายนิยมสวมเสื้อ โปกผ้า และสะพายย่ามสีแดง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และองค์ บรรจุน, 2551)

การย้อมสีของผ้ากะเหรี่ยงนั้น จะใช้วัสดุธรรมชาติ วัสดุที่จะนำมาย้อม ได้แก่ เปลือกไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ เป็นต้น ผู้ชายจะเป็นผู้หามาให้จากป่า หรือที่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัย ส่วนต้นไม้ที่ใช้ย้อมสีเป็นต้นเล็ก ๆ เช่น ต้นคราม ต้นแสดหรือเงาะป่า เป็นต้น การย้อมสีของลายก็จะต้องไปเอาต้นไม้ชนิดหนึ่งในป่าซึ่งมีสีอย่างลายของสี เวลาไปเอาจะต้องไม่บอกใคร เพราะจะทำให้ย้อมไม่ติด

2.3 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับลายผ้า

ลายผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวกะเหรี่ยง โดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 6 รูปแบบ มีลวดลายที่ปักด้วยลูกเดือย ฝ่ายสี มีความหมายที่เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้ามีดังนี้ (สุพจน์ ไหมกันทะ, 2563)

1) ลายดอกมะเขือพวง ลายเสือกอฆ่าพอ หมายถึง ครอบครัวที่มีลูกหลานหลายคน ครอบครัวที่มีความสุข มีฐานะดี มีพลัง ป้องกันศัตรู เป็นสัญลักษณ์ในการสืบทอด ขยายเผ่าพันธุ์ที่ดีเหมือนมะเขือพวง

2) ลายเก๋อเปหมื่อนื้อ หมายถึงความเป็นผู้หญิง ต้องมีความคิดรู้จักการพัฒนาตนเอง ละเอียดรอบคอบ สีที่ใช้ ปักมี 4 สีคือ สีแดง สีเหลือง สีขาว สีดำ อีกทั้งหมายถึง ผู้หญิงที่ขึ้นนำลูกหลานเข้าวัด เข้าโบสถ์ให้มีคุณธรรม เป็นผู้ที่เข้มแข็งภายนอกแล้วอ่อนโยนภายใน

3) ลายเก๋อเปเปล่อหรือเก๋อเปโพ่ลายมะเขือพวง สื่อถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชาวกะเหรี่ยงจะใช้ ภาษาพูด การรู้จักกันเหมือนครอบครัวเดียวกัน ละเอียด รอบคอบ สีที่ใช้ปักลูกเดือย สีมีความหลากหลาย อีกทั้ง จะปักลวดลายเป็นวงกลมรวมกันเป็นวง

4) ลายชะแอ๊ะ เป็นลายผ้าที่แสดงถึงความเมตตา ความละเอียด ผู้ที่สวมใส่จะแสดงถึงความอ่อนโยน ส่วนใหญ่ จะใส่ในงานมงคล เช่นวันแต่งงาน ผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่า หญิงสาวถ้าได้ใส่ผ้าปักชุดนี้จะมีความเจริญรุ่งเรืองใน ครอบครัว ลูกเดือยและดอกไม้ เหมือนการแตกหน่อ ขยายพันธุ์

5) ลายโยฮ่อก้อ ลายเกล็ดนึม ตัวนึมเป็นสัตว์ ที่อายุยืน เกล็ดนึมชาวปกากะญอ ใช้เป็นยารักษาโรคได้ อีกทั้งป้องกันภูตผีปีศาจ เครื่องราง ผู้ที่สวมใส่ลายเกล็ดนึม จะอายุยืนไม่เจ็บไม่ไข้ มีสุขภาพดี

6) ลายเขมิกอ ลายดอกชบา หมายถึง ความ เป็นระเบียบเรียบร้อยความหนักแน่นในการดำรงชีวิต ไม่หลงเชื่อคนง่าย ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นไม่ว่าต่อ หน้าหรือ ลับหลัง เลียนแบบลายมาจากกลีบดอกชบาที่มีสีกลีบขึ้นด้วยลูกเดือยสีแฉกอาจมีเกสร เน้นสีแดงเป็น หลัก แสดงถึงความหนักแน่นการเป็นผู้นำที่กล้าหาญ เชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่เสียสละแม้จะต้องเสียเลือดก็ ยอมเพื่อชาติ และชนเผ่า

ผ้าชิ้นที่ทอเป็นลายก็ เชื่อกันว่าป้องกันอันตรายได้ ผู้ชายที่เป็นทหารหรือนักรบ เวลาออกไปรบจะเอาเศษผ้าถุงของแม่มาติดไว้บนศีรษะ เพื่อป้องกันอันตราย นอกจากนี้ในสมัยก่อน อัตราการตายของหญิงมีครรภ์และของทารกแรกเกิดค่อนข้างสูง จึงเชื่อว่าลายก็จะช่วยป้องกันไม่ให้ทารกตายได้ นอกจากนี้ ขณะที่ผู้หญิงกะเหรี่ยงกำลังอยู่ไฟหลังคลอดลูก จะเอากระบุงใส่ฟืนที่เรียกว่า”เส้กวะ” มาวางไว้ใกล้กับประตูบ้าน แล้วเอาเสื่อที่ติดลายลูกเดือยมาวางบนปากกระบุง เพื่อป้องกันไม่ให้ผีมาทำร้ายเด็ก เพราะเมื่อผีมาถึงจะต้องนับลูกเดือย นับลายเสื่อและลายของกระบุง จนมันงงและตาลายไม่สามารถเข้าถึงตัวเด็กได้ และเนื่องจากความหวาดกลัวการตายในระหว่างตั้งครรภ์ จึงเกิดคำคำที่หยาบคายรุนแรงมาก คำว่า “ซี้ เทาะ เต๋อ” ซึ่งแปลว่า “ตายทั้งท้องกลม” (บ้านจอมยุทธ์, 2543)

3. การผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

กันทนา ใจสุวรรณ และคณะ (2564) กล่าวว่า รูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงที่ใช้จึงเป็นที่เอว (backstraploom) ซึ่งเป็นการทอด้วยเครื่องทอขนาดเล็กโดยใช้เข็มขัดคาดหลัง (backstrap) เข็มขัดหรือสายคาดหลังอาจทำด้วยผ้า แผ่นหนัง หรือเชือกที่มีความแข็งแรง ใช้การขยับเคลื่อนตัวของผู้อทบังคับเส้นด้ายให้ตึงหรือหย่อนได้ตามความต้องการ จุดเด่นของการทอด้วยที่เอวคือเป็นเครื่องมือที่สามารถหาได้ง่าย ขนาดเล็ก พกพาสะดวก ขั้นตอนไม่ซับซ้อน และสามารถทอลวดลายได้ แต่ขนาดไม่กว้างการทำลวดลายลงไปบนผืนผ้าด้วยวิธีการจกทอลายเรขาคณิต ดอกไม้ และการลวดลายด้วยวิธีการปักด้วยสีและปักลูกเดือย

กระบวนการและเครื่องทอผ้า หรือที่เรียกว่า ที่เอว ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมแต่มีจุดเด่นเรื่องการทอผ้าของแต่ละชาติพันธุ์บ้านพะมอลอ มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง มีอัตลักษณ์โดดเด่นในการทอผ้า ที่ทอของชาวกะเหรี่ยง (สกอร์, โป่ว) และละว้า มีลักษณะง่ายไม่ซับซ้อน โครงสร้างส่วนใหญ่คือด้ายที่ใช้ทอ ใช้ไม้ทำหน้าที่คล้ายฟืมและแผ่นรองด้านหลังและคานด้านหน้า เรียกว่า ที่เอว หรือ ห้างหลัง (backstrap) เมื่อใช้งานผู้อทผ้าจะผูกที่ไว้กับเสาเรือนหรือบริเวณที่เหมาะสม ปลายผูกเข้ากับเอว สามารถเคลื่อนย้ายได้ที่ทอประเภทนี้จะได้ผ้าหน้าแคบแต่สามารถนำมาต่อกันได้ ผ้าทอกะเหรี่ยงมีลวดลาย เอกลักษณ์ รวมทั้งยังได้รับความนิยมจากประชาชนในพื้นที่รวมทั้งนักท่องเที่ยว อัตลักษณ์จุดเด่นของผ้าทอกะเหรี่ยงจะเห็นได้จาก ย่อม เสื้อผ้าถุง ที่โปกผม โดยลวดลายดังกล่าวเกิดจากแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว คือ น้ำ ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ โดยแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์วิถีชุมชน เป็นสินค้าที่มีลักษณะคล้ายกัน (commoditization)เชิงรูปธรรมในมิติความเชื่อของชาติพันธุ์โดยใช้อัตลักษณ์เป็นตัวสร้างคุณค่าเข้าสู่กลไกการตลาด

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) เป็นลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม พิธีกรรม ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันของแต่ละรัฐชาติโดยเฉพาะอัตลักษณ์ของชาติกะเหรี่ยง ได้ให้คำจำกัดความของกะเหรี่ยงว่า กะเหรี่ยงหมายถึง คนที่มีวิถีชีวิตรักความสงบ มีความเป็นเผ่าพันธุ์ที่สื่อความหมายหลากหลายมิติ ผ้าทอกะเหรี่ยงถือเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทงานหัตถกรรมสิ่งทอที่สร้างขึ้นชื่อเสียงให้แก่ชุมชน จังหวัด และประเทศ มาอย่างต่อเนื่องโดยวัตถุดิบหลักในการผลิตเป็นเส้นใยฝ้ายซึ่งมีมีปลูกขึ้นเองและซื้อจากท้องตลาด ย้อมด้วยสีธรรมชาติที่หาได้ง่ายในพื้นที่ มีกระบวนการทอแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง โดยกรรมวิธีการทอผ้าด้วยที่เอวมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์แต่เป็นผ้าทอหน้าแคบ มีลักษณะของผืนผ้าที่หนา โดยสินค้าที่ผลิตออกจำหน่ายได้แก่เสื้อ ผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมเตียง ผ้าม่าน ผ้าปู ย่อม กระเป๋า ตุ้ง การกำหนดขนาดย่อม เสื้อผ้าถุง ที่โปกผม เป็นภูมิความรู้ด้านการทอลวดลายและแนวคิดการนำผ้าทอสองชิ้นมาเย็บประกบกันโดยไม่ตัดผ้า การทำจึงต้อง

กำหนดขนาดให้พอดี ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในครอบครัวผู้ที่จึงสามารถทอได้ตามรูปร่างของผู้สวมใส่ ดังคำกล่าว “ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน”

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง

1. การออกแบบผลิตภัณฑ์

การออกแบบเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นผลงานหรือวิธีการที่ผู้อื่นสามารถมองเห็น รับรู้ หรือสัมผัสได้ เพื่อให้มีความเข้าใจในผลงานหรือวิธีการร่วมกัน การออกแบบจึงไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะผลงานหรือชิ้นงาน แต่จะเน้นถึงวิธีการในการทำงานต่าง ๆ ด้วย การออกแบบจึงเป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูง กลายเป็นนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์

2. ความหมายของการออกแบบ

อุดมศักดิ์ สาริบุตร (2549: 21) กล่าวว่า การออกแบบ หมายถึง การรวบรวมหรือการจัดองค์ประกอบทั้งที่เป็นงาน 2 มิติและ 3 มิติเข้าด้วยกันอย่างมีหลักเกณฑ์ในการนำองค์ประกอบของการออกแบบมาจัดรวมกัน ผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ผู้ใช้สอย ความงามอันเป็นลักษณะสำคัญที่พึงมีของการออกแบบ การออกแบบเป็นศิลปะของมนุษย์เนื่องจากการสร้างค่านิยมทางความงามและตอบสนองการใช้ประโยชน์ใช้สอยที่คุ้มค่าให้แก่ผู้ใช้

สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล (2529: 5) กล่าวว่า การออกแบบ เป็นกิจกรรมอันสำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีอยู่ในความนึกคิด อันอาจจะเป็นโครงการหรือรูปแบบที่นัยออกแบบ กำหนดขึ้นด้วยการจัด ทาทาง ถ้อยคำ เส้น สี แสง เสียง รูปแบบ และวัสดุต่าง ๆ โดยมีกฎเกณฑ์ทางความงาม

อารี สุทธิพันธ์ (2527: 8) กล่าวว่า การออกแบบ หมายถึง การรู้จักวางแผน เพื่อที่จะได้ลงมือกระทำตามที่ต้องการและการรู้จักเลือกวัสดุ วิธีการเพื่อทำตามที่ต้องการนั้น โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบ และคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดตามความคิดสร้างสรรค์ สำหรับการออกแบบอีกความหมายหนึ่งที่ให้ไว้ หมายถึง การปรับปรุงรูปแบบผลงานที่มีอยู่แล้ว หรือสิ่งต่างที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม ให้มีความแปลกความใหม่เพิ่มขึ้น

3. ความหมายของผลิตภัณฑ์

สิ่งที่มีรูปร่างหรือมีคุณสมบัติทางกายภาพสามารถจับต้องได้ หรือคือสิ่งที่มนุษย์ผลิตขึ้น เช่น เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย, เครื่องจักรอุตสาหกรรม, ยารักษาโรค ฯลฯ

เชาว์ โจรจนแสง (2550: 5) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สินค้าหรือบริการที่สามารถตอบสนองความต้องการและความปรารถนาของผู้บริโภคได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือสินค้าหรือบริการที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ มีมูลค่าเป็นตัวเงิน และในทางการค้า ผลิตภัณฑ์อาจเป็นได้ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน ผลิตภัณฑ์ที่มีตัวตน คือ จับต้องได้ เช่น สินค้าชนิดต่าง ๆ ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีตัวตนโดยทั่วไป หมายถึง บริการและสินค้าอื่น ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการและสร้างความพอใจให้กับผู้บริโภคได้ การที่จะผลิตสินค้าและบริการให้ความสามารถตอบสนองความต้องการและความปรารถนาของผู้บริโภคได้

ศุภลักษณ์ สมบูรณ์हरรษา (2549) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง บางสิ่ง บางอย่างซึ่งองค์การหรือบุคคลนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยน อันจะให้ความต้องการของลูกค้าหรือผู้บริโภค ได้รับความพอใจ หรือ ความต้องการของนักการตลาดเองได้รับความพอใจ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2546) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง กลุ่มของสิ่งที่มี ตัวตน และไม่มีตัวตนที่มีความสามารถตอบสนองความพอใจของผู้ซื้อซึ่งอาจรวมถึงการบรรจุภัณฑ์ สี ราคา คุณภาพ และตราสินค้า ตลอดจนบริการ และชื่อเสียงของผู้ขาย หรือเป็นสิ่งที่นำสู่ตลาดเพื่อตอบสนองความจำเป็น หรือความต้องการของมนุษย์

จึงสรุปได้ว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Productive designs) เป็นสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ทั้งสิ้น มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ แตกต่างจากของเดิม หรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม การรู้จักวางแผนจัดตั้งขั้นตอน และรู้จักเลือกใช้วัสดุวิธีการ เพื่อทำตามที่ต้องการนั้น โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบและคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดตาม ความคิดสร้างสรรค์ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา เช่น เราจะทำเก้าอี้นั่งชกตัวจะต้องวางแผนไว้เป็น ขั้นตอนโดยต้องเริ่มเลือกวัสดุที่จะใช้ทำเก้าอี้ที่นั่งจะใช้วัสดุอะไรที่เหมาะสม วิธีการต่อยัดนั้นควรใช้กาว ตะปูน็อต หรือใช้ข้อต่อแบบใด คำนวณสัดส่วนการใช้งานให้เหมาะสม ความแข็งแรงของเก้าอี้ที่นั่งมาน้อย เพียงใด สีสนควรใช้สีอะไรจึงจะสวยงาม และทนทานกับการใช้งาน เป็นต้น

4. การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

การเพิ่มมูลค่าหรือการเพิ่มคุณค่า (Added Value) เป็นวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ ผลิตภัณฑ์ ถ้าเป็นเครื่องมือการตลาดก็จะเกิดจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดจำหน่าย การโฆษณา และการส่งเสริมการตลาดซึ่งมีผลทำให้สามารถตั้งราคาได้สูงขึ้น โดยการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สามารถดำเนินการ ได้ใน 2 ลักษณะ ดังนี้ (จรีวรรณ จันพลา และคณะ, 2559)

ด้านที่ 1 คือ ราคาของผลิตภัณฑ์หรือการบริการสูงกว่าความเป็นจริง อีกความหมายหนึ่ง คือ สินค้าของเรามีราคาถูกเมื่อเปรียบเทียบกับคุณภาพที่ได้รับ หรือเปรียบเทียบกับคุณภาพของสินค้าอื่นใน ราคาเดียวกัน

ด้านที่ 2 คือ ความต้องการคุณค่าหรือคุณภาพของสินค้าเป็นที่ต้องการของลูกค้า หรือคุณค่ามาก พอที่จะให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อ หรือคุณค่ามากพอที่จะดึงดูดความสนใจทำให้ลูกค้าเปลี่ยนใจมาใช้สินค้าของเรา ดังนั้นการเพิ่มคุณค่าจึงไม่ใช่การเพิ่มราคา คือ ราคาเท่าเดิมแต่ได้สินค้าที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น ทำให้ลูกค้ามีความต้องการมากขึ้น

ดังนั้นการเพิ่มคุณค่าจึงไม่จำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยการผลิตหรือต้นทุนการผลิตคือ แนวทางการบริหารด้านต้นทุน โดยใช้ต้นทุนเท่าเดิมแต่ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น

การเพิ่มคุณค่าของผลผลิตภัณฑ์หรือการบริการโดยไม่เพิ่มปัจจัยการผลิต (ต้นทุน) มีหลักการดังนี้

1) ปัจจัยด้านบุคลากร เราสามารถเพิ่มคุณค่าของผลผลิตภัณฑ์หรืองานบริการได้โดยประสิทธิภาพของบุคลากร

2) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี การบริหารให้เทคโนโลยีที่มีอยู่มีประสิทธิภาพมากพอกับการผลิตสินค้าที่มี คุณภาพเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนั้นยังต้องบริหารให้การใช้เทคโนโลยีใช้ได้เต็มสมรรถนะ เช่น ความเร็ว ความ คงที่ และความคงทน

แนวทางการบริหารเทคโนโลยีเพื่อการเพิ่มผลผลิต ได้แก่

- การจัดหาเทคโนโลยีที่มีความเหมาะสมทั้งด้านสมรรถนะและราคา
- มีการฝึกอบรมให้บุคลากรสามารถทำงานโดยใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
- มีระบบการบำรุงรักษาให้เทคโนโลยีพร้อมใช้งานและมีประสิทธิภาพตลอดเวลา
- เปิดโอกาสให้ช่างเทคนิคที่ชำนาญงานปรับแต่งประสิทธิภาพของเทคโนโลยี

3) ปัจจัยด้านวัตถุดิบ คุณภาพของวัตถุดิบทำให้ผลผลิตภัณฑ์และการบริการเพิ่มคุณค่า และเพิ่มคุณค่าได้ ดังนั้นการบริหารด้านการจัดซื้อ จัดหาวัตถุดิบเพื่อการเพิ่มคุณค่าที่ปัจจัยการผลิตคงที่มีหลักการ ดังนี้

- พิจารณาคุณภาพของวัตถุดิบตรงกับความต้องการหรือมากกว่า
- พิจารณาผู้ส่งมอบว่ามีความสามารถส่งมอบวัตถุดิบตามความต้องการและตรงต่อเวลา
- ทำสัญญาหรือข้อกำหนดคุณภาพ/คุณลักษณะของวัตถุดิบที่ใช้ชัดเจน ป้องกันการ

ผิดพลาด

- มีการตรวจสินค้า โดยตรวจทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ
- สรุปผลการจัดส่งวัตถุดิบทุกครั้ง บันทึกรายละเอียดข้อผิดพลาด และคัดแยกวัตถุดิบที่

ไม่ได้ คุณภาพออก เมื่อเราใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพสูงในราคาเท่าเดิม เราก็สามารถเพิ่มคุณค่าผลผลิตภัณฑ์และงาน บริการได้โดยไม่ต้องเพิ่มต้นทุน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณิษกานต์ กุลเมืองน้อย และคณะ (2563) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ผ้าทอกะเหรี่ยง และพัฒนาแนวทางด้านการผลิต บ้านพะเคื้อะ ตำบลพระธาตุผาแดง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง และประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภค เป็นแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยวิธีการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ เลือกลวดลาย รูปแบบผลิตภัณฑ์ รวมถึงกระบวนการผลิต ผลการศึกษาพบว่าการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง สร้างความน่าสนใจจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนจากการพบเห็น มีบทบาทเป็นสื่อกลาง ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านลวดลายโบราณบนเครื่องแต่งกาย จากเทคนิคการสร้างลวดลายที่หลากหลาย ได้แก่ การจก การทอยกดอก และการปัก โดยนำเอาอัตลักษณ์ดังกล่าวมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์ เพื่อคงความดั้งเดิมให้สอดคล้องกับแนวคิดเดิมของกะเหรี่ยง

ดุสิต ทองเปรมจิตต์ (2564) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยง ที่ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยมุ่งศึกษาอัตลักษณ์ของผ้าทอกะเหรี่ยง การออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และบรรจุจัดแสดงสินค้าของที่ระลึก โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ก่อนออกแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการออกแบบโดยใช้การตอบแบบสอบถามของผู้บริโภคจำนวน 134 คน ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวกะเหรี่ยงคือ ลวดลายผ้าทอและการปักลูกเต๋อย เมื่อนำอัตลักษณ์ดังกล่าว มาออกแบบผลิตภัณฑ์ พบว่ารูปแบบที่ 7 ได้คะแนนความพึงพอใจสูงสุด เนื่องจากการจัดวางลวดลายของผ้าบนพื้นที่ใช้สัดัดกัน ช่วยขับให้ลวดลายที่วางไว้ดูโดดเด่น สะดุดตา สำหรับการออกแบบบรรจุภัณฑ์ พบว่า บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 2 ได้รับคะแนนเฉลี่ยทุกด้านโดยรวมสูงสุด โดยได้คะแนนประเมินสูงเรื่อง การสื่อสารกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ และการสื่อสารอัตลักษณ์ของชนเผ่า สำหรับความพึงพอใจที่มีต่อ การออกแบบบรรจุจัดแสดงสินค้า พบว่า การออกแบบบรรจุรูปแบบที่ 1 ได้รับคะแนนเฉลี่ยทุกด้านโดยรวมสูงสุด โดยได้รับคะแนนสูงเรื่องการแสดงอัตลักษณ์ของชนเผ่า ความคิดสร้างสรรค์ และรูปแบบการจัดทำและนำเสนอผลิตภัณฑ์ การนำเอาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของลวดลายผ้าและงานปักของชาวกะเหรี่ยงมาใช้ในการสร้างสรรค์งานออกแบบ ช่วยเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ทางวัฒนธรรมได้

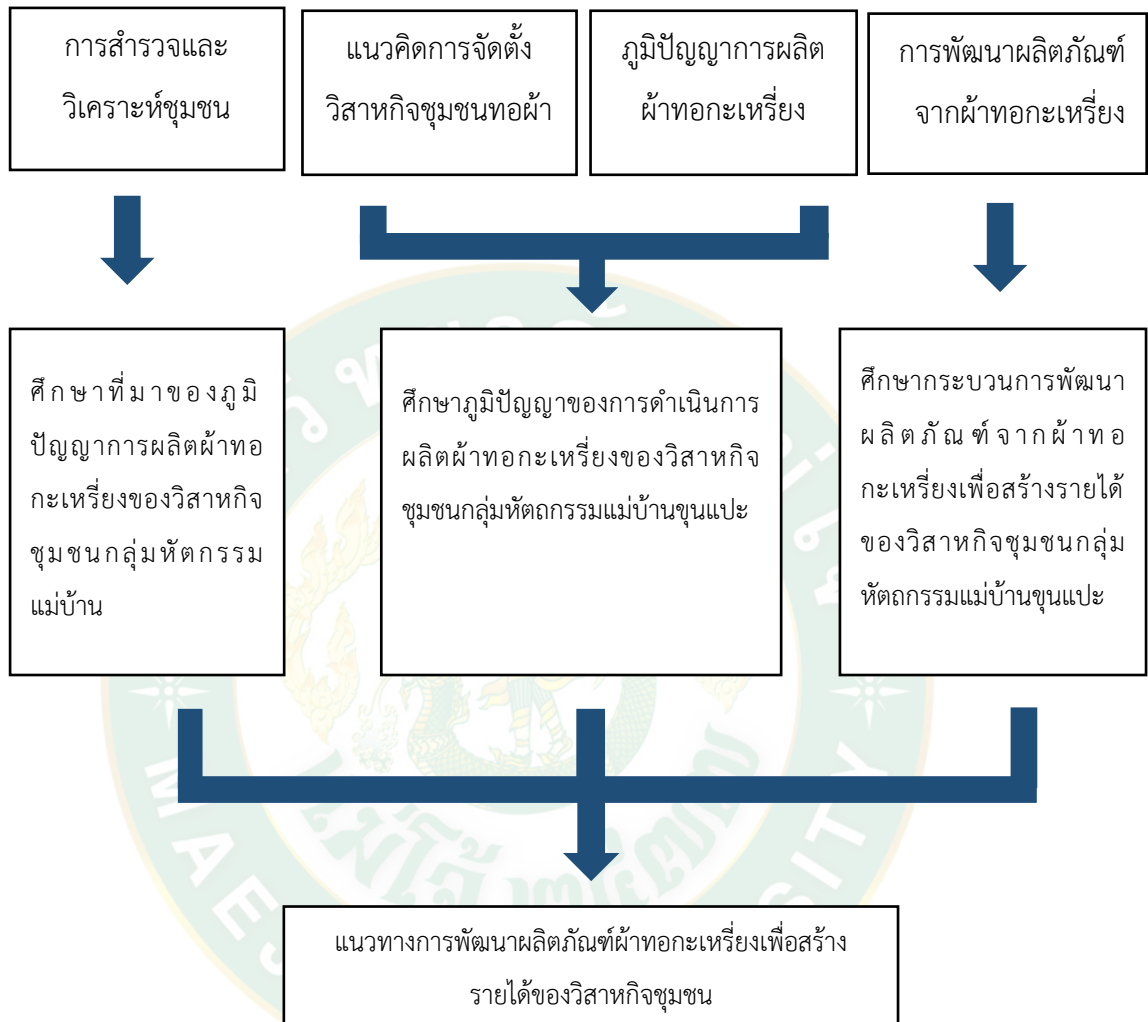
พิชญลักษณ์ พิชญกุล และคณะ (2563) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านหล่ายแก้ว อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาด และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยดำเนินการร่วมกับสมาชิกกลุ่ม ในช่วงปี พ.ศ. 2559 – 2560 ซึ่งกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดเชิงรุกที่นำมาใช้ในชุมชน เป็นการออกแบบพัฒนาต่อยอดผ้าทอกะเหรี่ยงให้เกิดมูลค่าเพิ่ม คือ 1) การแปรรูปผลิตภัณฑ์เดิม ให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

ที่มีอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงไพล่ หรือกะเหรี่ยงแดง และพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ 3 ชนิด คือ ผ้าพันคอ กระเป๋าขนาดใหญ่ และกระเป๋าขนาดเล็ก 2) การตั้งราคาให้สูงขึ้นและขยายไปสู่กลุ่มลูกค้า ตลาดกลางและตลาดบน 3) การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า โดยการจำหน่ายในงานแสดงสินค้า และการฝากขายสินค้า 4) การประชาสัมพันธ์ผ่านรายการโทรทัศน์ นิตยสาร และสื่ออินเทอร์เน็ต ผลศึกษาจากการดำเนินงานดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านหลายแก้ว มีรายได้เพิ่มขึ้นจาก 336,000 บาทต่อปี เป็น 715,000 บาทต่อปี ช่วยรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน และมีคนสนใจเข้าเยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้ วัฒนธรรมผ้าทอกะเหรี่ยงอย่างต่อเนื่อง

ไพโรพันธ์ ธนเลิศโสภิต (2564) ได้ศึกษาผ้าทอกะเหรี่ยง ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยง และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สินค้าจากผ้าทอกะเหรี่ยง ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอชนิดใหม่ 6 ชนิด ได้แก่ เสื้อกะเหรี่ยง ผ้าพันคอ หมอนอิง ผ้ารองจาน ผ้าปูโต๊ะ และ พวงกุญแจ และรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง และเปิดช่องทางจำหน่ายแบบออนไลน์เพื่อจำหน่ายสินค้า และยังได้เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์สินค้ากับเส้นทางการท่องเที่ยวระดับชุมชนสำหรับจำหน่ายเป็นของที่ระลึก ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ภายในชุมชนและส่งเสริมการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง

ภูมินทร์ แสนเจริญสุข และภัทรธิดา ผลงาม (2560) ได้ศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านกุดตุ้ม จังหวัดหนองบัวลำภู เริ่มตั้งแต่กระบวนการทอผ้า ปัญหาและแนวทางในการพัฒนากลุ่มทอผ้าบ้านกุดตุ้ม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องในการวิจัยและพัฒนากลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาด้านลวดลายผ้า ด้านการย้อมผ้าและด้านกระบวนการผลิต วัตถุดิบ ด้านอุปกรณ์ ด้านทักษะการผลิตและด้านเงินทุน และมีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง มีความต้องการลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน ต้องการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ ต้องการฟื้นฟูและอนุรักษ์การทอผ้าแบบดั้งเดิมไว้ และผลจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านกุดตุ้ม โดยการออกแบบลวดลายผ้า ได้ลวดลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน คือ ลายกุด บั้งไฟแสน แล้วจึงลงมือปฏิบัติการทอผ้า ซึ่งมีการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ เช่น แก่นขนุน แก่นฝาง แก่นหาด เปลือกกระดังงา เปลือกต้นลิ้นฟ้า ใบหูกวาง ใบส้มมอ ใบยูคา และใบขี้เหล็กส่วนเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจรูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอแบบที่ 3 มากที่สุด ค่าเฉลี่ยคือ 4.06 รองลงมาเป็นรูปแบบที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 4.04 และรูปแบบที่ 2 ค่าเฉลี่ย 4.02

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีประเด็นในการวิจัยเพื่อศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง การดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนเพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้กำหนดลำดับหัวข้อในวิธีการวิจัย ไว้ดังนี้

1. พื้นที่ในการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย
7. งบประมาณในการดำเนินการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัย

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ หมู่ 12 บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2 พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับตำบลดอยแก้ว และตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลหางดงและตำบลบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา คือ ชาวบ้านบ้านขุนแปะที่มีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และลูกค้าที่ซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้โดยใช้วิธีแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยทำการแบ่งกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง จำนวน 5 คน
2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ เพื่อศึกษาการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่ม จำนวน 14 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลการวิจัยดำเนินการรวบรวมจากข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทศบาลตำบลบ้านแปะ เพื่อค้นหาข้อมูลพื้นฐานทั่วไปทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

1. การสัมภาษณ์ (Interview Guide) เกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม ในประเด็น 2 ประเด็น ได้แก่

ประเด็น 1 ที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง โดยสัมภาษณ์จากผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 5 คน

ประเด็น 2 ศึกษาการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่ม โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ในกลุ่ม จำนวน 14 คน

2. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต ตั้งประเด็นคำถาม จดบันทึก และวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม ในประเด็นที่ 2 และ 3 ดังกล่าว

3. การสนทนากลุ่ม (focus group) จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 14 คน เพื่อนำไปสู่การสรุปแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

4. การสอบถามแบบปลายปิด (Closed-ended Interview) เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกระเหรียงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชน โดยคัดเลือกจากลูกค้าที่ซื้อสินค้าจำนวน 50 คน เพื่อค้นหาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่ม

โดยมีการจำแนกเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้เครื่องมือในการศึกษา คือแบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาในส่วนของข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกระเหรียงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ความเป็นมาของผ้าทอกระเหรียง บุคคลที่มีภูมิปัญญาในการทอผ้าในชุมชน ความหมายของผ้าทอในแต่ละรูปแบบ การใช้งาน รูปแบบของการผลิตผ้าทอกระเหรียงแบบดั้งเดิม ตลอดจนพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอกระเหรียงของชุมชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ใช้เครื่องมือในการศึกษา ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาในส่วนของ ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกระเหรียงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ เริ่มตั้งแต่การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ การจัดหาวัตถุดิบ การสกัดสีที่ใช้ในการย้อม วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอ ขั้นตอนในการทอผ้าทอกระเหรียง ลวดลายในแต่ละรูปแบบ การใช้ประโยชน์จากผ้าทอกระเหรียงที่ผลิตในรูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการดำเนินการผลิตแต่ละขั้นตอน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ใช้เครื่องมือในการศึกษา ประกอบด้วยแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม บทสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามแบบปลายปิด เพื่อศึกษาในส่วนของการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกระเหรียงเพื่อสร้างรายได้ของกลุ่ม ตั้งแต่การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกระเหรียง รูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการดำเนินการ ออกแบบ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกระเหรียง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยเป็นผู้เขียนคำตอบตามที่ผู้ให้ข้อมูล มีขั้นตอนในการดำเนินงาน เป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับเรื่อง ที่ศึกษา ทั้งจากรายงาน เอกสาร งานวิจัย โดยค้นคว้าจากห้องสมุด และอินเทอร์เน็ต

โดยมีการจำแนกวิธีการเก็บข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มีวิธีการเก็บข้อมูลโดย การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุบ้านขุนแปะ ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบเชิงลึกในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มีวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัย จะเข้าไปร่วมกิจกรรมกับสมาชิกกลุ่มหัตถกรรม เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกเส้นฝ้าย การย้อม กระบวนการผลิตเส้นฝ้าย ไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายอย่างการทอผ้า การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงในทุกขั้นตอน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 มีวิธีการเก็บข้อมูล การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษา กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของกลุ่ม โดยการจัดสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ในการออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

โดยมีการจำแนกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกกับสมาชิกกลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (focus group) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ไว้เป็นระยะเวลา 1 ปี โดยเริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2564 จนถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2565

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง และการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

ในการศึกษาใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยตรง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นผู้สูงอายุในชุมชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และผ้าทอกะเหรี่ยง ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็น แม่บ้านสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นการดำเนินการผลิต และผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง จากนั้นได้กำหนดกิจกรรมสนทนากลุ่ม เพื่อให้ความรู้ และร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยได้เสนอผลการวิจัยในบทนี้ออกเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย บริบทของชุมชนเพื่อให้เข้าใจถึงพื้นฐานความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และความเป็นมาของผ้าทอกะเหรี่ยงที่แสดงถึงช่วงเวลาที่มีการเริ่มทอจนถึงปัจจุบัน รวมถึงบุคคลที่มีภูมิปัญญาในการทอผ้าของชุมชน ประเภทของผ้าทอของชุมชนและรูปแบบของการนำผ้าที่ทอมาใช้งานในลักษณะต่าง ๆ เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้าที่ใช้ในอดีต วัสดุอุปกรณ์-เครื่องมือ ที่ใช้ในการทอผ้าแบบดั้งเดิม เส้นใยที่ใช้ในการทอผ้า การย้อมสี และการสื่อความหมายของสีต่าง ๆ ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และแบบที่มีในปัจจุบัน และการสื่อความหมายของแต่ละลาย รวมทั้งความแตกต่างจากผ้าทอกะเหรี่ยงจากชุมชนอื่น โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็น ผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ การจัดหวัดดุดิบ แหล่งที่มาของหวัดดุดิบ การสกัดสีที่ใช้ในการย้อม วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากหวัดดุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ขั้นตอนการย้อม ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอ ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีจำหน่ายในหมู่บ้าน

ในปัจจุบัน และความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยใช้กับกลุ่มเป้าหมาย แม่บ้านสมาชิกกลุ่ม จำนวน 14 คน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่ม โดยกำหนดกิจกรรมสนทนากลุ่มร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย แม่บ้านสมาชิกกลุ่ม จำนวน 14 คน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยบริบทชุมชนของบ้านขุนแปะ อาณาเขตการปกครอง สภาพทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างของหมู่บ้านและโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว ความเชื่อทางสังคม รวมไปถึงความเป็นมาของผ้าทอกะเหรี่ยงบุคคลที่มีภูมิปัญญาการทอผ้า ความหมายของผ้าทอ ลวดลายของผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 6 ประเด็นย่อย ดังนี้

1. บริบทชุมชนบ้านขุนแปะ

1) อาณาเขตการปกครอง

บ้านขุนแปะ ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ 110 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภोजอมทอง 46 กิโลเมตร แบ่งออกเป็น 4 หย่อมบ้านได้แก่ หย่อมบ้านขุนแปะ หย่อมบ้านผาขาว หย่อมบ้านปากกล้วยหนึ่ง และหย่อมบ้านปากกล้วยสอง

ภาพที่ 3 อาณาเขตการปกครองบ้านขุนแปะ

ที่มา: เทศบาลตำบลบ้านแปะ

2) สภาพทางภูมิศาสตร์บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศเหนือ ติดกับตำบลดอยแก้ว และตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลหางดงและตำบลบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

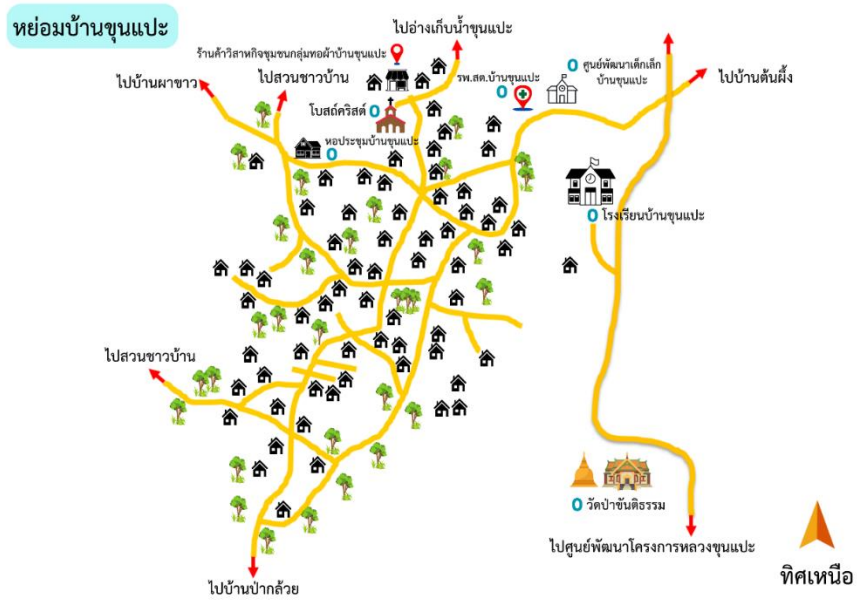
ทิศตะวันตก ติดกับตำบลกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

โดยสภาพภูมิประเทศจะเป็นที่สูง 800 – 12,00 เมตร จากระดับน้ำทะเล พรรณพืชที่พบกระจายพันธุ์ทั่วไปในพื้นที่ ประกอบด้วย ต้นสนสามใบ และไม้จำพวกก่อ นอกจากนี้ยังมีเขตทุ่งหญ้าบนภูเขาซึ่งเกิดจากรไ่การรกรากที่ชาวบ้านไม่ได้ทำกินแล้วกระจายอยู่บ้านในพื้นที่ มีป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์

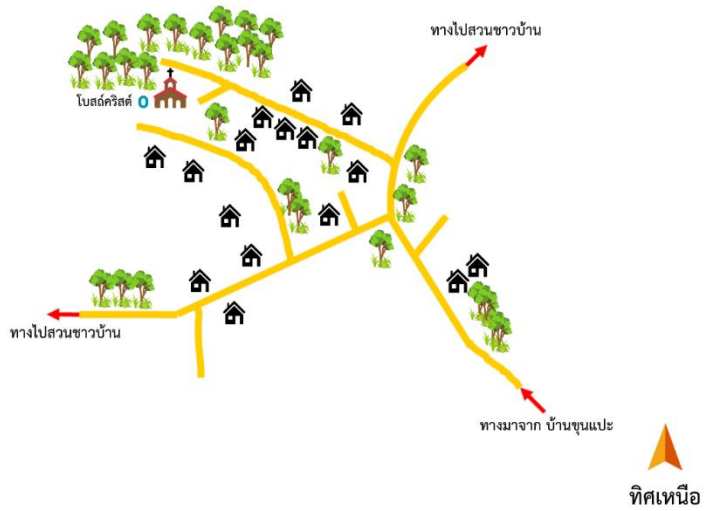
ภาพที่ 4 อาณาเขตพื้นที่หมู่บ้านขุนแปะ

ที่มา: เทศบาลตำบลบ้านแปะ

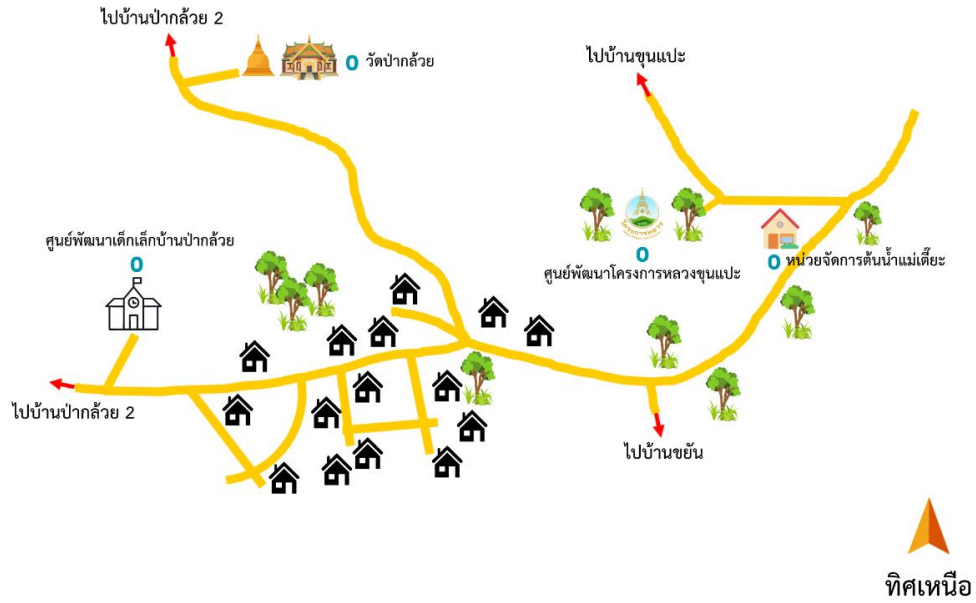
ภาพที่ 5 แผนที่ผังหมู่บ้านขุนแปะ

ห้วย่อมบ้านผาขาว

ภาพที่ 6 แผนที่ผังห้วย่อมบ้านผาขาว

หย่อมบ้านปากล้วย 1

ภาพที่ 7 แผนที่หย่อมบ้านปากล้วย 1

หย่อมบ้านปากล้วย 2

ภาพที่ 8 แผนที่หย่อมบ้านปากล้วย 2

3) การตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ เรียกตนเองว่า “ปกากะญอ” ซึ่งแปลว่า “คน” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักที่มีประชากรมากที่สุดบนดอยขุนแปะ รองลงมาจะเป็นชนเผ่าม้ง ซึ่งอาศัยอยู่ห่างกันไม่กี่กิโลเมตร โดยส่วนใหญ่ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะเป็นกลุ่ม “สะกอ” หรือกะเหรี่ยงขาว ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีในประเทศไทย ซึ่งแบ่งแยกออกเป็นหลายกลุ่ม อันมีภาษาพูด และการแต่งกายที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

ในการตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะนั้น นางอุบล พิเศษธกุลสัมพันธ์

ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ที่ได้ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะอพยพมาจากฝั่งประเทศพม่า มาอาศัยอยู่แม่ฮ่องสอน แล้วก็ย้ายมาอยู่ขุนแปะ เพราะบ้านขุนแปะมีความอุดมสมบูรณ์ สอดคล้องกับนางจำโพ บรรณัตตริย ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ที่ได้ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยงขุนแปะ อาศัยอยู่ที่นี้มากกว่า 300 ปีแล้ว แต่มีกะเหรี่ยงจากถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกับชาวบ้านดั้งเดิม เพราะขุนแปะเป็นขุนน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ ดินดี น้ำดี มีลำธารหลายสาย ไหลตลอดปีรายล้อมรอบขุนเขารวมเป็นลำน้ำแม่แปะ ก่อนจะไหลลงไปรวมกับแม่น้ำปิงที่อำเภอฮอด

ส่วนนางสาเก พนาธิคุณ และนางพิศมัย ปุดอก ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ชาวขุนแปะแต่เดิมอาศัยบริเวณเชิงเขา จากสภาพอากาศที่ร้อนทำให้ต้องโยกย้ายขึ้นมาอาศัยยังพื้นที่ที่สูงขึ้น ที่บ้านขุนแปะในปัจจุบัน ที่มีสภาพอากาศเย็น เหมาะแก่การเพาะปลูกฝิ่นเพราะในอดีตชาวบ้านไม่สามารถหารายได้จากการปลูกพืชผักได้ นอกจากหารายได้ฝิ่น ในขณะที่นางกิติ มูทา ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่าแต่เดิมอาศัยอยู่ที่บ้านอมติง ทางตอนใต้ของขุนแปะ จากนั้นบรรพบุรุษก็พากันอพยพย้ายถิ่นมาตั้งรกรากอยู่ที่ขุนแปะในปัจจุบัน เพราะเป็นพื้นที่ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้กล่าวขานว่า เป็นดินแดนที่มีความ “เนอุมู” หรือกลิ่นหอมหวาน ฝิ่นดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำตกหลายสายไหลลดหลั่นลงมาจากพื้นที่สูง เหมาะกับการขุดร่องชลประทานเข้าสู่นาขั้นบันได และที่สำคัญมีสภาพอากาศที่เย็นสบาย ในช่วงฤดูหนาว 5 – 25 องศาเซลเซียสและฤดูร้อนประมาณ 10 – 30 องศาเซลเซียส อีกนัยหนึ่งคือต้องการพื้นที่ปลูกฝิ่น เพราะในอดีตชาวบ้านไม่สามารถเลี้ยงชีพด้วยกันปลูกพืชผักได้ ที่ทำได้ก็แค่พอมีพอกิน แต่ฝิ่นคือรายได้ที่สำคัญ ทำให้ผู้คนต่างพากันอพยพเข้ามาอยู่ยังดอยขุนแปะดังกล่าว

สรุปได้ว่าการเข้ามาอาศัยยังขุนแปะ เกิดจากการรวมตัวกันของชุมชนชาวกะเหรี่ยงหลากหลายพื้นที่ ที่เข้ามาปลูกฝิ่น เพราะขุนแปะเป็นพื้นที่สูง ที่มีสภาพอากาศเย็น เหมาะกับการเจริญเติบโตของฝิ่น และฝิ่นคือพืชเศรษฐกิจหลักในช่วงเวลาดังกล่าว จึงทำให้ผู้คนต่างพากันเคลื่อนย้ายจากที่อบอุ่นกว่า เข้ามาอาศัยในดอยขุนแปะที่มีอากาศเย็น และเกิดเป็นชุมชนใหญ่ แต่ด้วย

ความเป็นกลุ่มชุมชนที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิม ก็ยังช่วยหล่อหลอมให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้นมา และได้สืบทอดเอกลักษณ์นี้มาจนถึงปัจจุบัน

4) โครงสร้างหมู่บ้าน

ถนน เป็นถนนลาดยาง 8 กิโลเมตร คอนกรีต 14 กิโลเมตร

ไฟฟ้า มีระบบไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคใช้ในหมู่บ้าน จำนวน 4 หย่อมบ้าน

น้ำประปาภูเขา 4 หย่อมบ้าน และมีแหล่งน้ำการเกษตร 4 หย่อมบ้าน แต่พบว่าขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคในฤดูแล้ง เนื่องจากแหล่งต้นทุนธรรมชาติไม่เพียงพอ

5) สภาพเศรษฐกิจ

หมู่บ้านขุนแปะ ตั้งอยู่ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนแปะ ส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์

1) รายได้เฉลี่ย เกษตรกรมีรายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัว ประมาณ 67,431 บาทต่อครอบครัวต่อปี รายได้ส่วนใหญ่ มาจากภาคการเกษตร

2) การรวมกลุ่มชาวบ้าน ชาวบ้านมีการรวมกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้า กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

3) บริการสาธารณสุข ใช้บริการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านขุนแปะ และโรงพยาบาลจอมทอง

4) ความช่วยเหลือจากภาครัฐ หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในพื้นที่และเทศบาลตำบลบ้านแปะ เช่น เทศบาลตำบลบ้านแปะ และที่ว่าการอำเภอจอมทอง เป็นต้น

5) อาชีพหลักและอาชีพรองของชาวบ้าน ชาวบ้านมีอาชีพหลัก คือ การปลูกพืชทางการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์และงานหัตถกรรม

ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะประกอบกิจกรรมด้านการเกษตร ในลักษณะเพื่อการยังชีพ อาชีพส่วนใหญ่จึงเป็นการเกษตรทั้งปลูกพืช ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ เดิมชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะปลูกฝิ่น เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ แต่ปัจจุบันได้หันมาปลูกพืชผักที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจรวมทั้งพืชเมืองหนาว เช่น โดยได้รับการสนับสนุนและให้ความรู้จากโครงการพัฒนาชนบทจากหลาย ๆ หน่วยงาน เช่น โครงการหลวงขุนแปะ ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะในหลายชุมชนมีความสุข โดยแบ่งเป็นพืชที่สามารถเก็บเกี่ยวสร้างรายได้ตลอดปีได้แก่ ผักกาดขาวปลี ผักกาดหอมหัว คอสลัด เบบี๋คอส กะหล่ำปลี เสาวรส ดอกไฮเดรนเยีย และสมุนไพรมากจากต่างประเทศ เช่น โรสแมรี่ ออริกาโน่ เสท ลาเวนเดอร์ สะเปียมินท์ เป็ปเปอร์มินท์ คาโมมาย เลมอนไทม์ เป็นต้น ส่วนพืชที่เก็บเกี่ยวได้แค่ปีละครั้งจะเป็นไม้ผล ได้แก่ อะโวคาโด และลูกพลัม เป็นต้น รวมถึงคนใน

ชุมชนยังนิยมเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร เรียกว่า “เถาะ” ไก่ เรียกว่า “ซอ” โดยเฉพาะสุกรและไก่ จะเลี้ยงไว้ได้ขุนบ้าน หรือไก่อ้วนบ้าน เพื่อใช้ในพิธีกรรม

นอกจากนั้น นางพิสมัย ปุดอกและนางสำเก พนาธิคุณ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า ตนเองได้ประกอบอาชีพหลักคือ ทำไร่ ทำนาขั้นบันไดแบบข้าวนาปี และปลูกผัก ได้แก่ คอสสลัด เบบี๋คอส ดอกไฮเดรนเยีย ส่งโครงการหลวงขุนแปะ และเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ไข่เป็นอาหารในครัวเรือน เหลือแล้วขาย พอมีรายได้บ้าง ส่วน นางจำโพ บวรรัตนตรัย, นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ และ นางกิติ มูทา ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ นั้นชราภาพมาก ปัจจุบันอาศัยอยู่กับลูกหลานที่คอยดูแล และมีการทอผ้าจำหน่ายเป็นรายได้เสริม

6) สภาพสังคม

6.1) โครงสร้างทางสังคมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

การอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องยึดถือระเบียบข้อบังคับ กฎจารีตประเพณี และเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หมู่บ้านของกะเหรี่ยงเป็นหมู่บ้านหลังเล็ก ๆ แต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าหมู่บ้านซึ่งเป็นชาย เรียกว่า “ฮี-โซ” แปลว่า หัวหน้าหมู่บ้าน มักเป็นผู้อาวุโส เป็นผู้สร้างทัศนคติของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ หากฮี-โซมีความเห็นว่าคนนั้นเป็นคนดี ทุกคนในหมู่บ้านเห็นดีด้วย การยอมรับหรือการขับไล่ออกจากหมู่บ้านจะถูกกำหนดโดยฮี-โซทั้งสิ้น ฮี-โซเป็นผู้นำทางพิธีกรรม เช่น พิธีขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีการเลี้ยงผีเจ้าที่ประจำปี เพื่อคุ้มครองให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข

หัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้พิทักษ์รักษาจารีตประเพณีซึ่งจะมีการตักเตือนผู้ที่กระทำความผิดประเพณี เช่น เรื่องชู้สาว ลักขโมย เป็นต้น บทลงโทษจะขึ้นอยู่กับการกระทำหนักเบาของกรณี อาจแค่ตักเตือน หรือปรับสินไหมเป็นเงินหรือสุราและสัตว์เลี้ยงสำหรับทำพิธีกรรมขอสมานาโทษ หรือที่เรียกว่าขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วจะมีการขับไล่ออกจากหมู่บ้าน แต่ไม่มีการใช้กำลัง เมื่อหัวหน้าหมู่บ้านตายลูกชายคนโตต้องรับตำแหน่งสืบต่อ และจะมีการย้ายหมู่บ้านทั้งหมด ไปยังอีกฟากหนึ่งของลำห้วยหรืออีกลาดไหล่ ตามแต่หัวหน้าคนใหม่จะกำหนด การย้ายนี้จะมีการเสี่ยงทายตามประเพณีกะเหรี่ยง

6.2) ลักษณะครอบครัวและเครือญาติของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

ครอบครัวของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะเดิมเป็นแบบครอบครัวใหญ่ โดยมีสมาชิกของครอบครัว ซึ่งได้แก่ ตายาย พ่อแม่ ลูก อยู่บ้านเดียวกัน อำนาจของครอบครัวอยู่ที่ผู้นำที่เป็นเพศชาย ซึ่งอายุมากที่สุดของครอบครัว หากตายยังมีชีวิตอยู่อำนาจการตัดสินใจจะอยู่ที่ตา หรืออีกนัยหนึ่ง อาจกล่าวว่า อำนาจของครอบครัวอยู่ที่ผู้ชาย เพราะกะเหรี่ยงให้ผู้ชายเป็นผู้สืบสายสกุล สำหรับผู้ชายเมื่อ

แต่งงานไปแล้วจะย้ายไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายภรรยา ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับพ่อภรรยาเป็นหลักในการตัดสินใจในบ้าน

จากการเก็บข้อมูล นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า ระบบครอบครัวของกะเหรี่ยงเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว และไม่มีการอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงานเป็นอันขาด การหย่าร้างมีน้อยมาก ขณะที่การแต่งงานใหม่ก็ไม่ค่อยปรากฏ ส่วนการเลือกคู่ครองนั้น ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เลือกสามี และบางครั้งฝ่ายหญิงก็ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการแต่งงาน (โดยการแต่งงานฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายไปสูขอผู้ชาย หลังจากนั้นฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง ปัจจุบันนางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ยังมีความเชื่อในสิ่งลี้ลับอยู่ ยังนับถือผี ยังมีประเพณีมัดมือ (กัจ) แบบดั้งเดิมโดยมีการ ช่าหมู ช่าไก่เพื่อเลี้ยงผี และลูกหลานยังนับถือผีอยู่เช่นเดียวกัน แต่ก็จะมีไปวัดบ้างตามแต่โอกาส เช่นเดียวกับนางกิติ มูทา ที่ได้ข้อมูลว่า ระบบครอบครัวชาวกะเหรี่ยง จะนับถือวัฒนธรรมสายแม่ คือฝ่ายหญิงจะไปสูขอฝ่ายชายแต่งงาน ส่วนสินสอดนั้นเป็นของร่วมกัน และหลังจากแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปอาศัยอยู่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อช่วยครอบครัวของภรรยาทำมาหากิน โดยจะต้องไปอยู่บ้านพ่อตาแม่ยายก่อน จากนั้นจึงค่อยขยับขยายแยกบ้านของตนเองออกไป

6.3) ความเชื่อทางสังคม

6.3.1) การนับถือผี

การนับถือ ผี เป็นความเชื่อดั้งเดิมอยู่คู่กับชาติพันธุ์นี้มานานแล้ว ซึ่งเป็นความเชื่อในเหล่าบรรพบุรุษ เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา เนื่องจากชีวิตของกะเหรี่ยงอยู่กับป่าเขา ผูกพันกับธรรมชาติมาเนิ่นนาน จึงหล่อหลอมความเชื่อกับธรรมชาติเข้าด้วยกัน ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องมีการเซ่นไหว้ เจ้าที่เจ้าทาง และบอกกล่าวบรรพชน ให้ท่านได้มาอุดหนุนค้าจุน ช่วยให้กิจการงานนั้น ๆ เจริญก้าวหน้า ทำกิจกรรมได้ผลผลิตดี ขอให้ท่านดลบันดาลให้อยู่เย็นเป็นสุข ปกป้องคุ้มครองดูแล และยังเป็นการขอขมาต่อท่านเหล่านั้นด้วย ซึ่งเป็นความเชื่อและเป็นประเพณีที่ดั้งเดิม เป็นการสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ และให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขในครอบครัว เป็นความเชื่อที่ชาติพันธุ์นี้ให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งความเชื่อในลักษณะนี้เป็นพื้นฐานที่มีอยู่ในทุกชนชาติ

นางจำโพ บรรรัตนตรัย และนางพิสมัย ปุดอก ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า ความเชื่อและศาสนา “บา-พอ-ชะ-เตอ-สี่” (นับถือผีผสมผสานกับศาสนาพุทธ) กล่าวคือยังคงปฏิบัติตามแบบแผนความเชื่อเกี่ยวกับแบบก้าวหน้า (การตัดความยุ่งยากบางอย่างทิ้งไปควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาพุทธ) “ชะ-เตอ-สี่” (นับถือผีแบบก้าวหน้า) เนื่องจากการเลี้ยงผีแบบดั้งเดิมนั้นยุ่งยากและสิ้นเปลืองมาก ดังนั้นจึงหันมาให้ความสำคัญเฉพาะผีเจ้าป่าเจ้าเขา ผีน้ำและผีประจำหมู่บ้านเท่านั้นและยินยอมให้ประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษได้โดยสมาชิกทุกคนไม่ต้องมาร่วมพิธี หากใครไม่มาร่วมพิธีก็จะเก็บเส้นด้ายผูกข้อมือไว้ให้ผู้นั้นด้วย

ครอบครัวของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะที่ทำการตัดผีเรือนหรือที่เรียกว่า "แฮะ-เตอะ-ลี" หรือ "แฮะ-เผาะ" หรือภาษาทางการเรียกว่า การนับถือผีแบบก้าวหน้า (การตัดผีเรือนในที่นี้ไม่ได้หมายถึงว่าตัดผีออกทั้งหมดแต่คือการตัดความเคร่งครัดบางอย่างทิ้งไป) ในสมัยอดีตนั้นถ้าจะทำพิธีเลี้ยงผีเรือนจะต้องเรียกสมาชิกให้กลับมาทุกคนไม่ว่าติดภารกิจใด ๆ ก็ต้องกลับมา หากได้ทำการตัดผีทิ้งก็ลดความเคร่งครัดไปแล้ว จะเหลือเพียงแค่วันที่สมาชิกมาพร้อมหน้าพร้อมตากันแล้วถึงทำพิธีผูกข้อมือให้ ก่อนทำการผูกข้อมือได้มีการนำเมล็ดพันธุ์พืชไปควั่นจนสุกใส่ในสละตวงแล้วนำเมล็ดไปฝังดินแล้วกล่าวว่า "หากเมล็ดพันธุ์กลับมาอีกครั้งครอบครัวตนก็จะกลับมานับถือผีแบบดั้งเดิมอีก" ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะนั้นมีการนับถือผีฝ่ายแม่ ผู้ที่จะเข้าร่วมพิธีนั้นจะเป็นลูก ๆ และหลานฝ่ายยายเท่านั้น โดยหลานฝ่ายย่าจะไม่เข้าร่วม ขั้นตอนการผูกข้อมือนั้นฝ่ายหญิงอาวุโสของตระกูล(ยาย) จะเป็นผู้ผูกให้สามี(ตา)ก่อน เพราะถือว่าหญิงคือหัวหน้าฝ่ายพิธีกรรม แล้วก็จะผูกให้ลูกคนโตและหลานคนโตตามลำดับ ในขณะที่ นางกิติ มูทา ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า “บา-พอ-เออะ-แค” หรือ “บา-พอ-แฮะ-เตอะ-ลี” (นับถือผีผสมผสานกับพุทธ) ก็คือยังคงปฏิบัติตามแบบแผนความเชื่อเกี่ยวกับผีแบบดั้งเดิมหรือแบบก้าวหน้า และนับถือศาสนาพุทธควบคู่ตาม

6.3.2) การนับถือศาสนาคริสต์

การนับถือศาสนาคริสต์ เป็นความเชื่อที่เข้ามาใหม่เมื่อประมาณ 60 ปี ที่ผ่านมา โดยการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ของมิชชันนารีชาวอังกฤษ โดยมุ่งเน้นการสอนให้ชาวบ้านศรัทธาในพระแม่มาลี อีกนัยหนึ่งคือการเข้ามาของวิทยาการใหม่ ๆ เช่น ยารักษาโรค เทคนิคการทอผ้า หรือแม้แต่ทุนการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขาในหมู่บ้าน เป็นอีกเหตุจูงใจหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านบางส่วนปรับเปลี่ยนจากการนับถือผีแบบดั้งเดิมมาเป็นนับถือพระเจ้าตามคริสต์ศาสนา ในช่วงแรกยังมีชาวบ้านที่นับถือไม่มาก เพราะมองว่าเป็นการขัดกับหลักความเชื่อดั้งเดิม แต่ระยะเวลาต่อมาก็เริ่มการนับถือมากยิ่งขึ้นจนกลายมาเป็นอีกความเชื่อหลักของชาวบ้านขุนแปะ แต่ก็ยังคงนับถือควบคู่ไปกับความเชื่อเดิมบางส่วน

6.3.4) การนับถือศาสนาพุทธ

การนับถือศาสนาพุทธ เป็นอีกความเชื่อใหม่ที่เริ่มเข้ามาเมื่อประมาณ 80 ปี ที่ผ่านมาโดยพระสงฆ์สายป่า ซึ่งไม่ทราบชื่อได้เข้ามาจุดศรัทธา ยังหมู่บ้านขุนแปะ และการนับถือผีแบบดั้งเดิมนั้นก็มีขั้นตอนยุ่งยาก พิธีกรรมที่ซับซ้อน โดยจะต้องฆ่าหมู ฆ่าไก่เช่นสังเวทย์ ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มที่จะอยากปรับเปลี่ยนมาเป็นการนับถือพุทธซึ่งเรียบง่ายกว่า และสอนให้ไม่ฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต จึงได้นิมนต์พระธุดงค์มาพำนักอยู่ในพื้นที่และร่วมกันสร้างวัดให้ ช่วงเวลาต่อมาก็มีชาวบ้านเปลี่ยนมานับถือพุทธมากขึ้น

2. ความเป็นมาของผ้าทอกระเหรี่ยง ที่มา การเริ่มทอ

1) ประวัติความเป็นมาและการเริ่มทอผ้าของชาวกระเหรี่ยง ในหมู่บ้านขุนแปะ

บ้านขุนแปะ เริ่มก่อตั้งมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2467 โดยการเข้ามาของชาวกระเหรี่ยง หลากหลายพื้นที่ เพื่อวัตถุประสงค์ในการจัดหาที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเหมาะสมต่อการ ปลูกฝิ่นอันเป็นแหล่งรายได้หลักในสมัยนั้น และการทอผ้าก็เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจาก รุ่นสู่รุ่น ดังนั้นการทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะครั้งแรกจึงมีจุดเริ่มต้นมาจากเมื่อประมาณ 98 ปีก่อน โดยมี ข้อมูลแสดงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีการทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ดังนี้

พ.ศ. 2467 (98 ปีก่อน) เริ่มมีการทอผ้าครั้งแรกในหมู่บ้านขุนแปะ โดยผ้าที่ทอจะเป็นผ้าที่ใช้ ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อ ผ้าชิ้น ย่อม และผ้าห่ม เป็นต้น การเข้ามาครั้งแรก ยังมีปัญหาในเรื่องของ วัสดุในการนำมาสกัดสีในการย้อม เนื่องจากชาวขุนแปะดั้งเดิมอพยพมาจากเขตที่ราบต่ำ ที่มีอากาศ ร้อน ยังไม่คุ้นชินกับ สถานที่ใหม่ ที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชใหม่ ที่แตกต่างกันไปตามระดับ ความสูง ทำให้สีแบบดั้งเดิมจึงมีให้เลือกไม่หลากหลายมาก

พ.ศ. 2485 (80 ปีก่อน) รูปแบบของโครงสร้างผ้าทอยังคงเดิม แต่ภูมิปัญญาด้านการย้อมและ สกัดสีจากพันธุ์พืชท้องถิ่นบนดอยขุนแปะเริ่มมีมากขึ้นจากการทดลอง และลองผิด ลองถูก ซ้ำ ๆ หลาย รอบ เช่น การนำพืชชนิดต่าง ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นมาทดลองสกัดสี เพื่อให้สามารถรู้ว่าพืชชนิดไหนที่ สามารถนำมาสกัดสีได้ และพืชชนิดไหนที่ไม่สามารถสกัดสีได้ แล้วนำผลที่ได้ถ่ายทอดเป็นความรู้ไปยัง รุ่นสู่รุ่นต่อไปนั่นเอง

พ.ศ. 2495 (70 ปีก่อน)) รูปแบบของโครงสร้างผ้าทอยังคงเดิม แต่ความหลากหลายของ ลวดลายที่เพิ่มมากขึ้น จากการเข้ามาของชาวกระเหรี่ยงถิ่นอื่นที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่เพิ่ม ทำให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องลวดลาย จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของขุนแปะ เช่น ลายดอก มะเขือ ลายตีนหมา และเมล็ดแตงกวา เป็นต้น

พ.ศ. 2505 (60 ปีก่อน) มีการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ โดยมีมิชชันนารีชาวอังกฤษ ที่ได้ นำ วิทยาการความรู้ด้านการทอผ้าเข้ามา โดยการปรับเพิ่มขนาดที่ทอผ้าให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ช่วยให้ชาว กระเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ได้ผ้าที่หน้ากว้างขึ้น อีกทั้งยังถ่ายทอดเทคนิคการทอผ้าที่ทำให้เกิดลวดลาย เช่น ลายจก ซึ่งถือเป็นความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านหลายคนก็ยังไม่ให้การยอมรับมากนัก เนื่องจากมองว่าผิด กับหลักความเชื่อดั้งเดิม

พ.ศ. 2525 (40 ปีก่อน) การทอผ้าแบบใหม่ที่มีการปรับใช้ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เริ่มเป็นที่นิยม เพราะช่วยให้ได้ผ้าหน้ากว้าง ประกอบกับการเทคนิคการสร้างลวดลายรูปแบบใหม่ก็เป็นที่นิยม แพร่หลายมากขึ้นด้วย

พ.ศ. 2535 (30 ปีก่อน) การเข้ามาของสีเคมี จากท้องตลาดช่วยให้ชาวกระเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ได้สีที่หลากหลายมากขึ้น จึงเป็นอีกยุคหนึ่งที่มีความนิยมจากสีธรรมชาติแบบดั้งเดิมเริ่มถดถอยลงไป

พ.ศ. 2545 (20 ปีก่อน) โครงสร้างการทอผ้ายังคงเป็นแบบประยุกต์ที่มีการปรับขนาดก็ให้หน้ากว้างขึ้น และกลายเป็นมาตรฐานแบบนี้มาจวบจนปัจจุบัน แต่จำนวนผู้ทอผ้ากลับลดน้อยลง อาจเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้า และการเข้ามาของเสื้อผ้าจากโรงงานที่หาซื้อได้ง่ายขึ้นและราคาถูก

พ.ศ. 2555 (10 ปีก่อน) ความนิยมในการทอผ้าก็เริ่มลดน้อยลงไป ทำให้เหลือเพียงผู้สูงอายุ และวัยกลางคนเท่านั้นที่ยังคงสืบสานงานทอผ้า ในขณะที่วัยรุ่นหนุ่มสาวมีสัดส่วนที่น้อยมาก

พ.ศ. 2565 (ปัจจุบัน) เริ่มมีการลือพื้นภูมิปัญญาการทอผ้า และเปลี่ยนมาใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติในการย้อมสีผ้ามากขึ้น อีกทั้งมีการรณรงค์ถ่ายทอด ส่งเสริมภูมิปัญญาการทอผ้าจากสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมในหมู่บ้านขุนแปะ และในโรงเรียนบ้านขุนแปะด้วย

ความเป็นมาของผ้ากะเหรี่ยง นางจำโพ บวรรัตนตรัย ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า เคยมีผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อน แต่เดิมมีสองพี่น้องชาวกะเหรี่ยง ที่เดินทางมาไกล โดยไม่มีเครื่องนุ่มห่ม แล้วได้ขอพรจากพระเจ้า จากนั้นพระเจ้าจึงประทานมอบเสื้อผ้ากะเหรี่ยงให้กับสองพี่น้องนั้นคนละตัว ตัวแรกผู้พี่เป็นผ้าแบบที่มีลวดลายมาจากการทอ ส่วนผู้น้องได้ผ้าที่มีลวดลายมาจากการปัก จากนั้นสองพี่น้องได้แยกย้าย กระจัดกระจายกันไปอยู่คนละทิศทาง กลายมาเป็นบรรพบุรุษต้นตระกูลกะเหรี่ยงอยู่ 2 ตระกูล คือ ยางเปียง (กะเหรี่ยงพื้นราบ) และยางดอย (กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บนดอยที่สูง) โดยเฉพาะขุนแปะ นั้นเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงดอย ซึ่งเป็นลูกหลานของกะเหรี่ยงผู้น้อง ที่ได้รับผ้าอาภรณ์มาจากพระเจ้า แบบลายปัก ดังนั้นผู้เฒ่าผู้แก่แต่ดั้งเดิมจึงรู้จักแต่การปักผ้าทำให้เกิดเป็นลวดลายขึ้นมา แต่ต่อมา 50 ปีให้หลังมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ได้นำเอาวิทยาการความรู้ด้านการทอผ้าเพื่อให้เกิดเป็นลวดลายมาสอนให้ชาวกะเหรี่ยงที่นับถือคริสต์ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับจากกะเหรี่ยงที่นับถือผีแบบดั้งเดิม หรือพุทธ แต่ก็เริ่มได้รับความนิยมมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันคนสมัยใหม่ก็ไม่นิยมการปักเพราะใช้เวลานาน ทำให้ลวดลายผ้าปักแบบดั้งเดิมลดความนิยมไปกลายเป็นลายปักสมัยใหม่ ประกอบกับผ้าทอลาย ที่เรียกว่า “เซซูโพ” ที่ได้รับความนิยมมากขึ้นตามไปด้วย เช่นเดียวกับนางกิลี มูทา และนางสำเก พนาธิคุณ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ที่ให้ความเห็นเดียวกันว่า แต่เดิมชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะนิยมปักผ้า และมีความชำนาญด้านการปักผ้า ในขณะที่การทอให้เกิดลวดลายนั้นเพิ่งมีปรากฏมาเมื่อประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมาจากการสอนของมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในท้องที่ ได้นำวิทยาการความรู้ด้านนี้เข้ามาให้ และต่อมาได้เป็นที่ยอมรับการอย่างแพร่หลาย ส่วนนางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ และนางพิสมัยปุดอก ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้กล่าวว่า การทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ เริ่มต้นในประเทศพม่า ก่อนจะแพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทยพร้อม ๆ กับกลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่ได้อพยพเข้ามายังดอยขุนแปะ

3. บุคคลที่มีภูมิปัญญาในการทอผ้ากะเหรี่ยงในชุมชน

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมายังรุ่นสู่รุ่น โดยเกิดจากการประสบการณ์ การทดลองสังเกต และการเรียนรู้มาจากคนรุ่นก่อน โดยการทอผ้าคงยึดถือไว้ซึ่งหน้าที่ของสตรีกะเหรี่ยงเท่านั้น ดังนั้นผู้ทอผ้าภายในชุมชนจึงผู้หญิงทั้งหมด โดยเริ่มจากการถ่ายทอดภูมิปัญญานี้มาจากผู้เป็นแม่ และในช่วงวัยสาวก่อนเข้าพิธีแต่งงาน คือช่วงเวลาที่เด็กสาวชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ จะต้องฝึกฝนทักษะในการทอผ้า และสร้างสรรค์ลวดลายการปัก การทอ แบบต่าง ๆ เพื่อที่จะได้นำไปสร้างผลงานชิ้นสำคัญที่สุดคือ ชุดแต่งงานทั้งของตนเองและคู่รักหลังจากนั้นก็จะต้องหมั่นฝึกฝนไปเรื่อย ๆ ตลอดชีวิต หากชอบลายใดก็จะฝึกทำด้วยตัวเอง หรือสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ หรือ บุคคลที่มีภูมิปัญญาในการทอผ้ากะเหรี่ยงในชุมชน ในช่วงวัยกลางคน แม่บ้านจะปักผ้าเก็บไว้ เพราะพอแก่ตัวไปสายตาไม่ดี จะไม่สามารถปักผ้าได้แล้ว ก็จะทำเก็บไว้ใส่ยามแก่เฒ่ามอบให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน หรือใช้ในพิธีศพของตนเอง ในปัจจุบันมีผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ากะเหรี่ยงของบ้านขุนแปะแบบดั้งเดิม ที่สำคัญ ดังนี้

1) นางกิติ มูทา อายุ 85 ปี เป็นปราชญ์ด้านการปักผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม

ได้ให้ข้อมูลว่าในอดีต จะมีเทคนิคการกะขนาด โดยก่อนทอ จะต้องกำหนดความต้องการก่อนว่าจะทออะไร เช่น ทอย่าม , ทอผ้าซิ่น และอื่น ๆ รวมถึงต้องกำหนดขนาดไปพร้อมกันด้วย เนื่องจากชุดกะเหรี่ยงเป็นการนำผ้าแต่ละชิ้นมาเย็บต่อ ๆ กัน โดยไม่มีการตัด ดังนั้นการทอผ้าแต่ละครั้งต้องกะขนาดให้พอดีตัว กะเหรี่ยงไม่มีเครื่องมือที่ใช้เป็นมาตรฐานในการวัด โดยต้องใช้วิธีกะประมาณโดยความเคยชินเท่านั้น ผู้ทอจึงยึดร่างของตนเองเป็นมาตรฐาน ดังนั้นเมื่อทอให้ผู้อื่นจึงต้องเพิ่ม หรือลดขนาดของฝ้ายลงโดยอาศัยเปรียบกับรูปร่างของผู้ทอนั่นเอง คุณยายกิติ เป็นปราชญ์ชุมชนท่านหนึ่งที่มีความชำนาญด้านการปักผ้าโบราณมาก การปักค่อนข้างมีความประณีต ละเอียดอ่อน โดยการค้นพบเทคนิคพิเศษง่าย ๆ ในการปัก คือการนำขี้ผึ้งจากเทียนไขมาขีดหรือตีเส้นลงไปบนผืนผ้า ซึ่งวิธีนี้จะช่วยให้การปักง่ายและสม่ำเสมอ แต่ปัจจุบันด้วยความชำนาญและประสบการณ์ในการปักผ้ามากกว่า 70 ปี จึงไม่ได้ใช้วิธีนี้แล้ว สามารถปักผ้าโดยไม่ต้องตีเส้นด้วยเทียนไขอีกต่อไป แต่ก็ได้นำวิธีการนี้เผยแพร่ให้กับเด็กสาวรุ่นใหม่ที่เพิ่งหัดปัก ซึ่งการตีเส้นก่อนการปักนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก หากไม่มีประสบการณ์แล้วการจะปักผ้าออกมาให้ดูสวยงามสม่ำเสมอนั้นเป็นเรื่องที่ยาก

2) นางพิสมัย ปุดอก อายุ 67 ปี เป็นปราชญ์ด้านการปักผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม

ได้ให้ข้อมูลว่าผ้าที่ปักมีความโดดเด่น เน้นการปักที่มีสีสันสดใสเป็นเอกลักษณ์ โดยผ้ากะเหรี่ยง แบบดั้งเดิมเป็นผ้าปัก จะมีแค่ 3 สี เท่านั้น คือ แดง , ขาว , เหลือง เป็นแม่สีหลัก แต่ต่อมา มีสีเคมี และด้ายประดิษฐ์ หรือไหมพรมหลากสีเข้ามา โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องยอมให้เสียเวลา เพราะมีสีที่สวยงามกว่า และมีหลากสีให้เลือกด้วย ดังนั้นจึงเป็นทางเลือกให้ชาวบ้านเลือกสีได้ตามใจชอบ และทำการปักตามที่ตนเองต้องการโดยจะปักแบบเต็ม โดยไม่มีช่องว่าง จึงกลายเป็นยุคหนึ่งที่มีผ้า

กะเหรี่ยงสี่สันสะดุดตา และความโดดเด่น กลายเป็นเอกลักษณ์ใหม่อย่างชัดเจน ซึ่งได้แสดงในภาพที่ 9 ตัวอย่างดังนี้ โดยในภาพจะมีการนำลวดลายแบบดั้งเดิมหลาย ลายเข้ามาผสมผสานกันจนเกิดเป็นลายใหม่ที่สะดุดตา

ภาพที่ 9 เป็นการผ้าปักที่มีการผสมผสานหลากหลายลายเข้าด้วยกันและใช้สีที่สดกว่า

ที่มา: นางพิสมัย ปุดอก

จากภาพที่ 9 เป็นฝีมือการปักของคุณยายพิสมัย ปุดอก ซึ่งมีความชื่นชอบในด้านการใช้สีที่สด และชื่นชอบการประยุกต์ และผสมผสานหลากหลายลวดลายเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นลวดลายใหม่ ๆ ซึ่งอาศัยการสังเกตและจินตนาการ ในภาพจะเป็นการผสมผสาน 3 ลาย เข้าด้วยกัน ได้แก่ ลายตะพอ ลายตะกร้อเหล่ทะเย ลายตำพะกระ (หรือแปลเป็นไทยว่า ลายดอกไม้ ลายกากบาท ลายสี่เหลี่ยมธรรมดา) เป็นต้น

3) นางจำโพ บวรรัตนตรัย อายุ 79 ปี เป็นปราชญ์ด้านเครื่องทอผ้าของกะเหรี่ยง

ได้ให้ข้อมูลว่า ไม่มีหลักฐานว่ารูปแบบดั้งเดิมของการทอผ้าเป็นรูปแบบใด แต่ปัจจุบันคือการชิงด้ายกับไม้คาน 2 อันในแนวนอน คานด้านหนึ่งผูกติดกับหลัก ส่วนคานอีกด้านหนึ่งผู้ทอจะใช้นิ้วหรือค้อนหัวท้ายติดกับเอวของตน ความตึงของด้ายยืนจึงไม่คงที่ ผู้ทอสามารถบังคับให้ด้ายยืนหย่อนหรือตึงตามต้องการ ทำให้เกิดผลคือผ้าที่มีความเรียบและสม่ำเสมอ โดยคุณยายได้มีการค้นพบว่า อุปกรณ์ในการทอผ้าจะต้องเป็นไม้ไผ่ ซึ่งไม่แก่และไม่อ่อนจนเกินไป และจะต้องนำไปแช่น้ำค้างไว้ 1 คืน ก่อนนำมาขัดให้เรียบ แล้วผ่านการขโหมด้วยน้ำมันหมู่มาก่อน นำไปตากแดดแล้วนำผ้าเช็ดและขัดเงาอีกที วิธีนี้จะช่วยให้ได้อุปกรณ์ในการทอผ้าที่มีความสัมผัสมือที่ให้ความรู้สึกคล่องตัว ไม่ลื่น หรือไม่หยวบไป มีความสมดุล ช่วยให้ได้ผ้าทอที่มีความเรียบไม่เป็นขุย ประกอบกับใช้ดีและทนทาน เป็นเทคนิคง่าย ๆ ที่ค้นพบขึ้นเอง

4) นางสาวเก พนาธิคุณ อายุ 64 ปี เป็นปราชญ์ด้านลูกเตี๋ยและการปักผ้ากะเหรี่ยง

ได้ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมชาวกะเหรี่ยงในแถบดอยขุนแปะทุกหมู่บ้าน และบ้านขุนแปะเองนั้น เป็นกลุ่มชาวกะเหรี่ยงภูเขา ซึ่งจะมีเทคนิคการปักผ้าเพื่อให้เกิดเป็นลวดลายตามแบบดั้งเดิม ยังไม่มี

ความสามารถในการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลาย ดังนั้นลวดลายที่เกิดขึ้นบนตัวผ้าทั้งหมดนั้นจึงล้วนเกิดจากปักด้วยเส้นฝ้ายหลากสีทั้งสิ้น โดยสีแบบดั้งเดิมนั้น จะประกอบไปด้วย 3 สี เท่านั้น ได้แก่ แดง ขาว เหลือง และปักด้วยลูกเต๋อย ซึ่งชนิดพันธุ์ลูกเต๋อยภูเขานั้นจะเป็นพันธุ์พืชดั้งเดิมที่ชาวกะเหรี่ยงนิยมปลูกเพื่อใช้ปักผ้า แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ เบอะพะทอ และ เบอะโปะโละ เป็นต้น

ภาพที่ 10 แสดงภาพ เบอะพะทอ (ซ้าย) และเบอะโปะโละ (ขวา)

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ

จากภาพที่ 10 แสดงภาพ เบอะพะทอ (ซ้าย) และเบอะโปะโละ (ขวา) โดยที่เบอะทอนั้นเป็นลูกเต๋อยที่มีลักษณะเป็นแท่งเรียวยาว ขนาดประมาณเมล็ดข้าวสารมีสีขาว และเบอะโปะโละ เป็นลูกเต๋อยที่มีลักษณะเมล็ดสั้น อ้วนกลมมีสีขาว

ภาพที่ 11 แสดงภาพ ต้นลูกเต๋อย พันธุ์ เบอะโปะโละ

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ

การปลูกลูกเต๋อย 2 ชนิด ก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยดั้งเดิมแล้วเบอะพะทอ เป็นพันธุ์ที่ชอบขึ้นบนภูเขา ไม่ชอบที่ขึ้นแฉะ แต่ในขณะเดียวกัน พันธุ์ เบอะโปโละ กลับขึ้นได้ดีในที่ขึ้นแฉะ และข้างลำธารที่มีน้ำไหลผ่าน โดยทั่วไปหลักการทั้งสองข้อนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างก็รู้ดี จึงนิยมปลูกพันธุ์เบอะพะทอ ไนไร่ และปลูกพันธุ์เบอะโปโละ ในนาข้าว แต่ใช้ว่าหลักการนี้จะใช้ได้ผลทุกครั้ง โดยคุณยายสำเก ให้ข้อมูลว่า การปลูกลูกเต๋อยนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ โดยเบอะพะทอ ขึ้นชอบดินที่ไม่มีธาตุอาหารมากนัก และไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์ หากปลูกในดินที่อุดมสมบูรณ์ ต้นเต๋อยก็จะสูงและไม่ค่อยมีผลหรือมีเมล็ด นอกจากนี้คุณยายยังค้นพบว่า หากปลูกพันธุ์เบอะพะทอ บนจอมปลวก หรือรอบจอมปลวก จะได้ผลผลิตลูกเต๋อยมากเป็น 3 เท่า ของผลผลิตปกติ ส่วนการปลูกพันธุ์เบอะโปโละ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าลูกเต๋อยน้ำนั้น การปลูกในโคลน ลูกเต๋อยจะเจริญเติบโตและให้ผลผลิตดี เป็น 2 เท่า ซึ่งเต๋อยพันธุ์นี้ขึ้นชอบดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และขึ้นแฉะอยู่ตลอดเวลา การบำรุงด้วยขี้วัว จึงเป็นวิธีที่ดีมาก

จากการสังเกตนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ต่างมีความเห็นตรงกันว่าคุณยายสำเกพนาธิคุณ เป็นปราชญ์ด้านการปลูกลูกเต๋อย ซึ่งเต๋อยนี้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงเป็นอย่างมาก เพราะชาวกะเหรี่ยงใช้ต้นเต๋อยเป็นอาหารให้ฝูงปศุสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย ซึ่งจะชอบกินต้นเต๋อยเป็นอย่างมาก เมล็ดเต๋อยบางครั้งใช้เป็นอาหารให้เป็ดและไก่ ในส่วนของรากใช้ต้มเป็นยารักษาไข้ หรือนำไปตากแห้งต้มเพื่อต้มเป็นชา รากของเต๋อยนั้นมีกลิ่นหอม มีรสหวานอ่อน ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ การต้มชารากเต๋อยช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย นอกจากนี้ระบบรากของเต๋อยน้ำหรือพันธุ์โปโละก็ยังสามารถกัดเซาะ พังทลายของหน้าดินได้

โดยทั่วไปแล้วต้นเต๋อยจะขึ้นเป็นกอ การตัดต้นลำต้นแต่ละครั้งจะได้ต้นเต๋อยแตกหน่อใหม่ภายในระยะเวลาอันสั้น เพียง 3 อาทิตย์ การปลูกเต๋อย 1 ครั้ง ชาวกะเหรี่ยงสามารถเก็บเกี่ยวลำต้นเป็นอาหารปศุสัตว์ต่อเนื่องได้นานถึง 4 เดือน ดังนั้นลูกเต๋อยจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมกะเหรี่ยงด้านการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมด้านการทอผ้าอยู่เรื่อยมา จึงมีการปักผ้าด้วยลูกเต๋อยแบบดั้งเดิม ที่สื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ โดยคุณยายยังช่วยอนุรักษ์พันธุ์เต๋อยโบราณไว้ และใช้แบ่งปันได้เมื่อมีโอกาส

5) นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ อายุ 66 ปี เป็นปราชญ์ด้านการย้อมสีผ้ากะเหรี่ยง

ได้ให้ข้อมูลว่า การย้อมสีผ้าของกะเหรี่ยงนั้น แบบดั้งเดิมมีเพียงแค่มะเกลือ คือ สีแดง สีดำ สีเหลือง สีขาว และอาจจะมีย้อมด้วย ที่ย้อมมาจากเปลือกเพกา ที่หาได้ในบริเวณบ้าน เนื่องจากในอดีตวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับเกษตรและการเดินร่นเพื่อปากท้องทำให้ความสามารถในการจัดหาแม่สีใหม่ ๆ ของคนในสมัยนั้นกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก แต่คุณยายอุบลนั้นก็กลับแตกต่าง จากการสังเกตสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ข้าง สภาพแวดล้อม ธรรมชาติรอบตัว จึงได้ทดลองนำวัตถุดิบใหม่มาทดลองต้มเพื่อย้อมสีเส้นฝ้ายอยู่เสมอ โดยเฉพาะพืชชนิดหนึ่ง ซึ่งมีขึ้นมากบนดอยขุนแปะ นั่นคือใบสาบเสือ ใบสาบเสือ

เป็นวัชพืชที่ขึ้นทั่วไปในไร่ โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านมักจะตัดทิ้ง แต่คุณยายได้ทดลองนำใบสาบเสือมาสับอย่างละเอียดแล้วนำไปต้ม หลังจากนั้นบีบคั้นเอาน้ำเมือกสีเขียว ซึ่งการสกัดสีจากใบสาบเสือนั้นค่อนข้างยาก และสีที่ได้จะติดไม้ทน รวมถึงได้เฉดสีที่อ่อน แต่การค้นพบว่าการผสมกับน้ำสนิมจะช่วยทำให้ได้สีที่เข้มขึ้น และติดทนทาน จากการทดลองอย่างไม่เป็นทางการโดยจึงได้นำน้ำสนิมเข้าไปผสมกับวัตถุดิบชนิดอื่น ๆ ผลปรากฏว่าสีนั้นติดเข้มติดทนนานขึ้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้สนิมบนคอตยูนแปะตั้งแต่นั้นมาพร้อม ๆ กับการนำวัตถุดิบใบสาบเสือที่มีอยู่อย่างแพร่หลายมาใช้ทำสีย้อมผ้าด้วย

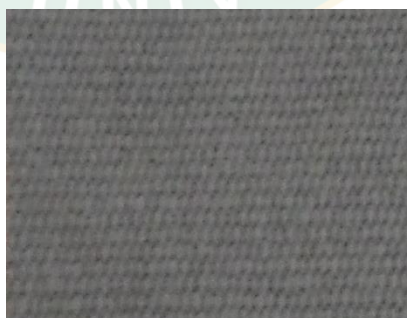
จากการให้ข้อมูลของบุคคลที่มีภูมิปัญญาในการทอผ้ากะเหรี่ยงในชุมชน จะเห็นว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปราชญ์ชุมชน จะมีความสามารถพิเศษเกี่ยวกับการทอผ้ากะเหรี่ยงในหมู่บ้านขุนแปะ แต่แต่ละด้านแตกต่างกันไป องค์กรประกอบเหล่านี้ได้กลายมาเป็นจุดเปลี่ยนให้กับคนในชุมชน ได้สานต่อเทคนิคต่าง ๆ ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากบุคคลทั้ง 5 ท่านนี้ จนกลายมาเป็นผืนผ้าทอที่สวยงาม และมีเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงขุนแปะในปัจจุบัน

4. ความหมายของผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และความแตกต่างของผ้าทอกะเหรี่ยงจากชุมชนอื่น

4.1 รูปแบบการทอ

1) การทอลายธรรมดาหรือทอลายขัด

เป็นการสอดด้ายขวางเข้าไประหว่างด้ายยืนซึ่งแยกสลับกันขึ้น 1 ลง หรือขึ้น 2 ลง 2 ตามจำนวนเส้นด้ายที่เรียงเมื่อขึ้นเครื่องทอ ผ้าที่ได้เนื้อผ้าจะเรียบสม่ำเสมอ และเป็นสีเดียวกันตลอดผืน สำหรับนำมาตัดชุดเซวา (ชุดหญิงสาวยังไม่ได้แต่งงาน) และชุดเซเบอะ (ชุดแม่เรือนกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นผ้าสีเดียวทั้งผืน ก่อนจะนำมาประดับตกแต่งด้วยเมล็ดลูกเต๋อยและด้ายหลากสีปักประดับลงไปให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ)

ภาพที่ 12 ลายขัด

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ วันที่ 12 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 13 การทอผ้าลายขี้ต

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ วันที่ 12 ตุลาคม 2565

2) การทอลายสลัปลี

การทอสลัปลี เป็นแบบธรรมดา คือใช้ด้ายยืนและด้ายขวางจำนวนเท่าปกติ แต่แทรกด้ายสีต่าง ๆ สลับเข้าไปในขณะที่เรียงด้ายยืน หรือเมื่อสอดด้ายขวาง

ภาพที่ 14 ลายสลัปลี

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ วันที่ 12 ตุลาคม 2565

3) การทอผ้าลายมัดหมี่ (ใช้เฉพาะทอผ้าชิ้นเท่านั้น)

การทอลายมัดหมี่แบบกะเหรี่ยงจะใช้ทอสำหรับผ้าชิ้นเท่านั้น โดยจะด้ายมาผูกปมแล้วมัดข้อมงุ่มลงไปใต้น้ำสีตรงจุดที่ต้องการ แล้วนำด้ายดังกล่าวมาทำเป็นเส้นยืน จัดวางลวดลายตามต้องการ แล้วสอดพุ่งด้ายด้ายขวางตามปกติ

ภาพที่ 15 ลายมัดหมี่กะเหรี่ยง (ซ้าย) และเส้นฝ้ายที่ผ่านการมัดย้อมสำหรับทอลายมัดหมี่ (ขวา)

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ วันที่ 12 ตุลาคม 2565

4.2 ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และการสื่อความหมายของแต่ละลาย

นางจำโพ บรรณรัตน์ ผู้ทอผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิมของบ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ทักษะฝีมือการทอผ้ามาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก โดยมีการสร้างสรรค์ลวดลายและทักษะงานฝีมือที่มีความรักมีความใกล้ชิดเคารพต่อธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ลายผ้าแบบดั้งเดิมจะเป็นลายปัก ลวดลายไม่ซับซ้อน แต่ต้องใช้ความตั้งใจ ในการปักแต่ละครั้ง ผู้ปักจะไม่มีกรลากเส้นหรือทำช่องในการปักก่อน แต่จะใช้การคาดคะเนด้วยสายตา และประสบการณ์ในการปักผ้าแต่ละครั้ง นอกจากนี้นางจำโพยังได้กล่าวถึง เรื่องราวเกี่ยวกับลวดลายผ้าของกะเหรี่ยง ชาวบ้านขุนแปะได้จำนวน 3 เรื่องราวดังนี้

เรื่องราวที่ 1 : ผู้หญิงชื่อ หน่อหม้อเอ ได้จากการแกะลายจากหนังงูหลามใหญ่ (เกอะ-ลอ) แล้วก็ทอตามลายที่ปรากฏจนครบ 7 วัน โดยทอได้ 7 ลายหลัก ถือเป็นลายหลักของกะเหรี่ยงที่มีชื่อเฉพาะ

เรื่องราวที่ 2 : ยว (ผู้สร้างสรรค์) ได้ฝักมอบลวดลายผ้าให้กับกะเหรี่ยง แต่กะเหรี่ยงลืมนำไปปรับลวดลายผ้า ยวเลยทิ้งลวดลายผ้าให้ไว้ที่ผืนป่า ในคืนนั้นเองเกิดไฟไหม้บริเวณนั้น พอนึกขึ้นได้ในกลุ่มแต่ละสายตระกูลก็ไปแกะลายผ้าจากขี้เถ้า จึงทำให้ลายผ้าของแต่ละสายตระกูลแตกต่างกันไป

เรื่องราวที่ 3 : เกิดจากบุคคลผู้หนึ่งวิ่งหนีผีร้าย สุดท้ายต้องไปซ่อนตัวในดงดอกสีแดงสีเหลือง จนผิวนั้นแสบตามองไม่เห็นคน นับแต่นั้นมากะเหรี่ยงจึงใช้สีแดงสีเหลืองเป็นสีหลักในการสร้างลวดลายผ้า เชื่อว่าป้องกันตนจากภูตผีได้ และเป็นสีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง

ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และการสื่อความหมายแต่ละลาย ได้แก่

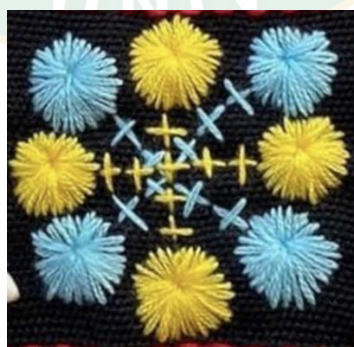
1) ลายก้อเหล่ตีคลี (ลายเมล็ดแตงกวา) เป็นลายโบราณ จากการสังเกตของบรรพบุรุษ ที่มองการแตกของลายคล้ายเมล็ดแตงกวาจำนวนมาก เป็นลายที่มีโครงสร้างการปักขนาดเล็กไล่เรียง กันไปเป็นชั้น ๆ บางพื้นที่อาจจะเรียกว่าลายเกล็ดนົມ แต่ของขุนแปะ เรียกชื่อลายเมล็ดแตงกวา เป็น ลายที่ใช้สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้ว คนโบราณกล่าวว่า ถ้าหากสวมใส่ลายนี้จะช่วยทำให้มีลูกเต็มบ้าน มีหลานเต็มเมือง รวมไปถึงช่วยให้คลอดลูกง่ายอีกด้วย

ภาพที่ 16 ลายเมล็ดแตงกวา

ที่มา: จากนางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 12 ตุลาคม 2565

2) ลายสะกอพอ (ลายดอกมะเขือ) เป็นลายโบราณ ที่มีลักษณะคล้ายกับพวงดอกไม้ที่ แตกกิ่งก้านออกไปรอบด้าน 8 กิ่ง แต่ละปลายกิ่งแตกช่อดอกเป็นพวงพุ่มหลากสีสังดงามมองดูคล้าย กับดอกมะเขือ โดยที่มาของลายเกิดจากการสังเกตของบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยง โดยชาวกะเหรี่ยงบ้าน ขุนแปะเชื่อว่าดอกมะเขือมีลักษณะที่ดี มีความหมายถึงการเป็นกลุ่มเป็นก้อน ตรงตามคตินิยมการใช้ ชีวิตที่ให้ความสำคัญถึงความสามัคคี รักพวกพ้อง ลายสะกอพอ นี้นิยมปักใส่เสื้อผู้หญิงใช้ในพิธี แต่งงาน มีความหมายเหมือนกับการอวยพรให้คู่สามี-ภรรยา รักกัน ไม่ทะเลาะหรือแตกแยกกัน อยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่า

ภาพที่ 17 ลายดอกมะเขือ

ที่มา: จากนางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 12 ตุลาคม 2565

นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า แบบดั้งเดิมเป็นลายปัก และปักลูกเต๋อย มี 3 สี ที่ใช้ แดง, เหลือง, ขาว เป็นลวดลายทรงเรขาคณิตเป็นส่วนใหญ่ ทั้งสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม แปดเหลี่ยม วงกลม กากบาท เป็นต้น

3) ลายต่าก้อเหล่กระ เป็นภาษาชนเผ่ากะเหรี่ยง ที่ใช้เรียกลายที่มีลักษณะไขว้กันคล้ายกากบาท เป็นลายโบราณ ที่ใช้เทคนิคการปักฝ่าย ลักษณะลวดลายใช้ลายกากบาทมาแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน แต่ละส่วนปักด้วยแตกกระจายให้กลายเป็นพุ่มคล้ายลักษณะดอกใบไม้

ภาพที่ 18 ลายกากบาท

ที่มา: นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 12 ตุลาคม 2565

4) ลายตะเกี๊ยะ ใช้สำหรับเรียกลายโบราณ ที่ถูกเรียกมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ลักษณะการปักใช้การวางลูกเต๋อยเอียงสลับขึ้นลงต่อเนื่องกันเหมือนลูกคลื่น บรรพบุรุษจึงตั้งชื่อลวดลายว่า ตะเกี๊ยะ ซึ่งมีความหมายในภาษาไทยว่า หนทางเดินที่ขรุขระ ไม่เรียบ มักนิยมปักตรงชายเสื้อด้านล่าง ในเสื้อแต่งงานของผู้หญิงที่มึนัยความหมายถึง การให้คู่บ่าวสาวที่จะใช้ชีวิตคู่อยู่ด้วยกัน ต้องมีความอดทน เดินไปด้วยกันในทุกเส้นทางของชีวิต ไม่ว่าเส้นทางนั้นจะเป็นขรุขระมากเพียงใด

ภาพที่ 19 ลายทางเดิน

ที่มา: นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

นางสาวเก พนาธิคุณ ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า ลายผ้าแบบดั้งเดิม จะเป็น ลวดลายที่เกิดขึ้นจากการปักผ้าเพียงอย่างเดียว และได้รับการสืบทอดมาแต่บรรพชน

5) ลายพื้อโตะ แปลว่าลาย งูเหลือม เป็นลายโบราณ ลักษณะของลายเป็นงานปัก คล้ายเกล็ดงู นำมาจัดวางเรียงตัดสลับกันบนพื้นผ้ากลายเป็นตารางสี่เหลี่ยม เป็นลวดลายที่จินตนาการ ขึ้นจากการเลียนแบบลักษณะลวดลายบนผิวหนังบริเวณลำตัวของงูเหลือมที่เป็นวงสวยงาม มักใช้ปัก เสื้อของหญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว คนโบราณเชื่อว่าอาจช่วยคุ้มกันภูตผีได้

ภาพที่ 20 ลายเกล็ดงูเหลือม

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

6) ลายชะแล เป็นลายโบราณ มีเป็นลักษณะเรียงกันของสี่เหลี่ยมและลูกเต๋อย เปรียบเหมือนวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ การสวมใส่ลายนี้จะช่วยชีวิตดำเนินไป อย่างเรียบง่าย เช่นเดียวกันกับลวดลายที่มีโครงสร้างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนแต่แฝงคติความเชื่อ และเป็นลวดลายงานปักขั้นพื้นฐานสำหรับหญิงสาวกะเหรี่ยงที่เพิ่งจะเริ่มหัดปักผ้าตั้งแต่เริ่มแรกด้วย

ภาพที่ 21 ลายชะแล

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

7) ลายตะพอ หรือลายดอกไม้ ลักษณะโครงสร้างคล้ายกับลายสะกอพอ โดยลายตะพอเป็นลายโบราณ ที่มีลักษณะมองดูกลุ่มพวงดอกไม้ที่แตกกิ่งก้านออกไปรอบด้าน 8 กิ่ง แต่ละปลายกิ่งแตกช่อดอกเป็นพวงพุ่มสีเหลืองหลากสีสังดงามมองดูคล้ายกับดอกไม้ ซึ่งต่างจากลายดอกมะเขือที่ตรงปลายแตกพุ่มเป็นทรงกลม โดยที่มาของลายเกิดจากการสังเกตของบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ โดยเชื่อว่าลายดอกเป็นลายที่สวยงาม จึงนิยมปักใส่เสื้อผู้หญิงใช้ในพิธีแต่งงาน มีความหมายเหมือนกับการอวยพรให้คู่สามี-ภรรยา รักกัน ไม่ทะเลาะหรือแตกแยกกันและอยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่า

ภาพที่ 22 ลายดอก

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

8) ลายฉ่าลามิเมอ หรือลายดาวพระจันทร์ เป็นลายโบราณที่มีลักษณะคล้ายดวงดาวที่ต้องอยู่คู่กันกับพระจันทร์ และมีลายปักลักษณะคล้ายกลุ่มดาวอยู่ล้อมรอบ เปรียบเหมือนคู่สามีภรรยา ที่ครองรักกันตราบนานแสนนาน

ภาพที่ 23 ลายดาวพระจันทร์

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

นางพิสมัย ปุดอก ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า ผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมเป็นผ้าปัก มีแค่ 3 สี เท่านั้น คือ แดง, ขาว, เหลือง เป็นแม่สีหลัก แต่ต่อมามีสีเคมี และด้ายประดิษฐ์ หรือไหมพรมหลากสีเข้ามา โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องยอมให้เสียเวลา เพราะมีสีที่สวยงามกว่า และมีหลากสีให้เลือก และสามารถปักผ้าแบบเต็มลวดลาย โดยไม่มีช่องว่าง จึงกลายเป็นยุคหนึ่งที่มีผ้ากะเหรี่ยงสีสันสะดุดตา และมีความโดดเด่น กลายเป็นเอกลักษณ์ใหม่อย่างชัดเจน ลวดลายที่โดดเด่นได้แก่ ลายสะกอพอ ลายตำก้อเหล่กระ ลายพอสู่แม่ะบิ และลายลายก้อเหล่คิลี

นางกิติ มูทา ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า แบบดั้งเดิมจะเป็นลายปัก โดยพื้นสีจะเป็นสีดำสำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วสวมชิ้นสีแดง ลายมัดหมี่ที่มีไม่ก็ลาย เช่น ลายหนี่ควอเกาะพะโตะ, หนี่ที่ชะ(ลายแมงดา), ลายเก๋อปอดอ (รังแมงมุม) และหนี่ควอเกาะ

9) ลายชะสู่่ย่อ เป็นลายโบราณ ที่แปลเป็นภาษาไทยว่า “รอยตีนหมา” ลักษณะการปักเป็นรูปทรงกลมคล้ายดอกไม้ ขนาดเล็กจำนวนมาก ลงไปบนตัวเสื้อ ที่ไม่มีการวางโครงสร้าง ผู้ปักลายนี้ใช้จินตนาการล้วน ๆ ในการปัก ก่อนจะสอดแทรกลูกเต๋อยเข้าไปตามความชอบ โดยโบราณเกิดจากการสังเกตของบรรพบุรุษกะเหรี่ยงที่ออกล่าสัตว์ในป่า ในช่วงหน้าฝน และได้สังเกตรอยเท้าหมาที่เหยียบเป็นรอยลงบนดิน จึงนำมาดัดแปลงเป็นลวดลายและเรียกชื่อว่า ลายตีนหมา เป็นลายปักแบบง่าย ๆ แต่แฝงด้วยจินตนาการ นิยมใช้ใส่ออกงานพิธีสำคัญ เพราะเป็นลายที่ง่าย แต่มีความละเอียด จึงถือว่าเป็นการเพิ่มระดับความยากมากขึ้นของผู้ปัก

ภาพที่ 24 ลายตีนหมา

ที่มา: นางกิติ มูทา (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

10) ลายตำพะกระ หรือแปลเป็นไทยว่า “ลายสี่เหลี่ยมธรรมดา” เป็นลายโบราณงานปักอย่างง่าย ใช้สำหรับหญิงสาว ที่เพิ่มหัดปักผ้าใหม่ ๆ แต่ก็นิยมปักบนเสื้อใช้ทั่วไปสำหรับใส่ไปงานไร่ งานสวน เพราะความง่ายของลวดลาย ที่ไม่ซับซ้อน ใช้เวลาปักไม่นาน จึงเหมาะสำหรับเสื้อที่ไม่ค่อยมีความพิถีพิถันในการใช้งาน และส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมปักแทรกลูกเต๋อยเข้าไปด้วย

ภาพที่ 25 ลายสีเหลี่ยมผืนผ้า

ที่มา: นางกิติ มูทา (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 14 ตุลาคม 2565

ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมนั้นจะเป็นการปักผ้า โดยสีที่ใช้ปักจะมีแค่เพียง 3 สี เป็นแม่สีหลัก คือ สีแดง สีเหลือง และสีขาว แต่มีสีเขียวด้วย ซึ่งไม่เป็นที่นิยมเพราะวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมนั้นหายาก และการปักผ้าแบบโบราณก็มีแค่เพียง 10 ลาย เท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นลายปักที่มีโครงสร้างเป็นรูปทรงเรขาคณิตอย่างง่าย และการสร้างลวดลายจะถูกสอดแทรกด้วยเมล็ดเต็ยพื้นเมือง 2 ชนิด คือ เบอะพะทอ (เต็ยยาว) และเบอะโปโหละ (เต็ยสั้น) เป็นต้น

4.3 ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน และการสื่อความหมายของแต่ละลาย

นางจำโพ บรรรัตนตรัย ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้กล่าวว่า ลายทอ “เซซูโพ” เป็นผ้าที่เกิดขึ้นใหม่โดยใช้เทคนิคการทอให้เกิดลวดลาย ถูกถ่ายทอดโดยมิชชันนารีที่เผยแพร่ศาสนาคริสต์เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา โดยในลวดลายหนึ่งตัวจะประกอบด้วยโครงสร้างของลายหลากหลายลายเข้ามาประกอบกัน เช่น ลายแจ๋เก๋อโลคี (ภูเขา), ลายตะพอ (ดอก), ลายฉ่า (ดวงดาว), ลายฉ่าเง (ดาวเปล่งแสง), ลายทีลอหยา (น้ำไหล), ลายกะบอซ้อ (วัชพืช), และลายกวาสีมะ (ขวาน) เป็นต้น

ภาพที่ 26 ลายทอ “เซซูโพ”

ที่มา: นางจำโพ บรรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ตารางที่ 1 แสดงลวดลายผ้าทอบน “เสื่อเชชูโป” ของนางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)

ชื่อลาย	รูปภาพ	ความหมาย
1) ลายแจ๋ก้อโลคี หรือลายภูเขา		เป็นลายภูเขา ซึ่งหมายถึงยอดดอยผาขาว ซึ่งเป็นจุดสูงสุดของขุนแปะ และมีลักษณะคล้ายถ้ำ หรือรูอยู่ตรงกลาง หมายถึงตาน้ำ โดยภาษากะเหรี่ยงเรียกลายนี้ว่า “แจ๋ก้อโลคี” หรือต้นน้ำแม่แปะ
2) ลายตะพอ (ดอกแพะ) หรือ ลายดอกนางพญา เสื่อโครง		ลายตะพอ (ดอกแพะ) หรือแปลว่า ลายดอกนางพญาเสื่อโครง อันเป็นไม้ยืนต้นที่ขึ้นอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านขุนแปะและขึ้นกระจายอยู่บนภูเขารอบ ๆ หมู่บ้าน อันเป็นสัญลักษณ์ถึงความมั่งคั่งในฤดูหนาว
3) ลายฉ่า หรือลายดาว		ลายฉ่า หรือแปลว่าลายดวงดาว ตรงกลางของเสื่อจะประกอบไปด้วยลวดลายดาวที่ทอซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น มองดูเหมือนกลุ่มดาวขนาดใหญ่
4) ลายฉ่าเง หรือลายดาว เปล่งแสง		ลายฉ่าเง แปลว่า ดวงดาวเปล่งแสง ซึ่งขุนแปะนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่ห่างไกล ยามค่ำคืนที่ไร้แสงไฟจะมองเห็นดวงดาวสว่างไสวเปล่งแสงนำทางให้หนุ่มสาวมาพบรักกัน เพื่อขับร้องล่านาบทเพลงพื้นเมืองในการเกี่ยวพาราฮี
5) ลายที่ล่อหยา หรือ ลายน้ำไหล		เป็นลายน้ำไหลที่เลื้อยอยู่ข้างล่าง ลายวัชพืช การเสริมลายน้ำไหลเข้าไปช่วยให้ช่องของลายดาวเปล่งแสงดูมีขนาดกว้างขึ้น เพื่อให้เกิดความโดดเด่นได้จากระยะไกล
6) ลายกะบ่อซื่อ หรือ ลายวัชพืช		กะบ่อซื่อ คือวัชพืชชนิดหนึ่งที่อยู่ตามไร่ มีเหง้าเป็นหัวอยู่ในดิน ยามฝนตกลงมาก็จะแทงหน่อใหม่โผล่พ้นดิน จะเป็นเส้นสลัสนาอยู่ข้าง ๆ กันกับช่องของลายดาว
7) ลายกวาสีมะ หรือ ลายขวาน		ลายขวาน มีลักษณะเป็นขวาน 2 ด้าม ไขว้กัน เรียงกันไปเป็นช่อง ๆ ถูกจัดวางช่องล่างสุดของโครงสร้างลายบนตัวเสื่อ

นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันความก้าวหน้าของ สีเคมี หรือเส้นใยสังเคราะห์ ที่มีหลากหลายให้เลือกใช้ ด้วยเหตุนี้เองอาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคของการ เปลี่ยนแปลงรูปแบบของงานปักผ้าขุนแปะ จนเกิดเป็นรูปแบบของลวดลายที่แปลกใหม่ สีสันสะดุดตา กลายเป็นเอกลักษณ์หนึ่งในความนิยมของชาวขุนแปะยุคใหม่ ถึงแม้ปัจจุบันจะมีเทคนิคการทอเพื่อให้เกิดลวดลายแต่ ในพิธีกรรมหรืองานสำคัญหญิงสาวก็ยังนิยมสวมใส่เสื้อแบบปักดั้งเดิมอยู่ แต่ผิดแปลก ไปจากของเดิมตรงที่มีการใช้สีสันทึบมากขึ้น เพราะผ้าปักถูกมองว่าทำยากและใช้เวลานาน จึงเป็นงานที่ ทรงคุณค่ากว่า ในขณะที่ผ้าทอลายนั้นนิยมใส่ไปไร่ หรือทำกิจวัตรประจำวันทั่วไป ลวดลายผ้าทอ กะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน ได้แก่ ลายตะพอดำ หรือลายดอกไม้แบบประยุกต์ เกิดจากการดัดแปลงลาย ดอกไม้แบบดั้งเดิมที่มองดูคล้ายรูปทรงเรขาคณิตแปดเหลี่ยม ซึ่งลายดอกไม้แบบประยุกต์นี้เองก็ พัฒนาไปเป็นหลากหลายรูปแบบ เช่น ลายดอกมะลิ ลายดอกดาวกระจาย ลายดอกกุหลาบ และลาย ดอกไฮเดรนเยีย ดอกไม้ต่างประเทศที่โครงการหลวงขุนแปะได้เข้ามาอย่างหลากหลายส่งเสริมให้ ชาวบ้านปลูกสร้างอาชีพ ชาวบ้านจึงนำมาดัดแปลงเป็นลายปักดอกไม้แบบประยุกต์มากขึ้นในปัจจุบัน

นางสำเก พนาธิคุณ ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า แบบปัจจุบัน มีลวดลายที่เกิดจาก การทอเพื่อให้เกิดเป็นลวดลาย "เซ-ซู-โพ" (เสื้อแม่เรือนเล็ก) หรือ "เซ-ปอ-ยู-ที"(เสื้อคริสต์เตียน) เป็น ลายเสื้อของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะที่คิดค้นขึ้นมาใหม่เมื่อ 50 กว่าปีที่แล้วโดยกลุ่มกะเหรี่ยงสาย คริสต์เตียน ที่ถูกถ่ายทอดโดยมิชชันนารี ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ยังดอยขุนแปะ เป็นการสอนให้ ชาวกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านขุนแปะ เริ่มรู้จักการทอผ้าให้เกิดเป็นลวดลายใช้เทคนิคซับซ้อน ไม่เหมือนกับ เสื้อแม่เรือนสมัยโบราณซึ่งเป็นเสื้อปักแบบดั้งเดิม โดยชาวบ้านขุนแปะที่นับถือศาสนาพุทธก็เริ่มนิยม ทอขึ้นตามแบบกะเหรี่ยงคริสต์เหมือนกัน ก่อนจะมีการเผยแพร่ไปสู่หมู่บ้านกะเหรี่ยงอื่น ๆ บนดอยขุน แปะที่มีมากกว่า 10 หมู่บ้าน ในขณะเดียวกันผ้าชิ้นก็ไม่มีกรรมผสมลายมัดหมี่ซึ่งชุดแบบนี้ได้รับความนิยม เป็นอย่างมากในหมู่บ้านขุนแปะ และ การโพกศีรษะด้วยผ้าสีพื้นขาวแบบดั้งเดิมก็เริ่มเสื่อมความ นิยม และได้สอดแทรกลวดลายการทอตามแบบมิชชันนารีเข้าไป จึงเป็นเทคนิคใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นใน ปัจจุบัน

ในช่วงระยะแรกนั้นชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะบ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงยังไม่ยอมรับชุดแบบนี้ โดยการถือว่าเป็นการผิดแบบแผนจารีต ในช่วงหลัง ๆ ความเคร่งครัดดังกล่าวได้จากหายไป ชุดแบบนี้ ได้แพร่หลายยังหมู่บ้านใกล้เคียง ลูกหลานในยุคหลังกลับให้การยอมรับในชุดดังกล่าวมากขึ้นในเวลา ต่อมา ลวดลายของผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน ได้แก่ ลายทางเดิน, ลายแม่คลี (ลายตา) และลาย โคม เป็นต้น

ภาพที่ 27 ลายทอ “เซซูโพ”

ที่มา: จากนางสำเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ตารางที่ 2 แสดงลวดลายผ้าทอบน “เสื่อเซซูโพ” ของนางสำเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)

ชื่อลาย	รูปภาพ	ความหมาย
1) ลายทางเดิน		ลายทางเดิน หรือทางเดินที่ขรุขระ สื่อถึงความไม่เรียบของชีวิต มีลักษณะเป็นลวดลายขนาดเล็ก มีอยู่ 6 เส้น ขนาบไปกับลายตา
2) ลายแม่คลี หรือลายตา		ลายแม่คลี หรือลายตา มีลักษณะโครงสร้างขนาดเล็กเส้นสีสั้น ค่อนข้างหลากหลาย อันเกิดจากการล้วงจกเส้นฝ้ายหลากสี เพื่อให้ดูโดดเด่นและสวยงาม
3) ลายโคม		ลายโคม มีลักษณะคล้ายกับลายตา แต่มีขนาดใหญ่กว่า ใช้เทคนิคการจกบนตัวเสื่อด้วยขนเม่น ทับซ้อนกันหลายชั้น ใช้สีพื้นเดียว เป็นลายที่อยู่ตรงกลางเสื่อ

นางพิสมัย ปุดอก ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า การจกलय่ามั้นั้น เป็นพื้นฐานการจกलय่ามเบื้องต้นของกะเหรี่ยง ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะถือว่าการทอย่ามลายพื้นเรียบ เป็นการทอผ้าชั้นปฐมภูมิ จากนั้นก็จะเรียนรู้การจกलय่ามก่อน แล้วพัฒนาไปสู่การสร้างลวดลายที่สลับซับซ้อนที่ยากขึ้นต่อไป โดยจะเรียนรู้จากจกलय่ามลงบนถุงย่าม ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการจกलय่าม เมื่อฝึกจนมีความชำนาญแล้วก็จะเรียนรู้การจกลายเส้น และ ลายตีนซิ่นที่มีความสลับซับซ้อนต่อไป ลวดลายพื้นฐานเกิดจากการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ได้แก่ ต้นผักกูด และลายดาว เป็นต้น

นางกิติ มูทา ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า ปัจจุบัน งานผ้าปักมีการใส่ลวดลายที่ซับซ้อนเพิ่มเข้าไปมากกว่าเดิม หรือการนำลายเดิมมาผสมผสานจนเกิดเป็นลายใหม่ ในขณะที่งานทอให้เกิดลวดลายนั้น คนรุ่นใหม่จะมีความชำนาญในการทอมากกว่าคนรุ่นเก่า ซึ่งยึดติดการงานฝีมือแบบงานปัก ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน

ภาพที่ 28 ลายผ้าทอ จากนางกิติ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)

ที่มา: นางกิติ มูทา วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ตารางที่ 3 แสดงลวดลายผ้าทอบน “เสื่อเซซูโป” ของนางกิลี มูทา (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม)

ชื่อลาย	รูปภาพ	ความหมาย
1) ลายต้นผักกูด		ลายต้นผักกูด เป็นการสื่อถึงพืชน้ำชนิดหนึ่ง ที่มีความสำคัญในวัฒนธรรมอาหารกะเหรี่ยง เพราะเป็นผักป่าที่หาได้ง่ายและมีให้เก็บเกี่ยวตลอดทั้งปี
2) ลายฝ่าหม้อ		เป็นลวดลายที่ถูกประยุกต์ขึ้นใหม่ มีลักษณะคล้ายฝ่าหม้อที่วางประกบกัน
3) ลายกะบอซื่อ หรือ ลายวัชพืช		กะบอซื่อ คือวัชพืชชนิดหนึ่งที่อยู่ตามไร่ มีเหง้าเป็นหัวอยู่ในดิน ยามฝนตกลงมาก็จะแทงหน่อใหม่โผล่พ้นดิน จะเป็นเส้นสลับลี
4) ลายฉ่า หรือลายดาว		ลายฉ่า หรือแปลว่าลายดวงดาว ซึ่งอยู่ถัดลงมาจากลายวัชพืช ในภาพเป็นลายดาวแบบประยุกต์
5) ลายโคม		ลายโคม มีลักษณะคล้ายกับลายดาว แต่มีขนาดใหญ่กว่า ใช้เทคนิคการจกบนตัวเสื่อด้วยขนเม่น ทับซ้อนกันหลายชั้น ใช้สีพื้นเดียว เป็นลายที่อยู่ตรงกลางเสื่อ
6) ลายต๋ากหรือเหล่แตะ		ลายต๋ากหรือเหล่แตะ ไม่มีความหมายในภาษาไทย แต่เป็นรูปแบบของลายเฉพาะที่มีการวางโครงสร้างสลับลีซับซ้อน โดยนำเอาส่วนประสมหลากหลายรายมารวมกัน เกิดเป็นลายเฉพาะขึ้นมา เรียกว่า “ต๋ากหรือเหล่แตะ” หรือลายส่วนตรงกลาง หรือหัวใจลาย

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อลาย	รูปภาพ	ความหมาย
7) ลายทางเดิน		ลายทางเดิน หรือทางเดินที่ขรุขระ สื่อถึงความไม่เรียบของชีวิต มีลักษณะเป็นลวดลายขนาดเล็ก มีอยู่ 2 เส้น ขนาบไปกับลายดาวแปร่งแสงตรงชายเสื้อ
8) ลายลายฉ่ำเง หรือ ลายดาวเปล่งแสง		ลายฉ่ำเง แปลว่า ดวงดาวเปล่งแสง ซึ่งชุมชนนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่ท่าंगไกล ยามค่ำคืนที่ไร้แสงไฟจะมองเห็นดวงดาวสว่างไสวเปล่งแสง นำทางให้หนุ่มสาวมาพบรักกัน เพื่อขับร้องลำนำบทเพลงพื้นเมืองในทวารเกี้ยวพาราสี

ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบันมีทั้งลวดลายที่เกิดจากการปักผ้าแบบดั้งเดิมที่ถูกนำมาพัฒนาตัดแปลงขึ้นจนเกิดเป็นลายใหม่ ๆ หรือการประสมหลายลายเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นลายใหม่ ในขณะที่ผ้าทอแบบใหม่ ซึ่งเกิดจากการถ่ายทอดวิทยาการจากมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ เมื่อประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมา ก็ได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่ดอยชุมชนแปะ และได้ถูกพัฒนาตัดแปลงจนเกิดเป็นลวดลายใหม่ ๆ ขึ้นมา ประกอบกับความก้าวหน้า ที่ปัจจุบันมีแม่สีให้เลือกมากมาย ทำให้วัสดุที่ใช้ในการทอก็ค่อนข้างหลากหลายตามแต่ความชอบของผู้ทอ และปัจจุบันความสร้างสรรค์นั้นก็ยังไม่หยุดนิ่ง ก็ยังมีลายใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเกิดจากการสังเกตจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ทำให้ยากที่จะระบุลวดลายได้ครบถ้วน แต่ลวดลายที่ให้ความนิยมในปัจจุบันสำหรับผ้าปักนั้น ได้แก่ 10 ลายโบราณ คือ ลายก้อเหล่คี่ลี ลายตำพะกระ ลายชะสุ่ยซ่อ ลายฉ่ำลามีเมอ ลายพอสู่แม่ะบิ ลายชะแล ลายพื่อโตะ ลายสะกอพอ ลายตำก้อเหล่กระ และลายตะเก็กี้ะ เป็นต้น

ส่วนลายผ้าทอนั้น มีลายที่นิยม ได้แก่ ลายตา ลายผักกูด ลายดาว ลายน้ำไหล ลายทางเดิน ลายดอกไม้ ลายขวาน ลายวัชพืช ลายโคม เป็นต้น

4.4 ความแตกต่างจากผ้าทอกะเหรี่ยงจากชุมชนอื่น

นางกิติ มูทา และนางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ข้อมูลว่า ความแตกต่างจากกะเหรี่ยงชุมชนอื่นคือ ที่ชุมชนแปะจะนิยม “ลายตำก้อเหล่กระ (ลายกากบาท)” มากซึ่งจากลายกากบาท อย่างเดียวชาวบ้านสามารถปักออกมาได้หลากหลายรูปแบบโดยมีมากกว่า 10 รูปแบบ

เพราะลายที่ปักง่าย ลวดลายไม่ซับซ้อน และเปรียบเหมือนชายหญิงที่อยู่ครองคู่กันยืนยาวอีกด้วย เช่นเดียวกับกับนางพิสมัย ปุดอก และนางจำโพ บรรรัตนตรี ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม ได้ให้ความเห็นตรงกันว่า ลายกากบาทเป็นลายที่ปักง่าย ไม่ซับซ้อน แต่นิยมปักสำหรับชุดทั่วไป ใช้เฉพาะสวมใส่ในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าในพิธีกรรมสำคัญจะนิยมปักลาย ชะนุ่ยช่อ หรือลายดินหมา ซึ่งจะมีความยากละเอียด และสวยงามกว่า ในขณะที่นางสำเก ได้กล่าวว่า ความแตกต่างตรงที่ขุนแปะจะนิยมลายดาว, ลายกากบาท และลายดอกไม้ ซึ่งภายใน 3 ลายนี้เอง ก็สามารถแยกย่อยออกไปได้อีกหลายรูปแบบ

“ของบ้านเราจะเป็นลายปัก นิยมปักลายกากบาท เพราะปักง่าย แต่ลายดินหมาละเอียดจึงไม่ค่อยนิยม แต่ก็ปักเฉพาะผ้าที่ต้องใช้ในงานสำคัญ หรือพิธีกรรมเท่านั้น เพราะเป็นลายที่ละเอียดและสวย ของบ้านอื่นอย่างแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ เคยไปมาทางโน้นเค้าจะนิยมลายดอก ลายสี่เหลี่ยมมากกว่าซึ่งก็คล้าย ๆ อยู่เหมือนกัน แต่จะนิยมใช้สีเยอะกว่าเรา เพราะอยู่ใกล้ตัวเมืองหาซื้อสีย้อมผ้าได้ง่ายกว่า ของเราจะเน้นใช้สีธรรมชาติ” (นางกิติ มูทา, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2565)

“ของเราเป็นปาเกอญอ หรือกะเหรี่ยงขาว แต่ถ้าไปดูของยางเปา บ้านดงดำ ตำบลฮอด อำเภอสอด ก็จะเป็นอีกอย่าง เพราะทางนั้นจะเป็นกะเหรี่ยงโปว์หรือยางแดง มีโครงสร้างที่แตกต่างกัน ซึ่งแยกออกชัดเจนระหว่างกะเหรี่ยงโปว์ กับกะเหรี่ยงปาเกอญอ” (นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2565)

ภาพที่ 29 แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงโปว์ผู้หญิง

ที่มา: นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

“กะเหรี่ยง เหมือนกัน แต่คนละที่ก็แต่งตัวไม่เหมือนกัน อย่างของอำเภอบพพระ จ.ตาก ทางโน้นเค้าจะทอผ้าเก่งมาก ทอออกมาเป็นลายที่หลากหลาย ทางโน้นเค้าก็ปักผ้าไม่เป็นเหมือนของเรานะ แต่ถ้าให้เราไปทอลายแบบเค้าเราก็ทำไม่ได้ แต่ถ้าให้เค้ามาปักลายแบบเรา ถึงแม้จะเป็นลายที่ง่าย ๆ เค้าก็ทำไม่ได้เพราะพื้นฐานการทอผ้าที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่แตกต่างกัน” (นางพิสมัย ปุดอก, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2565)

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะนั้นมีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับชาวกะเหรี่ยงกลุ่มอื่น ซึ่งถึงแม้จะเป็นกะเหรี่ยงสะกอเหมือนกันกับชาวขุนแปะ แต่การแต่งกายก็ไม่ได้เหมือนกันเลย ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความนิยมในแต่ละท้องถิ่น และที่แตกต่างอย่างชัดเจนคือ เสื้อกะเหรี่ยงโปว์ผู้หญิง ที่เน้นการใช้สีที่ฉูดฉาด โดดเด่นด้านสีที่สด และมีการเล่นสีค่อนข้างมาก รวมถึงการวางโครงสร้างของลวดลายก็แตกต่างกันด้วย โดยของกะเหรี่ยงแดงจะวางโครงสร้างของลายผ้าทอช่วงอกขึ้นไปจนถึงไหล่ ในขณะที่กลางลำตัวลงไปจะเย็บติดด้วยผ้าแพรหลากสี และมีพู่ห้อยหลากสีด้วยเช่นกัน ดังแสดงตัวอย่างในภาพที่ 30

ภาพที่ 30 แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง จังหวัดตาก

ที่มา: นางพิสมัย ปุดอก (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

“ของโบราณเราจะเป็นแบบปักเอา ถ้าของที่อื่นเค้าจะเป็นแบบทอ ดูสังเกตุออกได้ชัดเจนเลย ว่าอันนี้เป็นกะเหรี่ยงดอย อันนี้เป็นกะเหรี่ยงที่ราบ เพราะกะเหรี่ยงดอยจะนิยมปักผ้า แต่กะเหรี่ยงพื้นราบจะนิยมทอให้เป็นลาย” (นางจำโพ บรรรัตน์รัมย์, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2565)

จากภาพที่ 30 แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง จังหวัดตาก จะเห็นโครงสร้างของการวางลวดลายที่เน้นสีสั่น ด้วยลายจกหลากสี ต่างจากที่ขุนแปะที่แบบดั้งเดิมจะเป็นลายปัก การวางโครงสร้างของลวดลายเป็นชั้น ๆ โดยตรงกลางจะเป็นลายโคมที่ซับซ้อน และต่อด้วยลายดาสี่แดง และต่อด้วยลายกะบ่อซื่อ หรือลายวัชพีชอยู่บนสุด ซึ่งโครงสร้างนี้อาจจะดูคล้ายกันกับเสื้อเซซูโพ ที่มีชนนารีที่มาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ เข้ามาสอนให้ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ แต่ก็มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

ภาพที่ 31 แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง บ้านพะมอลอ อำเภอมะละเรียง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ที่มา: นางจำโพ บรรณรัตน์ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

“ถ้าเป็นหมู่บ้านอื่น ๆ บนดอยขุนแปะลายจะเหมือนกันหมดเพราะเป็นสายตระกูลเดียวกัน แต่ถ้าบ้านอื่นอย่างอินทนนท์ ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ก็จะเป็นอีกลายหนึ่งทางนั้นจะนิยมลายดอก และลายดอกของที่นั่นก็มีหลายมาก ๆ” (นางสำเก พนาธิคุณสัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2565)

จากภาพที่ 31 แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง บ้านพะมอลอ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน การวางโครงสร้างเป็นชั้น ๆ เช่นเดียวกับ ภาพที่ 31 แสดงรูปแบบผ้าทอ เสื้อกะเหรี่ยงของผู้หญิง จังหวัดตาก และเสื้อเชซูโป ของมิชชันนารีขุนแปะ แต่ลวดลายที่ทอลงไปบนตัวเสื้อนั้นแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยผ้าทอแบบบ้านพะมอลอ เกิดจากการกลายทั้งตัว โดยใช้ขนเม่น ใจกลางลายมีความละเอียดซับซ้อนอันประกอบด้วยลวดลายหลายลายมารวมกัน อีกทั้งชายเสื้อก็ประกอบด้วยลวดลายที่มีการเล่นสีสันค่อนข้างมากลงบนพื้นสีแดง แทรกไปด้วยพู่ห้อยมากมายทำให้เห็นความแตกต่างของเสื้อกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และเสื้อกะเหรี่ยงจากท้องถิ่นอื่นได้พอสังเขป และให้สามารถแยกความต่างของเสื้อกะเหรี่ยงแต่ละท้องถิ่นได้ง่าย ถึงแม้โครงสร้างอาจจะดูคล้ายกัน แต่ก็มีความต่างทางด้านลวดลาย สีสัน ที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถจำแนกชุดกะเหรี่ยงแต่ละท้องถิ่นได้ง่ายขึ้นนั่นเอง

5. รูปแบบของการผลิตผ้าทอเหรี่ยงแบบเดิม

5.1 ผลิตรักกันจากผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

การนำผ้าทอกะเหรี่ยงมาใช้งานของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ประกอบด้วย 5 รูปแบบ ได้แก่ เสื้อกะเหรี่ยง , ผ้าซิ่นกะเหรี่ยง , ผ้าห่ม , ยาม และผ้าพันคอ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) **เสื้อกะเหรี่ยง** เป็นรูปแบบการทอแบบง่าย รูปทรงกระสอบ แต่สามารถแบ่งแยกออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ เสื้อผู้ชาย, เสื้อหญิงโสด และเสื้อหญิงที่แต่งงานแล้ว ซึ่งมีลวดลายแตกต่างกัน แต่มีโครงสร้างคล้ายเสื้อกระสอบเหมือนกัน โดยมีลักษณะโครงสร้างของเสื้อกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ดังนี้

- เสื้อผู้ชาย มีลักษณะโครงสร้างคล้ายกับเสื้อทรงกระสอบสีแดง เกิดจากผ้าสองชั้นเข้ามาประกบกัน ลักษณะโครงสร้างของลวดลายเป็นลายเส้นอย่างง่าย ปลอกชายพู่ห้อยยาวลงมาแบบดั้งเดิมตัวจะมีขนาดใหญ่ยาวคลุมเข่า แต่ปัจจุบันมีการปรับลดขนาดไซส์ลงความยาวประมาณเอวของผู้สวมใส่ตามสมัยนิยม

- เสื้อหญิงโสด เป็นลักษณะคล้ายชุดเดรสสีขาวยาว อันเกิดจากการทอผ้าสองชั้นเข้ามาประกบกัน โครงสร้างลวดลายอย่างง่ายไม่ซับซ้อน ของลายเส้นสีแดงผ่าตรงกลางอก และชายเสื้อเท่านั้น

- เสื้อหญิงแต่งงานแล้ว เป็นโครงสร้างของเสื้อทรงกระสอบสีดำเช่นเดียวกัน ยาวครึ่งตัวการทอไม่ซับซ้อน ลวดลายที่ได้เกิดจากการลงมือปักทั้งหมด

ภาพที่ 32 เสื้อเซเบอะ (สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว)

ที่มา: นางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 33 เสื้อเซก (สำหรับผู้ชาย)

ที่มา: นางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 34 เสื้อเซวา (สำหรับหญิงสาวโสด)

ที่มา: นางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

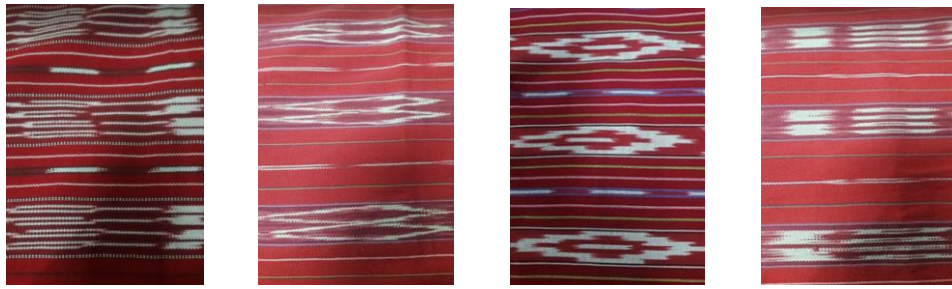
2) **ผ้าซิ่นกะเหรี่ยง** เป็นเครื่องแต่งกายใช้สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วเท่านั้น ที่จะสามารถสวมใส่ผ้าซิ่นได้ โดยผ้าซิ่นนี้จะใส่คู่กันกับเสื้อเซเบอะ กลายเป็นชุดที่เรียกว่า “ชุดเพาะหมื่อป่า” หรือชุดสาวที่แต่งงานแล้วตามธรรมเนียมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ผ้าซิ่นมัดหมี่กะเหรี่ยงเป็นผ้าซิ่นที่ทอเป็นลายมัดหมี่ ทอใช้สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้วลวดลายของผ้าซิ่นแสดงถึงความขยันหมั่นเพียรของผู้ทำ ยังมีลวดลายมากก็ยิ่งแสดงถึงความขยันหมั่นเพียรมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าผ้าซิ่นนี้สามารถป้องกันภัยอันตรายได้ ผู้ชายที่เป็นทหารหรือนักรบ เวลาออกไปรบจะเอาเศษผ้าถุงของแม่มาติดไว้บนศีรษะ เพื่อป้องกันอันตราย โดยลวดลายผ้าซิ่นและการสื่อความหมายดังนี้

- ลายหนี่ควอเกาะพะโดะ เป็นลายที่เกิดจากการมัดหมี่ในลักษณะแบบข้อปล้อง ง่ายแต่มีการวางโครงสร้างของลายที่ค่อนข้างหนาบนเส้นยืน ลักษณะของลวดลายที่คล้ายกับเส้นทางเดิน ไม่ขรุขระไม่ราบรื่นเปรียบเหมือนชีวิตที่มีขึ้นมีลงไม่ราบรื่น แต่แฝงด้วยความเชื่อให้กับผู้สวมใส่ในเรื่องของการเดินทางที่ช่วยให้ปลอดภัยของชาวกะเหรี่ยง

- ลายหนี่ทีชะ (แมงดา) เป็นลวดลายแบบซิ่นมัดหมี่ที่วางโครงสร้างของเส้นยืนคล้ายกับรูปสามเหลี่ยมต่อกัน ลักษณะคล้ายลำตัวของแมงดานา ที่บรรพบุรุษได้รับแรงบันดาลใจมาจากการสังเกตแมงดาตามธรรมชาติจึงได้ดัดแปลงมาเป็นลวดลายบนผืนผ้ากะเหรี่ยง

- ลายเก่อปอเดอ (รังแมงมุม) เป็นลวดลายมัดหมี่ที่ค่อนข้างซับซ้อนและใช้ความชำนาญสูง ลักษณะคล้ายกับรังของแมงมุม โดยผู้ทอต้องอาศัยความชำนาญเป็นอย่างมาก เป็นลายที่นิยมใส่ในงานพิธีกรรมสำคัญ เพราะมีความหมายในเรื่องของความรักใคร่กลมเกลียว เช่นเดียวกับใยแมงมุม

- ลายหนี่ควอเกาะ หรือลายทางเดินเล็ก เป็นลวดลายเทคนิคมัดหมี่ เช่นเดียวกับลายหนี่ควอเกาะพะโดะ แต่มีการวางโครงสร้างของลวดลายที่ง่ายกว่า เป็นลายที่นิยมมากเพราะทำง่าย เหมาะกับการทอสวมใส่ในชีวิตประจำวัน

หน้ควอเกาะพะโต๊ะ

หน้ที่ชะ (แมงดา)

เก๋อปอดอ (รังแมงมุม)

หน้ควอเกาะ

ภาพที่ 35 ลายผ้าซิ่น

ที่มา: นางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 36 ซิ่นกะเหรี่ยง

ที่มา: นางจำโพ บวรรัตนตรัย (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

3) **ผ้าห่ม** เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์จากผ้า ที่มีลักษณะการทอโดยควบกันหลายเส้นเพื่อให้ผ้าหนาพอที่จะช่วยให้อบอุ่นในยามหนาว แต่ตรงกันข้าม ผ้าห่มกะเหรี่ยงกลับมีความแข็งแรงและหยาบ ไร้ความยืดหยุ่น และนุ่มสบาย ทำให้การนำไปใช้ประโยชน์ค่อนข้างยากลำบาก แต่ปัจจุบันผ้าห่มสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่ผ้าห่มแบบดั้งเดิม ทำให้ผ้าห่มแบบดั้งเดิมที่มีความหยาบกร้านนี้ เหลือไว้ในเฉพาะพิธีกรรมสำคัญ ๆ เท่านั้น เช่น งานแต่งงาน และงานศพ ของชาวกะเหรี่ยง “หยะ” จึงเป็นผ้าสารพัดประโยชน์ของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ที่ทอจากกี่เอวซึ่งนำมาใช้เป็นผ้าห่ม ผ้าคลุมตัวสำหรับผูกเปลให้ทารก ผ้าใช้ประคองในการอุ้มเด็ก ผ้าสำหรับโลกนี้-โลกหน้า หยะ คือชื่อของผ้าชนิดนี้ หากบ้านใดมีลูกสาวก็จะทอผ้าหยะสีแดงเอาไว้ ซึ่งถือว่าหยะชนิดนี้เป็นผ้าของสตรีที่จะต้องคลุมตัวไปขยับบทลำนํ้าในพิธีศพ

ผ้าห่มที่ใช้ในพิธีกรรมและงานประเพณี

ในพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ จะมีการใช้ประโยชน์จากผ้าหยะ ที่ถือเป็นผ้าสารพัดประโยชน์ ซึ่งเป็นผ้าที่จะขาดไปไม่ได้ในการใช้ในการประกอบพิธีกรรมและงานประเพณี โดยผ้าหยะ หรือผ้าห่มกะเหรี่ยงแบ่งออกเป็นทั้งหมด 3 ชนิด ดังนี้

- หยะวา แปลว่า ผ้าห่มขาว ใช้สีขาวจำนวนมากในการเว้นของการทอระหว่างลายริ้ว เป็นผ้าห่มที่ใช้ได้ทั่วไปทั้งชายและหญิง เพื่อสวมใส่
- หยะแก้ว แปลว่า ผ้าห่มลาย ใช้สีขาวและสีแดงในลายริ้วที่เท่ากัน เป็นผ้าห่มที่ใช้ได้ทั่วไปทั้งชายและหญิงเช่นเดียวกับหยะ-วา
- หยะงอ แปลว่า ผ้าห่มแดง ใช้สีแดงเป็นหลักจะทอสลับกับริ้วสีขาวเพียงเส้นเดียวตามจารีตดั้งเดิม เพราะสีแดงแสดงถึงเลือดเนื้อ และความรักดังนั้นจึงเป็นผ้าที่ถูกมาใช้ในงานสำคัญคือ พิธีแต่งงาน การคลุมตัวของหญิงสาวไปขยับบทเพลงในพิธีศพ และ คลุมห่อร่างสตรีที่เสียชีวิต

ภาพที่ 37 ลายเส้นตรงธรรมดา

ที่มา: นางอุบล พิเศษฐกุลสัมพันธ์ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 38 ผ้าห่มกะเหรี่ยง

ที่มา: นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 16 ตุลาคม 2565

4) **ย่าม** เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์จากผ้าทอที่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ เพราะใช้ใส่ไปไร่ ไปสวน ใช้ใส่สิ่งของไปเข้าป่า หรือแม้แต่ใส่สิ่งของยามที่ลงมาทำธุระในตัวเมืองจอมทอง หรือตัวเมืองเชียงใหม่ กลายเป็นเทรนด์ที่นิยมกันมากตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงวัยรุ่นสมัยใหม่ก็นิยมกันด้วย ย่ามจึงกลายเป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้เลยในสังคมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ย่าม เป็นสัญลักษณ์แห่งความรักและการสืบทอดงานหัตถศิลป์ สมัยอดีตหญิงสาวจะทอย่ามให้กับชายที่ตนรัก หลังจากแต่งงานก็จะทอให้กับสมาชิกในครอบครัว และ เมื่อมีลูกสาวผู้เป็นแม่จะสอนให้ลูกสาวทอย่ามซึ่งเป็นของใช้ที่ทำมาจากผ้าทออย่างแรกของการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ (ลายนกกับต้นไม้ สื่อถึงความสมดุลของระบบนิเวศ ธรรมชาติต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ)

ภาพที่ 39 ย่ามกะเหรี่ยง

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 20 ตุลาคม 2565

5) **ผ้าพันคอ** เป็นสิ่งที่ชาวบ้านขุนแปะใช้กันมาแต่เนิ่นนาน โดยในอดีตโครงสร้างของผ้าพันคอ จะเป็นขนาดเล็ก ทอมาจากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ในลักษณะการทอลายธรรมดาหรือทอลายขัด ไม่มีลวดลายใด ๆ แต่คู่สไตส์ด้วยสีพาสเทล หลากสี พันรอบคอ เพื่อช่วยให้ความอบอุ่นในยามหนาว แต่ปัจจุบัน มีการปรับขนาดรูปแบบของผ้าพันคอให้ใหญ่ขึ้น อันเป็นโครงสร้างมาตรฐานที่ใช้กันโดยทั่วไป ทำให้รูปแบบการใช้ประโยชน์ก็แพร่หลายออกไปมากขึ้นด้วยเช่นกัน ทั้งพันคอ และพันศีรษะ เพราะผ้าฝ้ายที่มีการปรับขนาดให้ใหญ่ขึ้น และยาวขึ้น แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งความหยาบของผ้าฝ้ายกะเหรี่ยงอยู่เหมือนเดิม ในยามที่มีการทอแบบประกบเส้นฝ้าย ตั้งแต่ 3 เส้น ขึ้นไป ทำให้ผ้าเกิดความแข็ง และหยาบไม่ยืดหยุ่น อันเป็นรูปแบบการทอเพื่อใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับกับการทอผ้าห่มประโยชน์เพื่อความอบอุ่น

ผ้าพันคอเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ชาวบ้านทอขึ้นมาใช้ในยามหนาวเพื่อพันคอ และสำหรับจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ใช้เทคนิคการทอแบบประกบผ้าเส้นด้ายกัน 3 - 4 เส้นขึ้นไป เพื่อให้ผ้ามีความหนา ในเวลาสวมใส่ให้รู้สึกอบอุ่น และการทอในขณะที่พุ่งเส้นด้าย จะกระทบก็โดยท่อน้ำหนักไปเล็กน้อย เพื่อให้ผ้าไม่แน่น เกิดความยืดหยุ่นในขณะสวมใส่ ไม่ค่อยมีลวดลายมากส่วนใหญ่เป็นลายเส้นธรรมดา อันเกิดจากเส้นยืน หรือเส้นดัด

ภาพที่ 40 ภาพรูปแบบผ้าพันคอดีั้งเดิม

ที่มา: นางสำเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 20 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 41 รูปแบบผ้าพันคอใหม่

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ (ผู้ทำผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิม) วันที่ 20 ตุลาคม 2565

5.2 เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงที่ใช้ในอดีต

เสื่อกะเหรี่ยง ส่วนใหญ่จะทอเองด้วยมือ การทอผ้า นับเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ดั้งเดิมอย่างหนึ่งของกะเหรี่ยง ได้ทอผ้าใช้ในครอบครัวมาเป็นเวลานานแล้ว รูปแบบการทอผ้าที่ปรากฏเป็น “กีเอา” แบบ โบราณที่สืบทอดกันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการเก็บข้อมูล นางกิติ มูทาและนางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้กล่าวว่า ในอดีตจะมีเทคนิคการกะขนาด โดยก่อนทอผู้ทอ จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ก่อนว่าจะทออะไร เช่น ทอย่าม , ทอผ้าซิ่น และอื่น ๆ โดยต้องกำหนดขนาดไปพร้อมกันด้วย เนื่องจากชุดกะเหรี่ยงเป็นการนำผ้าแต่ละชิ้นมาเย็บต่อกัน โดยไม่มีการตัด ดังนั้นการทอผ้าแต่ละครั้งต้องกะขนาดให้พอดีตัว กะเหรี่ยงไม่มีเครื่องมือที่ใช้เป็นมาตรฐานในการวัด โดยต้องใช้วิธีกะประมาณโดยความเคยชินเท่านั้น ผู้ทอจึงยึดร่างของตนเองเป็นมาตรฐาน ดังนั้นเมื่อทอให้ผู้อื่นจึงต้องเพิ่ม หรือลดขนาดของผ้าลงโดยอาศัยเปรียบกับรูปร่างของผู้ทอนั่นเอง ส่วน นางจำโพ บวรรัตนดริย ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ให้ข้อมูลว่า ไม่มีหลักฐานว่ารูปแบบดั้งเดิมของการทอผ้าเป็นรูปแบบใด แต่ปัจจุบัน คือ การชิงด้ายกับไม้คาน 2 อันในแนวนอน คานด้านหนึ่งผูกติดกับหลัก ส่วนคานอีกด้านหนึ่งผู้ทอจะใช้สายหนังคล้องหัวท้ายติดกับเอวของตน ความตึงของด้ายยืนจึงไม่คงที่ ผู้ทอสามารถบังคับให้ด้ายยืนหย่อนหรือตึงตามต้องการ ทำให้เกิดผลดีคือผ้าที่มีความเรียบและสม่ำเสมอ

5.3 รูปแบบการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง

- 1) แบบดั้งเดิม (ปี พ.ศ. 2467) ลำตัวเสื้อตัวใหญ่และยาว นิยมโพกศีรษะทั้งชายและหญิง มีเครื่องประดับแบบเต็มรูปแบบ
- 2) อิทธิพลเสื้อเชิ้ตบุรุษจากตะวันตก (ปี พ.ศ. 2490) บุรุษสวมเสื้อเชิ้ตแล้วสวมเสื้อของตนทับ ส่วนเสื้อแม่เรือนจะลำตัวสั้นลง การคล้องสร้อยลดจำนวนลง และ ลดเครื่องประดับลง และการใส่สร้อยลูกปัดถัก (แพปิปะ) ของสตรีเปลี่ยนแปลงไป คือ มัดสายไปไว้ด้านหลัง
- 3) อิทธิพลจากคนเมือง อำเภอฮอด และอำเภอจอมทอง ราวปี พ.ศ.2500 บุรุษใส่เสื้อเชิ้ต คาดเข็มขัดหนัง และ สวมหมวก ส่วนแม่เรือนใส่เสื้อที่ตัดเย็บโดยคนเมือง ยังคงนุ่งซิ่นของตน การโพกศีรษะค่อยเสื่อมความนิยม ส่วนหญิงสาวสร้างลวดลายบนตัวเสื้อ ลายคาดเอว และ จกสายเชิงเสื้อ ไม่โพกศีรษะเช่นกัน

ภาพที่ 42 การแต่งกายชายชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ ถ่ายภาพเมื่อ พ.ศ.2500 (ผู้ให้สัมภาษณ์) วันที่ 20 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 43 การแต่งกายชาย-หญิง ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ ถ่ายภาพเมื่อ พ.ศ.2500 (ผู้ให้สัมภาษณ์) วันที่ 20 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 44 การแต่งกายชาย-หญิง ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

ที่มา: นางอุบล พิเศษฐกุลสัมพันธ์ ถ่ายภาพเมื่อ พ.ศ.2500 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

4) สมัยปัจจุบัน พ.ศ. 2565 เริ่มฟื้นฟูวัฒนธรรม คุณภาพของเส้นด้ายทนนานขึ้น หญิงสาวกลับมาใส่เสื้อแบบไม่คาดเอว แต่ยังคงจกสายเชิงเสื้อ เสื้อบุรุษมีการยกสายแบบใหม่ สตรีจะโพกศีรษะเมื่อมีงานสำคัญ

ส่วนนางจำโพ บรรรัตนตรัย ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า หญิงในช่วงปี พ.ศ.2500 รูปแบบการแต่งกายกะเหรี่ยงขุนแปะ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสตรีแม่เรือน เนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมจากภายนอก แม่เรือนใส่เสื้อที่ตัดเย็บโดยคนเมือง นิยมคาดเข็มขัดเงินในลักษณะนี้เรียกว่า "หยะเบะก้อ" แต่ก็ยังคงนุ่งซิ่นกะเหรี่ยง การแต่งกายแบบนี้เริ่มแพร่หลายในหมู่บ้าน และเป็นที่ยอมรับมากในสมัยนั้น แต่ในปัจจุบันนิยมโพกศีรษะด้วยผ้าขนหนูลายดอกไม้ที่ซื้อจากตัวเมืองจอมทอง และตัวเมืองฮอดแทนเพื่อความสะดวก

5.4 รูปแบบการแต่งกายในกรณีที่มีพิธีกรรม (แยกเป็นเพศชายและหญิง)

เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะในพิธีกรรม แยกออกเป็นการแต่งกายของผู้ชายและการแต่งกายของผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว และการแต่งกายของผู้หญิงโสด การปักและลวดลายประดิษฐ์มีทั้งลวดลายในการถักทอมีความหมายของลวดลายที่ถักทอลงไป ส่วนเครื่องประดับนั้นประกอบด้วย ต่างหู, เคาะกลอ, โขกโล, กิ๊ป, ลูกปัด, กำไลข้อมือ เป็นต้น ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะในแต่ละคนจะมีเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะตัวในด้านสีสันทัน แต่รูปแบบลักษณะการแต่งกายจะเหมือนกันคือผู้ชายจะนิยมใส่ชุดเสื้อคอสีแดง ใส่กางเกงทรงกระบอก ส่วนผู้หญิงที่เป็นโสดจะใส่ชุดเสื้อทรงกระบอกพ้านี้ทอเองด้วยมือ มีทั้งสีขาวและสีแดง ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะใส่ชุดเป็น 2 ส่วนคือผ้าซิ่นสีแดงและใส่เสื้อคอสีดำ บนเสื้อจะมีการประดับด้วยลูกเดือยหรือปักด้วยด้ายหลากสีในลวดลายชนิดต่าง ๆ ซึ่งแต่ละชนิดจะเลียนแบบจากธรรมชาติ ซึ่งมีการเรียกชื่อเฉพาะโดยจะให้ความรู้สึกและอารมณ์ที่แตกต่างกันไป

เนื่องด้วยในปัจจุบันผู้ชายกะเหรี่ยงสะกอ นิยมแต่งกายคล้ายคนไทยในท้องถิ่นทั่วไป แต่ส่วนใหญ่ยังคงมีเสื้อสีแดงสำหรับไว้ใส่ในโอกาสสำคัญ เสื้อแดงตัวนี้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาย นั่นคือความอดทนแข็งแรง ส่วนเด็กผู้ชายกะเหรี่ยงจะใส่เสื้อแดงตัวเดี่ยวยาวถึงหัวเข่า

เสื้อสีแดงของชายกะเหรี่ยงเป็นเสื้อทรงกระสอบคอเสื้อรูปตัววี ตรงชายคอเสื้อจะติดพู่ห้อยลงมา สมัยก่อนเสื้อแดงของชายโสดจะมีพู่ห้อยยาวลงมาเลยชายเสื้อ ส่วนเสื้อแดงของชายที่แต่งงานแล้วจะติดพู่ห้อยลงมาเสมอชายเสื้อ เพราะชายที่แต่งงานแล้วต้องทำงานมากขึ้น การที่ใส่เสื้อที่มีพู่ยาวจะทำให้รุงรัง ไม่สะดวกในการทำงาน ผู้ชายกะเหรี่ยงจะสวมกางเกงแบบคนไทยภาคเหนือหรือบางที่สวมใส่แบบโสร่งพม่า แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะสวมกางเกงขายาวตามสมัยนิยมและอาจจะสวมเสื้อแดงทับเสื้อสีขาวข้างในอีกทีหนึ่งซึ่งจะเป็นชุดที่สวมใส่งานที่เป็นทางการ

นอกจากนี้แล้ว เสื้อแดงของผู้ชายกะเหรี่ยงจะใช้ผ้าโพกศีรษะซึ่งมีลวดลายปักสีแดง และมีถุงย่ามซึ่งจะออกสีแดงเช่นเดียวกัน เนื่องจากกะเหรี่ยงสะกอนับถือบรรพบุรุษฝ่ายแม่ ผู้เป็นแม่จะเป็นเจ้าของบ้านและเป็นใหญ่ในบ้าน วันแต่งงานผู้หญิงที่เป็นเจ้าสาวจะต้องเตรียมเสื้อผ้า ผ้าโพกศีรษะ และถุงย่ามไว้ให้เจ้าบ่าว ย่ามนี้จะต้องมีลายที่ปากถุงของย่าม เพราะเชื่อกันว่าสามารถป้องกันผีไม่ให้ทำร้ายเจ้าบ่าวได้

การแต่งกายในพิธีกรรม คือการแต่งกายที่งดงามของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ เสื้อผ้าที่สวมใส่ ถูกประดับด้วยลวดลายที่ซับซ้อนขึ้น ทั้งชายและหญิงเพื่อบ่งบอกถึงความสามารถของช่างทอ และฐานะของผู้สวมใส่ หากลวดลายมาก และซับซ้อนนั้นหมายถึงการใช้ระยะเวลาในการทำนาน โดยฝ่ายชายจะใส่เสื้อสีแดงที่ประดับด้วยพู่ห้อยจำนวนมาก ส่วนฝ่ายหญิง ถ้าโสดก็จะใส่ชุดเซวาประดับตกแต่งเพิ่มเติมด้วยเครื่องประดับแบบดั้งเดิม ส่วนฝ่ายหญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมชุดแม่บ้านเซชู และสวมซิ่นอย่างดี และเป็นตัวเดียวที่ดีที่สุดของชายและหญิง ที่เอาไว้เฉพาะใส่ออกงานเท่านั้น

ภาพที่ 45 แสดงการแต่งงานชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

ที่มา: นางสาวเก พนาธิคุณ ถ่ายภาพเมื่อ พ.ศ.2504 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

5.5 การปลูกฝ้ายในรูปแบบของการอนุรักษ์

ฝ้ายเป็นพืชชนิดหนึ่งอยู่ในวงศ์เดียวกับดอกชบา ในภาษากะเหรี่ยง เรียก “หลือ” มีลักษณะที่พิเศษสามารถทนทานต่อสภาพอากาศร้อน และแห้งแล้งได้ดี แต่ฝ้ายของบ้านขุนแปะ เป็นฝ้ายที่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพภูมิอากาศหนาวเย็น แม้ในบางปีที่สภาพอากาศลดต่ำลงเหลือเพียงแค่ 0 องศาเซลเซียส ฝ้ายชนิดนี้ก็ยังสามารถเจริญเติบโตได้ดี ซึ่งการปลูกฝ้ายชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะได้สืบทอดเมล็ดพันธุ์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยฝ้ายของขุนแปะมีลักษณะพิเศษ ดังนี้

ตารางที่ 4 ลักษณะพิเศษของต้นฝ้ายขุนแปะ

ฝ้ายขุนแปะ	ลักษณะพิเศษ	รูปภาพ
1) ลำต้น	เป็นพืชขนาดเล็ก มีความสูงของต้นประมาณ 1 เมตร ลำต้นมีลักษณะตั้งตรง มีขนละเอียดขึ้นหนาแน่น	
2) ใบ	ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ลักษณะของใบเป็นรูปไข่กว้าง ขอบใบเว้าลึกเป็น 3-5 แฉก ใบมีขนาดกว้างและยาวประมาณ 8-12 เซนติเมตร	
3) ดอก	ออกเป็นดอกเดี่ยวตามซอกใบและที่ปลายกิ่ง ดอกเป็นสีเหลืองอ่อน แล้วเปลี่ยนเป็นกระเปาะทรงกรวยปลายแหลม ห่อหุ้มด้วยเปลือกหนา มีขอบสลับฟันปลาปลายแหลม	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ฝ้ายขุนแปะ	ลักษณะพิเศษ	รูปภาพ
4) ฝัก หรือผลแห้ง	ฝักหรือผลแห้ง มีลักษณะเป็นกระเปาะ เปลือกแข็ง และจะแตกออกได้ตามพูเป็น 3 ฝา ภายในมีเมล็ดมีขนยาวสีขาวห่อหุ้มอยู่	

จากตารางที่ 4 จะเห็นว่าต้นฝ้ายที่ปลูกขุนแปะ มีลักษณะที่คล้ายกับฝ้ายพื้นเมืองทั่วไป แต่ด้วยสภาพอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร้อนและเย็น ทำให้เกิดการปรับตัววิวัฒนาการ เพื่อให้อยู่รอดในพื้นที่หนาวเย็น และแห้งแล้งจนกลายเป็นสายพันธุ์เฉพาะถิ่นของบ้านขุนแปะ ซึ่งลำต้นฝ้ายบ้านขุนแปะจะมีลักษณะทรงต้นขนาดเล็ก เนื่องจากดินขาดธาตุอาหาร แต่ฝ้ายที่ปลูกแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ฝ้ายขาว และฝ้ายตุ่น โดยจะให้ผลผลิตพร้อมเก็บเกี่ยวในช่วงหน้าหนาว ราวเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม ของทุกปี

ดั้งเดิมชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะปลูกฝ้ายเอง และนำมาทอผ้าแต่ด้วยความซับซ้อนของขั้นตอนที่ยุ่งยากและใช้เวลานาน ทำให้ชาวขุนแปะหันมาซื้อฝ้ายสำเร็จรูปทั้งจากตัวอำเภอจอมทอง และตลาดวโรรส ตัวเมืองเชียงใหม่แทน ทำให้ความนิยมในการใช้ฝ้ายบ้านขุนแปะแบบดั้งเดิมลดน้อยลง จนปัจจุบันที่เส้นฝ้ายที่มาจากต้นฝ้ายจริง ๆ น้อยมาก แต่ฝ้ายขุนแปะนั้นผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อในพิธีกรรม ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ในหลายบ้านก็ยังคงเลือกที่จะปลูกฝ้ายขุนแปะ แต่ไม่ได้ใช้เพื่อทอผ้า แต่ประโยชน์เพื่อนำมาทำเป็นเชือกเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ เป็นส่วนประกอบทุกพิธีกรรม โดยเชื่อว่า ฝ้ายที่ปลูกและเก็บเกี่ยวเองนั้นสะอาด บริสุทธิ์ที่สุด ด้วยวิธีคิดแบบนี้ฝ้ายขุนแปะแบบดั้งเดิมยังมีปลูกมาอยู่จนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบันการอนุรักษ์ฝ้ายบ้านขุนแปะ นอกจากจะปลูกตามครัวเรือนเพียงไม่กี่ต้นแล้ว ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ยังมีการนำไปปลูกเพื่อใช้ประดับหน้าร้านค้าชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการปลูกฝ้ายในรูปแบบของการอนุรักษ์แล้ว ทางกลุ่มยังสามารถเก็บเกี่ยวปุ๋ยฝ้ายเพื่อนำมาสาธิตให้กับผู้เยี่ยมชมพร้อมกับบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของฝ้ายบ้านขุนแปะ และจุดเริ่มต้นของผ้าทอบ้านขุนแปะอีกด้วย

5.6 การผลิตเส้นฝ้ายที่ใช้ทอ

ในปัจจุบัน กะเหรี่ยงนิยมซื้อด้ายสำเร็จรูปมาทอ เนื่องจากผลผลิตจากไร่ไม่เพียงพอ และไม่สามารถหาแหล่งซื้อปุ๋ยฝ้ายได้ ประกอบกับกรรมวิธีการผลิตเส้นฝ้ายต้องใช้เวลามาก แต่ในชุมชนก็ยังมีการปลูกฝ้ายอยู่ เพียงเพื่อไว้ใช้เป็นที่ปลูกประดับเท่านั้น

จากการเก็บข้อมูลนางอุบล พิเศษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่าการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ จะใช้ฝ้ายซึ่งแต่เดิมปลูกเองในครัวเรือน ฝ้ายของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะที่นิยมปลูก มี 2 ชนิด คือ 1) ฝ้ายตุ่น เป็นฝ้ายที่มีปุ๋ยสีน้ำตาลอ่อน 2) ฝ้ายขาว ซึ่งเป็นพันธุ์ฝ้ายน้อย นิยมปลูกบนดอย หรือไร่ข้าวบนดอย แต่เดิมมีปริมาณมากพอที่จะผลิตเพียงพอต่อความต้องการใช้ในครัวเรือน เช่นเดียวกับกับ นางสาวเก พนาธิคุณ ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ที่ได้ให้ข้อมูลว่า เส้นใยแบบดั้งเดิมก็จะเป็นฝ้ายที่ปลูกเอง ให้ผลผลิตดีในพื้นที่สูงของขุนแปะ ทนต่อสภาพอากาศแล้ง และหนาวจัดในฤดูหนาว ชาวบ้านนิยมปลูกในช่วงฤดูฝน ต้นเดือนกรกฎาคมของทุกปี โดยจะมีการเตรียมต้นกล้าก่อนนำไปปลูก ซึ่งในอดีตปลูกเอง แต่ปัจจุบันซื้อจากตลาด

5.7 เครื่องมือในการผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิม

ฝ้ายขุนแปะจะให้ผลผลิตพร้อมเก็บเกี่ยวช่วงหน้าหนาว เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคมของทุกปี โดยเริ่มจากการเก็บดอกฝ้ายที่แห้งแล้ว มีลักษณะเป็นเส้นใยสีขาว ซึ่งเรียกว่าปุ๋ยฝ้าย นำมาตากแดดผึ่งลมให้แห้ง แล้วนำสิ่งสกปรกที่เจือปนออก ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวจะต้องมีการใช้อุปกรณ์เครื่องมือเฉพาะในการผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 5 เครื่องมือในการผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิม

ขั้นตอนการทำเส้นฝ้าย	วิธีการทำ	รูปภาพเครื่องมือ
1) การอัดฝ้าย	ใช้เครื่องมือ ที่มีลักษณะเป็นกระดานตั้งตรง และมีล้อสำหรับหมุน โดยวิธีการจะใส่ดอกฝ้ายเข้าไปแล้วทำการหมุนเพื่อแยะเมล็ดออกจากปุยฝ้าย	
2) การตีฝ้าย	ใช้เครื่องมือ ที่มีลักษณะคล้ายคันธนู แล้วผูกด้วยเส้นเอ็นที่ทำมาจากเชือกหนัง แล้วทำการตีตี ปุยฝ้ายในกระบุง ก็จะทำให้ปุยฝ้ายแตกตัว พูจากการสั่นสะเทือนของเครื่องตีฝ้าย	
3) การล่อฝ้าย	เครื่องมือ ที่มีลักษณะเป็นไม้แท่งกลมยาว ขนาดประมาณ 20 ซม กว่า 1 ซม โดยใช้ไม้ล่อคลึงบนแผ่นปุยฝ้ายที่วางอยู่บนกระดาน ให้เป็นแท่งกลมยาว แล้วดึงไม้ออกก็จะได้ฝ้ายที่เป็นแท่งกลมยาวคล้ายหลอดที่ล่อเสร็จแล้ว	
4) การปั่นฝ้าย	ใช้เครื่องมือ ที่เรียกว่า “เครื่องปั่นฝ้าย” ทำการปั่นฝ้ายให้กลายเป็นเส้นยาว เรียกเส้นฝ้าย	

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ขั้นตอนการทำ	วิธีการทำ	รูปภาพเครื่องมือ
เส้นฝ้าย		
5) การเปียฝ้าย	ใช้เครื่องมือเปียฝ้าย ที่มีลักษณะเป็นไม้ คล้ายตัวที (T) ทำการถักเปีย โดยการ พลิกเครื่องมือไปมา ทำเส้นฝ้ายให้ กลายเป็นปวง เรียกว่า “ใจฝ้าย” เป็น อันเสร็จ	

จากตารางที่ 5 จะเป็นการใช้เครื่องมือในการผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิม ในแต่ละขั้นตอน โดย แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การอีดฝ้าย, การตีฝ้าย, การลื้อฝ้าย, การปั่นฝ้าย และการเปียฝ้าย โดยแต่ละขั้นตอนจะมีการใช้เครื่องมือเฉพาะทางที่มีลักษณะพิเศษตามที่กล่าวไว้ข้างต้น จะทำให้ได้เส้นฝ้ายที่พร้อมสำหรับนำไปย้อมสี และทอผ้าในขั้นตอนต่อไป

5.8 การย้อมสีและการสื่อความหมายของสีต่าง ๆ ของผ้าทอกะเหรี่ยง

การย้อมสีของผ้ากะเหรี่ยงนั้น จะใช้วัสดุธรรมชาติ วัสดุที่จะนำมาย้อม ได้แก่ เปลือกไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ เป็นต้น โดยผู้ชายจะเป็นผู้หามาให้จากป่า หรือที่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัย ส่วนต้นไม้ที่ใช้ย้อมสีเป็นต้นเล็ก ๆ เช่น ต้นคราม ต้นแสดหรือเงาะป่า เป็นต้น การย้อมสีของลายก็จะต้องไปเก็บต้นไม้ชนิดหนึ่งในป่าซึ่งมีสีอย่างลายของกิ เวลาไปเก็บจะต้องไม่บอกผู้ใด โดยมีความเชื่อว่าหากบอกผู้อื่นจะทำให้ย้อมสีเส้นฝ้ายไม่ติด

นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า ถ้าย้อมสีธรรมชาติ สีที่ได้จากการนำราก ลำต้น เปลือก ใบ เมล็ด มาต้มย้อมเป็นสีต่าง ๆ วัสดุที่จะนำมาย้อมเช่น เปลือกไม้แดง เปลือกไม้ประดู่ และต่าง ๆ มักต้องหาตามป่าหรือที่ห่างไกล โดยผู้ชายจะเป็นผู้หามาให้ แต่ถ้าเป็นต้นขมิ้น คราม ส้มป่อย ผู้หญิงก็จะปลูกเองบริเวณบ้าน

“ยายจะเป็นคนปลูกขมิ้น ส้มป่อย ครามเองเพราะปลูกง่าย ปลูกในบ้านได้ จะได้หยิบจับง่าย เวลาต้องการนำมาใช้ บางอย่างก็จะให้ตาไปหามาให้ถ้าอยากได้อะไร หรือบางทีตาได้ไปเที่ยวป่า ตาได้ไปเห็นอะไรที่ใช้ย้อมสีได้ตาก็จะเก็บมาให้เลย” (นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2565)

โดยสีดั้งเดิมจะมีแค่ 3 สี คือ แดง (ความเข้มแข็ง) , เหลือง (ความสุขสงบเยียบ) , ขาว (ความสะอาด บริสุทธิ์) โดยการย้อมจะเป็นการย้อมแบบง่าย โดยใช้การกะประมาณ คาดคะเนตามความพึงพอใจของผู้ย้อม สีที่ได้จึงไม่มีมาตรฐานแน่นอน เช่นเดียวกันกับนางกิลิ และนางจำโพ ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ที่ได้ให้ข้อมูลว่าสีที่ย้อมได้จะมี 3 สี แต่มีสีเพิ่มเติมเข้ามาคือ สีเขียว ซึ่งย้อมจากเส่ย่า และเปลือกเพกา ต้มรวมกัน แต่เนื่องจากไม้เส่ย่า บริเวณชุมชนหายากต้องเข้าไปป่าไกลจึงไม่เป็นที่นิยม โดยสีเขียวนี้หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์

“สีเขียว เป็นสีที่ต้องย้อมจากไม้เส่ย่า ซึ่งอยู่ในป่าไกล แต่เมื่อก่อนก็ยังคงไม่เป็นที่นิยมเท่าไร ที่นิยมมากจะใช้แค่ 3 สี คือสีแดง, สีขาว, สีเหลือง ในการเอามาย้อมฝ้ายสำหรับปักลงบนผ้าสีดำซึ่งต้มมาจากผลมะเกลือ แต่ต้องต้มบ่อย ๆ เพื่อให้ได้สีดำเข้มขึ้น” (นางจำโพ บวรรัตนตรัย, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2565)

การย้อมต้องต้มน้ำให้เดือด หลังจากนั้นนำฝ้ายชุบน้ำแล้วจุ่มลงไปใต้น้ำย้อม ต้มต่อไป 1 ชั่วโมง แล้วจึงยกบีบน้ำออกให้แห้ง (การย้อมแต่ละครั้งผู้ย้อมจะต้องเตรียมส่วนประกอบในการย้อมให้เพียงพอกับผ้าที่จะทอในแต่ละผืน เพราะหากไม่พอแล้ว จะไม่สามารถกลับมาย้อมให้ได้สีเหมือนเดิมได้อีก)

5.9 อุปกรณ์-เครื่องมือ ที่ใช้ในการทอผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม

การทอผ้ากะเหรี่ยงขุนแปะ จะใช้เครื่องมือด้วยกันทั้งหมด 13 ชนิด ซึ่งแต่ละชนิดก็มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป และการใช้งานก็แตกต่างกันด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงอุปกรณ์-เครื่องมือ ในการทอผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม

อุปกรณ์- เครื่องมือ	ภาพอุปกรณ์-เครื่องมือ	ลักษณะการใช้งาน
(1) แผ่นคาด หลัง (หย่อแขว)		<p>แผ่นหนังหรือผ้าหนา ๆ ส่วนมากจะใช้หนังสัตว์เช่น หนังกวางตัดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 4-6 นิ้ว ยาวประมาณตัวผู้ทอ ปลายสองข้างเจาะรู ร้อยเชือกคล้องกับปลายไม้รังผ้าทอให้ตึง โดยจะอ้อมกับเอวผู้ทอ โดยแผ่นคาดหลัง เรียก “หย่อแขว” สมัยก่อนนิยมทำจากหนังสัตว์แต่ปัจจุบันใช้ทำจากผ้าหรือกระสอบก็ได้</p>
2) ไม้ช่วยแยก ด้าย (กลู้)		<p>เป็นไม้กระบอกกลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 – 2 นิ้ว ยาวประมาณ 20 นิ้ว ใช้สำหรับแยกเส้นด้ายยื่นออกจากกันตามแนวตะกอ (ส่วนที่ใช้แยกด้ายยื่นเมื่อต้องการสอดด้ายขวาง) เพื่อให้เกิดช่องว่างพอที่จะสอดไม้กระทบเข้าไป ทำให้ช่องว่างสำหรับสอดด้ายขวางกว้างขึ้น</p>
3) ไม้กระทบ (หน่อทะแพะ)		<p>ไม้กระทบผ้า เป็นไม้ยาวประมาณ 25 – 30 นิ้ว ใช้สำหรับแยกด้ายยื่นให้มีช่องกว้างขึ้นเพื่อสะดวกในการสอดด้ายขวาง และใช้กระทบด้ายขวางให้แน่น</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

อุปกรณ์- เครื่องมือ	ภาพอุปกรณ์-เครื่องมือ	ลักษณะการใช้งาน
4) ไม้พันผ้า (หน่อทิ)		<p>ไม้ร้อยผ้าสำหรับร้อยและพันผ้าที่ทอแล้ว เป็นไม้ท่อนกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้วครึ่ง ยาว 20-24 นิ้ว ในขณะที่ทอผ้าที่ผ่านการทอเสร็จแล้วจะถูกม้วนกับไม้พันผ้าเข้าหาตัวผู้ทอแบบต่อเนื่อง จนกว่าการทอผ้าจะแล้วเสร็จ</p>
5) ไม้หน่อสะยา (เต๋อปีไซ)		<p>เป็นไม้กลมเรียวเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 20 – 25 นิ้ว การทอผ้าครั้งหนึ่ง จะใช้ไม้หน่อสะยาอย่างน้อย 3 อัน เช่น เต๋อปีไซ เป็นไม้หน่อสะยาใช้สำหรับคล้องด้ายตะกอ เพื่อแบ่งเส้นด้ายยืน เวลาขึ้นเครื่องทอ เลื่อนขึ้นเวลาทอผ้าได้พอประมาณ เมื่อทอจะช่วยสลับกับไม้แยกด้าย</p>
6) ไม้ขึ้นโครง ทอผ้า (ท่าเบอะ)		<p>ไม้ไผ่เจาะรูทั้ง 2 ข้างสำหรับยึดเครื่องทอ การขึ้นเครื่องทอ นำเส้นด้ายมาเรียงกันให้เป็นระเบียบตามแนวนอน โดยพันไปกับไม้ขึ้นเครื่องทอ โดยพันรอบส่วนประกอบของไม้ขึ้นเครื่องทอ</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

อุปกรณ์- เครื่องมือ	ภาพอุปกรณ์-เครื่องมือ	ลักษณะการใช้งาน
7) ไม้ม้วนด้าย (หล่อชู่)		<p>ใช้ม้วนด้ายพุ่งใช้สำหรับสอดด้ายพุ่ง โดยหล่อชู่ จะมีความยาว 60 – 70 ซม. จะมีก้านก็ได้ตามความต้องการ สำหรับผู้ที่ต้องการใช้ด้ายหลากหลายสี ก็จะใช้ไม้หล่อชู่พันกับด้ายสีละ 1 ด้าม เพื่อใช้สอดด้ายพุ่งตัดกับเส้นยืน ไปกลับมาตามต้องการ โดยส่วนใหญ่นักทอก็จะพันด้ายสีที่ต้องการเตรียมไว้ก่อนเริ่มทอ</p>
8) ไม้ควบคุม ความหย่อนตึง (ช่อหน่อญ่อ)		<p>คือ ไม้สำหรับยันเท้าสำหรับควบคุมให้ด้ายยืนตึง หรือหย่อนในระหว่างทอ โดยช่อหน่อญ่อนั้นจะมีลักษณะเป็นแบบท่อนไม้กลม หรือแบบสี่เหลี่ยม หรือแบบแป้นก็ได้ เพื่อใช้ค้ำยันขนาดความยาว ไม่มีกำหนดตายตัวแต่ให้สอดคล้องกับความยาวของลำตัวผู้ทอเป็นหลัก</p>
9) ไม้ เอนกประสงค์ (หน่อแซะ)		<p>ช่วยทำให้ขอบผ้าข้าง ๆ เท่ากัน เพราะขณะที่ทำการทอผ้าไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผ้าก็จะยาวขึ้นและหดตัวก็จะใช้ตัวนี้หนีบไปเรื่อย ๆ เพื่อให้ขอบเสมอกัน โดยหน่อแซะเป็นไม้ขนาดเล็กความกว้างประมาณ 5 ซม. และความยาวประมาณ 30 ซม. หรืออาจจะยาวหรือกว้างกว่านี้ก็ได้ไม่มีกำหนดเฉพาะขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้ใช้งาน</p>

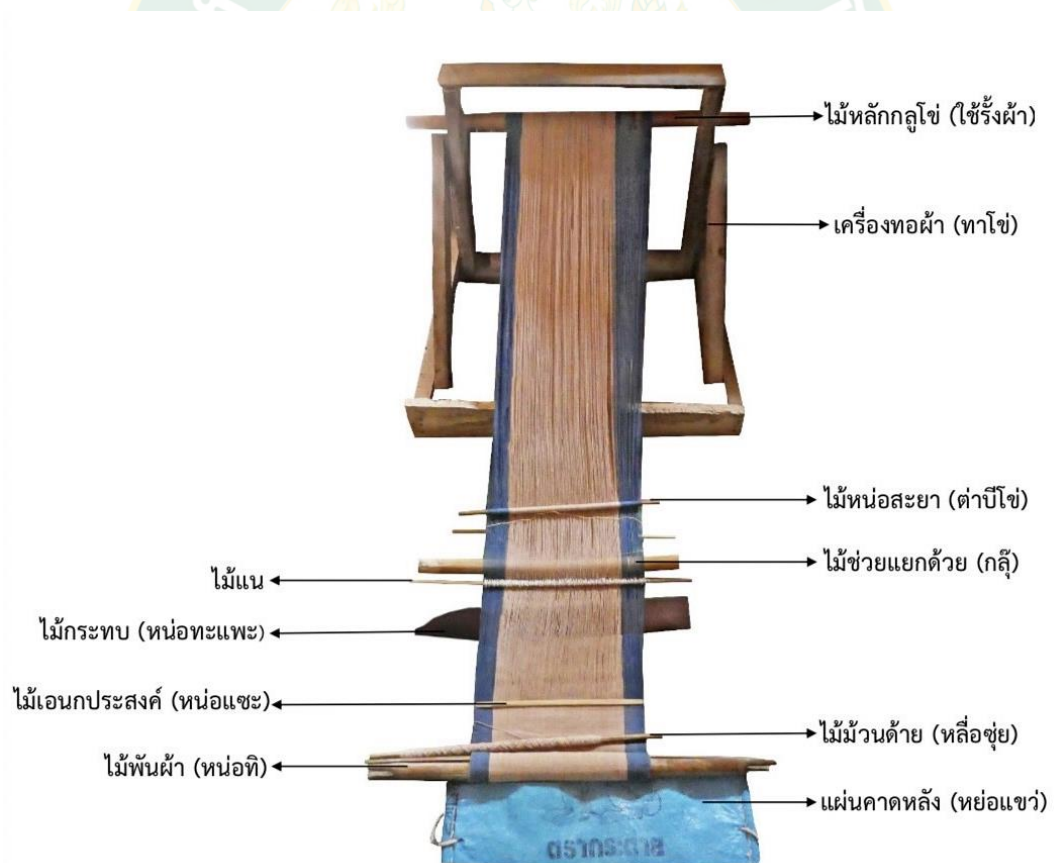
ตารางที่ 6 (ต่อ)

อุปกรณ์- เครื่องมือ	ภาพอุปกรณ์-เครื่องมือ	ลักษณะการใช้งาน
10) เครื่องทอผ้า (ทาโซ)		<p>โครงสร้างของเครื่องทอผ้าเป็นแบบดั้งเดิม ที่มีลักษณะโครงสร้างอย่างง่าย ประกอบด้วยไม้ที่เอามาประกอบเป็นโครง ลักษณะทรงสี่เหลี่ยมคางหมู มีรูสำหรับสอดไม้ที่ผ่านการทำโครงในไม้ท่าเบอะมาแล้ว โดยสามารถเคลื่อนย้ายไปไหนก็ได้ตามความต้องการของผู้ทอ (แต่ก่อนจะนำขึ้นเครื่องทอ ก็ต้องนำเส้นด้ายไปผ่านการขึ้นโครงในไม้ท่าเบอะเป็นขั้นตอนแรกก่อน)</p>
11) ไม้แฉ		<p>ใช้ดึงขึ้นลงเพื่อให้เส้นด้ายเกิดร่องแล้วสอดหัวล่อชุยและหน่อทะแพะเข้าไปได้ โดยหลังจากนำด้ายมาขึ้นเครื่องทอแล้ว ก็จะต้องจัดระเบียบเส้นด้าย และสอดไม้แฉเข้าไปขวาง ประกอบเข้ากับด้ายเส้นยืน แล้วสอดเส้นด้ายเกี่ยวเข้าไปในไม้แฉขึ้นและลงสลับกับด้ายเส้นยืนที่ละ 2 เส้น หรือ 3 เส้นตามแต่ผู้ทอที่ต้องการความหนาของผ้า ขั้นตอนนี้ค่อนข้างใช้เวลา ยิ่งผ้าหน้ากว้าง ยิ่งใช้เวลาและสมาธิมาก หากสอดเส้นด้ายเข้ากับไม้แฉผิดหนึ่งเส้นก็ต้องลื้อ ออกแล้วทำการสอดใหม่</p>
12) แปลง เส้นด้าย (ถักรื้อ)		<p>เป็นอุปกรณ์ที่ใช้คู่กับ “ค้อ” ดั้งเดิมใช้ขนของหมูป่า เพราะเส้นขนหมูป่าแข็ง แต่ปัจจุบันขนหมูป่าหายาก ก็จะใช้แปลงสีฟันแทน เพราะหาได้ง่ายและใช้งานได้ดีพอ ๆ กับ ถักรื้อแบบดั้งเดิมจะทำมาจากขนหมูป่า</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

อุปกรณ์- เครื่องมือ	ภาพอุปกรณ์-เครื่องมือ	ลักษณะการใช้งาน
13) ชี๊ฝั้ง (ค้อ)		ใช้สำหรับถูดอนทอผ้า เพื่อให้เส้นด้ายเส้นทอได้ง่ายขึ้น แต่เดิมเป็นชี๊ฝั้งที่เก็บมาจากรังผึ้งในป่า ต่อมาปัจจุบันมีการใช้เทียนไขแทน เพราะหาได้ง่ายกว่า และสามารถใช้งานได้ดีเช่นเดียวกัน

2) โครงสร้างกี่ทอผ้า ที่อุปกรณ์-เครื่องมือ แบบดั้งเดิม

ภาพที่ 46 โครงสร้างกี่ทอผ้า

ที่มา: นางวนิดา มูทุ (ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน) บันทึกภาพ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2565

โครงสร้างของกีทอผ้า โดยอุปกรณ์-เครื่องมือ แบบดั้งเดิม เมื่อนำมาประกอบเข้ากันเรียบร้อยแล้ว ก็จะกลายเป็นโครงสร้างของกีทอผ้ากะเหรี่ยง แบบที่เอาจ ซึ่งอุปกรณ์แต่ละชิ้นจะต้องถูกจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม โดยการจัดวางโครงสร้างนี้จะต้องผ่านการใช้เครื่องมือจัดวางที่เรียกว่า “ท่าเบอะ” จึงจะได้มาซึ่งกีทอผ้าดังกล่าว โดยมีรายละเอียดแต่ละตำแหน่งดังภาพ

5.10 ลักษณะของพื้นที่ที่ทอผ้าในบริเวณที่อยู่อาศัย

แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะได้ชื่อว่าเป็นชาวเขา แต่ที่ขุนแปะก็ไม่ได้อาศัยอยู่บนที่สูงเสียทั้งหมด บางส่วนก็ตั้งบ้านเรือนบนที่ราบในหุบเขา ในหมู่บ้านแห่งนี้ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวร ไม่นิยมย้ายถิ่นบ่อย ๆ เหมือนในอดีต และมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรดินและแหล่งน้ำเป็นอย่างดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำหรือต้นน้ำลำธาร

บ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะนิยมสร้างเป็นบ้านยกพื้น มีชานบ้าน หรือไม่ก็ใช้เสาสูง แม้ว่าอยู่บนที่สูงก็ตาม ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงอย่างชาวม้งที่นิยมสร้างบ้านชั้นเดียว พื้นติดดิน

ลักษณะของพื้นที่ที่ทอผ้าในบริเวณที่อยู่อาศัย นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์ และนางสาเก พนาธิคุณ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่า การทอผ้าจะต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งเปรียบเหมือนพระอาทิตย์ที่ขึ้นทางตะวันออก แล้วตกทางตะวันตก การทำเช่นนี้จะทำให้การทอผ้าบรรลุเป้าหมายได้ด้วยดี ดังนั้น ที่ตั้งของเครื่องทอผ้าจึงถูกตั้งไว้ทางด้านทิศตะวันตกของบ้าน ในขณะที่นางกิลี และนางจำโพ ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ นั้นไม่ได้กำหนดตำแหน่งทิศทางด้านดังกล่าว แต่จะเน้นความสะดวก และความชอบส่วนตัวผู้ทอมากกว่า ส่วนนางพิสมัย ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ จะนิยมไว้ใต้ถุนบ้าน และใต้ร่มไม้ ซึ่งให้ความรู้สึกผ่อนคลายเวลาทอ

“การทอผ้าเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นพื้นที่ที่ตั้งของเครื่องทอผ้า จึงจำเป็นจะต้องตั้งไว้ในที่ที่เหมาะสมตามจารีตประเพณี และต้องเป็นพื้นที่ในบ้านที่ออกแบบมาให้ปลอดโปร่ง โล่งสบายด้วย ในตอนทอผ้าตนเองจะได้ไม่เครียด และมีความสุขกับการทอผ้า” (นางสาเก พนาธิคุณ, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2565)

“บ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ มีลักษณะเป็นแบบเฉพาะของตัวเอง การสร้างบ้านแต่ละครั้งจึงถูกออกแบบมาก่อนที่จะสร้างแล้ว เช่น ห้องนอน ห้องนั่งเล่น เรือนชาน และที่ตั้งสำหรับจะวางเครื่องทอผ้าไว้บนบ้าน ทั้งนี้ก็เพื่อให้การทอผ้าซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของผู้หญิงเพื่อถักทอเครื่องนุ่งห่มภายในบ้านสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี” (นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2565)

“เดี๋ยวนี้เครื่องทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะถูกออกแบบและพัฒนาขึ้นมาใหม่ให้สามารถพกพาได้ง่าย เราสามารถเคลื่อนย้ายไปไว้ยังมุมอื่น ๆ ของบ้านได้ง่าย วางไว้ตรงมุมที่เราชอบ ไม่เหมือนเครื่องทอผ้าแบบดั้งเดิมที่ยึดติดอยู่กับที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งของเราก็ใช้ทั้งสองแบบ” (นางพิสมัย ปุดอก, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2565)

6. พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอกะเหรี่ยงของชุมชน

6.1) พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษด้วยผ้าทอ

ความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะแบบดั้งเดิมเป็นความเชื่อเรื่องผี ซึ่งผีของกะเหรี่ยงนั้นมีหลายประเภท เช่น ผีป่า ผีบ้านเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยดลบันดาลโชคหรือเคราะห์แก่มนุษย์ลิขิตชะตาชีวิตมนุษย์ได้ นางพิสมัย ปุดอก และนางจำโพ บวรรัตนตรัย ผู้ทอผ้าในหมู่บ้านขุนแปะ ได้ให้ข้อมูลว่าความเชื่อแต่เดิมนั้นมีหมอผี เป็นผู้นำชุมชน และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ก่อนที่ปัจจุบันหมอผีจะลดความนิยม และมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านตามแบบหน่วยงานภาครัฐจัดการให้เอง ความผูกพัน โดยหมอผีนั้นเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวหรือเคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน ส่วนนางสำเก พนาธิคุณ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในกลุ่มความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงถือว่า ยายหรือยายทวด ถือเป็นหัวหน้าฝ่ายจิตวิญญาณสูงสุดของคนในตระกูล มีหน้าที่เลี้ยงผีหรือทำบุญให้แก่วิญญาณของบรรพบุรุษฝ่ายหญิงที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการทำบุญเลี้ยงผีนั่นจะต้องมีของเส้นไหมที่ขาดไม่ได้เลยคือ ผ้าทอ ซึ่งเปรียบเหมือนเสื้อผ้าให้บรรพบุรุษได้สวมใส่ และสื่อถึงความกตัญญูที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในการทอผ้ามาสู่ลูกหลานด้วย ทั้งนี้เพราะสังคมกะเหรี่ยงนับถือผีฝ่ายแม่ ผู้สืบสายเลือดสายตระกูลทางฝ่ายแม่หรือฝ่ายหญิง การเป็นผู้หญิงกะเหรี่ยงจะต้องรู้จักทอผ้าเป็น ซึ่งยึดถือเป็นคุณสมบัติที่ดีของหญิงสาว ดังนั้นการทำบุญเลี้ยงผีด้วยผ้าทอนี้ก็เพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษช่วยให้การทอผ้าราบรื่น และช่วยคุ้มครองให้สมาชิกทุกคนภายในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วยและไม่มีอันตรายใด ๆ ที่จะเกิดกับคนในครอบครัว การทำบุญเลี้ยงผีบรรพบุรุษถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคนในสายตระกูลเครือญาติลูกหลานทางฝ่ายหญิง โดยยายหรือยายทวดจะเป็นผู้กำหนดวันเพื่อให้ลูกของฝ่ายหญิงมาร่วมพิธีสำคัญ ตัวอย่างคือลูกของยายทุกคนต้องร่วมพิธี ส่วนหลานก็ต้องเป็นหลานของผู้เป็นยายเท่านั้น โดยหลานของผู้เป็นย่าจะไม่เข้าร่วม ในส่วนของเหลนก็เช่นกันต้องเกิดจากหลานที่เป็นผู้หญิงเท่านั้น

6.2) ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอในพิธีกรรมเรียกขวัญ

เดิมนั้นชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะนับถือผีมีการบวงสรวงและเซ่นสังเวยอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม ในภายหลังชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะในหลายชุมชนหันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์มากขึ้น แต่ก็ยังคงความเชื่อเดิมอยู่ไม่น้อย เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญ โดยชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะเชื่อกันว่าคนเรามีขวัญอยู่ทั้งหมด 37 ขวัญ เมื่อคนตายไป ขวัญจะละทิ้งหรือหายไป นอกจากนี้ยังเชื่อว่าขวัญจะหนีไปท่องเที่ยว และอาจถูกผีทำร้ายหรือกักขังไว้ ทำให้เจ้าของขวัญล้มป่วย การรักษาหรือช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยก็คือ ต้องล่อและเรียกขวัญให้กลับคืนมา และมีการนำผ้าทอมาผูกกับต้นไม้เพื่อใช้เรียกขวัญด้วย โดยผ้าทอเปรียบเสมือนเชือกที่ช่วยดึงขวัญให้กลับมา ดังนั้นในพิธีกรรมนี้จึงจำเป็นต้องมีผ้าทอเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรมด้วย

6.3) ความเชื่อเรื่องผ้าทอในวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง

1) ความเชื่อตั้งแต่เกิด

จะมีการตัดสะดือเด็กทารกแล้วนำไปใส่ในกระบอกไม้ไผ่ จากนั้นนำเอาไปผูกไว้ที่ต้นไม้ต้นใดต้นหนึ่งด้วยเชือกที่ทำมาจากเส้นฝ้ายที่ใช้ทอผ้า (ต้องเป็นชนิดไม้ยืนต้น) โดยจะต้องทำให้เสร็จก่อนเวลาที่ไก่ขัน แล้วปล่อยทิ้งไว้ 3 วัน ถ้าที่ผูกไว้ยังไม่หลุดจากลำต้น ผู้เป็นพ่อต้องนำหินไปปาให้หลุด แล้วจะต้องใช้มือซ้ายเท่านั้น โดยมีความเชื่อว่ามือซ้ายจะทำให้เด็กสุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยง่าย

สำหรับทารกแรกเกิดใหม่ ผู้เป็นแม่ต้องเลี้ยงด้วยข้าวสาร 1 หยิบมือ นำมาเคี้ยวให้ละเอียดแล้วป้อนให้เด็ก โดยมีความเชื่อว่าเด็กจะแข็งแรงไม่เจ็บป่วยง่าย และสามารถป้องกันโรคบางอย่างที่เกิดในเด็กได้ หลักจากนั้นจะเอาพริกสดสวนปาก โดยไม่ต้องหักพริก เพราะเชื่อว่าถ้าเด็กโตขึ้นไปแล้วตอนกินข้าวกระดูกจะได้ไม่ติดคอ หลังจากนั้นเลี้ยงปกติ จนครบ 1 ปีแล้วค่อยทอเสื่อให้ 1 ตัว โดยเสื่อตัวนั้นจะต้องทอให้แล้วเสร็จภายใน 1 วัน (ถ้าไม่เช่นนั้นจะถือว่าเด็กจะไม่แข็งแรง และเจ็บป่วยง่าย) หลังจากนั้นก็เลี้ยงดูตามปกติทั่วไป

2) การใช้ผ้าทอกับหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

ตั้งแต่เด็กจนโต ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะต้องยึดหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยมีข้อห้ามดังต่อไปนี้

- ป่าช้า จะเป็นป่าหวงห้ามสำหรับหมู่บ้าน ห้ามเข้าไปตัดต้นไม้และทำประโยชน์ใด ทุกคนต้องเคารพเพราะถือกันว่าเป็นแหล่งพักพิงของวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งพวกท่านก็ต้องการความสงบร่มเย็นเช่นเดียวกัน และต้นไม้ในป่าช้าก็จะถูกผ้าด้วยผ้าทอ เพื่อเป็นการให้เกียรติและช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะด้วย

- สัตว์ป่า เช่น ชะนี ชะนีตายหนึ่งตัวป่าเจ็ดป่าต้องเจ็บเหงา หาก นกตกตายหนึ่งตัว ต้นโพธิ์เจ็ดต้นต้องวังเวง เพราะเป็นนกที่เชื่อสัตย์ต่อคู่หากคู่มันตายมันก็จะฆ่าตัวตายตาม และสัตว์ป่าขนาดใหญ่หลายชนิดที่มีอยู่บริเวณป่าหุบบ้านขุนแปะ เช่น เก้ง หมูป่า ลิง และนกยูง จะห้ามการล่า และเมื่อถึงฤดูวางไข่ผสมพันธุ์และเลี้ยงลูกอ่อนจะห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด เพราะเป็นช่วงที่สัตว์ป่าขยายพันธุ์ หากมีการล่าในช่วงนี้จะทำให้สัตว์สูญพันธุ์ได้ แม่น้ำลำธารบริเวณต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะตามน้ำผุดโดยตามน้ำผุดของขุนแปะจะมีอยู่ทั่วไปตามไร่นาและบริเวณที่มีตมกล้วยขึ้นอยู่ จะห้ามการตัดไม้ทำลายป่า บริเวณนี้จะได้รับการให้เกียรติจากชาวกะเหรี่ยง และทำพิธีรดน้ำดำหัวเจ้าป่าเจ้าเขาอยู่เสมอ จะใช้ผ้าทอในการผูกต้นไม้ไว้เพื่อเป็นการให้เกียรติ เรียกขวัญ และช่วยป้องกันคนตัดไม้ทำลายป่า ปลาที่อยู่ในน้ำผุดหรืออยู่ในถ้ำห้ามจับ เพราะเชื่อกันว่าปลาเหล่านี้มีเจ้าของเลี้ยงไว้ หากผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามผู้นั้นเจ้าของธรรมชาติเหล่านี้จะลงโทษ โดยการทำให้เจ็บป่วยได้ทุก ๆ ที่ล้วนแต่มีผู้ปกป้องรักษาดูแล แม้แต่เสาหินก็ยังถูกผูกด้วยผ้าทอ ดังนั้นผ้าทอจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการอนุรักษ์ธรรมชาติตามความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง

- ผักและต้นไม้ ห้ามโค่นต้นโพธิ์ต้นไทรจะถูกผูกด้วยผ้าทอไว้ ไม่เช่นนั้นแล้วนางพญาแมงไม้จะลงโทษ ผลไม้จะต้องรอให้มันสุกก่อนถึงจะเก็บมากินได้ ห้ามเก็บกินขณะยังเป็นลูกอ่อน พืชผักและต้นไม้ทุกชนิดห้ามตัดทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ ห้ามขีดข่วนและฟันต้นไม้นอกจากการนำไปใช้ประโยชน์ เพราะเชื่อว่าต้นไม้ก็มีชีวิต รู้จักเจ็บรู้จักร้องไห้เช่นเดียวกับมนุษย์ ต้นไม้ที่ให้ผลเป็นอาหารแก่มนุษย์ห้ามนำมาสร้างบ้าน

3) ความเชื่อเมื่อเสียชีวิต

เมื่อเสียชีวิตตามความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะนำศพมาอาบน้ำชำระล้างร่างกายให้สะอาด แล้วทาแป้งแต่งตัวด้วยชุดที่ดีที่สุดที่ผู้ตายทอเก็บไว้ตอนยังมีชีวิต แล้วห่อร่างด้วยผ้าห่มหะอีกชั้นหนึ่ง หม่อม-สาวต้องมาทำการขับร้องเพลงเพื่อส่งดวงวิญญาณคนตายให้ไปสู่สุคติ โดยเพลงแต่ละเพลงย่อมมีความหมายในทางที่ดี เพื่อให้คนตายหมดห่วง ไม่อาลัยอาวรณ์ต่อลูกหลาน หรือสิ่งที่รัก โดยจะทำพิธีแบบนี้ 3 คืน แล้ววันรุ่งขึ้นค่อยนำไปเผาหรือฝังเป็นอันเสร็จพิธี

ตอนที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 7 ประเด็นย่อย ดังนี้ การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ, การจัดหาวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย, การสกัดสีที่ใช้ในการย้อมเส้นฝ้าย, วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ, ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอผ้าทอกะเหรี่ยง, ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง และการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ

วัตถุดิบหลักในการทอผ้าของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะนั้น คือฝ้ายที่ทอด้วยตนเอง โดยการปลูกฝ้ายจะเริ่มทำกันในช่วงหน้าฝน เพื่อให้ฝ้ายได้รับน้ำฝนและเจริญเติบโตเองตามธรรมชาติ อันเป็นกระบวนการปลูกฝ้ายแบบธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ วัฒนธรรมการทอผ้าจากเส้นฝ้ายก็เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับคนขุนแปะมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้จากผ้าทอเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ล้วนทอมาจากเส้นฝ้าย การปลูกฝ้ายมักปลูกกันบนยอดเขารวมกับพืชชนิดอื่นอย่างข้าวบาร์เลย์ กล้วย ฝืน และผักพื้นเมืองหลากหลายชนิด ความสูงของยอดเขา ที่ความสูง 1,200 เมตรขึ้นไป บวกกับความกดอากาศต่ำ ทำให้ต้นฝ้ายมีลักษณะต้นเตี้ย แต่แข็งแรง จากลมที่พัดเข้ามาปะทะอย่างรุนแรง โดยเฉพาะสันเขาที่มีลมพัดอยู่ตลอดเวลา และทนต่อสภาพอากาศที่หนาวเย็น เพื่อความอยู่รอดตั้งนั้นต้นฝ้ายจึงได้ปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศดังกล่าว รวมถึงปุ๋ยฝ้ายที่ได้ก็จะมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษเนื่องจากได้รับธาตุอาหารในดินอย่างธาตุเหล็ก และฟอสฟอรัสที่อยู่ในดินภูเขาสีแดง ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) ที่ 4.5-5.5 จนกลายเป็นลักษณะพิเศษของฝ้ายเฉพาะถิ่น

“ทางกลุ่มมองว่าฝ้ายฝ้ายอยู่คู่กับคนขุนแปะมานาน และทางสมาชิกก็คุ้นเคยกับการทำฝ้ายเป็นอย่างดี เลยนำเส้นใยฝ้ายมาใช้ทอผ้าเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม” (นางวนิดา มูทุ, ประธานกลุ่ม, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2565)

“ปัจจุบันนี้ทางกลุ่มเราก็มีการปลูกฝ้ายอยู่บ้าง ไว้หน้าร้านค้าของกลุ่ม เพื่อประดับตกแต่งและอนุรักษ์พันธุ์ฝ้ายพื้นเมืองขุนแปะไปด้วย” (นางนิมิตกาน์ ชุสิกรเมตตา, เภรัญญิก, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2565)

เส้นใยซึ่งได้จากฝ้ายธรรมชาติของขุนแปะ ในอดีตชาวกะเหรี่ยงจะปลูกฝ้ายเพื่อนำมาปั่นเป็นเส้นใยสำหรับทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัว ในอดีตการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ในการทอผ้าของชาวบ้าน เริ่มจากการเก็บฝ้าย การอีดฝ้าย การตีฝ้าย การปั่นฝ้าย การเปียฝ้าย การย้อมสี การม้วนฝ้าย และนำไปสู่การทอผ้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การเก็บฝ้าย ซึ่งเป็นงานที่ใช้แรงในการเก็บ การปลูกในฤดูฝนจะทำให้ได้ฝ้ายที่สามารถเก็บเกี่ยวในช่วงฤดูหนาว การเก็บจะเริ่มทำการเก็บในช่วงสาย ๆ ของวัน โดยรอให้ไอน้ำแห้ง น้ำค้าง และความชื้นที่เกาะอยู่บนฝ้ายจากหายไปก่อน ก็จะได้ฝ้ายที่น้ำหนักเบา เก็บง่าย

2) การอีดฝ้าย เป็นกรรมวิธีที่ใช้อุปกรณ์ ในการเอาเมล็ดออกจากตัวฝ้าย โดยการนำเอาฝ้ายเข้าเครื่อง จากนั้นจับตามอุปกรณ์แล้วหมุนทวนเข็มนาฬิกา ก็จะได้ฝ้าย และเมล็ดแยกออกจากกัน โดยเมล็ดนั้นยังคงดีไม่เสียหาย ชาวบ้านจะเก็บไว้ทำพันธุ์ในการปลูกต่อในฤดูกาลปีถัดไป ส่วนตัวฝ้ายที่แยกออกมาแล้วนั้นก็จะนำไปผ่านกระบวนการในขั้นตอนต่อไป

ภาพที่ 47 การอีดฝ้าย

3) การตีฝ้าย เป็นกรรมวิธีที่ใช้อุปกรณ์ที่มีลักษณะคล้ายคันธนู โดยมีสายเอ็นที่ทำมาจากหนังสัตว์ เช่น หนังวัว หรือหนังควาย แล้วตีตีเข้าไปกับฝ้ายที่อยู่ในกระบุง ให้เกิดฟู ยิ่งตีนานครั้ง ยิ่งทำให้ฝ้ายฟูมากขึ้น โดยมาตรฐานแล้วจะตีอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 10 ครั้ง ต่อฝ้าย 1 ชุด (1 ชุด/ประกอบด้วยฝ้าย 50 ดอกเป็นอย่างต่ำ)

4) การปั่นฝ้าย ในภาษากะเหรี่ยง เรียกว่า “จอกอเด” เมื่อได้ฝ้ายแล้วจะนำมาปั่นให้เป็นเส้น โดยความหนาบางของเส้นฝ้ายนั้น จะขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ทอ ว่าต้องการทอผ้าแบบใด หากต้องการทอผ้าห่ม ก็จะปั่นเส้นฝ้ายให้หนา เพื่อใช้สำหรับผ้าห่มที่ต้องการความหนาที่ให้ความอบอุ่นสูง แต่หากทอผ้าสวมใส่ธรรมดา ก็จะปั่นให้เส้นด้ายมีขนาดเล็กเพื่อจะได้ผ้าที่บางเบาขณะสวมใส่ การปั่นฝ้ายเป็นงานที่ละเอียด ที่ต้องใช้ความชำนาญ ในขณะที่ปั่นต้องทำอย่างประณีต เพื่อไม่ให้เส้นด้ายขาดออกจากกัน เพราะถ้าหากขาดจะต้องเสียเวลาในการแกะกมล้อแก้ไขเส้นที่ขาด เมื่อปั่น

เส้นก็จะได้ฝ้ายออกมาเป็นใจฝ้าย ซึ่งเรียกว่าบ่วง (ด้าย 1 บ่วง = ด้าย 1 ใจ) จากนั้นจะนำใจฝ้ายเข้าสู่กระบวนการย้อมต่อไป

“อุปกรณ์ปั่นฝ้ายยังมีอยู่ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้ใช้แล้วเพราะกลุ่มเรา สั่งซื้อเส้นใยฝ้ายสำเร็จรูปมาจากกาดหลวง ตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งง่าย สะดวก และลดขั้นตอนการทำเส้นใยลงไปได้เยอะ ” (นางจะกา กุสุมไพรวลัย, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2565)

5) การเปียฝ้าย เป็นการใช้เครื่องมือ ที่มีลักษณะเป็นตัวที (T) ขนาดความกว้างของเครื่องมือตรงด้ามปลายกว้าง 30 ซม. และความยาวของไม้ประมาณ 60 ซม.แล้วทำการถักเปียเส้นฝ้ายหลักการปั่นโดยการพลิกไป เพื่อทำเส้นฝ้ายให้กลายเป็นบ่วงเป็นอันเสร็จ

6) การย้อมสีฝ้าย โดยการย้อมเป็นกรรมวิธีที่ใช้ต้ม กับวัตถุดิบหลักจากธรรมชาติ ที่เป็นแม่สีหลากหลาย ให้เลือกใช้ ซึ่งมีทั้งแบบสด แบบตากแห้ง หรือแบบหมักดอง ซึ่งจะให้เฉดสีที่แตกต่างกัน ในการต้มแต่ละครั้ง จะใช้เวลาอย่างน้อย 5 นาที โดยนำใจฝ้ายที่ได้จากการปั่นจุ่มลงไปในส่วนที่ต้มเดือด แล้วดึงออก การทำซ้ำ ๆ บ่อย ๆ จะทำให้ได้สีที่เข้มขึ้น แต่เส้นฝ้ายที่จะใช้ในการทอผ้าสีขาว โดยเฉพาะชุดเซวา สำหรับหญิงสาวโสด ซึ่งมีสีขาวเป็นองค์ประกอบหลักของชุดมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ จะใช้สีขาวจากเส้นฝ้ายดิบเลยโดยไม่ต้องผ่านการย้อม การย้อมแต่ละครั้ง จะทำทีละเยอะ ๆ เพราะหากย้อมแล้วนำไปทอผ้าจำนวนผ้าจะไม่เพียงพอจะไม่สามารถกลับมาย้อมให้ได้สีแบบเดิมนั้นได้อีกเลย เพราะชาวกะเหรี่ยงขุนแปะ ไม่มีมาตรฐานในการกำหนดปริมาณการย้อม แต่ใช้ภูมิปัญญาการกะขนาดด้วยสายตาเอาเอง ทำให้ได้สีจากการย้อมที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอน

7) การม้วนฝ้าย ในภาษากะเหรี่ยง เรียกขั้นตอนนี้ว่า “จอกอลิ” โดยนำใจฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีแล้วมาใส่อุปกรณ์ที่มีลักษณะคล้ายกงล้อ แล้วหมุนกงล้อทวนเข็มนาฬิกา เพื่อให้ได้ก้อนด้าย ซึ่งด้านในก้อนจะใช้ตะกระดาชแข็งทำเป็นแกนของก้อน ก่อนจะม้วนด้ายจากกงล้อจอกอลิ จากนั้นจะนำก้อนด้ายดังกล่าวไปขึ้นโครงในเครื่องทำเบอะ ซึ่งเป็นการขึ้นโครงก่อนนำไปทอในเครื่องทอผ้าที่เรียกว่า “ทาโซ” ต่อไป

8) การทอผ้า หรือที่เรียกว่า “ทาโซ” ในขั้นตอนนี้ค่อนข้างซับซ้อน โดยก่อนอื่นต้องเริ่มจากการนำด้ายที่ม้วนเป็นก้อนแล้ว มาร้อยเข้าไปในโครงไม้ของอุปกรณ์ขึ้นโครงก็ทอผ้าทำเบอะก่อน จากนั้นจะถอดโครงดังกล่าวมาใส่ประกอบเข้ากับเครื่องทอผ้า “ทาโซ” ซึ่งจะเป็นการทอโดยใช้แผ่นหลังของผู้ทอช่วยดึงด้ายเส้นยืน ผู้ทอต้องนั่งเหยียดเท้าไปข้างหน้า ปลายด้ายเส้นยืนข้างหนึ่งพันรอบเอว อีกข้างผูกกับไม้ขวางตามความกว้างของหน้าผ้า แล้วโยงยึดกับเสาเรือนหรือต้นไม้ ผู้ทอต้องก้มและยึดตัวสลับกับการสอดด้ายเส้นพุ่งเข้าไประหว่างด้ายเส้นยืนด้วยไม้ สลับกับการกระทบด้ายเส้นพุ่งให้เรียงกันแน่นด้วยแผ่นไม้บาง ๆ เครื่องทอผ้าลักษณะนี้จะทอได้เฉพาะผ้าหน้าแคบเท่านั้น

ภาพที่ 48 การทอผ้า

แต่ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านขุนแปะมีการปลูกฝ้ายแล้วใช้สาธิตโดยมีเหตุผลว่า การปลูกฝ้ายนี้จะเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้ ไม่ให้สูญหาย และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนที่อยู่ในชุมชน เนื่องจากการปลูกฝ้ายต้องใช้ระยะเวลาและมี ต้นทุนสูงได้ผลผลิตต่ำ ซึ่งเยาวชนที่อยู่ในชุมชนจะได้เรียนรู้การทอผ้าโดยการสาธิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรม แม่บ้านขุนแปะอาทิตย์ละครั้งในโรงเรียนบ้านขุนแปะ ซึ่งทางโรงเรียนได้ร่วมกับกลุ่มจัดกิจกรรมนี้ขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้ากะเหรี่ยงนี้ไว้

ประเภทของเส้นฝ้ายประดิษฐ์ที่นำมาทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

ปัจจุบันนี้ชาวกะเหรี่ยงนิยมใช้เส้นใยประดิษฐ์หรือเส้นใยสังเคราะห์ เป็นวัตถุดิบ ทดแทนเส้นใยจากธรรมชาติเนื่องจากหาซื้อได้สะดวกโดยเส้นใยประดิษฐ์จะซื้อมาจากตัวเมืองจอมทอง หรือ ตลาดวโรรส จังหวัดเชียงใหม่ เส้นใยประดิษฐ์มีสีสวยสด และเหนียวคงทนง่ายต่อการทอ ทำให้สามารถลดขั้นตอนการเตรียมเส้นใยจากฝ้ายต่าง ๆ ลงไป และยังสามารถเลือกสีต่าง ๆ ที่ย้อมสำเร็จจากโรงงานและสีที่ยังไม่สามารถย้อมเองได้อีกด้วย ซึ่งข้อดีจากผ้าที่ผลิตจากเส้นใยสังเคราะห์คือเป็นผ้าที่ดูแลและทำความสะอาดได้ง่าย มีความเงามันและสะท้อนแสงได้ดี ส่วนข้อเสีย คือการระบายอากาศได้ไม่ดีเท่าผ้าฝ้าย แต่ด้วยความ สะดวกรวดเร็วต่อการทอ แต่ปัจจุบันทางกลุ่มเลือกใช้เฉพาะเส้นใยฝ้ายสำเร็จรูป โดยได้มาจากกาดหลวงของตัวเมืองเชียงใหม่ แล้วนำไปย้อมสีธรรมชาติของกลุ่ม

2. การจัดหาวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย

การจัดหาวัตถุดิบ การแยกประเภทของวัสดุที่ใช้ย้อม ได้แก่ จากพืช เช่น ใบ ผล ราก เปลือก ลำต้น และจากแมลง สำหรับวัตถุดิบที่ใช้ย้อมประเภทตากแห้ง หรือนำไปหมักดองทางกลุ่มมีการนัดรวมตัวกันเพื่อแล้วออกไปเก็บตามฤดูกาล จากนั้นจะนำไปผ่านการแปรรูปเก็บไว้ใช้สำหรับกลุ่ม ส่วนวัตถุดิบประเภทย้อมซึ่งสด ทางกลุ่มจะช่วยกันเก็บมาย้อมตามต้องการในแต่ละครั้งเท่านั้น

1) วัตถุประสงค์การย้อมสีผ้าจากป่าธรรมชาติ

เป็นวัตถุประสงค์ที่ทำได้ตามธรรมชาติโดยไม่ต้องปลูก เช่น ไม้ฝาง ซึ่งเจริญเติบโตอยู่ในพื้นที่ป่าห่างไกลในเขตป่าสงวนแห่งชาติจอมทอง โดยชาวบ้านจะใช้เปลือก เฉพาะบางส่วนซึ่งการย้อมแต่ละครั้งจะใช้จำนวนมาก ในการเดินทางเข้าไปถึงแหล่งต้นตอของวัตถุประสงค์จะค่อนข้างห่างไกลและยากลำบาก การใช้เปลือกจึงมักนำมาผ่านกรรมวิธีการตากแห้งก่อนนำไปต้มย้อม เพื่อถนอมเก็บไว้ใช้ได้นาน และใช้ในยามจำเป็นแต่หากมีความจำเป็นจริง ๆ ชาวบ้านมักจะใช้พืชชนิดอื่น และได้สีอื่นแทน อย่างเช่น ต้นหอม ซึ่งขึ้นอยู่ในเขตป่าใกล้ชุมชนแทน โดยจะให้สีน้ำเงิน

นอกจากนี้ด้วยการที่หมู่บ้านขุนแปะตั้งอยู่บนพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร สภาพป่าส่วนใหญ่จึงเป็นป่าดิบเขา ภูมิอากาศหนาวเย็นและมีความชื้นสูงตลอดทั้งปี ซึ่งประกอบด้วยไม้ก่อกองชนิดต่าง ๆ ผสมกับพันธุ์ไม้ในกลุ่ม Gymosperm ขึ้นปนอยู่เช่น พวกพญาไฟ สน มะขามป้อมดง เมื่อย และยางบง ดังนั้นจึงมีพืชบางตัว เช่น ประคูดง ไม้สัก เพกา มะเกลือ จะขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้งที่อยู่ระดับต่ำลงไปจากเขตชุมชน ประมาณที่ระดับความสูง 400 – 700 เมตร ซึ่งชาวบ้านก็นิยมนำมาใช้ในการย้อมสีบ่อย ๆ ด้วย จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องเดินลงเขาไปเพื่อไปเก็บวัตถุดิบดังกล่าว และนำมาแปรรูปเพื่อเก็บรักษาไว้ในรูปแบบการตากแห้งเพื่อเก็บไว้ใช้ได้นาน รวมถึงวัตถุดิบที่ใช้ย้อมประเภทครั้งด้วย ซึ่งชอบอากาศร้อน และจะพบมากในป่าประเภทนี้มากกว่าบริเวณเขตชุมชน

2) วัตถุประสงค์ย้อมสีผ้าจากป่าไม้โครงการหลวงขุนแปะ

ป่าโครงการหลวง เป็นป่าที่เสื่อมโทรมที่ทางศูนย์พัฒนา โครงการหลวงได้ทำการฟื้นฟู โดยมีการปลูกป่าเพิ่ม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ จึงเปรียบเหมือนกับป่าชุมชน โดยวัตถุประสงค์จากป่า ซึ่งตั้งอยู่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขาต่ำ มีพืชที่ขึ้นอยู่ในบริเวณป่าที่ใช้ย้อมได้แก่ ต้นยอ และต้นหอม ซึ่งชอบพื้นที่ชุ่มชื้นและมักขึ้นอยู่ตามลำธารที่มีน้ำไหลผ่าน เป็นวัตถุดิบที่เข้าถึงและหาได้ง่ายในชุมชน ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปหาที่ละมาก ๆ ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บเฉพาะตอนใช้ยามจำเป็นเท่านั้น

3) วัตถุประสงค์ย้อมสีผ้าจากชุมชนและครัวเรือน

เป็นวัตถุประสงค์จากพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในเขตพื้นที่ทำกิน ตามพื้นที่สวน ไร่นา ของชาวบ้าน เช่นต้นสาบเสือ และพืชที่ชาวบ้านปลูกเองบริเวณบ้านและในไร่ เช่น ขมิ้น ที่เป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายในชุมชน เป็นพืชสารพัดประโยชน์ โดยเฉพาะขมิ้นชาวบ้านจะนิยมปลูกมากเพื่อใช้ย้อมผ้า และยังเป็นส่วนประกอบในอาหารพื้นบ้านชาวกะเหรี่ยงแทบทุกชนิดด้วย ดังนั้นทุกครัวเรือนจึงต้องปลูกขมิ้นไว้ใช้กินเองและย้อมผ้า เมื่อเปรียบเทียบกับต้นสาบเสือ ส่วนใหญ่ขึ้นในไร่ เหมือนวัชพืช ดังนั้นการถางไร่แต่ละครั้งชาวบ้านจะเก็บต้นสาบเสือไว้บางส่วนโดยจะไม่ตัดทิ้งเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการย้อมผ้า นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ในทางยารักษาบาดแผลสด ช่วยห้ามเลือดตามภูมิปัญญาของชาว

กะเหรี่ยงด้วย นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีวิธีการรักษาพันธุ์หญ้าสาบเสือโดยการไม่เผาไร่ ซึ่งจะทำให้ต้นสาบเสือนั้นต้นตายและหายไปจากพื้นที่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์ต้นพันธุ์สาบเสือ

2.1 แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย

แหล่งที่มาของวัตถุดิบจะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบบปลูกเอง และเก็บจากป่าในธรรมชาติของชุมชนบ้านขุนแปะ

1) แบบปลูกเอง ได้แก่ ขมิ้น ต้นหอม

ขมิ้น เป็นพืชพื้นบ้านที่ใช้กันแพร่หลายในวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง การปลูกขมิ้นก็เป็นสิ่งยึดถือในสังคมชาวกะเหรี่ยงด้วย โดยเชื่อว่าสามารถช่วยสร้างความมั่นคงในครอบครัวได้ โดยจะปลูกบริเวณบ้าน และขมิ้นก็เป็นวัตถุดิบที่ใช้เป็นแม่สีหลักในการย้อมสีผ้าด้วย และปัจจุบันก็มีการปลูกขมิ้นไว้ขายเชิงการค้าด้วย ทำให้ขมิ้นกลายมาเป็นพืชวัตถุดิบที่หาได้ง่ายมากในชุมชน ในขณะที่ต้นหอมนั้น เป็นพืชที่ปลูกเอง แต่ปลูกยากกว่า เพราะธรรมชาติต้นหอมชอบพื้นที่ชุ่มชื้น นิยมขึ้นตามลำธาร การปลูกหอมจึงจะปลูกข้างลำห้วยที่มีน้ำไหลผ่าน หรือตามทุ่งนาบริเวณที่อยู่ติดกับลำธาร ซึ่งจะเจริญเติบโตได้ดีกว่าการปลูกในไร่บนเขา ซึ่งในหน้าแล้งก็ขาดน้ำ อาจทำให้ต้นหอมยืนต้นตาย แต่การปลูกหอมก็ยังไม่ค่อยแพร่หลายเมื่อเทียบกับขมิ้น

2) แบบเก็บจากป่า ได้แก่ ประดู่ ไม้ฝาง ลูกมะเกลือ รากยอ เปลือกเพกา ใบไม้สัก ใบสาบเสือ และครั่ง ของชุมชนบ้านขุนแปะ

แหล่งที่มาของวัตถุดิบจากป่า ในการนำมาย้อมสีเส้นฝ้ายอย่างใบไม้สักชาวบ้านจะเก็บมาใช้ในการย้อมหมუნเวียนได้ตลอด เพราะเป็นวัตถุดิบที่ไม่มีวันหมด เช่นเดียวกับใบสาบเสือ ที่เป็นเหมือนวัชพืชขึ้นตามไร่สวน ประเภทลูกมะเกลือชาวบ้านจะเก็บมาใช้แค่บางส่วน โดยจะไม่เก็บจนหมด ปล่อยทิ้งไว้ให้ต้นมะเกลืองอกออกมาเองตามธรรมชาติ แล้วชาวบ้านก็จะมาถอนต้นกล้าบางส่วนของมะเกลือไปปลูกตามไร่สวน เป็นแนวรั้วและใช้ประโยชน์ในเชิงเนื้อไม้ เมล็ดก็สามารถใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้ายได้ด้วยส่วนวัตถุดิบแบบเก็บจากป่าไม้ประดู่ ไม้ฝาง เพกา ชาวบ้านจะใช้แค่ส่วนเปลือก โดยจะลอกเอาเฉพาะเปลือกบางส่วนเท่านั้น เพื่อให้ไม้สามารถรักษาตัวมันเองได้ อันเป็นภูมิปัญญาในการรักษาต้นพืชวัตถุดิบให้ยั่งยืน สามารถใช้ประโยชน์หมუნเวียนได้ตลอด เช่นเดียวกับรากยอ ที่จะขุดไปแค่บางส่วนเพื่อให้ไม้สามารถรักษาตัวเองและเจริญเติบโตต่อไปได้ ในขณะที่ครั้งเป็นแมลงที่มักขึ้นในป่าดิบแล้งในระดับต่ำชาวบ้านก็จะเก็บมาแค่บางส่วนเพื่อให้ครั้งยังคงขยายพันธุ์ต่อไป การใช้ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นการช่วยอนุรักษ์และรักษาพืชวัตถุดิบท้องถิ่นในการย้อมผ้าให้สามารถกลับมาใช้หมუნเวียนได้ตลอด สร้างความมั่นคงยั่งยืนให้กับแหล่งวัตถุดิบเหล่านี้ได้ตลอดไป

2.2 การแยกประเภทของวัสดุที่ใช้ย้อม

การแยกประเภทของวัสดุที่ใช้ในการย้อมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ แบ่งเป็นจากพืช และแมลง โดยจากพืช สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วัสดุที่ใช้จากใบ, ลำต้น, เปลือก, ราก และผล ในการย้อมฝ้ายเพื่อให้เกิดสี ส่วนวัสดุจากแมลงนั้นมีแค่ชนิดเดียว คือ ครั่ง ซึ่งใช้รังของแมลงชนิดหนึ่งจำพวกเพลี้ยมาใช้ในการย้อมสีฝ้าย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) วัสดุที่ใช้จากพืช

เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายบริเวณหมู่บ้านและจากป่า และเป็นวัสดุหลักในการย้อมสีฝ้ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านขุนแปะ ซึ่งนิยมนำมาสกัดสีเพื่อใช้เป็นแม่สีหลักในการย้อมเส้นฝ้าย โดยจากพืชนั้นจะมีทั้งชนิดที่ปลูกเอง และขึ้นเองตามธรรมชาติ จากป่า ส่วนที่นำมาใช้ย้อมก็ค่อนข้างหลากหลาย การเลือกสรรวัสดุก็มีเทคนิคที่หลากหลายตามไปด้วยเช่นกัน อันเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

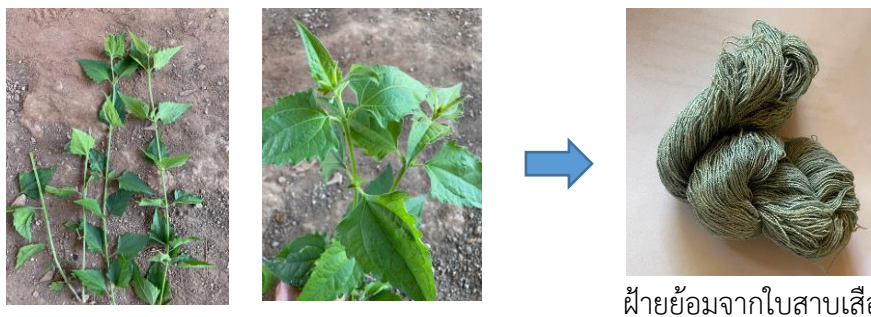
2) วัสดุที่ใช้ย้อมจากพืชประเภทใบ

โดยวัสดุประเภทแรกเป็นวัสดุที่ใช้ส่วนของใบจากพืชมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย การย้อมสีจะเน้นใช้เฉพาะใบสด นำมาสับให้ละเอียดแล้วทุบให้แหลกก่อนนำไปต้มในน้ำเดือด ใช้ระยะเวลา 30 นาที อาจน้อยหรือมากขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ย้อม โดยพืชที่ใช้ใบในการย้อมสีเส้นฝ้ายนั้น ได้แก่

ต้นสาบเสือ

จัดเป็นพรรณไม้ล้มลุก เป็นพืชที่แตกกิ่งก้านสาขามากจนเหมือนทรงพุ่ม กิ่งก้านและลำต้นจะปกคลุมไปด้วยขนนุ่มอ่อน ๆ มีลำต้นสูงประมาณ 1-2 เมตร เติบโตขึ้นกระจายทั่วไปบนดอยขุนแปะ ทั้งในเขตชุมชนและบริเวณไร่ โดยพบขึ้นหนาแน่นที่สุดในไร่บนภูเขา ช่วงที่เป็นต้นเขาอันมีลมพัดผ่านอย่างรุนแรง ประกอบกับความกดอากาศต่ำและแปรปรวน ได้รับแสงแดด 100 เปอร์เซ็นต์ ส่งผลให้ต้นสาบเสือที่ขึ้นอยู่บริเวณนี้มีลักษณะต้นเดี่ยว ใบหนาเป็นพิเศษ ชาวบ้านนิยมใช้ต้นสาบเสือจากบริเวณนี้มากกว่าเพราะให้สีที่เข้มดีมีคุณภาพกว่าต้นสาบเสือที่ขึ้นอยู่บริเวณชายป่า ที่มีลักษณะต้นพุ่มบางและสีของใบค่อนข้างจางกว่าเพราะได้รับเงาจากต้นไม้ทำให้การเจริญเติบโตเป็นอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจากสาบเสียบนสันเขาที่มีลมพัดผ่าน การเลือกใช้ใบก็จะใช้เฉพาะใบที่แก่เท่านั้น ซึ่งจะสกัดสีออกมาได้ดีกว่าใบอ่อน

เทคนิคพิเศษวิธีการย้อมสีเขียวจากใบสาบเสือของกลุ่มวิสาหกิจ จะเลือกใบสาบเสือแก่ โดยกะประมาณ 20 กิโลกรัมต่อเส้นใย 1 กิโลกรัม อัตราส่วนใบสดต่อน้ำ 1:2 แล้วต้มนาน 30 นาที นำน้ำสีไปย้อมเส้นใยด้วยกรรมวิธีย้อมร้อน นาน 30 นาที ขึ้นไป เมื่อย้อมเสร็จแล้วนำมาแช่และขยำนาน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานมากยิ่งขึ้นจะได้สีออกโทนเขียว

ฝ้ายย้อมจากใบสาบเสือ

ภาพที่ 49 ใบสาบเสือ บ้านขุนแปะ

ต้นห้อม

ห้อม เป็นไม้พุ่มล้มลุกที่พบในป่าธรรมชาติของขุนแปะ ลำต้นตั้งตรง ลำต้นเกลี้ยง เป็นข้อปล้องคล้ายขาไก่แตกกิ่งก้านตามข้อ ลำต้นกลม ห้อม ชาวบ้านนำมาผลิตเป็นวัตถุดิบสำหรับย้อมผ้า ต้นห้อมเป็นไม้พุ่มที่พบในป่าธรรมชาติที่ชุ่มชื้นของขุนแปะ เดิมชาวบ้านจะเก็บลำต้นและใบห้อมจากป่ามาใช้ประโยชน์แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าลดลงทำให้ห้อมที่ขึ้นในธรรมชาติเหลือน้อยลงและอาจสูญพันธุ์ในอนาคตได้ ชาวบ้านจึงนำมาปลูกในครัวเรือน ตามไร่นา เพื่อทดแทนการเก็บจากป่า การเก็บเกี่ยวห้อมนั้นเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่ต้องพิถีพิถันในการเก็บ เพราะต้นห้อมบอบช้ำง่าย การเก็บเกี่ยวชาวบ้านนิยมใช้กรรไกรตัดใบแทนการเด็ด เพราะหากต้นห้อมบอบช้ำจะทำให้การเจริญเติบโตต่อไปไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นคุณภาพของใบก็มีผลต่อการสกัดสีด้วย หากต้นห้อมเติบโตอย่างเต็มที่และงอกงาม จะช่วยให้ใบที่นำมาใช้ในการสกัดสีได้ค่อนข้างดี โดยเฉพาะต้นห้อมที่ปลูกเองจะมีความงอกงามและคุณภาพดีกว่าต้นห้อมจากป่าธรรมชาติ เพราะชาวบ้านให้การเอาใจใส่ระดับไร่นาจนถึงการเก็บเกี่ยว

เทคนิคพิเศษวิธีการย้อมสีจากใบห้อมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ จะเลือกใบสาบเสือแก่ โดยกะประมาณ 20 กิโลกรัมต่อเส้นใย 1 กิโลกรัม อัตราส่วนใบสดต่อน้ำ 1:2 แล้วต้มนาน 30 นาที นำน้ำสีไปย้อมเส้นใยด้วยกรรมวิธีย้อมร้อน นาน 30 นาที ขึ้นไป เมื่อย้อมเสร็จแล้วนำมาแช่และขยี้ในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานมากยิ่งขึ้นสีที่ได้จะได้สีน้ำเงิน

ฝ้ายย้อมจากใบห้อม

ภาพที่ 50 ต้นห้อม บ้านขุนแปะ

ไม้สัก (เส่ทุ)

สัก เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ผลัดใบในฤดูร้อน ลำต้นเปลาตรงเปลือกเรียบหรือแตกเป็นร่องเล็ก ๆ สีเทา เรือนยอดเป็นพุ่มทรงกลมค่อนข้างทึบ เปลือกสีเทา เรียบ หรือแตกเป็นร่องตื้นตามความยาวลำต้น ขึ้นเป็นกลุ่มในป่าเบญจพรรณในระดับต่ำลงไปจากหมู่บ้านขุนแปะซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่สูง ที่ระดับความสูง 1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไป มีสภาพอากาศหนาวเย็น สภาพป่าบริเวณชุมชนก็เป็นป่าดิบเขา ทำให้ไม่สามารถพบไม้สักในบริเวณนี้ได้ ดังนั้นชาวบ้านต้องลงเขาลงไปเก็บที่ป่าในระดับความสูง 400 เมตร ซึ่งเป็นป่าไม้สักที่อุดมสมบูรณ์ ในอดีตชาวบ้านต้องเดินลงไปเป็นระยะทางที่ค่อนข้างไกล แต่ปัจจุบันมีถนนตัดผ่านลงไปยังชุมชนเมือง ทำให้การเดินทางในการลงไปเก็บสะดวกมากขึ้น สีของไม้สักจึงเป็นที่นิยมมากขึ้นตามไปด้วยในปัจจุบัน เพราะให้โทนสีแดงเหลืองน้ำตาลที่โดดเด่นและแตกต่างออกไปจาก พืชชนิดอื่นที่ให้โทนสีเดียวกัน แต่ปัจจุบันก็มีการนำไม้สักขึ้นมาปลูกในเขตชุมชนบ้างแล้ว แต่การเจริญเติบโตนั้นไม่ดีเท่าที่ควร เพราะสักเป็นพันธุ์ไม้เขตร้อน ในขณะที่ขุนแปะอากาศเย็น ดังนั้นการเก็บใบสักก็ยังคงต้องพึ่งพิงการเก็บจากป่าธรรมชาตินั่นเอง

เทคนิคพิเศษวิธีการย้อมสีจากใบสักของกลุ่มวิสาหกิจ จะเลือกใบสักแก่ โดยกะประมาณ 20 กิโลกรัมต่อเส้นใย 1 กิโลกรัม อัตราส่วนใบสดต่อน้ำ 1:2 แล้วต้มนาน 30 นาที นำน้ำสีไปย้อมเส้นใยด้วยกรรมวิธีย้อมร้อน นาน 30 นาที ขึ้นไป เมื่อย้อมเสร็จแล้วนำมาแช่และขยำนานในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานมากยิ่งขึ้นจะได้สีออกโทนแดง และสีจะเข้มขึ้นตามต้องการได้ขึ้นอยู่กับปริมาณและระยะเวลาในการต้ม

ฝ้ายย้อมจากใบสัก
(เมื่อต้มนาน 30 นาที)

ภาพที่ 51 ไม้สัก จากป่าธรรมชาติข้างทางขึ้นสู่หมู่บ้านขุนแปะ

3) วัสดุที่ใช้ย้อมจากพืชประเภทลำต้น

วัสดุที่ใช้ย้อมสีจากพืชประเภทลำต้น เป็นส่วนที่ต้องใช้แก่นของลำต้น ซึ่งการจะได้วัสดุดังกล่าวมาต้องตัดหรือโค่นต้นไม้ แต่ชาวบ้านขุนแปะมีภูมิปัญญาในการจัดการกับวัสดุนี้โดย การตัดลำต้นให้สูงจากดินไม่ต่ำกว่า 150 ซม. เพื่อให้ไม้สามารถฟื้นตัวเองและแตกหน่อออกมาใหม่ได้ ดังนั้น การได้มาซึ่งวัสดุนี้จะทำให้ได้ปริมาณมากชาวบ้านจึงนำไม้ทั้งหมดที่โค่นมา นำมาสับให้เป็นแท่งเล็ก ๆ ขนาดความยาวประมาณ 10 ซม. และกว้างประมาณ 2 ซม. แล้วนำไปตากแห้งจนอมเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานหลายปี และการตากแห้งก็ช่วยสกัดสีได้ดีกว่าแก่นไม้สดด้วย โดยพืชที่ใช้ส่วนของลำต้นในการย้อมสี ได้แก่ ประดู่และฝาง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประดู่

ประดู่ เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ลักษณะไม้ผลัดใบขนาดใหญ่ สูงประมาณ 20 เมตร เปลือกนอกสีน้ำตาลเทา มีความหนาแตกหยาบ ๆ เป็นร่องลึก เรือนยอดรูปคล้ายทรงกระบอก ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 7-13 ใบ รูปร่างเป็นรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ผิวใบเกลี้ยง โคนใบกว้างมนและเรียงไปทางปลายใบ ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบใกล้ยอด ผลเป็นแผ่นกลมแบน มีปีกโดยรอบ มีเมล็ดเดี่ยวอยู่กลางผล เมื่อแก่จะเป็นสีน้ำตาล เป็นไม้ที่ไม่ได้เจริญเติบโตบริเวณหมู่บ้านขุนแปะ ซึ่งอยู่บนความสูง 1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเล แต่จะเจริญเติบโตทั่วไปในระดับต่ำลงไปในระดับความสูง 400 เมตร ซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง การเดินทางเข้าไปเก็บค่อนข้างยากลำบาก เพราะไม่ได้มีกระจายอยู่ทั่วไปเช่นเดียวกับไม้สัก ประกอบกับการตัดไม้ก็ทำให้ผิวดินเสียหายด้วย ดังนั้นในปัจจุบัน ชาวบ้านจึงไม่ค่อยนิยมใช้ประดู่ในการย้อม แต่ก็มีใช้อยู่บ้าง โดยการเก็บนั้น ชาวบ้านจะลอกเปลือกไม้ประดู่ออก และตัดเอาเฉพาะแก่นไม้บางส่วนไปเท่านั้นจะไม่ตัดทั้งต้นเหมือนอดีต เพื่อให้ไม้สามารถรักษาตัวเองได้ตามธรรมชาติ และการปลูกประดู่ก็ยังไม่มีการปลูกในบริเวณหมู่บ้านขุนแปะ โดยปัจจุบันจะมีการไปใช้วัสดุชนิดอื่นที่ให้สีโทนเดียวกับไม้ประดู่ เพื่อใช้ทดแทนกันได้

เทคนิควิธีการย้อมสี ประดู่สามารถสกัดสีได้ทั้งเปลือกและแก่นต้น แต่ปัจจุบันแก่นประดู่หายาก จึงนิยมใช้เฉพาะส่วนของเปลือกต้นด้านใน โดยนำมาสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตากให้แห้ง เปลือกประดู่แห้ง ที่ใช้ย้อมจะใช้โดยประมาณ 3 กิโลกรัม สามารถย้อมเส้นใยได้ ประมาณ 1 กิโลกรัม นำมาต้มกับน้ำในอัตราส่วน ประมาณ 1:10 นาน 30 นาทีขึ้นไป กรองใช้เฉพาะน้ำ แล้วนำมาย้อมเส้นใยฝ้าย หลังจากนั้นจึงนำเส้นใยที่ย้อมเสร็จแล้วมาแช่และขยี้ในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานมากยิ่งขึ้นจะได้สีออกโทนน้ำตาล ดังภาพที่ 52

เปลือกประดู่ตากแห้ง

ฝ้ายย้อมจากลำต้นประดู่

ภาพที่ 52 ไม้ประดู่ จากป้าธรรมชาติข้างทางขึ้นสู่หมู่บ้านขุนแปะ

ฝาง

ฝาง เป็นไม้เนื้อแข็ง ลักษณะไม้ยืนต้นที่มีขนาดกลาง ตามลำต้นและกิ่งก้านจะหนาม ลักษณะการเรียงใบคล้ายกับใบหางนกยูงไทย มีสีเขียว ดอกออกเป็นช่ออยู่ตรงส่วนยอดของต้น ดอกมีสีเหลืองกลางดอกเป็นสีแดง ผลเป็นฝักรูปสี่เหลี่ยม เนื้อแข็ง สีน้ำตาลเข้ม ลักษณะคล้ายกับถั่วแปบ

ฝางเป็นไม้ป่าที่ขึ้นในป่าทางไกล เช่นเดียวกับ ไม้สัก และไม้ประดู่ ซึ่งไม่มีขึ้นอยู่ในบริเวณชุมชนบ้านขุนแปะ และไม่มีการปลูกในหมู่บ้านเพราะตั้งอยู่บนพื้นที่สูง เนื่องจากอากาศหนาวเย็น สภาพป่าโดยรอบเป็นป่าดิบเขา ทำให้ไม่มีไม้ชนิดนี้ขึ้นอยู่เลย การเดินทางไปเก็บมีความยากลำบาก แต่ไม้ฝางก็ให้สีแดงคุณภาพดีที่เป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้าน การเก็บไม้ฝางจะตัดเอาเฉพาะแก่น ไม้บางส่วนไปเท่านั้นจะไม่ตัดทั้งต้นเหมือนในอดีต เพื่อให้ต้นไม้ฝางสามารถรักษาตัวเองและเจริญเติบโตต่อไปได้ตามธรรมชาติ

เทคนิควิธีการย้อมสี ฝางสามารถสกัดสีได้ทั้งเปลือกและแก่นต้น แต่ปัจจุบันแก่นฝางหายาก เช่นเดียวกับไม้ประดู่หรือไม้ยืนต้นอื่น ๆ จึงนิยมใช้เฉพาะส่วนของเปลือกต้นด้านใน โดยนำมาสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตากให้แห้ง จำนวนที่ใช้ย้อมประมาณ 3 กิโลกรัม สามารถย้อมเส้นใยได้ ประมาณ 1 กิโลกรัม นำมาต้มกับน้ำในอัตราส่วน ประมาณ 1:10 นาน 30 นาทีขึ้นไป กรองใช้เฉพาะ

น้ำ แล้วนำมาข้อมเส้นใยฝ้าย หลังจากนั้นจึงนำเส้นใยที่ย้อมเสร็จแล้วมาแช่และขยำในน้ำข้าวหมัก เพื่อให้สีติดทนนานมากยิ่งขึ้นและนำไปผึ่งในที่ร่มรำไรไม่ให้โดนแดดจัดจะได้สีออกโทนส้ม ดังภาพที่

53

ภาพที่ 53 ไม้ฝ้ายจากป่าธรรมชาติข้างทางขึ้นสู่หมู่บ้านขุนแปะ

4) วัสดุที่ใช้ย้อมจากพืชประเภทเปลือก

วัสดุจากพืชที่ใช้ย้อมประเภทเปลือก การใช้เปลือกเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชาวบ้านขุนแปะมาช้านานแล้ว โดยเปลือกเพกาก็เป็นวัสดุชนิดเดียว ที่ใช้ย้อมในหมู่บ้าน เพราะเป็นพืชที่เพาะปลูกกันอย่างแพร่หลายในดอยขุนแปะ โดยชาวกะเหรี่ยงชื่นชอบการทานผลเพกา และมีสรรพคุณทางยาพื้นบ้านกะเหรี่ยงด้วย การย้อมสีจากเปลือกเพกา จึงเป็นทางเลือกที่ยั่งยืน เพราะเพกาปลูกง่าย เติบโตไว ให้ผลผลิตค่อนข้างดีบนดอยขุนแปะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ต้นเพกา

เป็นพืชท้องถิ่นของขุนแปะ ขึ้นกระจายอยู่ทั่วไป ใบ ใบประกอบแบบขนนก 3 ชั้น ปลายคี่ ใบย่อยเรียงตัวตรงข้าม เส้นใบแบบตาข่าย โดยสีของผิวใบด้านบนเข้มกว่าผิวใบด้านล่าง ดอกดอกช่อแบบกระจุก ก้านช่อดอกยาว สมบูรณ์เพศ ผลเป็นฝักแบนขนาดใหญ่ รูปดาบ ปลายฝักแหลม ตรงกลางขอบมีรอยโป่งเล็กน้อย คล้ายฝักหางนกยูงฝรั่ง มักออกห้อยระย้าอยู่เหนือเรือนยอด เมื่อฝักแก่ รอบข้างของฝักจะปริแตก ปล่อยเมล็ดที่อยู่ข้างในฝักจำนวนมากมาย ล่องลอยไปตามลม ส่วนเมล็ด ลักษณะแบนสีน้ำตาลอ่อน ทั้งสองด้านมีเยื่อบางใส สีขาว โปรงแสงคล้ายปีก ช่วยให้ล่องลอยไปตามกระแสลมได้ไกล ๆ เกิดการแพร่พันธุ์ไปทั่วทุกบริเวณโดยรอบ

เทคนิคพิเศษวิธีการย้อมสีเพกา ส่วนที่ใช้ในการย้อมเส้นใยคือ เปลือกต้นด้านใน โดยลอกเอาเฉพาะเปลือกต้น นำมาสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อสกัดเอาสีด้วยวิธีการต้มในน้ำ โดยการกะขนาด อัตราส่วนประมาณ 1:2 นาน 30 นาทีขึ้นไป จึงกรองเอาน้ำสีที่ได้ไปย้อมเส้นใย โดยสีของเส้นใยที่ผ่านการย้อมจะได้สีเขียวอ่อน จากนั้นนำเส้นใยที่ผ่านการย้อมแช่และขยำในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานขึ้นก่อนนำไปตากแดด ผึ่งลมให้แห้งโดยไม่ให้โดนแดดจัด ดังภาพที่ 54

เปลือกเพกาตากแห้ง

ฝ้ายย้อมจากเปลือกเพกา

ภาพที่ 54 ต้นเพกา ในหมู่บ้านขุนแปะ

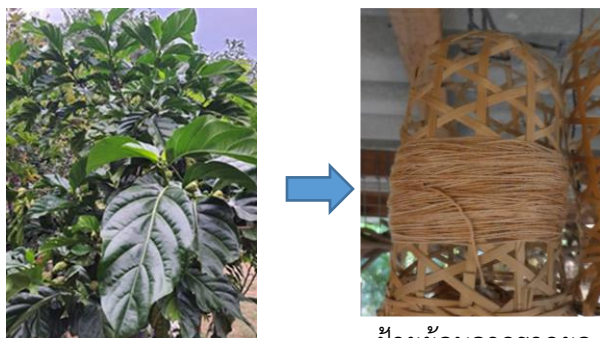
5) วัสดุที่ใช้ย้อมจากพืชประเภทราก และหัว

วัสดุที่ใช้ย้อมสีเส้นฝ้ายจากพืชประเภทราก หรือหัวนั้นเป็นส่วนที่อยู่ใต้ดิน ดังนั้นการให้ได้มาซึ่งวัสดุในการย้อมจะต้องขุดดินลงไป เพื่อตัดเอาบางส่วนของพืช แล้วนำไปล้างให้สะอาด ผ่านกรรมวิธีการตากแห้ง ซึ่งจะสามารถสกัดสีได้ดีกว่าการใช้รากและหัวแบบสด ๆ โดยวัสดุดังกล่าวจะมาจากพืชที่มีขึ้นทั่วไปในเขตชุมชนบ้านขุนแปะ และที่ชาวบ้านปลูก โดยมีรายละเอียดดังนี้

ต้นยอ

ยอ เป็นไม้ต้น สูง 2-6 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาล แตกเป็นสะเก็ดแล้วหลุดออก กิ่งอ่อนเป็นสีเหลี่ยม ใบ เป็นใบเดี่ยว ใบเรียบ สีเขียวเข้มเป็นมัน ดอกสีขาว ผลสุกมีกลิ่นเหม็นเอียน เมล็ดสีน้ำตาลมีหลายเมล็ด โดยต้นยอเป็นไม้โตเร็ว พบขึ้นทั่วไปใกล้ลำธารบริเวณสวนไร่นา และส่วนใหญ่ก็เป็นต้นที่ชาวบ้านปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ทางยาของชาวกะเหรี่ยงและใช้รากบางส่วนในการย้อมสีเส้นฝ้ายตามภูมิปัญญาดั้งเดิม

เทคนิควิธีการย้อมสีจากรากยอ นำรากยอที่แห้งแล้วมาหั่น แล้วใช้มือขยำให้ปนละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง จากนั้นนำไปต้มโดยกะประมาณ 30 นาทีขึ้นไป สังเกตดูว่าสีนั้นได้เฉดสีตามความต้องการหรือไม่ เมื่อใช้ได้แล้วให้ช้อนตักเอากากทิ้งกรองเอาน้ำสี เพื่อให้สีติดดี เอาเส้นฝ้ายซึ่งชุบน้ำอุณหภูมิปกติพอหมาด จุ่มลงในหม้อต้มย้อม จากนั้นนำเส้นใยที่ผ่านการย้อมแช่และขยำในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานขึ้นก่อนนำไปผึ่งลมให้แห้งโดยไม่ให้โดนแดดจัด ก็จะได้สีออกโทนส้ม ดังภาพที่ 55

ฝ้ายย้อมจากรากยอ

ภาพที่ 55 ต้นยอ ในหมู่บ้านขุนแปะ

ขมิ้น (เส่ยอ)

ขมิ้น ในภาษากะเหรี่ยง เรียกว่า “เส่ยอ” มีลักษณะไม้ล้มลุก มีหัวใต้ดิน หัวหลัก รูปไข่แล้วแตกย่อยอีกเป็นจำนวนมาก ผิวด้านนอกสีเหลือง ผิวหัวมีลายเป็นข้อ ๆ ด้านในสีขาวเหลือง เมื่อหัวแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลือง มีกลิ่นหอมฉุน คล้ายกับหัวขิง หัวเป็นแง่ง ลำต้นสูง 50-100 ซม. ใบเดี่ยวรูปขอบขนานออกเรียงสลับรอบลำต้น ปลายใบแหลม โคนใบเป็นกาบหุ้มลำต้น เส้นกลางใบเป็นร่องเล็กน้อย สีเลือดหมูเข้มเป็นทางกลางใบ มีกลิ่นหอม ดอกออกเป็นช่อที่ยอดลำต้น ดอกย่อยสีขาว ใบประดับรูปไข่ปลายแหลม ตอนล่างสีขาว ตอนบนสีชมพูอมม่วง คล้ายดอกกระเจียว ออกดอกในช่วงฤดูฝน

พบขึ้นทั่วไปในเขตชุมชน และทั่วไปตามไร่ โดยชาวบ้านนิยมปลูกขายเชิงการค้า เป็นอาชีพหลักกันอยู่แล้ว จึงเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายมากในชุมชนบ้านขุนแปะ เทคนิควิธีการย้อมสีก็ง่ายมาก โดยนำรากหรือหัวขมิ้นมาสับและตำให้ละเอียด แล้วคั้นกรองเอาแต่น้ำสีเหลืองไว้ นำเส้นใยลงย้อม ถ้าจะให้ติดสีแน่นควรใช้น้ำมะนาวผสมลงไปด้วย ขมิ้นใช้ได้ทั้งแบบดิบ และแบบแห้งแต่แบบแห้งจะให้สีที่ดีกว่า

เทคนิควิธีการย้อมสีจากรากขมิ้น นำรากยอที่แห้งแล้วมาหั่น แล้วใช้มือขยำให้ปนละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง จากนั้นนำไปต้มโดยกะประมาณ 30 นาทีขึ้นไป สังเกตดูว่าสีนั้นได้เฉดสีตามความต้องการหรือไม่ เมื่อใช้ได้แล้วให้ช้อนตักเอากากทิ้งกรองเอาน้ำสี เพื่อให้สีติดดี เอาเส้นฝ้ายซึ่งชุบน้ำพอหมาด จุ่มลงในหม้อต้มย้อม จากนั้นนำเส้นใยที่ผ่านการย้อมแช่และขยำในน้ำข้าวหมัก เพื่อให้สีติดทนนานขึ้นก่อนนำไปผึ่งลมให้แห้ง โดยไม่โดนแดดจัด ก็จะได้สีเหลือง ดังภาพที่ 56

ฝ้ายย้อมจากหัวขมิ้น

ภาพที่ 56 ขมิ้น ในหมู่บ้านขุนแปะ

6) วัสดุที่ใช้ย้อมจากพืชประเภทผล

วัสดุที่ใช้ย้อมสีเส้นฝ้ายจากพืชประเภทผล เป็นส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านขุนแปะนำมาใช้ในการสกัดสี ซึ่งในแต่ละปีนั้นจะมีผลผลิตให้เก็บแค่ครั้งเดียว ดังนั้นการกำหนด ของระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวจึงเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์พอสมควร โดยวัสดุประเภทผลมีเพียงชนิดเดียวคือ ผลมะเกลือ ซึ่งจะให้ผลเก็บเกี่ยวช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายนของทุกปี แต่อาจคาดเคลื่อนบ้างตามสภาพอากาศ นอกจากนั้นผู้เก็บจะต้องคาดคะเนการเก็บผลมะเกลือในช่วงที่สุกงอมแล้ว จึงมีผลต่อคุณภาพของผลมะเกลือ และคุณภาพสีที่ได้ด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

มะเกลือ

มะเกลือ มีลักษณะเป็นไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 10-30 เมตร เปลือกต้นมีสีดำแตกเป็นสะเก็ดเล็ก ใบแก่ผิวเรียบมัน เมื่อใบแห้งมีสีดำ ผลกลมผิวเกลี้ยง ขนาดเนยกลางประมาณ 2-3 ซม. ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีดำ ผลแก่จัดจะแห้งค่อนข้างแข็งและมีเมล็ดแบน

เทคนิคพิเศษวิธีการย้อมสีจากผลมะเกลือ จะให้สีดำ โดยนำผลมะเกลือดิบที่แก่แล้ว แต่ยังไม่เปลี่ยนเป็นสีดำมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปหมักตองกับน้ำเปล่าอย่างน้อย 1 เดือน จึงจะสามารถนำมาย้อมสีได้ โดยการใช้จะนำผลมะเกลือที่ผ่านการหมักมาแล้ว 1 เดือน มาต้มกับน้ำอย่างน้อย 30 นาทีขึ้นไป แล้วนำเส้นใยมาต้มในน้ำเดือด แล้วยกออก จากนั้นทำซ้ำอีกครั้งโดยนำเส้นใยที่ผ่านการย้อมในครั้งแรกมาย้อมทับตามกระบวนการย้อมข้างต้นอีกครั้ง เส้นใยที่ได้จะมีสีดำ การย้อมให้เกิดสีดำนั้นขึ้นอยู่กับปริมาณของลูกมะเกลือหมัก และการย้อมซ้ำ ๆ หลายรอบด้วย จากนั้นนำเส้นใยที่ผ่านการย้อมมาแช่และขยี้ในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานขึ้นก่อนนำไปตาก ผึ่งลมให้แห้ง โดยไม่ให้โดนแดดจัด

ภาพที่ 57 มะเกลือ ในหมู่บ้านขุนแปะ

7) วัสดุที่ใช้ย้อมจากแมลง

การย้อมสีเส้นฝ้ายโดยใช้แมลงเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานในหมู่บ้านขุนแปะ โดยแมลงที่ใช้ย้อมฝ้ายนั้น มีเพียงชนิดเดียวคือ “ครั้ง” สามารถใช้เป็นสีย้อมแดงได้ดีและพบมากที่ต้นลิ้นจี่ที่ชาวบ้านปลูกไว้ในบริเวณหมู่บ้านขุนแปะ โดยส่วนที่ใช้คือ ตัวและรังของครั้ง

ครั้งเป็นแมลงสีแดงขนาดเล็กมาก ในขุนแปะพบอาศัยอยู่ตามกิ่งของต้นไม้ที่ใช้เลี้ยงเช่น ลิ้นจี่ และพุทรา ครั้งเป็นยางหรือชันชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสารที่ขับถ่ายออกจากตัวแมลงครั้ง แมลงครั้งจะอาศัยอยู่ตามกิ่งไม้ที่อาศัย และใช้ปากซึ่งมีลักษณะเป็นปากดูดเจาะเข้าไปในกิ่งของต้นไม้เพื่อดูดน้ำเลี้ยงมาเป็นอาหารและขับถ่ายครั้งออกมาจากภายในตัวครั้งตลอดเวลาเพื่อห่อหุ้มตัวเป็นเกราะป้องกันอันตรายจากสิ่งภายนอก มีลักษณะนิ่มเหนียวสีเหลืองทอง เมื่อถูกอากาศนานเข้าจะแข็งและมีสีน้ำตาล ครั้งที่เกิดจากต้นไม้เรียกว่าครั้งดิบ โดยในขุนแปะยังไม่มีกรเลี้ยงครั้ง แต่ที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นครั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นหลัก เทคนิควิธีการย้อมสีการสกัดน้ำสีครั้ง จะนำครั้งมาตำให้ละเอียดแล้วนำมาใส่ผ้าขาวนวดต่อไปในน้ำเดือด ต้มนาน 30 นาทีขึ้นไปจึงนำเส้นใยลงย้อมร้อนนานประมาณ 30 นาทีขึ้นไป จากนั้นนำเส้นใยที่ผ่านการย้อมแช่และขย่ำในน้ำข้าวหมักเพื่อให้สีติดทนนานขึ้นก่อนนำไป ผึ่งลมให้แห้งโดยไม่ให้โดนแสงแดดจัด ก็จะได้สีแดง

ฝ้ายย้อมจากครั้ง

ภาพที่ 58 ครั้ง ในหมู่บ้านขุนแปะ

ตารางที่ 7 ข้อมูลด้านการเก็บเกี่ยววัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย

วัตถุดิบ	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
วัตถุดิบจากพืช												
สาบเสือ	←————→											
ห้อม	←————→											
ไม้สัก	←————→											
ประดู่	←————→											
ฝาง	←————→											
เพกา	←————→											
ยอ	←————→											
ขมิ้น	←————→											
มะเกลือ	←————→											
วัตถุดิบจากแมลง												
ครั่ง	←————→											

จากตารางที่ 7 ได้แสดงข้อมูลของวัตถุดิบที่เพื่อใช้ในการย้อมสีหลักของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะซึ่งประกอบด้วย ต้นสาบเสือ ห้อม ประดู่ ฝาง เพกา และยอ ที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ทั้งปี ในขณะที่ไม้สัก ซึ่งทางกลุ่มใช้ประโยชน์ทางใบ จึงทำให้ช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวมีจำกัดคือช่วงเดือน สิงหาคมถึงเดือนธันวาคมของทุก ๆ ปี เพราะฤดูร้อนไม้สักจะผลัดใบ ทำให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ ประกอบกับฤดูฝนเป็นฤดูที่ทางกลุ่มงดกิจกรรมการย้อมสีฝ้าย เพราะเหตุผลมาจากปัจจัยทางสภาพอากาศที่ชื้นแฉะ ทำให้การตากเส้นฝ้ายเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก และทำให้ฝ้ายเกิดเชื้อราได้ เช่นเดียวกับขมิ้นที่มีช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวแค่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม และมะเกลือก็จะให้ผลผลิตเพียงปีละครั้ง ผลมะเกลือจะแก่สามารถเก็บเกี่ยวช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม ส่วนวัตถุดิบจากแมลง คือครั่งจะทำการเก็บได้ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม เพราะเป็นช่วงที่รังครั่งเติบโตเต็มที่ ช่วงนี้นำมาสกัดสีจะทำให้สีสดและมีคุณภาพ

ดังนั้นช่วงเวลาในการเก็บเกี่ยววัตถุดิบจากธรรมชาติ ทั้งพืชและแมลง จึงต้องใช้ช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่ดี มีคุณภาพ เพราะคุณภาพของวัตถุดิบมีผลต่อคุณภาพสีที่ได้ด้วย

3. การสกัดสีที่ใช้ในการย้อมเส้นฝ้าย

รูปแบบการสกัดสี ได้แก่ การจัดเฉดสีที่ได้จากวัสดุต่าง ๆ การผสมสีจากแม่สีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ แบ่งออกเป็น แบ่งออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ แบบสด, แบบแห้ง และแบบหมักดอง โดยมีกรรมวิธีดังนี้

1) แบบสด

เป็นกรรมวิธีในการสกัดสีจากพืชสด จากส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ใบ ลำต้น เป็นต้น อันเป็นวิธีที่ง่ายมาก การสกัดสีวิธีนี้จะใช้มากใช้กับพืช ได้แก่ ใบสาบเสือ ใบห้อม ไม้สัก นำไปสับหรือบดให้ละเอียดก่อนนำไปต้มในน้ำเดือด เพื่อสกัดให้เกิดสี แล้วนำไปเส้นฝ้ายลงไปย้อมตามต้องการ ความเข้มของสีขึ้นอยู่กับความถี่ในการย้อมซ้ำ ๆ หลายรอบตามต้องการ

วิธีการสกัดสีจากใบสาบเสือ

- 1) คัดเลือกเก็บ ใบสาบเสื่อสด ๆ จากต้น โดยเน้นเก็บเฉพาะใบที่แก่แล้ว เพื่อให้ได้สีที่เข้ม เพราะการใช้ใบอ่อน จะทำให้ให้ประสิทธิภาพการสกัดสีน้อย
- 2) นำใบสาบเสื่อที่ได้ไปล้างน้ำ แล้วทำการสับให้ละเอียด แล้วนำไปทุบให้แหลก
- 3) ต้มน้ำให้เดือด แล้วนำใบสาบเสื่อ ที่ผ่านการสับและทุบให้แหลกแล้วไปต้ม 15 นาที จากนั้นจึงนำเส้นด้ายลงไปย้อมในน้ำเดือด 30 นาที แล้วค่อยยกออก
- 4) นำเส้นด้ายที่ผ่านการย้อมแล้วไปฟึ่งลมให้แห้ง และอาจจะกลับมาย้อมซ้ำอีกรอบ เพื่อให้สีเข้มขึ้น

2) แบบแห้ง

เป็นกรรมวิธีการสกัดสีโดย ต้องนำวัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติไปผ่านกระบวนการแปรรูป โดยการตากแห้งก่อน เพื่อที่จะได้สีออกมา กรรมวิธีนี้จะใช้เฉพาะกับวัตถุดิบบางชนิด ซึ่งจากการลองผิดลองถูกหลาย ๆ ครั้งของชาวบ้าน พบว่าหากนำพืชบางชนิดไปทำการแปรรูปให้แห้งก่อนจะได้สีที่ดี และเข้มการย้อมสด ดังนั้นพืชบางชนิด อย่างเช่น รากยอ หัวขมิ้น เปลือกเพกา รวมถึงครั้งด้วย ต้องเก็บไปตากแห้งก่อนนำไปตากแห้งก่อนนำไปใช้ต้มในน้ำเดือดเพื่อสกัดสีให้เกิดสีก่อนนำเส้นฝ้ายไปย้อม ความเข้มของสีขึ้นอยู่กับความถี่ในการย้อมซ้ำ ๆ หลายรอบตามต้องการ และนอกจากนี้วิธีนี้ยังช่วยถนอมวัตถุดิบในการย้อมให้สามารถเก็บไว้ใช้ได้นานอีกด้วย

วิธีการสกัดสีจากหัวขมิ้นตากแห้ง

- 1) คัดเลือกเก็บหัวขมิ้นที่แก่ได้ที่แล้วจากต้น โดยเน้นเก็บเฉพาะหัวที่แก่แล้ว เพื่อให้ได้สีที่เข้ม เพราะการใช้หัวอ่อน จะทำให้ให้ประสิทธิภาพการสกัดสีน้อย
- 2) นำหัวขมิ้นที่ได้ไปล้างน้ำ นำไปสับให้ละเอียด แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

3) ต้มน้ำให้เดือด แล้วนำขมิ้นสับ ที่ผ่านการตากแห้งแล้วไปต้ม 15 นาที จากนั้นจึงนำเส้นด้ายลงไปย้อมในน้ำเดือด 30 นาที แล้วค่อยยกออก

4) นำเส้นด้ายที่ผ่านการย้อมแล้วไปฟ้งลมให้แห้ง และอาจจะกลับมาย้อมซ้ำอีกรอบ เพื่อให้ได้สีที่เข้มขึ้นตามต้องการ

ภาพที่ 59 วัสดุที่ใช้ย้อมแบบแห้ง

ที่มา: นางวนิดา มูทุ (ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน) วันที่ 25 ธันวาคม 2565

3) แบบหมักดอง

เป็นกรรมวิธีที่ทำให้เกิดสี โดยจะใช้กับลูกมะเกลือเท่านั้น เพราะลูกมะเกลือดิบถ้านำไปต้มเลยจะทำให้เกิดสีเทาอ่อน ๆ แต่ถ้านำไปหมักดองจะช่วยทำให้ได้สีดำที่เข้มขึ้น ดังนั้นขั้นตอนการสกัดสีดำแบบดั้งเดิมจึงเป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน การย้อมสีดำของลูกมะเกลือ ก่อนอื่นต้องเก็บลูกมะเกลือจากป่า แล้วนำมาล้างให้สะอาด ก่อนไปหมักลงในถังน้ำ หรือขวดโหลทั่วไปแล้วเติมน้ำลงไปในปริมาณ 3 ต่อ 1 ส่วน หมักทิ้งไว้อย่างน้อย 1 เดือนขึ้นไปถึงจะใช้ได้ จากนั้นก็นำมารองเอาเศษมะเกลือออก เหลือแต่น้ำหมัก โดยน้ำมะเกลือจะให้สีดำ (แต่ก็ต้องย้อมหลายรอบถึงจะได้สีดำขึ้นยิ่งมากครั้งยิ่งดำเข้มตามต้องการ)

วิธีการสกัดสีจากลูกมะเกลือดอง

- 1) คัดเลือกเก็บลูกมะเกลือดิบที่แก่จัด จากต้นเองตามธรรมชาติ
- 2) นำลูกมะเกลือมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปหมักในถังน้ำ หรือขวดโหลทั่วไป แล้วเติมน้ำลงไปในปริมาณ 3 ต่อ 1 ส่วน หมักทิ้งไว้อย่างน้อย 1 เดือน ขึ้นไปถึงจะใช้ได้

ภาพที่ 60 การหมักดองมะเกลือ

ที่มา: นางวนิดา มูทุ (ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน) วันที่ 25 ธันวาคม 2565

- 1) จากนั้นก็นำมากรองเอาเศษมะเกลือออก เหลือแต่น้ำหมัก โดยนำมะเกลือจะให้สีดำ

ภาพที่ 61 การกรองแยกน้ำกับกากมะเกลือ

- 2) ต้มน้ำให้เดือด แล้วนำขมิ้นสับ ที่ผ่านการตากแห้งแล้วไปต้ม 15 นาที จากนั้นจึงนำเส้นด้ายลงไปย้อมในน้ำเดือด 30 นาที แล้วค่อยยกออก

ภาพที่ 62 การย้อมเส้นด้าย

3) นำเส้นด้ายที่ผ่านการย้อมแล้วไปพั้งลมให้แห้ง และอาจจะกลับมาย้อมซ้ำอีกรอบ เพื่อให้ได้สีเข้มขึ้นตามต้องการ

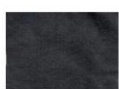

ภาพที่ 63 การตากเส้นด้าย

4) การจัดเฉดสีที่ได้จากวัสดุต่าง ๆ

แดง
(ประตู, ครั่ง)

ดำ
(มะเกลือ)

น้ำตาล
(มะเกลือย้อม 3 รอบ)

ส้ม
(รากยอ)

เหลือง
(ขมิ้น)

เหลือง-เขียว
(เปลือกเพกา)

เขียว
(เปลือกเพกา
ผสมขี้สับนิม)

เขียว-น้ำเงิน
(ใบสาบเสือ)

น้ำเงิน
(ใบหอม)

น้ำเงิน-ม่วง
(ไม้ฝางผสม
น้ำส้มควนไม้)

ม่วง
(ไม้ฝาง ผสม
น้ำส้มควนไม้)

แดง-ม่วง
(ใบไม้สัก)

ภาพที่ 64 แม่สี ที่ใช้ในการย้อมปัจจุบัน

แม่สีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ มีแม่สีที่ใช้ในการย้อมด้ายดั้งเดิม อยู่เพียงแค่ 4 สี เท่านั้น คือ สีดำ สีแดง สีเหลือง และสีเขียว แต่ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรม แม่บ้านขุนแปะ ได้พัฒนาและคิดค้นแม่สีขึ้นมาใหม่จากการทดลอง และลองผิดลองถูกซ้ำ ๆ หลายรอบจนได้มาเป็นแม่สีหลักทั้งหมด 12 สี โดยสามารถแบ่งออกเป็นสีโทนเย็น (COOL TONE) ทั้งหมด

7 สี ได้แก่ สีเขียว-เหลือง สีเขียว สีเขียว-น้ำเงิน สีนํ้าเงิน สีนํ้าเงินม่วง สีม่วง และสีดำ ส่วนสีโทนร้อน (HOT TONE) มีทั้งหมด 5 สี ได้แก่ สีแดง สีแดงม่วง สีนํ้าตาล สีส้ม และสีเหลือง โดยแม่สีหลักนี้ ชาวบ้านสามารถนำไปย้อมให้กลายเป็นสีอื่น ๆ เพิ่มเติมได้จากความจํานวนครั้งให้การย้อม หากย้อมบ่อยครั้งจะทำให้ได้สีที่เข้มขึ้น หรือการใส่วัตถุติดลงไปใต้นํ้าเดือดในอัตรา 1 ต่อ 10 ส่วน หรืออาจน้อยกว่านั้น เพื่อให้ได้นํ้าสีที่จางลงตามต้องการ จากแม่สีโทนหลักก็จะเปลี่ยนเป็นสีอื่นได้ เช่น สีดำ ก็จะสามารถเปลี่ยนมาเป็นสีเทา หรือสีแดงก็สามารถเปลี่ยนมาเป็นสีชมพู หรือสีนํ้าเงินก็จะเปลี่ยนมาเป็นสีฟ้าได้ ซึ่งจากการทำเช่นนี้พบว่าชาวบ้านสามารถแยกสีเพิ่มเติมขึ้นมาได้มากกว่า 24 สี ซึ่งช่วยให้ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงในปัจจุบันมีสีสันที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้นด้วย

5) แม่สีย้อมผ้า จําแนกตามวัตถุดิบหลักในการย้อม

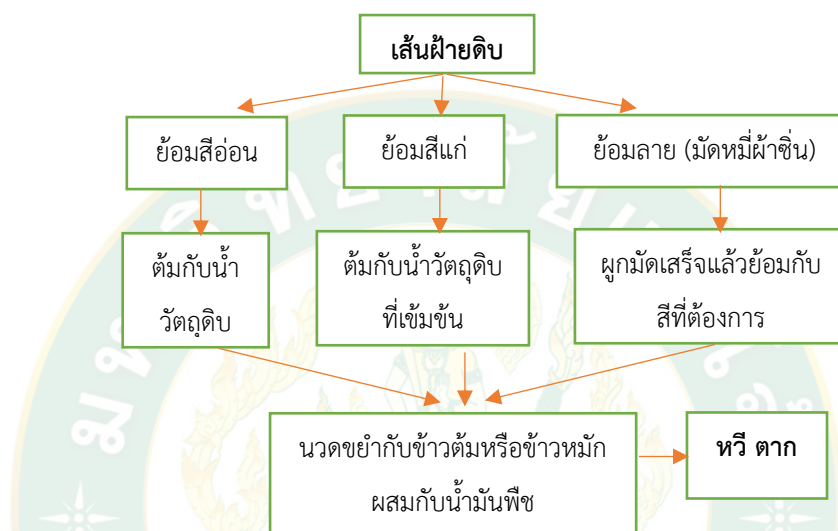
สีดำ	ย้อมมาจากผลมะเกลือหมัก
สีแดง-ม่วง	ย้อมมาจากใบไม้ส้ก
สีแดง	ย้อมมาจาก ประดู่, ครั่ง
สีนํ้าตาล	ย้อมมาจากมะเกลือย้อมสามรอบ
สีส้ม	ย้อมมาจากรากของต้นยอ
สีเหลือง	ย้อมมาจากขมิ้น
สีเขียว-เหลือง	ย้อมมาจาก เปลือกเพกา
สีเขียว	ย้อมมาจากเปลือกเพกา ผสมขี้สนิม
สีเขียว-นํ้าเงิน	ย้อมมาจากใบสบเสื่อสด
สีนํ้าเงิน	ย้อมมาจากใบห้อม
สีนํ้าเงิน-ม่วง	ย้อมมาจาก เปลือกไม้ฝาง ผสมกับนํ้าส้มควนไม้
สีม่วง	ย้อมมาจากไม้ฝาง ผสมกับนํ้าส้มควนไม้ ผสมกับเกลือ

ในการย้อมสีแต่ละสี ถ้าใช้วัตถุดิบเดียวกัน แล้วจะให้โทนสีที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณวัตถุดิบ และระยะเวลาในการต้มซึ่งมีผลทำให้ได้โทนสีที่แตกต่างกัน หากใส่วัตถุดิบมากก็จะได้นํ้าย้อมที่เข้มขึ้น ช่วยให้ได้ฝ้ายโทนสีเข้ม และถ้าใส่ปริมาณวัตถุดิบน้อยก็จะได้ฝ้ายโทนสีจางลงมา เช่นเดียวกับระยะเวลาในการต้มหากนานมากก็จะได้ฝ้ายที่สีเข้มขึ้นและน้อยมากก็จะได้ฝ้ายที่มีสีจางลง

การผสมสี เพื่อให้ได้มาซึ่งแม่สีหลักนั้น ทางกลุ่มวิสาหกิจจะนำวัตถุดิบ 2 ประเภท ที่ให้สีที่แตกต่างกัน มาผสมเข้ากันเพื่อให้เกิดสีใหม่ เป็นเทคนิคง่าย ๆ ที่อาศัยประสบการณ์และการลองผิดลองถูกหลาย ๆ ครั้งของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อใช้ในยามที่ต้องการ และวัตถุดิบที่ให้สีที่ต้องการนั้นขาด เช่น ทางกลุ่มต้องการสีนํ้าเงิน ซึ่งได้มาจากวัตถุดิบอย่างใบห้อม ขาดแคลน จึงนำวัตถุดิบชนิดอื่นมาใช้

ทดแทน คือ สีเหลืองจากขมิ้น และสีเขียวจากใบสบาบเสื่อ ผสมเข้ากัน ต้มในน้ำเดือดก็จะได้ออกมาเป็น น้ำสีคราม สำหรับย้อมฝ้ายให้เป็นสีน้ำเงิน ช่วยทดแทนใบห้อมที่ขาดแคลนได้

4. วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อม ขั้นตอนการย้อม รูปแบบในการย้อม

ภาพที่ 65 ขั้นตอนการย้อมสีวัตถุดิบ

วิธีการย้อมได้ของกะเหรี่ยงเป็นแบบธรรมชาติง่าย ๆ อัตราส่วนต่าง ๆ ใช้การประมาณหรือ คาดคะเนตามความพอใจของผู้ย้อมดังนั้นสีที่ได้จึงไม่มีมาตรฐานแน่นอน เมื่อได้น้ำย้อมสีที่ต้องการไม่ ว่าจะเป็นสีผสม หรือสีย้อมลาย วิธีย้อมจะเหมือนกันหมด คือนำไปใส่ภาชนะเช่นปื๊บหรือหม้อดิน ตั้ง ไฟต้มจนเดือดนำด้ายที่ต้องการย้อมซุบแล้วใส่ลงในข้าวซึ่งต้มจนและผสมน้ำมันพืชเล็กน้อย ขยำให้ ทั่วกัน นำมาตากแดดที่ราวจนแห้ง โดยไม่ให้โดนแดดซึ่งจะทำให้สีเปลี่ยนแปลงไปได้

การย้อมได้แต่ละครั้งทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะจะต้องกะปริมาณ ให้พอสำหรับใช้ในการทอแต่ละชิ้น เพราะถ้าได้ไม่พอจะย้อมสีให้เหมือนสีเดิมยาก โดยในการย้อมของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะนั้น จะมีการประชุมกำหนดวันนัดกันทำกิจกรรมย้อม ฝ้าย โดยจะทำทุก ๆ 2 - 3 เดือน ต่อครั้ง โดยจะทำการในช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน ช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือนเมษายน เพราะเป็นช่วงที่ไม่มีฝน ทำให้ง่ายต่อการตาก เพราะฤดูฝนจะทำให้การ ตากเส้นฝ้ายให้แห้งนั้นยากลำบากและอาจขึ้นราได้ ประกอบกับชาวบ้านต้องทำนา ในฤดูฝนจึงต้องงด กิจกรรมการย้อมสีไป โดยจะทำได้เฉพาะแค่ 2 ฤดูตามที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นเท่านั้น และในการย้อมแต่ ละครั้งจะย้อมในจำนวนที่ละมาก ๆ โดยมีสมาชิกทั้งหมด 14 คน แบ่งงานกันไปทำตามความถนัดของ

แต่ละคน เช่น นางจะกา กุสุมไพรวลัย (สมาชิกกลุ่ม) หน้าที่ด้านการย้อมก็จะมาทำด้านการย้อม ส่วน นางนิมถกาน์ ชุติกรเมตตา (สมาชิกกลุ่ม) หน้าที่ด้านการทอ และตากก็จะทำการรับผิดชอบทำในส่วนนี้ ทำตามความถนัดของแต่ละคนไป โดยมีนางวนิดา มูทุ (ประธานกลุ่ม) คอยเป็นผู้ควบคุม ดูแล และ ตรวจสอบเส้นฝ้ายดิบทั้งก่อนนำไปย้อม และหลังนำไปย้อม ขั้นตอนดังกล่าวถูกวางแผนร่วมกันไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการย้อมสีเส้นฝ้าย ดังนี้

ตัวอย่าง การย้อมสีแดงจากเปลือกไม้ฝาง

ภาพที่ 66 การย้อมสีจากเปลือกไม้ฝาง

1) เริ่มต้นนำเปลือกไม้ฝางที่ผ่านการแปรรูปโดยการสับเป็นแท่ง ๆ แล้วนำไปตากแห้งไว้จากปีจากเดือนก่อน มาต้มน้ำให้เดือด ชาวบ้านจะใช้ภาชนะเป็นหม้อธรรมดาต้มน้ำให้เดือดนาน 30 นาที ก่อน จะใส่เปลือกไม้ฝางที่เตรียมไว้ลงไป (โดยเปลือกฝางจะต้องเป็นเปลือก ที่เก็บมาตากแห้งสด ๆ ภายในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน เท่านั้น เพราะหากนานกว่านี้ ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้ได้สีที่ผิดเพี้ยน หรือไม่ได้คุณภาพตามเป้าหมาย) ดังภาพที่ 66

ภาพที่ 67 การย้อมสีฝ้ายจากเปลือกไม้ฝาง

2) นำเส้นฝ้ายดิบที่เตรียมไว้ จุ่มลงไปต้มกับน้ำเปลือกไม้ฝาง ปล่อยให้ไว้นาน 30 นาที หรือมากกว่านั้น โดยไม่มีมาตรฐานแน่นอน ใช้หลักการคาดคะเนเอาตามประสบการณ์ของสมาชิกกลุ่มที่ได้รับผิดชอบหน้าที่ในด้านนี้เอง โดยยึดหลักการง่าย ๆ คือยิ่งต้มนานสีก็จะเข้มขึ้น และต้มไม่นานสีก็จะจางลง ในภาพเป็นการต้มเส้นฝ้ายนาน 30 นาที แล้วจะเห็นว่าสีแดงที่ได้จะเข้มขึ้นตามภาพ

ภาพที่ 68 ฝ้ายที่ย้อมเสร็จแล้ว

3) เมื่อต้มได้ที่ตามกำหนดแล้ว ก็จะนำเส้นฝ้าย (ในขั้นตอนนี้จะเรียกเส้นฝ้ายนี้ว่า “ใจด้าย” ซึ่งหมายถึงเส้นฝ้ายที่ผ่านกระบวนการปั่นและล้อมออกมาเป็นบ่วงเรียบร้อยแล้ว) มาวางผึ่งไว้ให้หยาดน้ำ ผึ่งทิ้งไว้อีกประมาณ 30 นาที หรือนานกว่านี้ แล้วอาจจะนำไปย้อมต่ออีกรอบ เพื่อให้ได้เฉดสีที่เข้มขึ้น หรืออาจจะพอแค่นี้ก็ได้หากต้องการ

ภาพที่ 69 การเตรียมฝ้ายที่ย้อมแล้วไปตาก

4) นำใจด้าย ที่ย้อมสีแล้ว มาคลุกเข้ากับข้าวเจ้า หรืออาจจะเป็นข้าวเหนียวก็ได้ ที่ผ่านการต้มจนและแล้วผสมเข้ากับน้ำมันพืชเล็กน้อย ขยำให้ทั่วกัน ขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 10 นาที จากสมาชิกที่ชำนาญ แล้วปั่นให้หมด ๆ เพื่อรีดน้ำออกก่อนจะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป

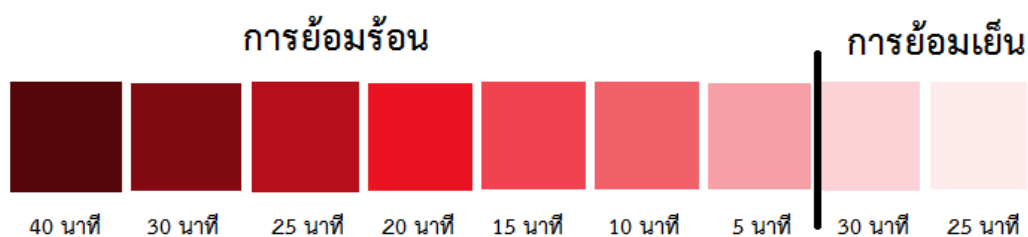
ภาพที่ 70 การตากผ้าฝ้ายโดยสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรม

5) เมื่อใจด้ายผ่านการเคลือบด้วยน้ำข้าวต้มและน้ำมันพืชเรียบร้อยแล้ว ทางสมาชิกกลุ่มก็ทำการปั่นให้หมดเหมือนเช่นการซักผ้า จากนั้นก็จะนำตากแดดให้แห้ง แล้วเก็บไว้ที่คลังเก็บของ ของร้านค้าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ หากสมาชิกท่านไหนต้องใช้ก็จะมาเบิกไปใช้ตามต้องการ โดยการเก็บรักษาใจด้ายนั้น จะทำการเก็บใส่ถุงพลาสติกใส่ทิ้งไว้เพื่อกันฝุ่นละอองอีกที

ภาพที่ 71 การย้อมเย็น

ในการย้อมสีอ่อนนั้น จะมีทั้งแบบร้อนและแบบเย็น การย้อมแบบร้อน คือการนำเปลือกไม้ฝาง ในปริมาณเล็กน้อยนำไปต้มในน้ำเดือด (อาศัยการกะขนาดเอา โดยมีมาตรฐานแน่นอน) แล้วต้มประมาณ 30 นาที หรือน้อยกว่านั้น จะทำให้ได้เจดสีที่อ่อนไล่เรียงระดับกันไป จนถึงการย้อมแบบเย็น คือนำน้ำที่ต้มกับเปลือกไม้แล้ว นำมาวางไว้ให้เย็น จากนั้นจึงนำใจด้ายไปย้อม ก็จะได้อีกเจดสีหนึ่งที่ไล่ระดับลงไปจากการย้อมแบบร้อนอีกที กลายเป็นสี “พาสเทล (Pastel Color)” โดยเทคนิคการย้อมเช่นนี้ทำให้ได้สีที่หลากหลายขึ้นไปจากแม่สีหลัก ในการนำมาทอเป็นผืนผ้า สร้างความหลากหลายให้กับสินค้าตามไปด้วย

ภาพที่ 72 สีพาสเทล (Pastel Color)

การย้อมสีแดง จากเปลือกไม้ฝาง ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ในอัตราส่วนผสมเท่ากัน แต่การย้อมในระยะเวลาที่แตกต่างกัน มีผลต่อสีที่ได้ก็แตกต่างกันตามไปด้วย โดยเฉพาะการย้อมแบบร้อนจะทำให้สีแดงที่เข้มกว่า ยิ่งต้มนานเป็นระยะเวลา 40 นาที สียิ่งเข้มขึ้น และการย้อมบ่อยครั้งก็ช่วยให้ได้สีแดงที่เข้มขึ้นด้วยเช่นกัน ในขณะที่การย้อมแบบเย็น เป็นระยะเวลา 25 นาที จะทำให้ได้สีที่จางลงไป โดยส่วนใหญ่จะมีสีขาวเป็นส่วยผสมอยู่มาก ทำให้ได้สีพาสเทล (Pastel Color) ที่แตกต่างกันไปตามระยะเวลาในการย้อมด้วยเช่นกัน ดังภาพที่ 72

ตารางที่ 8 แสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการย้อมสีผ้าของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	ตำแหน่ง	หน้าที่รับผิดชอบ
1) นางวนิดา มูทุ	48	ประธาน	คอยเป็นผู้ควบคุม ดูแลผสมวัตถุดิบ และเตรียมน้ำย้อม
2) นางสาวเพียงพร กุสุมไพรวลัย	38	รองประธาน	ย้อมเส้นฝ้าย
3) นางสาวศิรินทรา ธีระกุลปัทมา	33	เลขานุการ	เคลือบเส้นฝ้ายหลังการย้อม
4) นางนิมิตกาน ชูสิทธิ์เมตตา	43	เหรัญญิก	หวี ตากเส้นฝ้าย
5) นางชนิกา อัสวพณาสันต์	39	กรรมการ	เคลือบเส้นฝ้ายหลังการย้อม
6) นางจ๊ะจ๋า อรุณวรรรัตน์	61	สมาชิก	หวี ตากเส้นฝ้าย
7) นางลลิตา มูทุ	43	สมาชิก	หวี ตากเส้นฝ้าย
8) นางปู้แซ ธีระกุลปัทมา	55	สมาชิก	ผสมวัตถุดิบ และเตรียมน้ำย้อม
9) นางสุภาพร วิหกไพรวลัย	41	สมาชิก	ย้อมเส้นฝ้าย

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อ – นามสกุล	อายุ	ตำแหน่ง	หน้าที่รับผิดชอบ
10) นางสาวรติรัตน์ ธีระกุลปัทมา	32	สมาชิก	หวี ตากเส้นฝ้าย
11) นางสาวแซ่ ไสไลพร	61	สมาชิก	ผสมวัตถุดิบ และเตรียมน้ำย้อม
12) นางจะกา กุศลไพรวลัย	55	สมาชิก	ย้อมเส้นฝ้าย
13) นางดิดอย ชุสิกรเมตตา	68	สมาชิก	ผสมวัตถุดิบ และเตรียมน้ำย้อม ย้อมเส้นฝ้าย
14) นางสาวเชอ มูทุ	61	สมาชิก	ย้อมเส้นฝ้าย

จากตาราง ที่ 8 แสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการย้อมสีผ้าของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ จะเห็นว่ามีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในกระบวนการย้อมสีเส้นฝ้าย ที่จะทำทุก ๆ 2 – 3 เดือน ต่อครั้ง ประมาณช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือนเมษายนของทุกปี โดยแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน เริ่มจากขั้นตอนผสมวัตถุดิบ และเตรียมน้ำย้อม ซึ่งต้องใช้เวลาคาดคะเนด้วยสายตา ซึ่งไม่มีมาตรฐานแน่นอน เพื่อให้ได้มาซึ่งเฉดสีที่ต้องการจำเป็นจะต้องอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์มากโดยจะให้นางวนิดา มูทุ ผู้เป็นประธานกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มผู้มีอายุอีก 2 คน ในการทำขั้นตอนดังกล่าวซึ่งมีความแม่นยำสูง ส่วนขั้นตอนการย้อมเส้นฝ้ายอาจจะใช้คนมากเป็นพิเศษ เพราะต้องใช้แรงงานในการย้อม

ในด้านการเคลือบเส้นฝ้ายหลังการย้อม ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความชำนาญ เพื่อให้ได้เส้นฝ้ายที่คืนนุ่มและเงางาม ขั้นตอนการเคลือบเงาจึงต้องใช้ความพิถีพิถันเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับ การหวี ตากเส้นฝ้าย ดังนั้นการวางแผนล่วงหน้า แบ่งแยกหน้าที่รับผิดชอบทำตามความถนัดของแต่ละคน จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้ได้เส้นฝ้ายที่มีคุณภาพ

5. ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอผ้าทอกระเหรียง

การเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอ ที่เรียกว่า “ใจด้าย” หลังจากเส้นฝ้ายผ่านกระบวนการย้อมสีและผึ่งให้แห้งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะถูกนำไปสู่กระบวนการล่อฝ้าย โดยเครื่องล่อฝ้ายของกระเหรียงนั้นจะมีลักษณะเป็นวงล้อที่ตั้งขึ้นในลักษณะหงาย แล้วชาวบ้านจะนำใจด้ายนั้น เข้าไปสวมในเครื่องล่อฝ้ายดังกล่าว การล่อ ผู้ทอจะหมุนกงล้อในลักษณะทวนเข็มนาฬิกา แล้วทำการสาวเส้นด้ายออกมา ม้วนเข้ากับกระดาดขึงที่ได้เตรียมไว้สำหรับทำเป็นแกน แล้วทำการหมุนล่อและสาวเส้นด้ายออกมา

อย่างต่อเนื่อง แล้วพันเข้ากับกระดาษแข็งดังกล่าว ก็จะได้ก้อนด้าย สำหรับพร้อมนำไปทอในกระบวนการต่อไป

ขั้นตอนนี้ทางสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจจะแยกกันทำ หากสมาชิกท่านใดมีเวลาว่าง ต้องการที่จะทอผ้าก็จะมาเบิกเส้นฝ้ายที่ผ่านกระบวนการย้อมตากเสร็จแล้วจากคลังของกลุ่ม ซึ่งเก็บไว้ที่ร้านค้าของกลุ่ม ซึ่งมีการเก็บรักษาไว้อย่างดี โดยขั้นตอนการเก็บรักษานั้นจะเก็บไว้ในถุงพลาสติกใสมัดถุงให้แน่นป้องกันอากาศเข้า ซึ่งสภาพอากาศภายนอก จะมีความชื้นที่มีผลต่อคุณภาพสีของเส้นฝ้าย ดังนั้นการเก็บรักษาที่ดีก็เป็นวิธีที่ช่วยให้เส้นฝ้ายนั้น สามารถคงความสวยสดและอยู่ได้นาน

การเก็บจะแบ่งแยกตามสี ซึ่งแต่ละสีจะมีป้ายเขียนติดกำกับระบุ วันเดือนปี และวัสดุที่ใช้ย้อม เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปทอ หรือง่ายต่อการให้ลูกค้าคัดเลือกสีที่ต้องการ

ภาพที่ 73 การล่อฝ้ายเพื่อทำเป็นก้อนกลมก่อนนำไปทอผ้า

6. ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง

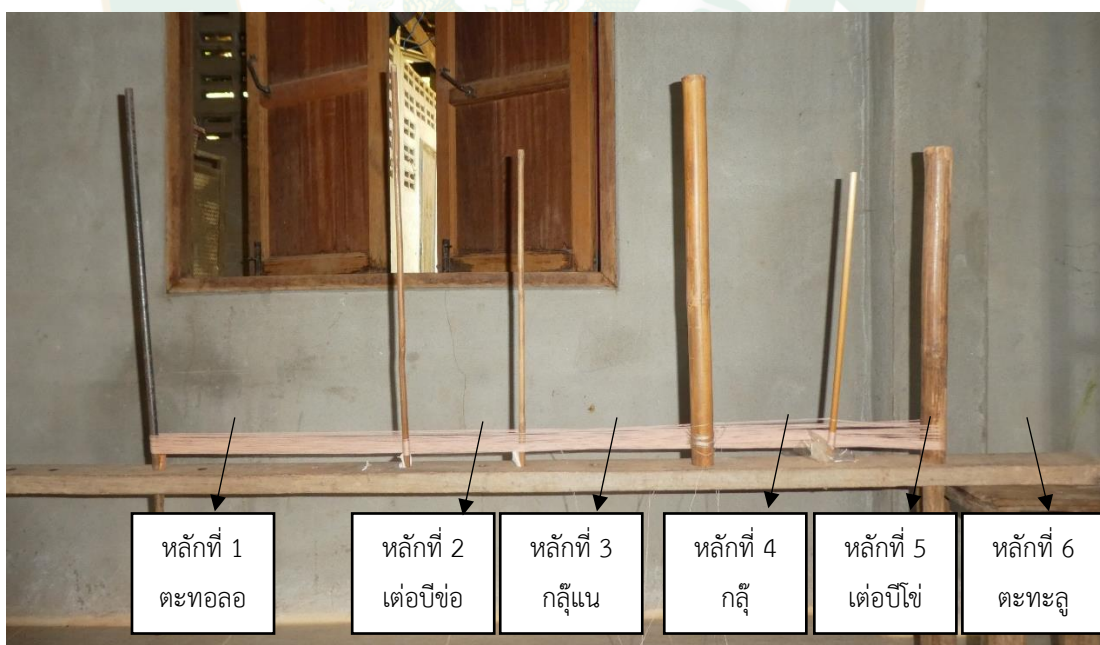
การทอผ้าของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในปัจจุบัน ยังคงมีการใช้รูปแบบของการทอผ้า “กีเอน” แบบดั้งเดิมอยู่ โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของอุปกรณ์การทอแต่อย่างใด ทำให้ผ้าที่ได้มีหน้าแคบโดยความกว้างของผ้า 50 เซนติเมตร ซึ่งเป็นรูปแบบความกว้างของหน้าผ้าที่ทอของชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไป

โดยกีเอนแบบดั้งเดิมจะประกอบด้วยโครงสร้างจากไม้หลากหลายชิ้น ที่มีชื่อเรียกเฉพาะตามการใช้งานที่แตกต่างกัน มาเป็นส่วนประกอบโดยเริ่มจากการขึ้นโครงก่อน แล้วคล้องด้ายสลับไปมาเป็นเส้นยืน เมื่อได้แบบแล้วจึงถอดออกมาใส่อุปกรณ์ทอผ้า และผูกมัดติดกับเอวของผู้ทอ ขนาดความกว้างจะไม่กว้างไปกว่าความหนาของตัวผู้ทอเอง ไม่มีการวัดขนาดของผู้สวมใส่มาก่อน แต่เน้นการคาดคะเนด้วยสายตา และกะขนาดเอาเองที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอน ซึ่งเป็นเทคนิคเก่าแก่ที่ยังมีการใช้มาจนถึงปัจจุบันอยู่

จากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะพบการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของสมาชิกกลุ่ม ที่มีการทอตามความต้องการของผู้ทอในการทอผ้ากะเหรี่ยง จากนั้นเมื่อได้เป็นผลิตภัณฑ์ผืนผ้าที่สำเร็จแล้วก็จะถูกส่งมายังร้านค้าของกลุ่มเพื่อจัดวางจำหน่ายในขั้นตอนต่อไป ไม่มีการกำหนดรูปแบบการทอที่ตายตัว นอกเหนือจากจะมีผู้สั่งทำ จึงจะมีการทอตามแบบที่ลูกค้าต้องการ

ก็เอว ของชาวกะเหรี่ยงขุนแปะ จะยังคงรูปแบบการทอดั้งเดิมไว้ โดยมีเทคนิคการทอไม่ที่ซับซ้อน แต่การทอด้วยก็เอวเปรียบเหมือนโบราณวัตถุที่มีชีวิต สามารถย้อนเวลาได้ถึงยุคสมัยที่รู้จักการทอผ้าครั้งแรก เป็นเครื่องมือการทอที่เก่าแก่ ก่อนที่จะมีการวิวัฒนาการมาเป็นกี่กระตุกใหญ่ในปัจจุบัน ดังนั้นชนเผ่ากะเหรี่ยงก็เป็นหนึ่งในไม่กี่ชนเผ่าในประเทศไทย ที่ยังคงรักษาสืบทอดเครื่องมือแบบโบราณนี้ แม้ในปัจจุบันก็เอวก็ยังคงสามารถทอผ้าได้เป็นเพียงชิ้นงานเล็ก ๆ เช่น เข็มขัด กระเป๋า สายสะพาย หรือเอาไว้ตกแต่งชิ้นงานต่าง ๆ ก็ตาม หากต้องการผ้าชิ้นใหญ่ก็จะต้องนำมาเย็บต่อกัน ข้อดีของการทอผ้าด้วยก็เอว เป็นกี่ยางขนาดเล็ก พกพาสะดวก ขั้นตอนไม่ซับซ้อน แต่ชิ้นงานที่ทอออกมาที่สวยงาม ไม่แพ้กี่ยางนั่นเอง

1) การขึ้นเครื่องทอ การขึ้นเครื่องทอคือ การนำเส้นด้ายมาเรียงกันอย่างมีระเบียบตามแนวนอน ขนานไปกับไม้ขึ้นเครื่องทอที่เรียกว่า “ท่าเบอะ” โดยพันรอบส่วนประกอบของเครื่องทอซึ่งนำมาเรียงลำดับไว้โดยการขึ้นเครื่องทอ ดังนี้

ภาพที่ 74 การขึ้นเครื่องทอ

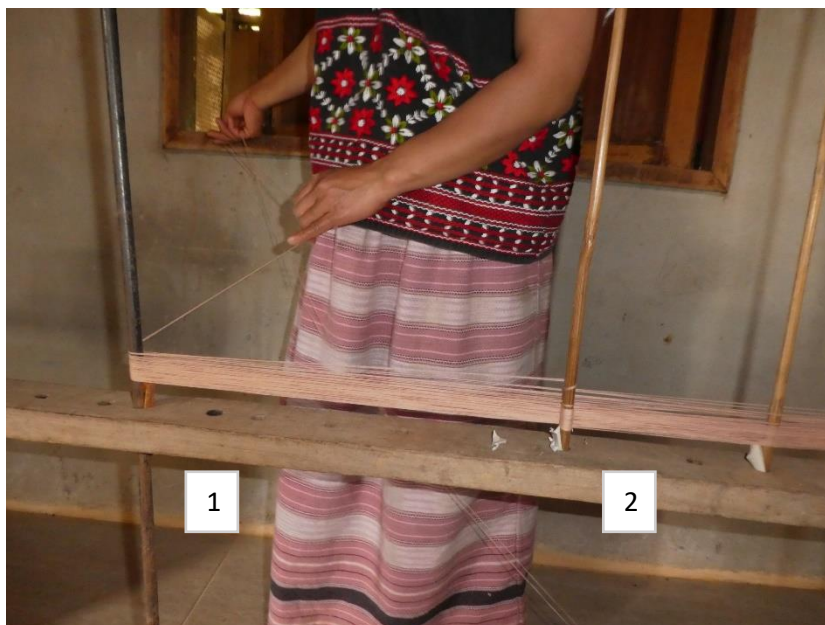
การเรียงด้ายจะใช้ด้ายเป็นจำนวนคู่ เช่น 2 เส้น, 4 เส้น หรืออาจจะ 6 เส้น ก็ได้ หากต้องการผ้าหนา ตัวอย่างเช่นผ้าหม่ ก็ใช้ด้ายยืนทั้งหมด 4 เส้น หรือ 6 เส้น เมื่อเรียงด้ายต้องเรียงครั้งละคู่ โดยการเรียงด้ายมีขั้นตอนดังนี้

2) ก่อนอื่นจะต้องคล้องด้ายลงหลักที่ 1 และสาวด้ายทั้งหมด นำมาพันผ่านไปยังหลักที่ 2, 4, 5 และ 6 โดยข้ามหลักที่ 3 ไป และเมื่อนำไปคล้องหลักที่ 6 แล้วก็สาวกลับมาคล้องยังหลักที่ 1 ต่อไป ทำแบบนี้ไปจนกว่าจะได้หน้าด้ายที่กว้างพอสำหรับทอผ้าที่ผู้ทอต้องการ

ภาพที่ 75 การเริ่มคล้องด้าย

3) โดยการดึงด้ายทั้งหมดจะต้องดึงให้ตึงเสมอกันแล้วนำมาพันรอบหลักที่ 2 ตามแนวเข็มนาฬิกา เพราะหากฝ้ายหย่อนจะทำให้การขึ้นเครื่องทอไม่เสถียร

ภาพที่ 76 การดึงด้าย

4) ถอดไม้ทั้งหมดออกจากไม้ขึ้นเครื่องทอ และนำไม้แน สอดเข้าไปเพื่อใช้สำหรับช่วยแยกด้ายในเวลาทอ

5) จากนั้นนำไปใส่เครื่องทอผ้า “ทาไช” โดยทาไชนี้เป็นเครื่องทอผ้าที่ผูกยึดติดกับฝาบ้าน ส่วนทางด้านไม้พันนำแผ่นหนังมาอ้อมรอบเอาด้านหลังของผู้ทอ และผูกรั้งหัวท้ายกับปลายทั้งสองของไม้พันผ้าพร้อมกับดึงให้ตึงพอประมาณโดยผู้ทอสามารถถอยหลังนั่งในตำแหน่งที่เหมาะสมได้

ภาพที่ 77 การทอผ้ากับเครื่องทอทาไช

7. การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

ขั้นตอนการทอผ้ากะเหรี่ยงแต่ละขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การย้อมสีฝ้าย การลื้อฝ้าย และการทอผ้า ซึ่งทางสมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันดำเนินงานให้ 3 ขั้นตอนนี้ เนื่องจากเส้นฝ้ายของกลุ่มนั้น เป็นเส้นฝ้ายสำเร็จรูปที่ซื้อมาจากตลาดวโรรส อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ช่วยย่นระยะเวลาในการทอผ้ามากขึ้น โดยขั้นตอนการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนนั้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการย้อมสีฝ้าย

การย้อมสีเส้นฝ้ายทางสมาชิกกลุ่มได้ประชุมปรึกษากันแล้วร่วมกันตัดสินใจ กำหนดวันที่ชัดเจน เพื่อร่วมกันดำเนินการย้อมสีฝ้าย โดยเริ่มจากการร่วมมือกันออกไปจัดหาวัตถุดิบในการย้อมสีจากพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนเช่นพื้นที่ ป่าโครงการหลวง ในขณะที่ในป่าห่างไกล ก็จะทำให้พอบ้านออกไปหาให้ เมื่อได้วัตถุดิบมาแล้ว ทางสมาชิกก็จะช่วยกันทำการแปรรูปวัตถุดิบ และบางส่วนก็เก็บสด ๆ แล้วนำมาใช้ได้เลย เช่น ใบสาบเสือ ใบหอม จากนั้นก็เข้าสู่กระบวนการย้อมสีฝ้าย โดยในการย้อมสีนี้จะทำกันเฉพาะในช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน ช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายนของทุกปี โดยจะไม่ทำกันในช่วงฤดูฝน เพราะจะทำให้การตากเส้นฝ้ายให้แห้งนั้นค่อนข้างยาก ทำให้เปียก อับชื้น และขึ้นราได้ โดยการย้อมสีแต่ละครั้งจะร่วมกันทีละมาก ๆ เพื่อให้เก็บไว้ใช้ได้นานตลอดปี โดยจะทำการในทอ ๆ 3 - 4 เดือน หรือนานกว่านั้น ตามปริมาณวัสดุเส้นฝ้ายที่มีอยู่ ดังนั้นทั้งขั้นตอนการจัดหาวัตถุดิบและการย้อมสี สมาชิกกลุ่มจะมาร่วมแรงร่วมใจกันทำตามความถนัดของสมาชิกแต่ละคน เพื่อให้สำเร็จบรรลุเป้าหมาย หากสมาชิกท่านใดต้องการใช้เส้นฝ้ายที่ย้อมสีแล้วที่เก็บไว้ของกลุ่มก็สามารถมาเบิกเอาไปใช้ได้ตามต้องการ

2) การมีส่วนร่วมในการลื้อฝ้าย

ขั้นตอนการลื้อฝ้าย หรือการใช้อุปกรณ์ชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเป็นกงลื้อหงาย ทำการป้ายเส้นฝ้ายให้กลายเป็นก้อนกลม โดยข้างในก้อนกลมนั้นจะใช้กระดาษแข็งเป็นแกน ก่อนที่จะนำไปใช้ในการขึ้นเครื่องทอในขั้นตอนต่อไป ขั้นตอนนี้สมาชิกกลุ่มจะแยกกันทำ เพราะขั้นตอนนี้จะเริ่มเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสมาชิกท่านใดท่านหนึ่งว่างเว้นจากงานสวนและต้องการทอผ้าหารายได้ ก็จะทำการเบิกเส้นฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีแล้วจากกลุ่ม สามารถเลือกโทนสีได้ตามต้องการ แล้วนำมาทำการลื้อฝ้ายด้วยตัวของสมาชิกเอง

3) การมีส่วนร่วมในการทอผ้า

ขั้นตอนการทอผ้า เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่ทางสมาชิกกลุ่ม แต่ละคนนั้นต่างแยกกันทำตามความต้องการในยามว่างเช่นเดียวกับขั้นตอนการลื้อฝ้าย เมื่อสมาชิกเบิกเส้นฝ้ายย้อมสีจากในสต็อกแล้วก็จะนำมาทำการลื้อฝ้าย และนำขึ้นโครง “ท่าเบอะ” และนำไปขึ้นเครื่องทอต่อไป ขั้นตอนนี้สมาชิกจะต้องทำด้วยตัวเอง การทอในแต่ละครั้งไม่มีการกำหนดวัน จะทำตามความต้องการของแต่ละ

ละบุคคล และไม่มีการกำหนดตลาดขายที่ชัดเจน ดังนั้นสมาชิกจึงสามารถทอผ้าได้ตามแนวคิดที่ตนเองต้องการ ตามจินตนาการของตนเอง นอกจากนี้จะมีออเดอร์สั่งเข้ามาผ่านทางประธานกลุ่ม คือ นางวนิดา มูทุ ก็จะมีการรวมตัวกันเพื่อชี้แจงรายละเอียดงานดังกล่าว ในส่วนของการทอผ้านี้ จะมีการรวมตัวกันเพื่อสาธิตให้กับผู้สนใจด้วย หรือเมื่อมีงานสำคัญของโครงการหลวงขุนแปะ หรืองานสำคัญที่เทศบาลตำบลบ้านแปะจัดขึ้น รวมถึงมีการสาธิตในโรงเรียนบ้านขุนแปะด้วย

ตอนที่ 3 ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นย่อย ได้แก่ การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยง, การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงขุนแปะ และรูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ดังนี้

1. การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยง

1) ความต้องการในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงของสมาชิกกลุ่ม

ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม แต่สมาชิกส่วนใหญ่สูงอายุแล้ว ผลิตภัณฑ์จากผ้าส่วนใหญ่ของกลุ่มก็ยังคงรูปแบบโครงสร้างของผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมอยู่ ด้วยเหตุนี้ทางกลุ่มจึงมีความต้องการผู้ที่มีความรู้ และคนรุ่นใหม่ในการเข้าไปให้ความรู้ และช่วยออกแบบผ้าทอกะเหรี่ยง ให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ให้ทันสมัย เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อได้มากขึ้น จากการสัมภาษณ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมาชิกภายในกลุ่มให้ข้อคิดเห็น ดังนี้

“ถ้ามีคนมาช่วยคิด ช่วยออกแบบผ้าให้จะดีมาก เพราะยายเองก็ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ และออกแบบไม่เป็น ” (นางปูแซ ธิระกุลปัทมา, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2565)

“อยากทำอยู่ แต่ทำไม่เป็น อยากให้มีคนมาช่วยสอน” (นางติตอย ชุสิกรเมตตา, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2565)

“ปัจจุบันเราก็มีการออกแบบอยู่บ้าง อย่างยามเราก็เอามาปรับลดขนาดให้ไซต์เล็กลงกะทัดรัด ซึ่งก็ขายได้ดีกว่าแบบดั้งเดิมที่ไปใหญ่ไม่พอดีตัว” (นางลลิตา มุฑู, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2565)

จากการออกแบบผ้าทอปัญหาที่พบคือ ขาดการออกแบบและพัฒนาด้านรูปแบบให้เป็นที่นิยม ให้ทันสมัย หรือไม่มีการออกแบบเลย ส่วนใหญ่ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทผ้าฝ้าย และผลิตภัณฑ์ผ้ามีรูปแบบตามที่ทำกันต่อ ๆ มาจากบรรพบุรุษ แต่ก็มีมีการปรับลดขนาดอยู่บ้างหรือสร้างความหลากหลายทางด้านสีสันทันให้ได้เลือกซื้อกัน และได้มีการคิดออกแบบลวดลายใหม่ ๆ อยู่เสมอ แต่ไม่มีการพัฒนาปรับในเรื่องรูปทรง ยังคงเป็นผลิตภัณฑ์ในแบบดั้งเดิม เพิ่มเติมแค่สีสันทันและลวดลายใหม่ ๆ รวมถึงการพัฒนาด้านสีย้อมจากธรรมชาติ เพื่อให้ได้สีโทนใหม่ในการย้อมออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าที่ลูกค้าสามารถเลือกซื้อได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังขาดกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีในด้านการให้ความรู้ด้านเนื้อหา และขาดการกระตุ้นให้ คิดเอง ทำเอง หรือลงมือปฏิบัติ

2) รูปแบบผ้าที่กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะดำเนินการอยู่ แล้วต้องการนำไปออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า

ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ มีการทำผ้าในรูปแบบเดิม โดยผ้าทอแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ เสื้อกะเหรี่ยง ผ้าซิ่น ผ้าห่ม ยาม และผ้าพันคอ เป็นต้น โดยมีการยึดโครงสร้างแบบเดิม แต่มีการปรับเพิ่ม หรือลดขนาด และการปรับโทนสีเพื่อให้ลูกค้าสามารถเลือกซื้อได้หลากหลายขึ้น การจำหน่ายหลัก ๆ คือร้านค้าชุมชนของกลุ่ม และการออกงานแสดงสินค้าตามงานต่าง ๆ เช่น งานโครงการหลวง และงานกิจกรรมที่จัดโดยเทศบาลตำบลบ้านแปะ ผลการตอบรับอยู่ในเกณฑ์พอจำหน่ายได้บ้าง แต่ยังไม่มากเท่าที่ตั้งเป้าหมายไว้ จึงนำมาสู่การจัดประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อที่จะนำรูปแบบผ้าทอของกลุ่มไปออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยวางแผนเริ่มจากรูปแบบผ้าทั้ง 5 ประเภทนี้ ก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าต่อไป

ตารางที่ 9 แสดงความต้องการในการเพิ่มมูลค่าผ้าทอกะเหรี่ยงของสมาชิกกลุ่ม

รูปแบบผ้าทอ	แบบดั้งเดิม	ลายผ้า	รายละเอียด
1) เสื้อกะเหรี่ยง	 <p>เสื้อสตรี</p> <p>การเย็บขอบเสื้อด้วยเชือก</p>	 <p>ลวดลายสะกอพอหรือ ลายดอกมะพร้าว</p> <p>ปักแทรกด้วยลูกเดือยแบบดั้งเดิม</p>	<p>เป็นเสื้อสตรี ซึ่งมีขนาดประมาณ 70 X 80 เซนติเมตร ซึ่งจัดว่ามีขนาดใหญ่และนิยมใส่แบบหลวม ๆ ใช้ลวดลายกากะบาท ปักแทรกด้วยลูกเดือยแบบดั้งเดิม ลงบนผ้าพื้นสีดำ เย็บขลิบขอบคอเสื้อ และแขนด้วยเชือกถัก มีความนุ่ม ไม่กระด้าง ซับเหงื่อได้ดี ไม่อมเหงื่อ ระบายอากาศได้ดีเยี่ยม</p>
2) ผ้าซิ่น	 	 <p>ลายมัดหมี่</p> <p>ลายเก๋อปอดอ</p> 	<p>เป็นซิ่นซึ่งมีขนาดความกว้างประมาณ 120 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 150 เซนติเมตร ใช้มัดหมี่ ลงบนพื้นสีแดง ตีนซิ่นและหัวซิ่นเป็นลายตาสีดำ เนื้อผ้ามีความบางเบา สวมใส่สบาย เนื่องจากเกิดจากการใช้ฝ้ายในการทอเพียงแค่ 1 เส้นเท่านั้น ประกอบกับคุณสมบัติของผ้าฝ้ายที่มีเนื้อค่อนข้างเหนียว ไม่ค่อยยืดหยุ่น ยับง่าย หดง่าย ดูดซึมน้ำได้ดี ระบายอากาศและความร้อนได้ดี ซักридและทำความสะอาดง่าย</p>

ตารางที่ 9 (ต่อ)

รูปแบบผ้าทอ	แบบดั้งเดิม	ลายผ้า	รายละเอียด
3) ผ้าห่ม		 ลายขวางสลับสี	เป็น ผ้าห่ม ที่มีขนาด ประมาณ 200 X 250 เซนติ- เมตร ซึ่งจัดว่ามีขนาดใหญ่ ใช้ ลายขวางแบบธรรมดา มี ความหยาบค่อนข้างสูง เพราะ เกิดจากการทอประกบเส้น ฝ้าย 4 เส้นขึ้นไป ในการทอ เพื่อให้ฝ้ายนั้นออกมาหนาและ ให้ความอบอุ่นในยามหนาว แต่ผลลัพธ์ กลับตรงกันข้าม คือได้ผ้าชนิดที่มีความหยาบ ค่อนข้างสูง
4) ย่าม		 ลายขวางสลับสี	เป็น ย่าม ที่มีขนาด ประมาณ 70 X 80 เซนติ- เมตร ใช้ลายขวางแบบ ธรรมดา เนื้อผ้า มีความนุ่ม เพราะเกิดจากการทอประกบ เส้นฝ้าย เพียงแค่ 1 - 2 เส้น ในการทอ สวมใช้งานสบาย

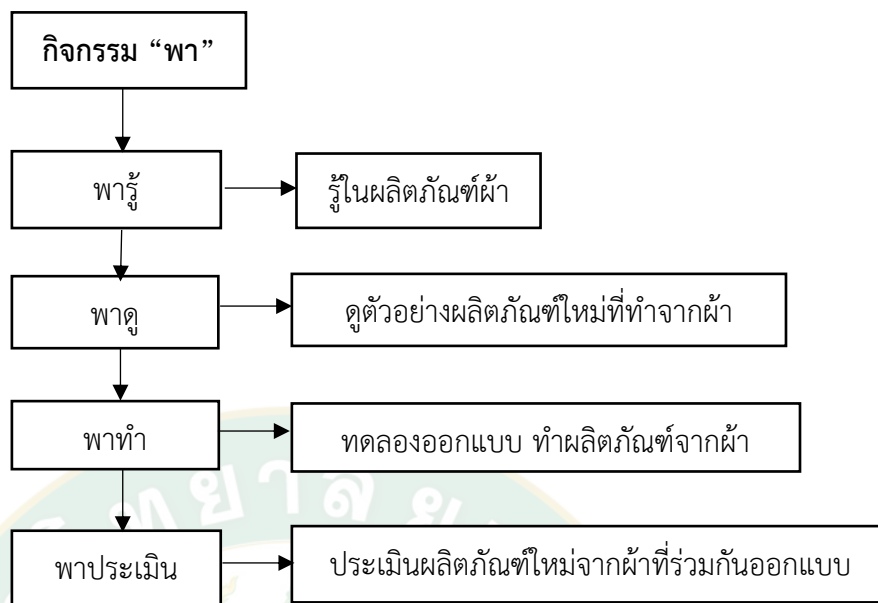
ตารางที่ 9 (ต่อ)

รูปแบบผ้าทอ	แบบดั้งเดิม	ลายผ้า	รายละเอียด
5) ผ้าพันคอ		 ลายขัดสีพื้น ธรรมดา	เป็นผ้าพันคอ ซึ่งมีขนาด ประมาณ 30 X 80 เซนติ- เมตร ใช้ลวดลายขัดสีพื้น ธรรมดา มีความนุ่ม ไม่ กระด้าง ชับเหงื่อได้ดี ไม่อม เหงื่อ ระบายอากาศได้ดีเยี่ยม

จากตารางที่ 9 แสดงความต้องการในการเพิ่มมูลค่าผ้าทอกะเหรี่ยงของสมาชิกกลุ่ม โดยเป็นการแสดงถึงรูปแบบและรายละเอียดของผ้าทอทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ เสื้อกะเหรี่ยง, ซิ่นกะเหรี่ยง, ผ้าห่ม, ย่าม และผ้าพันคอ เป็นต้น เพื่อที่จะนำมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยผู้วิจัยจะทำการออกแบบร่วมกับแม่บ้านสมาชิกกลุ่มต่อไป

3) การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านขุนแปะ

จากการที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้านรูปแบบของผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ความต้องการในการเพิ่มมูลค่าผ้าทอกะเหรี่ยงของสมาชิกกลุ่มแล้ว จึงได้ดำเนินการจัดอบรมในกิจกรรม “ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ” ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้งานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ขึ้นเมื่อวันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ณ วัดคาทอลิกอัครเทวดาราฟาแอล บ้านขุนแปะ โดยมีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 14 คน เข้าร่วมกิจกรรมในการดำเนินกิจกรรม จะแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ กิจกรรมพารู้, กิจกรรมพาดู, กิจกรรมพาทำ และกิจกรรมพาประเมิน เป็นต้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 78 แผนผังกิจกรรม “พา”

จากแผนผังกิจกรรม “พา” ดังกล่าว เป็นการจัดกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกระเหรียงของกลุ่ม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมพารู้ (รู้ในผลิตภัณฑ์)

เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ในเรื่องความสำคัญของการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ 5 ประเด็น ดังนี้

- 1) รู้ในผลิตภัณฑ์เดิม เป็นการเรียนรู้ในตัวของผลิตภัณฑ์ที่ทางกลุ่มได้มีการทำออกมาจำหน่าย ในร้านค้าชุมชน อันได้แก่ เสื้อกระเหรียง ยาม ผ้าซิ่นกระเหรียง ผ้าฝืน และผ้าพันคอ เป็นต้น
- 2) รู้การปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมให้ดีขึ้น เป็นจัดการเรียนการสอนขนาดเล็ก เพื่อให้ทางสมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ในเรื่องของการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ จากของเดิมมาเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ โดยยังใช้เค้าโครงของผลิตภัณฑ์เดิม เพิ่มเติมคือการจัดวางลวดลาย ปรับลดหรือเพิ่มขนาด และการจัดวางเฉดสีให้เหมาะสม ดูทันสมัยมากขึ้น
- 3) รู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเดิมเพื่อเพิ่มมูลค่า เป็นจัดการเรียนการสอนขนาดเล็ก เพื่อให้ทางสมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ในเรื่องของการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเดิมเพื่อเพิ่มมูลค่า ให้เป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ เช่น กระเป๋าแฟชั่น เสื้อญี่ปุ่นแฟชั่น และกระเป๋เงินรูปแบบใหม่ เป็นต้น
- 4) รู้การแก้ไขปัญหาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นการให้สมาชิกกลุ่มรู้จักวิธีการแก้ไขปัญหา ระหว่างการทำงานด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น ปัญหาด้านการออกแบบ ปัญหาด้านการแบ่งหน้าที่

โดยเน้นให้ทำตามความถนัด เพื่อประสิทธิภาพของผลงานที่ดี และลดปัญหาการผิดพลาดในการออกแบบผลิตภัณฑ์

5) รู้ในด้านการตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนา เป็นการสอนช่องทางในด้านการจำหน่าย ให้สอดคล้องกับปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี เช่น การเปิดเพจขายสินค้า การไลฟ์สดผ่านสื่อออนไลน์ในการขายของ การแพ็คเกจสินค้า และการขนส่งแบบโลจิสติกส์ ที่มีการจัดส่งจากจุดต้นทางคือบนดอยขุนแปะไปยังผู้บริโภค หรือกลุ่มลูกค้าที่อยู่ห่างไกลออกไปได้ เช่น การจัดส่งแบบไปรษณีย์ไทย การจัดส่งแบบบริษัทขนส่งสินค้าเคอรี่เอ็กซ์เพรส การจัดส่งแบบบริษัทขนส่งสินค้าแฟลชเอ็กซ์เพรส และการขนส่งแบบเจแอนทีเอ็กซ์เพรส เป็นต้น

กิจกรรมพาดู (ดูตัวอย่างผลิตภัณฑ์)

ดำเนินกิจกรรมพูดคุย แลกเปลี่ยน นำเสนอผลงานของกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (เช่น กระเป๋าผ้า เสื้อผ้า และของที่ระลึก) ถึงความเป็นไปได้ในด้านการตลาด โดยให้สมาชิกนำผลงานผ้าทอของตัวเองออกมาให้ดูและแนะนำรายละเอียดถึงโครงสร้างของผ้าชนิดนั้น รวมถึงจุดประกายแนวความคิดหรือไอเดียในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้กับสมาชิกกลุ่มด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- ความต้องการผลิตภัณฑ์ของกลุ่มลูกค้าในปัจจุบันที่ประยุกต์จากวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์เก่าที่มีอยู่เดิม
- รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่ประยุกต์ใช้วัสดุจากผ้าทอกะเหรี่ยง
- วิเคราะห์ความสามารถของตนเพื่อเลือกรูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่ที่จะนำมา

ปฏิบัติทดลองทำผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

กิจกรรมพาทำ (ทดลองออกแบบผลิตภัณฑ์)

ในกิจกรรมนี้จะมีการสมาชิก แบ่งกลุ่มออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มละ 7 คน เพื่อทำการทดลองออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอชนิดใดก็ได้ของตัวเอง โดยมีการปักลวดลายโบราณของกะเหรี่ยง ซึ่งมีทั้งหมด 10 ลาย ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ให้ความเวลาในการออกแบบกลุ่มละ 30 นาที โดยมีนักศึกษาคอยแนะนำและกำกับดูแลในแต่ละกลุ่ม พร้อมทั้งราคา และนำเสนอแนวคิดร่วมกันภายในกลุ่มแล้วส่งตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบ ภายใต้เงื่อนไข หลักเกณฑ์ในการออกแบบ 7 ข้อ ได้แก่

- 1) หน้าที่ของการนำไปใช้ (Function) เป็นสิ่งแรกที่ชาวบ้านจะต้องคิดก่อนจะทำการออกแบบ เพราะของแต่ละอย่างมีหน้าที่ใ้สสอยแตกต่างกัน
- 2) ต้นทุน (Economy) คือต้นทุนที่ใช้ในการผลิต และคำนึงถึงส่วนต่างของกำไรที่จะได้รับหลังจากการขายด้วย
- 3) ความทนทาน (Durability) การออกแบบที่ตึ้นนั้นจะต้องคำนึงถึงความทนทานในการใช้งานด้วย เพราะหากขาดความทนทานแล้วคุณภาพอาจจะดูด้อยลงไป
- 4) วัสดุ (Material) คือวัสดุที่จะนำมาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ต้องมีความคงทนอยู่ได้นาน
- 5) โครงสร้าง (Construction) โดยชาวบ้านจะต้องมีการวางโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ที่จะออกแบบก่อน โดยการวาดไอเดียลงไปบนแผ่นกระดาษที่ทีมงานวิจัยได้เตรียมไว้ให้
- 6) ความสวยงาม (Beauty) ชาวบ้านจะต้องออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีความสวยงาม เพื่อเป็นการดึงดูดลูกค้าที่จะเข้ามาซื้อสินค้า นั้น ๆ โดยใช้วัสดุในการตกแต่งจากท้องถิ่นตามรูปแบบเดิม
- 7) ลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะอย่าง (Personality) โดยชาวบ้านอาจจะมึเทคนิคในการสร้างความน่าสนใจในผลิตภัณฑ์ที่จะออกแบบนั้น เช่น มีกระเป๋าขนาดเล็ก ซ่อนอยู่ข้างในตัวเสื้ออีกชั้น เป็นต้น

กิจกรรมพาประเมิน (ประเมินผลิตภัณฑ์)

หลังจากที่ออกแบบเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ให้ทั้งสองกลุ่ม ส่งตัวแทนมานำเสนอแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง ให้กับผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในด้านของความ เป็นไปได้และระยะเวลาของการดำเนินการเป็นไปตามที่กำหนดไว้ และต้องมีการปรับเปลี่ยน ระยะเวลาตามความเหมาะสมกับการดำเนินการได้จริง มีการประเมินคุณภาพของสินค้า ได้แก่ ความสวยงาม ความละเอียด ความคงทนในการใช้งาน ความคุ้มค่าในรูปแบบของการใช้งานที่หลากหลาย และผลิตภัณฑ์ตรงกับกลุ่มลูกค้าและที่ตลาดต้องการ

โดยมีรายละเอียดของแต่ละกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย นางสาวเพียงพร กุสุมไพรวลัย, นางปิ๋แซ ธิระกุลปัทมา, นางจะกา กุสุมไพรวลัย, นางสาวเชอ มูทุ, นางสุภาพร วิหกไพรวลัย, นางลลิตา มูทุ และนางจะคือ อรุณวรรธน์

“เราต้องให้กระเป๋าเป็นทรงกลมดีกว่า เพราะคิดว่าจะดูทันสมัยกว่าทรงสี่เหลี่ยม วัยรุ่นน่าจะชอบ แบบสี่เหลี่ยมดูแล้วแก่เกินไป แล้วก็ทำขนาดไม่ใหญ่มากน่าจะดีกว่า” (นางสุภาพร วิหกไพรวลัย, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, วันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566)

“แม้ว่าเราปักลูกเต๋อยแทรกลงไปด้วยน่าจะดีนะ เอาเป็นรูปกากบาทใส่ไปหน่อย เพิ่มความสวย” (นางจะกา กุสุมไพรวลัย, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2566)

“ป่าขอเสนอตรงกลางของกระเป่า ป่าว่าเราทำผ้าให้เป็นกระดุม แล้วใส่ลงไป ลองทำดูน่าจะเหมาะและเข้ากันดี ทำผ้าให้เป็นกระดุมป่าว่าไม่ยากนะ เดี่ยวเราลองทำกันดู” (นางลลิตา มูทุ, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2566)

“สายสะพายของกระเป่าดูเรียบไปนะ เราปักลายสะกอพอ หรือลายดอกมะเขือลงไปด้วย เพราะว่าลายดอกมะเขือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแปะ เป็นลายที่สวยงาม ปักแทรกสลับสี สีขาว สีชมพู สีเขียว สีส้ม จะสวยงาม” (นางสาวเพียงพร กุสุมาไพรวัลย์, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, วันที่ 1 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566)

“แม่ขอเสนอว่า เราใส่ลายตะพอ หรือลายดอกไม้ ปักแทรกลงไปตรงที่ใกล้ ๆ กับลายกากบาทของแม่จะกะ ชักสามดอก ปักแบบสลับสี จะช่วยเพิ่มความโดดเด่นขึ้นมา” (นางปู้แซ ธีระกุลปัทมา, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, วันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566)

ภาพที่ 79 การนำเสนอผลงาน การออกแบบผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มที่ 1

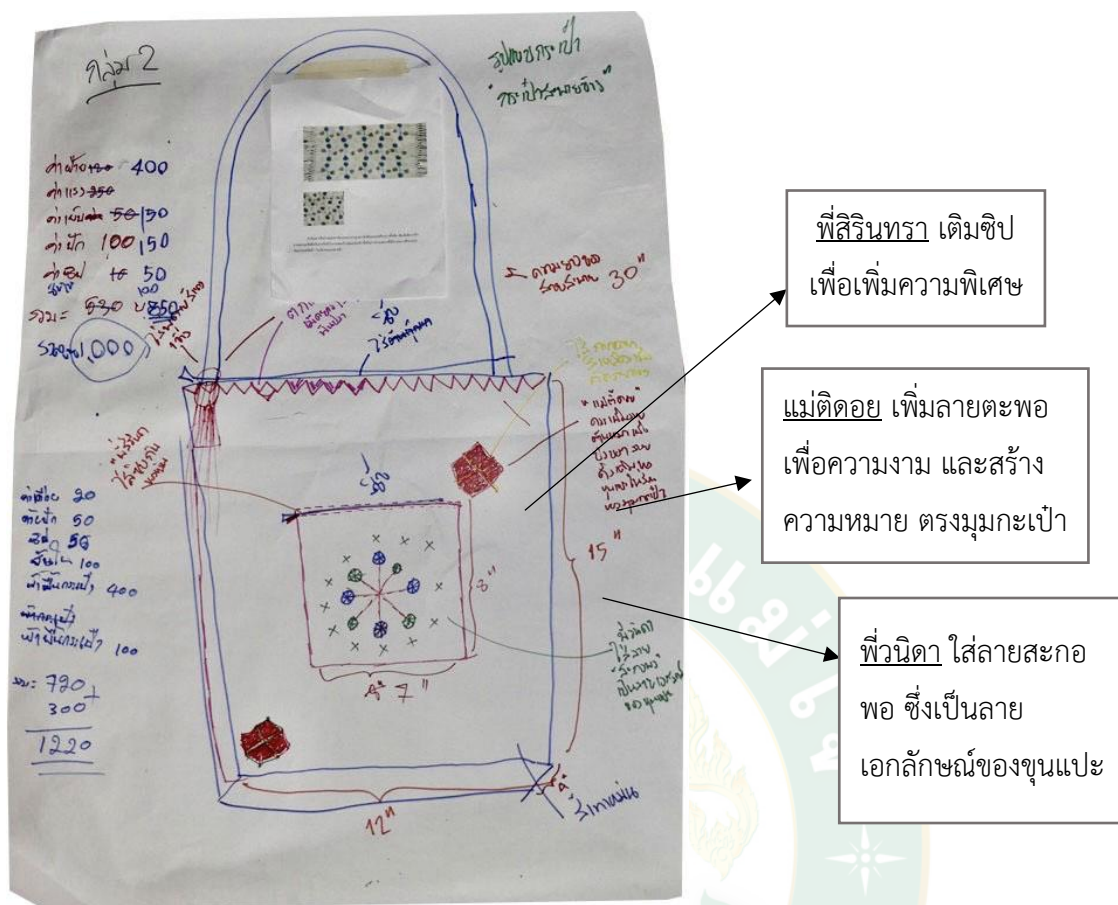
“เพิ่มลายตะพอ หรือลายดอกลงไปด้วยจะดีมากเพราะว่าจะช่วยเพิ่มสีสันตรงมุมของกระเป๋าคอเออลายดอกเป็นสีชมพูจะเข้ากับกระเป๋าสีกรมได้ดี และดูน่ารักด้วย” (นางติตอย ชุติกรเมตตา, สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, วันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566)

“ถ้าเราใส่ลายสะกอพอ หรือดอกมะเขือด้วยดีกว่า ช่วยเพิ่มความโดดเด่น ดูน่าสนใจ บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนแปะ ปักใหญ่ ๆ ลงไปตรงกลางของกระเป๋าละเลย แล้วใส่พู่ห้อยด้วย เดิมลูกเล่นน่ารัก ๆ ” (นางวนิดา มูทุ, ประธานกลุ่ม, สัมภาษณ์, วันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566)

ภาพที่ 81 การนำเสนอผลงาน การออกแบบผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มที่ 2

ภาพที่ 82 กระเป๋ากว้างจากผ้าพันคอ ของกลุ่มที่ 2

จากภาพที่ 81 แสดงกระเป๋ากว้างจากผ้าพันคอ ของกลุ่มที่ 2 เป็นกระเป๋ากว้างขนาดพกพาของสตรี มี ซิป ขนาดตัวกระเป๋ากว้าง 12 นิ้ว ความสูง 15 นิ้ว ความกว้างของด้านข้าง 12 ซม. ความยาวของ สายสะพาย 30 ซม. ดัดแปลงมาจากผ้าพันคอกระเหรี่ยงพื้นสีกรม ตรงกลางใส่ลายสะกอกพอนา ขนาด ใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางของลาย 6 ซม. ใส่ส่วนของมุมบนและล่างขวาของภาพปักลายตะพอ ประดับด้วย พู่ห้อย รวมต้นทุน 1,220 บาท ทางกลุ่มตั้งราคาขายอยู่ที่ 1,600 บาท ใช้ระยะเวลาในการทำ 1 ชั่วโมง 2 อาทิตย์

จากนั้นทีมงานวิจัยและสมาชิกกลุ่ม ร่วมกันลงมติเพื่อเลือกผลิตภัณฑ์ที่ร่วมกันออกแบบ มา 1 ตัวอย่าง เพื่อที่จะนำไปตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์จริง ใช้เป็นตัวอย่างสำหรับกลุ่มต่อไป โดยได้เลือก รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากกลุ่มที่ 2 คือกระเป๋ากว้างจากผ้าพันคอ

โดยมีรายละเอียดการประเมิน ของกลุ่มที่ 2 ภายใต้เงื่อนไขหลักเกณฑ์ในการออกแบบ 7 ข้อ ดังนี้

- 1) หน้าที่ของการนำไปใช้ (Function) เป็นกระเปาะสำหรับพกพา ของสตรี ที่ออกแบบมาเพื่อให้ใส่เอกสาร หนังสือ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ดี
- 2) ต้นทุน (Economy) คือใช้ต้นทุนในการผลิตต่ำ กำไรพอประมาณถึงสูง
- 3) ความทนทาน (Durability) มีความทนทานเพราะทำมาจากผ้าพันคอที่มีความหนาของการประกบฝ่ายในการทอ 2 เส้นขึ้นไป ให้ความหนา และมีการใส่ผ้าซับในเพื่อเพิ่มความทนทาน
- 4) วัสดุ (Material) คือวัสดุที่จะนำมาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีความคงทนอยู่ได้นาน
- 5) โครงสร้าง (Construction) โครงสร้างทันสมัย และเหมาะสมสำหรับลูกค้าในหลายกลุ่ม
- 6) ความสวยงาม (Beauty) มีการออกแบบที่สื่อถึงวัฒนธรรมโดยการปักแทรกด้วยลายปักกะเหรี่ยงโบราณเพื่อสร้างเรื่องราวให้กับผลิตภัณฑ์ ให้ความสวยงามน่าซื้อ
- 7) ลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะอย่าง (Personality) มีการเพิ่มเติมรายละเอียดในส่วนของ พวงพู่ห้อยและด้านในมีกระเปาะอีกชั้น

โดยในการประเมินนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา สภาพเศรษฐกิจ ที่มีผลต่อปัจจัยทางด้านต้นทุนการผลิตและความสามารถในการซื้อของลูกค้าในช่วงเวลานั้นด้วย

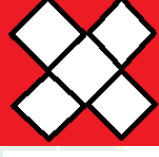

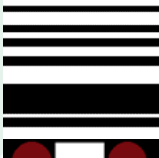

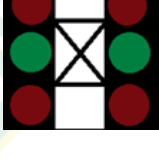

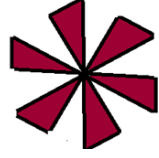

4) การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงขุนแปะ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงชนิดผ้า ทั้ง 5 ประเภท ที่ทางสมาชิกกลุ่มได้เลือกมา และมีความต้องการในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ของผ้าทอกะเหรี่ยงที่ต้องการแล้ว ผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ทั้ง 14 คน จึงดำเนินการร่วมกันออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง โดยได้ออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้น 5 ชนิด โดยจะออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ปรับปรุงใหม่ ซึ่งหมายถึงผลิตภัณฑ์เดิมที่มีการปรับปรุงในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทำให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดอีกครั้ง และมีแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์แบบทันสมัย คือ การออกแบบที่เข้ากับยุค สมัยนั้น ๆ โดยค่อนข้างเป็นไปในลักษณะของสมัยปัจจุบัน ดูทันสมัยหรือตามสมัยนิยม ดังมีรายละเอียด ดังนี้

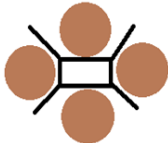

5) ลวดลายที่นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์

ลวดลายที่นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ เป็นการนำลวดลายที่ได้จากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ในเรื่องของลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และการสื่อความหมายของแต่ละลาย ซึ่งผู้วิจัยร่วมกับสมาชิกกลุ่มได้เลือกมา จะพบว่ามิลวดลายการทอหรือการปัก ผ้าที่มีลักษณะที่โดดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า อันประกอบด้วย 10 ลาย ได้แก่ ลายดอกมะเขือ ลายเมล็ดแตงกวา ลายงูเหลือม ลายกากบาท ลายทางเดิน ลายชะแล ลายดอกไม้ ลายดาว ลายตีนหมา และลายสี่เหลี่ยม เป็นต้น ซึ่งได้นำมาใช้เป็นลวดลายหลักในการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงดังกล่าว

ตารางที่ 10 ที่มารูปแบบลวดลายที่นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์

ชื่อลายโบราณ	รูปลายโบราณ	จำลองโครงสร้างลายโบราณ
1) ลายดอกมะเขือ (สะกอพอ)		
2) ลายเมล็ดแตง (ก้อเหลตีคี)		
3) ลายงูเหลือม (พื่อโตะ)		
4) ลายกากบาท (ตะก้อเหล่กะ)		
5) ลายทางเดิน (ตะเก้เกาะ)		
6) ลายชะแล		
7) ลายดอกไม้ (ตะพอ)		
8) ลายดาว (ฉ่าลามิเมอ)		

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ชื่อลายโบราณ	รูปลายโบราณ	จำลองโครงสร้างลายโบราณ
9) ลายตีนหมา (ชะส่วยช่อ)		
10) ลายสี่เหลี่ยม (ตะพะกะ)		

2. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากผ้าทอกะเหรี่ยงขุนแปะ

ตารางที่ 11 แสดงรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

รูปแบบของผลิตภัณฑ์เดิม	รูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่	รายละเอียด
1) เสื้อกะเหรี่ยง	กระเป๋าจากเสื้อกะเหรี่ยง	เป็น กระเป๋าถือ ของสุภาพสตรี ขนาด 15 X 35 X 25 เซนติเมตร ตัดแปลงมาจากเสื้อกะเหรี่ยง โดยยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของผ้ากะเหรี่ยง เป็นการนำใช้ทุกส่วนของผ้าในการทำผลิตภัณฑ์ทั้งหมด โดยไม่มีการตัดผ้าบางส่วนไป เพื่อให้สูญเสียส่วนของลายผ้าที่เป็นงานปักลูกเต๋อยตามที่คุณทอให้ความสำคัญในการทำขึ้นมาทั้งหมด

ตารางที่ 11 (ต่อ)

รูปแบบของผลิตภัณฑ์เดิม	รูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่	รายละเอียด
<p>2) ชิ้นกะเหรี่ยง</p> 		<p>เสื้อญี่ปุ่นขนาดฟรีไซส์ S – 4xl รอบอก 32 กว้างสุด 56 นิ้ว เสื้อยาวจากไหล่ถึงชาย 30 นิ้ว ไหล่กว้าง 28 นิ้ว/ แขนยาว 16 นิ้ว เหมาะสำหรับความสูง 150 – 180 ซม.</p>
<p>3) ผ้าห่ม</p> 	<p>เสื้อคลุมสไตล์ญี่ปุ่น</p> 	<p>เสื้อญี่ปุ่นขนาดฟรีไซส์ S – 4xl รอบอก 32 กว้างสุด 56 นิ้ว เสื้อยาวจากไหล่ถึงชาย 30 นิ้ว ไหล่กว้าง 28 นิ้ว/ แขนยาว 13 นิ้ว เหมาะสำหรับความสูง 150 – 180 ซม.</p>
<p>4) ย่าม</p> 	<p>กระเป๋า</p> 	<p>ตัวกระเป๋า ขนาดกว้าง 30 เซนติเมตร สูง 19 เซนติเมตร ความจุด้านข้าง 3 เซนติเมตรและขนาดทแยงมุม 33 เซนติเมตร</p>

ตารางที่ 11 (ต่อ)

รูปแบบของผลิตภัณฑ์เดิม	รูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่	รายละเอียด
5) ผ้าพันคอ		เป็นกระเป๋าถือ ขนาดกว้าง 12 นิ้ว/ ความสูง 15 นิ้ว/ ความกว้างของด้านข้าง 12 เซนติเมตร/ สายสะพาย ยาว 30 เซนติเมตร ดัดแปลงมาจากผ้าพันคอ กะเหรี่ยงสีกรม มีพวงพู่ ห้อยประดับ มีกระเป๋า 2 ชั้น โดยมีซิปปั้งชั้นนอกและชั้นใน

จากตารางที่ 11 แสดงรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ ผู้วิจัยร่วมกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ได้มีการนำผ้าทอกะเหรี่ยง ทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ เสื้ออกะเหรี่ยง, ซิ่นกะเหรี่ยง, ผ้าห่ม, ย่อม และผ้าพันคอ เป็นต้น นำมาดัดแปลง ออกแบบ ได้เป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ทั้งหมด 8 ชิ้น ได้แก่ กระเป๋าจากเสื้ออกะเหรี่ยง, กระเป๋าจากผ้าซิ่น ทั้ง 3 รูปแบบ, เสื้อจากผ้าห่ม, กระเป๋าจากย่อม และผ้าคลุมไหล่ประยุกต์ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้มูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงต่อไป

รายละเอียดรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ

หลังจากที่มีการนำผ้าทอกะเหรี่ยงทั้งหมด 5 ประเภท มาทำการออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ทั้งหมด 8 ชิ้น ได้แก่ กระเป๋าจากเสื้ออกะเหรี่ยง, กระเป๋าจากผ้าซิ่น ทั้ง 3 รูปแบบ, เสื้อจากผ้าห่ม, กระเป๋าจากย่อม และผ้าคลุมไหล่ประยุกต์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเภท มีรายละเอียดดังนี้

1) กระเป๋าจากเสื่อกะเหรี่ยง

เป็นกระเป๋าถือของสุภาพสตรี ขนาด 15 X 35 X 25 เซนติเมตร ตัดแปลงมาจากเสื่อกะเหรี่ยง โดยยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของผ้ากะเหรี่ยง เป็นการใช้ทุกส่วนของผ้าในการทำผลิตภัณฑ์ทั้งหมด โดยไม่มีการตัดผ้าบางส่วนไป เพื่อให้ไม่สูญเสียส่วนของลายผ้าที่เป็นงานปักลูกเต๋อยตามที่ผู้ทอให้ความสำคัญในการทำขึ้นมาทั้งหมด

ด้านหน้า ของกระเป๋า
สะพายข้างสตรี แบบมีซิปป

มองจากด้านข้าง

มีพู่ห้อยประดับอยู่กับตุ๊กตาที่
ทำมาจากเศษผ้า

ลักษณะลวดลายและการตัด
เย็บด้วยเครื่องจักร

ลวดลายตรงส่วนกลาง เป็นลาย
โบราณ คือ ลายสะกอพอ แทรกกับ
ลายตะพอ

ด้านในประกอบด้วยผ้าซิ่น
เพิ่มความหนา และมีกระเป๋า
ด้านใน 2 ชั้น

ภาพที่ 83 โครงสร้างกระเป๋าสตรีจากเสื่อกะเหรี่ยง

2) เสื่อจากซิ่นกะเหรี่ยง

เสื่อคลุมสโตร์ญี่ปุ่น ตัดเย็บดีไซน์ตามแนวงานเทศกาลญี่ปุ่น ตัดแปลงมาจากผ้าซิ่นกะเหรี่ยงดั้งเดิม “ลายมัดหมี่” ตามแบบโบราณของขุนแปะ ด้วยงานฝ้ายทอมือ 100 เปอร์เซ็นต์ เน้นใช้ทุกส่วนของผ้า ได้มาเป็นเสื่อญี่ปุ่นขนาดฟรീไซส์ S – 4xl รอบอก 32 กว้างสุด 56 นิ้ว เสื่อยาวจากไหล่ถึงชาย 30 นิ้ว ไหล่กว้าง 28 นิ้ว/ แขนยาว 16 นิ้ว เหมาะสำหรับความสูง 150 – 180 ซม. ตัดเย็บด้วยมือ

ภาพที่ 84 โครงสร้างเสื้อจากชิ้นกะเหรี่ยง

3) เสื้อคลุมสไตลญี่ปุ่นจากผ้าห่ม

เสื้อฮัปปิ หรือเสื้อคลุมสไตลญี่ปุ่น ตัดเย็บดีไซน์ตามแนวทางเทศกาลญี่ปุ่น ดัดแปลงมาจากผ้าทอกะเหรี่ยงดั้งเดิม “ลายขีด” ตามแบบโบราณของขุนแปะ ด้วยงานฝ้ายทอมือ 100 เปอร์เซ็นต์ มีความหนา คงทน ถาวร และละเอียด แน่น ไม่หนาเกินไป ไม่บางเกินไป ไม่ร้อน สวมใส่สบาย อยู่ทรง คงรูป เก๋ เท่ ตามสไตล์แฟชั่นสมัยใหม่ ตัดเย็บประณีต สวยงาม

ขนาดฟรีไซส์ S – 4xl รอบอก 32 กว้างสุด 56 นิ้ว เสื้อยาวจากไหล่ถึงชาย 30 นิ้ว ไหล่กว้าง 28 นิ้ว/ แขนยาว 13 นิ้ว เหมาะสำหรับความสูง 150 – 180 ซม.

ภาพที่ 85 เสื้อคลุมสไตล์ญี่ปุ่น จากผ้าห่มกะเหรี่ยง

ที่มา : YUTA Design ผู้ตัดเย็บผ้าทอกะเหรี่ยงจากวิสาหกิจชุมชนบ้านขุนแปะ

4) กระเป๋าย่อม

ตัวกระเป๋า ขนาดกว้าง 30 เซนติเมตร สูง 19 เซนติเมตร ความจุด้านข้าง 3 เซนติเมตร และขนาดทแยงมุม 33 เซนติเมตร ทำมาจากผ้าทอประเภทย่อม ทอลายสลับสี เป็นเส้นใยจากฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกไม้สักประเภทย่อมเย็น ด้านในเย็บด้วยผ้าซับสีขาวยีกชั้น เหมาะสำหรับใส่อุปกรณ์การเรียน, เหมือง, ธนบัตร, โทรศัพท์ เป็นต้น พกพาได้สะดวก

ภาพที่ 86 โครงสร้างกระเป๋าจากเส้นใยกะเหรี่ยง

5) กระเป๋าจากผ้าพันคอ

เป็นกระเป๋าขนาดพกพาของสตรี มีซิป ขนาดตัวกระเป๋ากว้าง 12 นิ้ว ความสูง 15 นิ้ว ความกว้างของด้านข้าง 12 ซม. ความยาวของสายสะพาย 30 ซม. ตัดแปลงมาจากผ้าพันคอ กระเหรียงพื้นสีกรม ตรงกลางใส่ลายสะกอพขนาดใหญ่ เส้นผ้าศูนย์กลางของลาย 6 ซม. ส่วนของมุมบนและล่างของภาพปักลายตะพอ ประดับด้วยพู่ห้อย เหมาะสำหรับใส่อุปกรณ์การเรียน หรือสำหรับพกพาทั่วไป ใช้งานง่าย ทำจากผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ภาพที่ 87 โครงสร้างกระเป๋าจากผ้าพันคอกระเหรียง

3. รูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

1) รูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง

การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่ม เป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม โดยแต่เดิมทางกลุ่มการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพียงช่องทางเดียวคือร้านค้าชุมชน โดยการดัดแปลงพื้นที่บริเวณบ้านของ นางวนิดา มูทุ (ประธานกลุ่ม) เป็นพื้นที่เพื่อใช้ในการจำหน่าย แต่ด้วยสถานที่อยู่ห่างไกล การเข้าถึงไม่สะดวก ดังนั้นทางกลุ่มจึงมีการปรับรูปแบบช่องทางการจำหน่ายใหม่ โดยการไปออกบูธจำหน่ายนอกสถานที่ เพื่อให้ลูกค้าสามารถเข้าถึงสินค้าของกลุ่มได้มากขึ้น รวมถึงการปรับรูปแบบการจำหน่ายต่าง ๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงรูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านขุนแปะ

ช่องทางการจำหน่าย	การส่งเสริมการตลาด	รูปภาพ
1) มีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ในชุมชน	1) มีการโฆษณาผลิตภัณฑ์และสถานที่จำหน่ายอย่างเหมาะสม 2) มีการออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์นอกชุมชน 3) จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชุมชน	
2) ลูกค้าสามารถดูรายละเอียดของผลิตภัณฑ์และสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านเฟสบุ๊คได้	1) ส่งเสริมการขาย เช่น การลดราคา อย่างเหมาะสม 2) จำหน่ายในรูปแบบออนไลน์ในอนาคคต 3) ผู้บริโภคสามารถเลือกชมสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ได้ล่วงหน้า เพื่อสั่งจองสินค้าหรือระบุสินค้าที่สนใจ	
		วนิดา มูทุ ที่เอวทอมือ ช่อมสึธรรมชาติ จำหน่ายไฮเดรนเยีย สนสูง ซอดาว ไบส้ม เม็ค ปลีก-ส่ง 🌸 0631782935
		ช่องทางการจำหน่ายผ่านเฟสบุ๊ค

ตารางที่ 12 (ต่อ)

ช่องทางจำหน่าย	การส่งเสริมการตลาด	รูปภาพ
3) สถานที่จำหน่าย ผลิตภัณฑ์ที่มีการตกแต่ง ความสวยงามและ เหมาะสม	1) พนักงานขายยิ้มแย้มแจ่มใส และเต็มใจให้บริการ 2) มีการรวบรวมเรื่องราวภูมิ ปัญญาการทอผ้าในชุมชน เพื่อ สร้างความน่าสนใจ แก่ผู้ บริโภควัฒนธรรมนิยม	
	➔	ร้านค้าชุมชนกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ
4) มีการจัดเรียง ผลิตภัณฑ์เป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการเลือกซื้อ	1) ทำโลโก้ใหม่ติดบน ผลิตภัณฑ์ เพื่อใช้เป็น เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ ให้ ผู้พบเห็นจดจำง่าย เกิดความ น่าเชื่อถือในการเลือกซื้อ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม 2) มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เพื่อสนองความต้องการในการ ใช้ประโยชน์แก่ผู้สนใจ หรือ ลูกค้า	
	➔	ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ

จากตารางที่ 12 แสดงรูปแบบของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกระเหรี่ยง บ้านขุนแปะ จะเห็นได้ว่าทางกลุ่มมีการปรับรูปแบบช่องทางจำหน่าย ไปพร้อม ๆ กับการส่งเสริมการตลาด เพื่อเพิ่มกระจายสินค้าของกลุ่ม และการปรับกลยุทธ์การขาย โดยการจัดโปรโมชั่น เพิ่มช่องทางการจำหน่ายแบบออนไลน์ และการปรับปรุงรูปแบบของร้านใหม่ ให้สินค้าอยู่ในหมวดหมู่ที่เหมาะสม รูปแบบการจัดการนี้จะช่วยให้ง่ายต่อการจำหน่ายสินค้าได้มากขึ้น

2) การจัดทำโลโก้ของกลุ่ม

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนโลโก้ หรือตราสัญลักษณ์ของกลุ่มใหม่ โดยให้ความเห็นว่าโลโก้แบบเดิม ไม่มีความโดดเด่น และไม่สามารถสื่อถึงอัตลักษณ์ของขุนแปะได้

อย่างชัดเจน ประกอบกับไม่เป็นที่น่าจดจำของกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้า ทำให้กลุ่มมีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนโลโก้ใหม่ของกลุ่มมาก แต่ทางกลุ่มไม่มีความรู้ในด้านการออกแบบโลโก้ ประกอบกับทำไม่เป็น และไม่มีความรู้ด้านการใช้คอมพิวเตอร์ ทางกลุ่มจึงได้ร้องขอให้ผู้วิจัยช่วยออกแบบให้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ร่วมกันนำเสนอไอเดียใหม่กับชาวบ้าน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 88 แสดงรูปแบบโลโก้รูปแบบเดิม (ซ้าย) และโลโก้รูปแบบใหม่ (ขวา)

ภาพที่ 87 แสดงรูปแบบโลโก้รูปแบบเดิม และโลโก้รูปแบบใหม่ โดยใช้แนวคิดแม่สู่ลูก โดยในภาพจะมีแม่กับลูกน้อย โดยสื่อความหมายว่า การทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะจะถูกถ่ายทอดภูมิปัญญาจากแม่สู่ลูก สืบสานต่อ ๆ ไปยังรุ่นสู่รุ่น โดยรูปแบบเดิมออกแบบโดยนางวนิดา มุทุ (ประธานกลุ่ม) โดยการวาดด้วยมือ ส่วนรูปแบบใหม่ออกแบบโดย นายพิสุทธิ กาบบัว (ผู้วิจัย) ร่วมกับชาวบ้าน โดยการสร้างภาพโปรแกรมคอมพิวเตอร์ แต่ยังคงไว้ซึ่งแนวคิดเดิมคือ “จากแม่สู่ลูก” สามชุดแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงขุนแปะ

ภาพที่ 89 แสดงโลโก้รูปแบบใหม่

จากภาพที่ 86 แสดงโลโก้รูปแบบใหม่ ภายใต้แนวคิดจากแม่สู่ลูกได้รวมเอาความโดดเด่นของขุนแปะลงไป โดยในภาพจะมีดอกไฮเดรนเยีย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของขุนแปะที่ถูกส่งเสริมโดยมูลนิธิโครงการหลวงขุนแปะ โดยทุ่งดอกไฮเดรนเยียนี้อาจเป็นจุดขายสำคัญของขุนแปะในด้านการท่องเที่ยว เพราะพื้นที่ที่พุดถึงขุนแปะ ก็จะต้องนึกถึงทุ่งดอกไฮเดรนเยีย รวมถึงพืชเศรษฐกิจอย่าง ยูโอมินัส, สนชุงิ, สนชอดาว ซึ่งเป็นไม้ตัดใบ, อะโวคาโต้ และกาแฟสายพันธุ์ อราบิก้าด้วย นอกจากนี้ตามสองข้างทางเข้าหมู่บ้านยังเต็มไปด้วยดอกดอกคริสต์มาสและดอกบัวตอง ที่สื่อถึงขุนแปะได้เป็นอย่างดี

3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในการดำเนินการ ออกแบบ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

จากการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มจากการศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง การดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง และการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ จากกลุ่มตัวอย่างของสมาชิกกลุ่ม ทั้ง 14 คน เป็นอย่างดี โดยผู้วิจัยได้จัด

กิจกรรม ”พา” ขึ้นมา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ พารู้ พาดู พาทำ และพากัน ประเมินผล โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) ร่วมคิด (พารู้)

การเข้าไปให้ข้อมูลในเรื่องของการผลิตผ้า และเห็นความสำคัญถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์จาก ผ้าทอแบบดั้งเดิม ให้เกิดความทันสมัยสอดคล้องกับโลกในยุคปัจจุบัน ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การพา รู้เป็นการจุดประกายความคิดให้กับสมาชิกกลุ่ม ให้รู้จักการคิดที่จะออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยที่กลุ่มมีความพยายาม ที่จะค้นหา การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือการหาวิธีแก้ไข และหาคำตอบ ใหม่ ๆ เพื่อใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่ม ให้กลุ่มได้เข้าใจถึงการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันคิดออกแบบ สร้างสรรค์ และการแก้ไขปรับปรุงผลิตภัณฑ์ต่อไป โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ ดังนี้

- (1) รู้ในผลิตภัณฑ์เดิม
- (2) รู้การปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมให้ดีขึ้น
- (3) รู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเดิมเพื่อเพิ่มมูลค่า
- (4) รู้การแก้ไขปัญหาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- (5) รู้ในด้านการตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนา

2) ร่วมวางแผน (พาดู)

ส่วนนี้เป็นการนำผลิตภัณฑ์จากแต่ละท้องถิ่นมาพูดคุย โดยมีตัวอย่างจากการทอผ้าของ ชุมชนอื่น อาทิเช่น กลุ่มทอผ้าชุมชนบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสริมสร้างแนวคิดเชิง สร้างสรรค์ของการพัฒนาผลิตภัณฑ์แต่ละรูปแบบ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้จุดประกายแนวความคิดให้กับสมาชิกกลุ่มแล้ว ก็ได้ร่วมกันวางแผนการ ในการออกแบบ โดยให้สมาชิกแต่ละคนคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดสร้างสรรค์ของตนเอง ช่วงแรกของการออกแบบ อาจใช้เวลานานเพราะสมาชิกกลุ่มไม่มีความรู้ในเรื่องของการออกแบบ แต่ก็มี การเสนอแนวคิดไอเดียร่วมกันจนออกมาเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ จึงถือว่าเป็น จุดเริ่มต้นในการวางแผนร่วมกันออกแบบที่ดีต่อไป

3) ร่วมตัดสินใจ (พาทำ)

จากการที่ได้ร่วมกันวางแผนออกแบบแล้ว ก็นำไปสู่การตัดสินใจ โดยให้สมาชิกแต่ละคน เลือกโหวต รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ จากตัวอย่างทั้งหมด โดยคัดมาเพียง 1 ตัวอย่าง แล้วทดลอง ทำ คือการดัดแปลงผ้าทอประเภทที่ใช้ทำย่าม มาเป็นกระเป๋าพกพาแบบใหม่ โดยตัวกระเป๋า ขนาด กว้าง 30 เซนติเมตร สูง 19 เซนติเมตร ความจุด้านข้าง 3 เซนติเมตรและขนาดทแยงมุม 33 เซนติเมตร ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่ได้อาศัยการมีส่วนร่วมในการคิดออกแบบ วางแผน และตัดสินใจของสมาชิก จากจุดเริ่มต้นนี้ สมาชิกก็ได้ร่วมกันออกแบบผลิตภัณฑ์ขึ้นต่อ ๆ ไป ในระยะเวลาถัดมา

4) ร่วมรับผลประโยชน์

ส่วนนี้เป็นการแบ่งรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มช่วยให้ กลุ่มมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าที่ไม่มีที่สิ้นสุด โดยผลิตภัณฑ์ที่มีการออกแบบนั้น มีทั้งแบบดั้งเดิม แต่มีการปรับลด หรือเพิ่มขนาด รวมถึงการจัดวางเฉดสีใหม่ให้ดูคลาสสิก กลมกลืน ซึ่งคำนึงถึงรสนิยมในฐานลูกค้ากลุ่มเป้าหมายที่กลุ่มอนุรักษ์นิยม ที่มีความชื่นชอบในสินค้าแบบดั้งเดิม และผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ดูทันสมัย ตามสมัยนิยม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ เพื่อให้ตอบสนองกับฐานลูกค้าสมัยใหม่ได้ โดยสินค้าดังกล่าวทางสมาชิกทุกคนต่างก็ได้รับส่วนแบ่งและการจัดสรรปันส่วนร่วมกัน โดยไม่มีผู้ใดเสียผลประโยชน์

5) ร่วมประเมิน (พาประเมิน)

โดยหลังจากที่ได้มีการร่วมกันคิด วางแผน การตัดสินใจ และร่วมกันรับผลประโยชน์แล้ว ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ได้ร่วมกันประเมินผล โดยมีการประเมินก่อนเริ่มดำเนินการออกแบบ การประเมินช่วงระหว่างดำเนินการออกแบบ และการประเมินหลังจบการออกแบบ โดยพบว่า ก่อนเริ่มการออกแบบ และระหว่างดำเนินการออกแบบ จำเป็นต้องอาศัยสมาชิกช่วยวัยอายุ ต่ำกว่า 40 ปี ลงไป เป็นกำลังหลัก ส่วนสมาชิกกลุ่มที่มีอายุมากกว่า 40 ปี ขึ้นไปก็ต้องคอยเป็นลูกมือช่วยอีกแรง ซึ่งไอดีส่วนใหญ่ก็มาจากสมาชิกวัยหนุ่มสาวเป็นหลัก แต่หลังจากจบการออกแบบจนได้มาเป็นผลิตภัณฑ์ ตัวอย่างหนึ่งขึ้นแล้ว สมาชิกที่มีอายุมากกว่า 40 ปี ขึ้นไป ก็สามารถที่จะดำเนินการตัดเย็บตามแบบตัวอย่างนี้ได้ง่ายขึ้น แต่ในทางกลับกันสมาชิกที่มีอายุมากกลับมีความชำนาญด้านการผลิตตั้งแต่ระดับการย้อมสี การทอ และออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ในขั้นที่ 1 หรือแบบดั้งเดิมมากกว่าสมาชิกวัยหนุ่มสาว ดังนั้นความแตกต่างในด้านนี้ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในหลายช่วงวัย จึงช่วยให้กลุ่มทำการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ออกมาได้สำเร็จ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาประวัติความเป็นมา องค์กรความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง และการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ

ในการศึกษาใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยตรง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นผู้สูงอายุในชุมชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และผ้าทอกะเหรี่ยง ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็น แม่บ้านสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นการดำเนินการผลิตและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง จากนั้นได้กำหนดกิจกรรมสนทนากลุ่ม เพื่อให้ความรู้ และร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยได้เสนอผลการวิจัยในบทนี้ออกเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และความเป็นมาของผ้าทอกะเหรี่ยง ประเภทของผ้าที่มีในปัจจุบัน เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้าที่ใช้ในอดีต วัสดุอุปกรณ์-เครื่องมือ ที่ใช้ในการทอผ้าแบบดั้งเดิม เส้นใยที่ใช้ในการทอผ้า การย้อมสีและการสื่อความหมายของสีต่างๆ ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และแบบที่มีในปัจจุบัน และการสื่อความหมายของแต่ละลาย รวมทั้งความแตกต่างจากผ้าทอกะเหรี่ยงจากชุมชนอื่น

ตอนที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วยเทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงที่ใช้ในปัจจุบัน การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ การจัดหาวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ การสกัดสีที่ใช้ในการย้อม วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ขั้นตอนการย้อม ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอ ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีจำหน่ายในหมู่บ้านในปัจจุบัน และความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

ตอนที่ 3 การศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่ม

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นเครื่องแต่งกายที่มีเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง อันเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดการมาแต่ยาวนาน โดยชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าผ้าคือทุกสิ่งในชีวิต เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และใช้ผ้าในทุก ๆ โอกาสของกิจกรรมในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยผ้าดั้งเดิมจะถูกแบ่งแยกออกเป็นหลายรูปแบบ ตามประเภทการใช้งาน และใช้แบ่งแยกเพศชาย - หญิง ที่มีลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างกัน โดยเพศชายจะแต่งกายด้วยชุด เซกอ โดยเสื้อผู้ชายมีลักษณะโครงสร้างคล้ายกับเสื้อทรงกระสอบสีแดง เกิดจากผ้าสองชั้นเข้ามาประกอบกัน ลักษณะโครงสร้างของลวดลายเป็นลายเส้นอย่างง่าย ปล่อยชายพู่ห้อยยาวลงมา แบบดั้งเดิมตัวจะมีขนาดใหญ่ยาวคลุมเข่า แต่ปัจจุบันมีการปรับลดขนาดไซส์ลงความยาวประมาณเอวของผู้สวมใส่ตามสมัยนิยม ส่วนเพศหญิง จะแบ่งแยกออกเป็น 2 รูปแบบการแต่งกายหลัก ๆ คือ หญิงโสด และหญิงที่แต่งงานแล้ว โดยเสื้อหญิงโสด เป็นลักษณะคล้ายชุดเดรสสีขาวยาว อันเกิดจากการทอผ้าสองชั้นเข้ามาประกอบกัน โครงสร้างลวดลายอย่างง่ายไม่ซับซ้อน ของลายเส้นสีแดงผ่าตรงกลางอก และชายเสื้อเท่านั้น ส่วนเสื้อหญิงแต่งงานแล้ว เป็นโครงสร้างของเสื้อทรงกระสอบสีดำเช่นเดียวกัน ยาวครึ่งตัวการทอไม่ซับซ้อน ลวดลายที่ได้เกิดจากการลงมือปักทั้งหมด สวมคู่กันกับผ้าชิ้นลายมัดหมี่สีแดงแบบดั้งเดิม

สำหรับผ้าที่ใช้ในงานประเพณีในพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ จะมีการใช้ประโยชน์จากผ้าหะ ซึ่งถือเป็นผ้าสารพัดประโยชน์ และเป็นผ้าที่จะขาดไปไม่ได้ในการใช้ในการประกอบพิธีกรรมและงานประเพณี โดยผ้าหะ หรือผ้าห่ม แบ่งออกเป็นทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่

- หะวะวา แปลว่า ผ้าห่มขาว ใช้สีขาวจำนวนมากในการเว้นช่องไฟของลายริ้ว เป็นผ้าห่มที่ใช้ได้ทั่วไปทั้งชายและหญิง เพื่อสวมใส่

- หะกะแก้ว แปลว่า ผ้าห่มลาย ใช้สีขาวและสีแดงในลายริ้วที่เท่ากัน เป็นผ้าห่มที่ใช้ได้ทั่วไปทั้งชายและหญิงเช่นเดียวกับหะวะวา

- หะงอ แปลว่า ผ้าห่มแดง ใช้สีแดงเป็นหลักจะแซมริ้วสีขาวเพียงเส้นเดียวตามจารีตดั้งเดิม เพราะสีแดงแสดงถึงเลือดเนื้อ และความรักดังนั้นจึงเป็นผ้าที่ถูกรวมมาใช้ในงานสำคัญ คือ พิธีแต่งงาน การคลุมตัวของหญิงสาวไปขับบทเพลงในพิธีศพ และ คลุมห่อร่างสตรีที่ละสังขาร

นอกจากนี้ก็ยังมียาอื่น ๆ ที่ใช้ในวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ เช่น ยาม ผ้าพันคอ เป็นต้น โดยลวดลายที่ปรากฏลงบนผืนผ้ากะเหรี่ยง สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ความผูกพัน อันเป็นวัฒนธรรมผ้าทอที่โดดเด่นแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น วิถีชีวิตที่เรียบง่ายในท้องถิ่น ยังถูกหล่อหลอม ถ่ายทอดออกมาเป็นลวดลายบนผืนผ้า ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมนั้นจะเป็นการปักผ้า โดยสีที่ใช้ปักจะมีแค่เพียง 3 สี เป็นแม่สีหลัก คือ สีแดง สีเหลือง และสีขาว แต่มีสีเขียวด้วย ซึ่งไม่เป็นที่นิยมเพราะวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมนั้นหายาก และการปักผ้าแบบโบราณก็มีแค่เพียง 10 ลายเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นลายปักที่มีโครงสร้างเป็นรูปทรงเรขาคณิตอย่างง่าย และการสร้างลวดลายจะถูกสอดแทรกด้วยเมล็ดเตี้ยพื้นเมือง ซึ่งพบว่ามียู 2 ชนิด คือ เบอะพะทอ (เตี้ยยาว) และเบอะโปโหละ (เตี้ยสั้น) โดยเตี้ยยาว จะขึ้นได้ดีบนที่ลาดเชิงเขา และบนเขา ในขณะที่ เตี้ยสั้น จะขึ้นได้ดีในที่ใกล้ น้ำ ริมลำธาร ที่ขึ้นแฉะ และขึ้นเองตามธรรมชาติปะหนึ่งว่าเป็นวัชพืช โดยมีรายละเอียดของลวดลาย ดังนี้

1) ลายก้อเหล่คิลี (ลายเมล็ดแตงกวา) เป็นลายโบราณ จากการสังเกตของบรรพบุรุษที่มองการแตกของลายคล้ายเมล็ดแตงกวาจำนวนมาก เป็นลายที่มีโครงสร้างการปักขนาดเล็กไล่เรียงกันไปเป็นชั้น ๆ บางพื้นที่อาจจะเรียกว่าลายเกล็ดนึ่ม แต่ของขุนแปะ เรียกชื่อลายเมล็ดแตงกวา เป็นลายที่ใช้สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้ว คนโบราณกล่าวว่า ถ้าหากสวมใส่ลายนี้จะช่วยทำให้มีลูกเต็มบ้าน มีหลานเต็มเมือง ช่วยให้เกิดลูกง่ายด้วย

2) ลายสะกอพอ (ลายดอกมะเขือ) เป็นลายโบราณ ที่มีลักษณะมองดูกลุ่มพวงดอกไม้ที่แตกกิ่งก้านออกไปรอบด้าน 8 กิ่ง แต่ละปลายกิ่งแตกช่อดอกเป็นพวงพุ่มหลากสีสังดงามมองดูคล้ายกับดอกมะเขือ โดยที่มาของลายเกิดจากการสังเกตของบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยง โดยชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะเชื่อว่าดอกมะเขือมีลักษณะที่ดี มีความหมายถึงการเป็นกลุ่มเป็นก้อน ตรงตามคตินิยมการใช้ชีวิตที่ให้ความสำคัญถึงความสามัคคี รักพวกพ้อง ลายสะกอพอ นี้นิยมปักใส่เสื้อผู้หญิงใช้ในพิธีแต่งงาน มีความหมายเหมือนกับการอวยพรให้คู่สามี-ภรรยา รักกัน ไม่ทะเลาะหรือแตกแยกกันอยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่า

3) ลายต่าก้อเหล่กระ เป็นภาษาชนเผ่ากะเหรี่ยง ที่ใช้เรียกลายที่มีลักษณะไขว้กันคล้ายกากบาท เป็นลายโบราณ ที่ใช้เทคนิคการปักฝ่าย ลักษณะลวดลายใช้ลายกากบาทมาแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน แต่ละส่วนปักด้วยแตกกระจายให้กลายเป็นพุ่มคล้ายลักษณะดอกใบไม้

4) ลายตะเก็กี๊าะ ใช้สำหรับเรียกลายโบราณ ที่ถูกเรียกมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ลักษณะการปักใช้การวางลูกเตี้ยเรียงสลับขึ้นลงต่อเนื่องกันเหมือนลูกคลื่น บรรพบุรุษจึงตั้งชื่อลวดลายว่า ตะเก็กี๊าะ ซึ่งมีความหมายในภาษาไทยว่า หนทางเดินที่ขรุขระ ไม่เรียบ มักนิยมปักตรงชายเสื้อด้านล่าง ในเสื้อแต่งงานของผู้หญิงมีนัยความหมายถึง การให้คู่บ่าวสาวที่ใช้ชีวิตคู่อยู่ด้วยกัน ต้องมีความอดทน เดินไปด้วยกันในทุกเส้นทางของชีวิต ไม่ว่าจะเส้นทางนั้นจะเป็นขรุขระมากเพียงใด

5) ลายพื่อโตะ แปลว่าลาย งูเหลือม เป็นลายโบราณ ลักษณะของลายเป็นงานปักคล้ายเกล็ดงู นำมาจัดวางเรียงตัดสลับกันบนผืนผ้าคล้ายเป็นตารางสี่เหลี่ยม เป็นลวดลายที่จินตนาการขึ้นจากการเลียนแบบลักษณะลวดลายบนผิวหนังบริเวณลำตัวของงูเหลือมที่เป็นวงสวยงาม มักใช้ปักเสื้อของหญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว คนโบราณเล่าว่าอาจช่วยคุ้มกันภูตผีได้

6) ลายชะแล เป็นลายโบราณ มีเป็นลักษณะเรียงกันของสี่เหลี่ยมและลูกเต๋อย เปรียบเหมือนวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ การสวมใส่ลายนี้จะช่วยชีวิตดำเนินไปอย่างเรียบง่าย เฉกเช่นเดียวกันกับลวดลายที่มีโครงสร้างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนแต่แฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อ และเป็นลวดลายงานปักขั้นพื้นฐานสำหรับหญิงสาวกะเหรี่ยงที่เพิ่งจะเริ่มหัดปักใหม่ด้วย

7) ลายตะพอ หรือลายดอกไม้ ลักษณะโครงสร้างคล้ายกับลายสะกอพอ เป็นลายโบราณที่มีลักษณะมองดูกลุ่มพวงดอกไม้ที่แตกกิ่งก้านออกไปรอบด้าน 8 กิ่ง แต่ละปลายกิ่งแตกช่อดอกเป็นพวงพุ่มสี่เหลี่ยมหลากสีสังดงามมองดูคล้ายกับดอกไม้ ซึ่งต่างจากลายดอกมะเขือที่ตรงปลายแตกพุ่มเป็นทรงกลม โดยที่มาของลายเกิดจากการสังเกตของบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ โดยชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะเชื่อว่าลายดอกเป็นลายที่สวยงาม จึงนิยมปักใส่เสื้อผู้หญิงใช้ในพิธีแต่งงาน มีความหมายเหมือนกับการอวยพรให้คู่สามี-ภรรยา รักกัน ไม่ทะเลาะหรือแตกแยกกัน อยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่า

8) ลายฉ่าลามิเมอ หรือลายดาวพระจันทร์ เป็นลายโบราณที่มีลักษณะคล้ายดวงดาว ที่ต้องอยู่คู่กันกับพระจันทร์ เปรียบเหมือนคู่สามีภรรยา ที่ครองรักกันตราบนานแสนนาน

9) ลายชะสุ่ยช่อ เป็นลายโบราณ ที่แปลเป็นภาษาไทยว่า “รอยตีนหมา” ลักษณะการปักเป็นรูปทรงกลมคล้ายดอกไม้ ขนาดเล็กจำนวนมาก ลงไปบนตัวเสื้อ ที่ไม่มีการวางโครงสร้าง ผู้ปักลายนี้ใช้จินตนาการล้วน ๆ ในการปัก ก่อนจะสอดแทรกลูกเต๋อยเข้าไปตามความชอบ โดยโบราณเกิดจากการสังเกตของบรรพบุรุษกะเหรี่ยงที่ออกล่าสัตว์ในป่า ในช่วงหน้าฝน และได้สังเกตรอยเท้าหมาที่เหยียบลงบนดินเป็นรอย จึงนำมาดัดแปลงเป็นลวดลายและเรียกชื่อว่า ลายรอยตีนหมา เป็นลายปักแบบง่าย ๆ แต่แฝงด้วยจินตนาการ นิยมใช้ใส่ออกงานพิธีสำคัญ เพราะเป็นลายที่ง่าย แต่ต้องระเอียด จึงถือว่าเป็นการเพิ่มระดับความยากอีกขั้นของผู้ปัก

10) ลายตาพะกระ หรือแปลเป็นไทยว่า ลายสี่เหลี่ยมธรรมดา เป็นลายโบราณ งานปักอย่างง่าย ใช้สำหรับหญิงสาว ที่เพิ่งหัดปักผ้าใหม่ ๆ ขั้นปฐม แต่ก็นิยมปักบนเสื้อใช้ทั่วไปสำหรับใส่ไปงานไร่ งานสวน เพราะความง่ายของลวดลาย ที่ไม่ซับซ้อน ใช้เวลาปักไม่นาน จึงเหมาะสำหรับเสื้อที่ไม่ค่อยมีความพิถีพิถันในการใช้งาน และส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมปักแทรกลูกเต๋อยเข้าไปด้วย

นอกจากงานปักแล้ว ในปัจจุบันยังมีลวดลายที่เกิดจากการทอ อันเป็นลายเสื้อของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะที่คิดค้นขึ้นมาใหม่เมื่อ 50 กว่าปีที่แล้วโดยกลุ่มกะเหรี่ยงสายคริสต์เดียน ที่ถูกถ่ายทอดโดยมิชชันนารี ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ยังดอยขุนแปะ เป็นการสอนให้ชาวกะเหรี่ยงที่

หมู่บ้านขุนแปะ เริ่มรู้จักการทอผ้าให้เกิดเป็นลวดลายใช้เทคนิคซับซ้อน ไม่เหมือนกับเสื้อแม่เรือนสมัยโบราณซึ่งเป็นเสื้อปักแบบดั้งเดิม โดยชาวบ้านขุนแปะที่นับถือศาสนาพุทธก็เริ่มนิยมทอขึ้นตามแบบกะเหรี่ยงคริสต์เหมือนกัน ก่อนจะมีการเผยแพร่ไปสู่หมู่บ้านกะเหรี่ยงอื่น ๆ บนดอยขุนแปะที่มีมากกว่า 10 หมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันผ้าซิ่นก็ไม่มีการแซมลายมัดหมี่ซึ่งชุดแบบนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในหมู่บ้านขุนแปะ และ การปักศีรษะด้วยผ้าสีพื้นขาวแบบดั้งเดิมก็เริ่มเสื่อมความนิยม และได้สอดแทรกลวดลายการทอตามแบบมิชชันนารีเข้าไป จึงเป็นเทคนิคใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในช่วงระยะแรกนั้นชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะบ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงยังไม่ยอมรับชุดแบบนี้ โดยการถือว่าเป็นการผิดแบบแผนจารีต ในช่วงหลัง ๆ ความเคร่งครัดดังกล่าวได้จากหายไป ชุดแบบนี้ได้แพร่หลายยังหมู่บ้านใกล้เคียง ลูกหลานในยุคหลังกลับให้การยอมรับในชุดดังกล่าวมากขึ้นในเวลาต่อมา ลวดลายของผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน ได้แก่ ลายดาว ลายดาวคู่ ลายดวงตาแดง ลายพระจันทร์ ลายดวงตาเล็ก เป็นต้น

2. การศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

การผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่ยาวนาน ในอดีตชาวกะเหรี่ยงจะปลูกฝ้ายเพื่อนำมาปั่นเป็นเส้นใยสำหรับทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัว ในอดีตการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ในการทอผ้าของชาวบ้าน เริ่มจากการเก็บฝ้าย การอีดฝ้าย การตีฝ้าย การปั่นฝ้าย การเปียฝ้าย การย้อมสี การม้วนฝ้าย และนำไปสู่การทอผ้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การเก็บฝ้าย ซึ่งเป็นงานที่ใช้แรงในการเก็บ การปลูกในฤดูฝนจะทำให้ได้ฝ้ายที่สามารถเก็บเกี่ยวในช่วงฤดูหนาว การเก็บจะเริ่มทำการเก็บในช่วงสาย ๆ ของวัน โดยรอให้ไอน้ำหมอก น้ำค้าง และความชื้นที่เกาะอยู่บนฝ้ายจากหายไปก่อน ก็จะได้ฝ้ายที่น้ำหนักเบา เก็บง่าย

2) การอีดฝ้าย เป็นกรรมวิธีที่ใช้อุปกรณ์ในการเอาเมล็ดออกจากตัวฝ้าย โดยการนำเอาฝ้ายเข้าเครื่อง จากนั้นจับด้ามอุปกรณ์แล้วหมุนทวนเข็มนาฬิกา ก็จะได้ฝ้าย และเมล็ดแยกออกจากกัน โดยเมล็ดนั้นยังคงดีไม่เสียหาย ชาวบ้านจะเก็บไว้ทำพันธุ์ในการปลูกต่อในฤดูกาลปีถัดไป ส่วนตัวฝ้ายที่แยกออกมาแล้วนั้นก็จะนำไปผ่านกระบวนการในขั้นตอนต่อไป

3) การตีฝ้าย เป็นกรรมวิธีที่ใช้อุปกรณ์ที่มีลักษณะคล้ายคันธนู โดยมีสายเอ็นที่ทำมาจากหนังสัตว์ เช่น หนังวัว หรือหนังควาย แล้วตีตีเข้าไปกับฝ้ายที่อยู่ในกระบุง ให้เกิดฟู ยิ่งตีนานครั้ง จะยิ่งทำให้ฝ้ายฟูมากขึ้น โดยมาตรฐานแล้วจะตีอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 10 ครั้ง ต่อฝ้าย 1 ชุด (1 ชุด / ประกอบด้วยฝ้าย 50 ดอกเป็นอย่างต่ำ)

4) การปั่นฝ้าย ในภาษากะเหรี่ยง เรียกว่า “จอกอเด” ได้ปุยฝ้ายแล้วจะนำมาปั่นให้เป็นเส้น โดยความหนาบางของเส้นฝ้ายนั้น จะขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ทออีกที ว่าต้องการทอผ้าแบบไหน หากต้องการทอผ้าห่ม ก็จะปั่นเส้นฝ้ายให้หนา เพื่อใช้สำหรับผ้าห่มที่ต้องการความหนาอบอุ่นสูง แต่หากทอผ้าสวมใส่ธรรมดา ก็จะปั่นให้เส้นด้ายมีขนาดเล็กเพื่อจะได้ผ้าที่บางเบาในขณะที่สวมใส่ การปั่นฝ้ายเป็นงานที่ระเอียด ต้องใช้ความชำนาญในขณะที่ปั่นต้องค่อย ๆ ทำ เพื่อไม่ให้เส้นด้ายขาดออกจากกัน เพราะถ้าหากขาดจะต้องเสียเวลาในการแกะกมล้อแก้งานที่ขาด เมื่อปั่นเส้นก็จะได้ฝ้ายออกมาเป็นบ่วง ซึ่งเรียกว่าใจฝ้าย (ด้าย 1 บ่วง = ด้าย 1 ใจ) จากนั้นจะนำใจฝ้ายไปอยู่กระบวนกรย้อมต่อไป

5) การเปียฝ้าย เป็นการใช้เครื่องมือ ที่มีลักษณะเป็นตัวที (T) ขนาดความกว้างของเครื่องมือตรงด้ามปลายกว้าง 30 ซม. และความยาวของไม้ประมาณ 60 ซม.แล้วทำการถักเปียเส้นฝ้ายหลักการปั่นโดยการพลิกไป เพื่อทำเส้นฝ้ายให้กลายเป็นบ่วงเป็นอันเสร็จ

6) การย้อมสีฝ้าย โดยการย้อมเป็นกรรมวิธีที่ใช้ต้ม กับวัตถุดิบหลักจากธรรมชาติ ที่เป็นแม่สีหลากหลาย ให้เลือกใช้ ซึ่งมีทั้งแบบสด แบบตากแห้ง หรือแบบหมักดอง ซึ่งจะให้เฉดสีที่แตกต่างกัน และการต้มแต่ละครั้ง จะใช้เวลาอย่างน้อย 5 นาที โดยนำใจฝ้ายที่ได้จากการปั่นจุ่มเข้าไปในน้ำสีที่ต้มเดือด แล้วดึงออก การทำซ้ำ ๆ บ่อย ๆ จะทำให้ได้สีที่เข้มขึ้น แต่เส้นฝ้ายที่จะใช้ในการทอผ้าสีขาว โดยเฉพาะสุดเขวา สำหรับหญิงสาวโสด ซึ่งมีสีขาดเป็นองค์ประกอบหลักของชุดมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ จะใช้สีขาวจากเส้นฝ้ายดิบเลยโดยไม่ต้องผ่านการย้อม การย้อมแต่ละครั้ง จะทำทีละเยอะ ๆ เพราะหากย้อมแล้วนำไปทอผ้าไม่พอ จะกลับมาย้อมให้ได้สีแบบเดิมนั้นยาก หรือทำไม่ได้เลย เพราะชาวกะเหรี่ยงขุนแปะ ไม่มีมาตรฐานในการย้อม แต่ใช้ภูมิปัญญาการกะขนาดด้วยสายตา เอา ทำให้ได้สีจากการย้อมที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอน

7) การม้วนฝ้าย ในภาษากะเหรี่ยง เรียกขั้นตอนนี้ว่า “จอกอลิ” โดยนำใจฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีแล้วมาใส่อุปกรณ์ที่มีลักษณะคล้ายกมล้อ แล้วหมุนกมล้อทวนเข็มนาฬิกา เพื่อให้ได้ก้อนด้าย ซึ่งด้านในก้อนจะใช้ตะกระดาษแข็งทำเป็นแกนของก้อน ก่อนจะม้วนด้ายจากกมล้อจอกอลิ จากนั้นจะนำก้อนด้ายดังกล่าวไปขึ้นโครงในเครื่องทำเบอะ ซึ่งเป็นการขึ้นโครงก่อนนำไปทอในเครื่องทอผ้าที่เรียกว่า “ทาโซ่” ต่อไป

8) การทอผ้า ทาโซ่ ในขั้นตอนนี้ค่อนข้างซับซ้อน โดยก่อนอื่นต้องเริ่มจากการนำด้ายที่เปียเป็นก้อนแล้ว มาร้อยเข้าไปในโครงไม้ของอุปกรณ์ขึ้นโครงก็ทอผ้าทำเบอะก่อน จากนั้นจะถอดโครงดังกล่าวมาใส่ประกอบเข้ากับเครื่องทอผ้าทาโซ่ ซึ่งจะเป็นการทอโดยใช้แผ่นหลังของผู้ทอช่วยดึงด้ายเส้นยืน (Back strap body tension loom) ผู้ทอต้องนั่งเหยียดเท้าไปข้างหน้า ปลายด้ายเส้นยืนข้างหนึ่งพันรอบเอว อีกข้างผูกกับไม้ขวางตามความกว้างของหน้าผ้า แล้วโยงยึดกับเสาเรือนหรือต้นไม้ ผู้ทอต้องก้มและยืดตัวสลับกับการสอดด้ายเส้นพุ่งเข้าไประหว่างด้ายเส้นยืนด้วยไม้ สลับกับ

การกระทบด้ายเส้นพุ่งให้เรียงกันแน่นด้วยแผ่นไม้บาง ๆ เครื่องทอผ้าลักษณะนี้จะทอได้เฉพาะผ้าหน้าแคบ

ปัจจุบันในหมู่บ้านขุนแปะไม่มีการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ในการทอผ้าแล้ว แต่ยังคงไว้ซึ่งการปลูกฝ้ายเพื่อการอนุรักษ์ แต่ได้มีการซื้อเส้นฝ้ายขาวสำเร็จรูปจากตลาดวโรรส ในตัวเมืองเชียงใหม่แทน แล้วนำมาย้อมสีธรรมชาติโดยใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นนำมาย้อม เพื่อให้เกิดสี โดยทางวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ได้ทำการจัดหาวัตถุดิบ โดยแบ่งประเภทของวัตถุดิบที่ใช้ย้อมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แบบสด, แบบแห้ง และแบบหมักดอง เป็นต้น โดยการย้อมประเภทตากแห้ง หรือนำไปหมักดองทางกลุ่มมีการนัดรวมตัวกันเพื่อแล้วออกไปเก็บตามฤดูกาล จากนั้นจะนำไปผ่านการแปรรูปเก็บไว้ใช้สำหรับกลุ่ม ส่วนวัตถุดิบประเภทย้อมสด ทางกลุ่มก็จะช่วยกันเก็บมาขย้อมตามต้องการในแต่ละครั้งเท่านั้น โดยได้มาจากป่าธรรมชาติ เช่น ประดู่ ไม้ฝาง ลูกมะเกลือ รากยอ เปลือกเพกา ใบไม้สัก ใบสาบเสือ และครั่ง และแบบปลูกเอง เช่น ขมิ้น และหอม เป็นต้น

แม่สีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ มีแม่สีที่ใช้ในการย้อมด้ายดั้งเดิม อยู่เพียงแค่ 4 สีเท่านั้น คือ สีดำ สีแดง สีเหลือง และสีขาว แต่ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ได้พัฒนาและคิดค้นแม่สีขึ้นมาใหม่จากการทดลอง และลองผิดลองถูกซ้ำ ๆ หลายรอบจนได้มาเป็นแม่สีหลักทั้งหมด 12 สี โดยสามารถแบ่งออกเป็นสีโทนเย็น (COOL TONE) ทั้งหมด 7 สี ได้แก่ สีเขียว-เหลือง สีเขียว สีเขียว-น้ำเงิน สีน้ำเงิน สีน้ำเงินม่วง สีม่วง และสีดำ ส่วนสีโทนร้อน (HOT TONE) มีทั้งหมด 5 สี ได้แก่ สีแดง สีแดงม่วง สีน้ำตาล สีส้ม และสีเหลือง โดยแม่สีหลักนี้ชาวบ้านสามารถนำไปย้อมให้กลายเป็นสีอื่น ๆ เพิ่มเติมได้จากความจำวนครั้งให้การย้อม หากย้อมบ่อยครั้งจะทำให้ได้สีที่เข้มขึ้น หรือการใส่วัตถุดิบลงไปใต้น้ำเดือดในอัตรา 1 ต่อ 10 ส่วน หรือน้อยกว่านั้น เพื่อให้ได้น้ำสีที่จางลงตามต้องการ จากแม่สีโทนหลักก็จะเปลี่ยนเป็นสีอื่นได้ เช่น สีดำ ก็จะสามารถเปลี่ยนมาเป็นสีเทา หรือสีแดงก็สามารถเปลี่ยนมาเป็นสีชมพู หรือสีน้ำเงินก็จะเปลี่ยนมาเป็นสีฟ้าได้ ซึ่งจากการทำเช่นนี้พบว่าชาวบ้านสามารถแยกสีเพิ่มเติมขึ้นมาได้มากกว่า 24 สี ซึ่งช่วยให้ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงในปัจจุบันมีสีสันที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังมีการผสมสี เพื่อให้ได้มาซึ่งแม่สีหลัก โดยจะนำวัตถุดิบ 2 ประเภท ที่ให้สีที่แตกต่างกัน มาผสมเข้ากันเพื่อให้เกิดสีใหม่ เป็นเทคนิคง่าย ๆ ที่อาศัยประสบการณ์และการลองผิดลองถูกหลาย ๆ ครั้งของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อใช้ในยามที่ต้องการ และวัตถุดิบที่ให้สีที่ต้องการนั้นขาด เช่น ทางกลุ่มต้องการสีน้ำเงิน ซึ่งได้มาจากวัตถุดิบอย่างใบหอม ขาดแคลน จึงนำวัตถุดิบชนิดอื่นมาใช้ทดแทน คือ สีเหลืองจากขมิ้น และสีเขียวจากใบสาบเสือ ผสมเข้ากัน ต้มในน้ำเดือดก็จะได้ออกมาเป็นน้ำสีคราม สำหรับย้อมฝ้ายให้เป็นสีน้ำเงิน ช่วยทดแทนใบหอมที่ขาดแคลนได้

วิธีการย้อมผ้าของกะเหรี่ยงเป็นแบบธรรมดาต่าง ๆ อัตราส่วนต่าง ๆ ใช้กะประมาณหรือคาดคะเนตามความพอใจของผู้ย้อมฉะนั้นสีที่ได้จึงไม่มีมาตรฐานแน่นอน เมื่อได้น้ำย้อมสีที่ต้องการไม่ว่าจะเป็นสีผสม หรือสีย้อมลาย วิธีย้อมจะเหมือนกันหมด คือนำไปใส่ภาชนะเช่นปื๊บหรือหม้อดิน ตั้งไฟต้มจนเดือดนำผ้าไปย้อมที่ต้องการย้อมชุบแล้วใส่ลงในข้าวซึ่งต้มจนและผสมน้ำมันพืชเล็กน้อย ขยำให้ทั่วกัน นำมาตากแดดที่ราวจนแห้ง การย้อมได้แต่ละครั้งทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะจะต้องกะปริมาณให้พอสำหรับใช้ในการทอแต่ละชิ้น เพราะถ้าได้ไม่พอจะย้อมสีให้เหมือนสีเดิมยาก

การทอผ้าของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะในปัจจุบัน ยังคงมีการใช้รูปแบบของการทอผ้า “กีเอาจ” แบบดั้งเดิมอยู่ โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของอุปกรณ์การทอแต่อย่างใด ทำให้ผ้าที่ได้มีหน้าแคบโดยความกว้างของผ้า 50 ซม. ซึ่งเป็นรูปแบบความกว้างของหน้าผ้าที่ทอของชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไป โดยกีเอาจแบบดั้งเดิมจะประกอบด้วยโครงสร้างจากไม้หลากหลายชิ้น ที่มีชื่อเรียกเฉพาะตามการใช้งานที่แตกต่างกัน มาเป็นส่วนประกอบโดยเริ่มจากการขึ้นโครงก่อน แล้วคล้องด้ายกลับไปมาเป็นเส้นยืน เมื่อได้แบบแล้วจึงถอดออกมาใส่อุปกรณ์ทอผ้า และผูกตั้งติดกับเอวของผู้ทอ ขนาดความกว้างจะไม่กว้างไปกว่าความหนาของตัวผู้ทอเอง ไม่มีการวัดขนาดของผู้สวมใส่มาก่อน แต่เน้นการคาดคะเนด้วยสายตา และกะขนาดเอาเองที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอน อันเป็นเทคนิคเก่าแก่ที่ยังมีการใช้มาจวบจนปัจจุบัน แต่ถึงแม้จะมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แล้วให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าเพื่อจัดจำหน่ายแล้วก็ตาม แต่เทคนิคการทอก็ยังเป็นการกะขนาดคาดคะเนเหมือนเดิม รูปแบบการทอที่ใช้รูปแบบเดิมโดยยังไม่มีปรับเปลี่ยนโครงสร้างของอุปกรณ์ที่ใช้ทอแต่อย่างใด และยังใช้รูปแบบดั้งเดิมอยู่

การดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ได้ทำการผลิตผ้าทอออกมา 5 รูปแบบ ได้แก่ เสื้อกะเหรี่ยง, ผ้าซิ่นกะเหรี่ยง, ผ้าห่ม, ย่อม และผ้าพันคอ เป็นต้น เพื่อใช้จัดจำหน่ายในร้านค้าชุมชน และมีการออกบูธตามงานต่าง ๆ เช่น งานโครงการหลวง และงานกาชาด เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวทั่วไป

3. การศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ในกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม แต่สมาชิกส่วนใหญ่สูงอายุแล้ว ยังขาดความรู้ในการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์จากผ้าส่วนใหญ่ของกลุ่มก็ยังคงรูปแบบโครงสร้างของผ้ากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมอยู่ ด้วยเหตุนี้ทางกลุ่มจึงมีความต้องการผู้ที่มีความรู้ และคนรุ่นใหม่ในการเข้าไปให้ความรู้ และช่วยออกแบบผ้าทอกะเหรี่ยง ให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ให้ทันสมัย เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ

ได้มากขึ้น ปัญหาที่พบคือ ขาดการออกแบบและพัฒนาด้านรูปแบบให้เป็นที่ยอมรับให้ทันสมัย หรือไม่มี การออกแบบเลย ส่วนใหญ่ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทผ้าฝ้ายและผลิตภัณฑ์ผ้ามีรูปแบบ ตามที่ทำกันต่อ ๆ มาจากบรรพบุรุษ แต่ก็มีมีการปรับลดขนาดอยู่บ้างหรือสร้างความหลากหลาย ทางด้านสีสันทันให้ได้เลือกซื้อกัน และได้มีการคิดออกแบบลวดลายใหม่ ๆ อยู่เสมอ แต่ไม่มีการพัฒนา ปรับในเรื่องรูปทรง ยังคงเป็นผลิตภัณฑ์ในแบบดั้งเดิม เพิ่มเติมแค่สีสันทันและลวดลายใหม่ ๆ รวมถึงการพัฒนา ด้านสีย้อมจากธรรมชาติ เพื่อให้ได้สีโทนใหม่ในการย้อมออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าที่ลูกค้า สามารถเลือกซื้อได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังขาดกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีในด้านการให้ความรู้ ด้านเนื้อหา และขาดการกระตุ้นให้ คิดเอง ทำเอง หรือลงมือปฏิบัติ

ดังนั้นการจัดกิจกรรม “พา” ทั้ง 4 ขั้นตอน เป็นการจุดประกายความคิดให้กับสมาชิกกลุ่ม ให้รู้จักการคิดที่จะออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยที่กลุ่มมีความพยายาม ที่จะค้นหา การ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือการหาวิธีแก้ไข และหาคำตอบใหม่ ๆ เพื่อใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่ม ให้ กลุ่มได้เข้าใจถึงการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันคิดออกแบบ สร้างสรรค์ และการแก้ไขปรับปรุงผลิตภัณฑ์ ต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรม นารถพิตร์ กับแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชน กลุ่ม ทัศนกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทัศนกรรมแม่บ้าน ขุนแปะ สามารถใช้หลักการทรงงานมาปรับใช้ในแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอ กลุ่ม ดังนี้

- ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ต้องมีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ มา ประกอบในการตัดสินใจในการพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง เริ่มจากการศึกษาตัวของกลุ่ม ผู้ทอ การดำเนินงาน และส่วนที่เกี่ยวข้อง

- ระเบิดจากข้างใน ต้องมีการวิเคราะห์ถึงกลุ่มผู้ทอ ได้ทราบถึงศักยภาพ ความพร้อม ปัญหา และอุปสรรค นำไปสู่การสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง รวมถึงคน ในชุมชน สร้างความพร้อมของทุกคนในสังคม ซึ่งจะเป็แรงผลักดันและพลังในการร่วมกันคิด ร่วมกัน ทำในสิ่งที่ทุกคนเห็นว่าเป็นปัญหาจะต้องพัฒนาให้ก่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมในสังคมนั้น และเมื่อ พัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนแล้วจึงพัฒนาสู่ภายนอกต่อไป

- แก้ปัญหาที่จุดเล็ก ศึกษากลุ่มผู้ทอ เมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของผู้ทอโดยการวิเคราะห์ปัญหา และเริ่มแก้ไขปัญหาจากประเด็นปัญหาเล็กน้อยที่สามารถแก้ไขได้ก่อน จนไปถึงการแก้ไขปัญหาระดับใหญ่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในกลุ่มช่วยกันดำเนินการจนเกิดผลสำเร็จ

- ทำตามลำดับขั้น การดำเนินงานศึกษาของกลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยง เริ่มจากขั้นตอนการตัดเลือกเส้นฝ้าย การเก็บเกี่ยวและจัดหาวัตถุดิบจากธรรมชาติ ผ่านกระบวนการย้อมสี การทอ และสำเร็จออกมาเป็นผืนผ้า ก่อนจะนำไปตัดแปลงให้ทันสมัย และจัดจำหน่ายผ่านสื่อออนไลน์ มองถึงปัญหาจากจุดเล็ก ๆ แล้วค่อยดำเนินการเป็นลำดับขั้น

- ภูมิสังคม สำหรับการดำเนินการศึกษาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง ได้ยึดแนวทางการพัฒนาตามหลักภูมิสังคม ภูมิประเทศของบริเวณ และสังคมวิทยาของคนในพื้นที่ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของชาติพันธุ์ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในท้องถิ่น

- การมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ทอเป็นส่วนสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ การดำเนินงานของกลุ่มจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในทุกภาคส่วน บูรณาการความร่วมมือในการพัฒนากลุ่มทอผ้า การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งในการควบคุมประเมินผลความสำเร็จของการดำเนินงาน

1. การศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ และความเป็นมาของผ้าทอกระเหรี่ยง ประเภทของผ้าที่มีในปัจจุบัน เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้าที่ใช้ในอดีต วัสดุอุปกรณ์-เครื่องมือ ที่ใช้ในการทอผ้าแบบดั้งเดิม เส้นใยที่ใช้ในการทอผ้า การย้อมสีและการสื่อความหมายของสีต่าง ๆ ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และแบบที่มีในปัจจุบัน และการสื่อความหมายของแต่ละลาย รวมทั้งความแตกต่างจากผ้าทอกะเหรี่ยงจากชุมชนอื่น เป็นอีกสิ่งที่เกิดจากความคิด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ธรรมชาติรอบตัว การสร้างสรรค์ จนหล่อหลอมกลายมาเป็นวัฒนธรรมในท้องถิ่นของขุนแปะ สอดคล้องกับหลักการทรงงานของ ในหลวง ร.9 ที่ว่า “ภูมิสังคม” ซึ่งคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของขุนแปะ ที่โดดเด่นมีความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ การย้ายถิ่นฐานมาจากหลากหลายท้องที่ โดยมีวัตถุประสงค์เดียวคือการปลูกฝิ่นเพื่อสร้างรายได้ในการยังชีพในอดีต ได้ผสมผสานความรู้ จนกลายมาเป็นลวดลายผ้าเฉพาะถิ่นของขุนแปะ ที่มีเอกลักษณ์ในการปักทั้งหมด 10 ลาย ได้แก่ ลายก้อเหล่คีคี, ลายสะกอพอ, ลายต่าก้อเหล่กระ, ลายตะเก็กैयाะ, ลายพื่อโตะ, ลายชะแล, ลายพอสู่แมะปะ, ลายผ่าลามิเมอ, ลายชะส่วยช่อ และลายลายต่าพะกระ เป็นต้น จวบจนเทคนิคการทอผ้าที่เป็นแบบเฉพาะของท้องถิ่น คือ กี่เอว ซึ่งเป็นเครื่องมือการทอผ้าที่เก่าแก่ที่ชาวกะเหรี่ยงยังคงรักษาไว้และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งหมดนี้คือลักษณะทางภูมิสังคมของขุนแปะที่มีเอกลักษณ์แบบไม่เหมือนที่อื่นใด

ซึ่งสอดคล้องกับ นิชกานต์ กุลเมืองน้อย และคณะ (2563) ที่ได้ศึกษาลวดลายผ้าและชุดแต่งกายของชุมชนชาวกะเหรี่ยง ที่พบว่าโดยทั่วไป มีจำนวน 5 กลุ่มลาย ได้แก่ กลุ่มลายพันธุ์พืช กลุ่มลายสัตว์ กลุ่มลายเครื่องมือเครื่องใช้ กลุ่มลายของสถานที่ และกลุ่มลายเบ็ดเตล็ด เป็นต้น โดยใช้เครื่องมือคือที่เอวเหมือนกัน ซึ่งเป็นอุปกรณ์การทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง โดยลวดลายดังกล่าวนั้นล้วนมีรูปแบบที่ไม่เหมือนของชาวกะเหรี่ยงที่อื่นใด ทำให้กลายมาเป็นเอกลักษณ์ ที่แสดงถึง “ภูมิสังคม” แต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

2. การศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาในด้านขั้นตอน และกระบวนการผลิตของผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเริ่มจากเทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ การจัดหาวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ การสกัดสีที่ใช้ในการย้อม วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ขั้นตอนการย้อม ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอ ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีจำหน่ายในหมู่บ้านในปัจจุบัน และความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ในการศึกษาสอดคล้องกับหลักการทรงงาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ของในหลวง ร.9 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) “เข้าใจ” ว่าทางกลุ่มมีปัญหาด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง โดยปัญหาเกิดจากการขาดความรู้ แนวคิด ในการออกแบบ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาผ้าทอแบบดั้งเดิมของกลุ่มให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ได้

2) “เข้าถึง” ว่าทางกลุ่มต้องการที่จะนำผ้าทอมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ แต่ไม่มีความรู้ และแนวคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบ

3) “พัฒนา” คือการที่ผู้วิจัย ได้นำความรู้และแนวคิดด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ไปให้กับสมาชิกกลุ่ม ให้รู้จักคิด และออกแบบผลิตภัณฑ์ของตัวเองออกมา และกระตุ้นให้เกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” ให้สมาชิกกลุ่ม สามารถคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ด้วยตัวเองได้

โดยในตอนที่ 2 นี้ เพื่อให้ “เข้าใจ” ทางผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาการดำเนินงานผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่มก่อน โดยเริ่มจากการคัดเลือกเส้นฝ้าย การย้อม และกรรมวิธีในขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งผืนผ้าทอ ก่อนจะต่อยอดไปถึงการ “เข้าถึง” และนำไปสู่การ “พัฒนา” ในขั้นตอนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ พิชญลักษณ์ พิชญกุล และคณะ (2563) ที่ได้ศึกษาถึงปัญหาของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประเภทผ้าฝืนและผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง ที่พบปัญหาสำคัญคือ 1) ปัญหาการขาดความรู้ ขาดแนวคิดในการออกแบบ และขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) ปัญหาในด้านการบริหารจัดการ และการตลาด ดังนั้นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากชาวกะเหรี่ยง ก็ต้องคำนึงถึงหลักการในการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอดังกล่าว ทั้งนี้ก็เพื่อลดปัญหาของ

ผลิตภัณฑ์ผ้าทอลงไป และสอดคล้องกับ ภูมินทร์ แสนเจริญสุข และภัทรธิดา ผลงาม (2560) ที่ได้พบปัญหาด้านลวดลายผ้า ด้านการย้อมและด้านกระบวนการผลิต มีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง และคงไว้ซึ่งลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเช่นกัน และการศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอดังกล่าวยังสอดคล้องกับ ไพรพันธ์ ธนเลิศโคภิต (2564) ที่ได้ศึกษาการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ที่พบปัญหาในการขาดความรู้ในการพัฒนา และขาดแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาผ้าทอแบบดั้งเดิมของกลุ่มให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ ด้วยการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ทำให้พัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ถึง 6 ชนิด ได้แก่ เสื้อกะเหรี่ยงแพชั่น ผ้าพันคอ หมอนอิง ผ้ารองจาน ผ้าปูโต๊ะ และพวงกุญแจ เป็นต้น และการ “พัฒนา” นี้เองช่วยเพิ่มมูลค่า และนำมาซึ่งรายได้เฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 20 จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงให้กับชาวบ้านในชุมชน

3. การศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยงของกลุ่ม โดยการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้วยตัวเอง อันเกิดมาจากแนวคิดที่สร้างสรรค์ของตัวสมาชิกเอง หรือให้เกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” ตามหลักการทรงงานของ ในหลวง ร.9 และพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ดุสิต ทองเปรมจิตต์ (2564) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยง ที่ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกันกับบ้านขุนแปะ โดยมุ่งศึกษาอัตลักษณ์ของผ้าทอกะเหรี่ยง การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอกะเหรี่ยง บรรจุภัณฑ์ และมีการจัดบูธแสดงสินค้าของที่ระลึก ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก และเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยหลังจากที่งานวิจัยนี้สิ้นสุดลง ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถดำเนินการผลิต และจัดจำหน่ายด้วยตัวเองได้ กลายเป็นการ “ระเบิดจากข้างใน” ขึ้นมาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อเสนอแนะในการวิจัย โดยการจำแนกออกเป็น ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) จากการวิจัยพบว่า ลวดลายโบราณของชาวกะเหรี่ยง มีหลากหลายลวดลายที่เริ่มหาได้ยากในปัจจุบัน และไม่มีผู้สืบทอด ดังนั้นควรมีการถ่ายทอดให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชน ทั้งการจัดอบรม หรือจัดตั้งชมรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้นี้โดยเฉพาะให้กับเด็ก ๆ ที่สนใจ

2) จากการวิจัยพบว่า สถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านขุนแปะ อยู่ห่างไกล และการเดินทางเข้าถึงยากลำบาก มีสินค้าให้เลือกน้อยชนิด อีกทั้งรูปแบบหรือรูปทรงไม่ทันสมัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการพัฒนาช่องทางทางการจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง ช่องทางใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้า เช่น งานแสดงสินค้าต่าง ๆ ในเขตเมือง อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3) ควรมีการส่งเสริมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จากผ้าทอกะเหรี่ยงอย่างต่อเนื่อง โดย การสนับสนุนในเรื่องการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา รวมทั้งองค์กรเอกชน เพื่อให้ ผลิตภัณฑ์มีความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสืบสาน และอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง และสามารถสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) เนื่องจากการย้อมสีผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะนั้น ไม่มีมาตรฐานในการย้อม โดยอาศัยการกะขนาด และปริมาณวัตถุดิบ โดยในการย้อมแต่ละครั้งผู้ทอ จะต้องย้อมให้เพียงพอต่อการทอในแต่ละครั้ง เพราะถ้าหากย้อมแล้วเส้นด้ายไม่เพียงพอ การจะกลับมาย้อมให้ได้สีเดิมนั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก ดังนั้นการวิจัยในครั้งต่อไปควรมีการปรับ หรือสร้างมาตรฐานในการย้อมสีผ้าให้กับชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะให้เป็นมาตรฐานชัดเจน และสืบทอดกันต่อไป เพื่อผลประโยชน์ในการตลาด และเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าด้วย

2) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาตราสินค้าของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อสร้างเอกลักษณ์การยอมรับจากตลาด และมาตรฐานสินค้า และก็เป็นแนวทางในการขยายธุรกิจของกลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยงในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2555. **กะเหรี่ยงไทย**. กรุงเทพฯ: คณะทำงานโครงการคลังปัญญา
งานพัฒนาชาวเขา 53 ปี กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์.
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2551. **ทำเนียบกลุ่มอาชีพปี 2551 กรมส่งเสริมสหกรณ์**. กรุงเทพฯ:
กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กัญญามน อินท่าง และ วัลลภา ศรีทองพิมพ์. 2554. **กลยุทธ์การพัฒนาระบบการจัดการและ
ความสำเร็จจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- กันทนา ใจสุวรรณ, ทรงศักดิ์ ปญญา, สุรินทร์ มหาวรรณ, นพรัตน์ สิทธิโชคธนารักษ์, วชิรี วีระแกว
และ อำภา สมัครพงศพันธ์. 2564. **รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง.
วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 9(1), 27-38.**
- เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ. 2561. **BA ปัจจัยในกระบวนการผลิต 4 ด้าน (4M in Production
Process)**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.iok2u.com/index.php/article/e-book/210-4m-in-production-process-4> (19 กันยายน 2564).
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ. 2550. **การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ธนาคารไทย
พาณิชย์ จำกัด (มหาชน).
- จินตนา สุจจันนท์. 2549. **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จิราภรณ์ ศรีคำ. 2548. **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียน
ชีววิทย์ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จूरिवรรณ จันพลา, วลี สงสูงค์, เพ็ญสินี กิจคำ และ สุรรัตน์ วงศ์สมิง. 2559. **การพัฒนารูปแบบ
ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์**.
วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 9(2), 82-98.
- ฉลอง สุนทราวาณิชย์. 2550. **การค้ากับเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา**.
กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ฉลิว บุรีภักดี. 2545. **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง.หลักสูตรประกาศนียบัตร
บัณฑิตกิตติมศักดิ์และการประเมินโครงการ**. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ องค์กร บวรจุน. 2551. **มอญในสยามประเทศ (ไทย): ชนชาติ บทบาท และ บทเรียน.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. 2540. **การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม ของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร.** ดุษฎีนิพนธ์ปริญญา เอก. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เชาว์ โรจนแสง. 2550. **การจัดการผลิตภัณฑ์ราคา.** พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณิชากร กุลเมืองน้อย, จตุรงค์ เลาทะเพญี่แสง และ ธเนศ ภิมย์การ. 2563. **ศึกษาอัตลักษณ์กลุ่ม ชนชาติพันธุ์กาเกอญอ สำหรับการออกแบบเครื่องแต่งกาย.** วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม, 19(3), 63-72.
- ดอกจันทร์ คำมีรัตน์. 2552. **กลยุทธ์ในการบริหารของบริษัท เอ็นอีซีโคทิน อิลีกทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ดุสิต ทองเปรมจิตต์. 2564. **การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกและพัฒนาบูธจัดแสดงสินค้าของชน เผ่า กะเหรี่ยง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่.** วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 13(1), 214-232.
- ถวิลวดี บุรีกุล. 2543. **แนวคิดของการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย.** จดหมายข่าวสถาบัน พระปกเกล้า, 2(8), 4-6.
- ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. 2550. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของ โรงเรียนล้อมแรดวิทยา อำเภอลำปาง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2546. **การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง.** พิมพ์ ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นิคม ผัดแสน. 2540. **การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาต่อการพัฒนา การศึกษาของกลุ่มโรงเรียนอุดรศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัด เชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. 2550. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณา.
- เนตรรุ่ง อยู่เจริญ. 2553. **ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพ การศึกษาของครูสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา ในเขต กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- บ้านจอมยุทธ. 2543. **ประเพณีข้อห้ามกะเหรี่ยง**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.baanjomuyut.com/library/karen/10.html> (19 ตุลาคม 2564).
- บุษบา หินเภาว และ รัตนา สิทธิอ่วม. 2562. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และศึกษาต้นทุนผ้าทอมือประเภท ผ้าพันคอเพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**, 9(1), 57-68.
- ประวิตร โพธิอาศน์. 2527. **คู่มือการทำงานกับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยชาวเขา.
- พอล ลูวิส และ อีเลน ลูวิส. 2528. **หกเผ่าชาวดอย**. แปลจาก Thai Tribal Crafts โดย ศิริวรรณ สุขพานิช (ผู้แปล). เชียงใหม่: หัตถกรรม.
- พิชญลักษณ์ พิชญกุล, นิตยา มหาไชยวงศ์ และ เจิมขวัญ ศรีสวัสดิ์. 2563. การพัฒนากลยุทธ์ส่วน ประสมทางการตลาดกลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านหลายแก้ว จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารวิจัยเพื่อ การพัฒนาเชิงพื้นที่**, 12(5), 357-372.
- พีระ พรนวม. 2544. **ศรัทธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ พรรณทิพย์ เพชรมาก. 2551. **การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษ เพื่อสังคมไทยและสังคมโลก**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- ไพรพันธ์ ธนเลิศไศภิต. 2564. การเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนกะเหรี่ยง ตำบลทาเหนือ จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**, 13(3), 213-225.
- ภูมินทร์ แสนเจริญสุข และ ภัทรธิดา ผลงาม. 2560. การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในกลุ่มทอ ผ้าพื้นเมืองบ้านกุดตุ้ม จังหวัดหนองบัวลำภู. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 25(1), 187-202.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. 2553. **การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น และราชการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.
- วรรณศิลป์ พีรพันธุ์. 2553. กฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์เมือง. **JARS**, 7(1), 1-10.
- วันชัย วัฒนศัพท์ และ นพพร โพธิ์รังสิยากร. 2553. **คนไทยไม่ทอดทิ้งกัน : คู่มือการจัดการสร้างความปรองดองในระบบบริการสาธารณสุข**. ขอนแก่น: ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2539. **เครื่องจักสานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2548. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตาม รัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ศรีปริญญา ธูปกระจ่าง. 2546. **ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2546. **การบริหารการตลาดยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

ศุภลักษณ์ สมบูรณ์หรรษา. 2549. **ทัศนคติด้านผลิตภัณฑ์ การรับรู้ตราสินค้าและแนวโน้ม**

พฤติกรรมการณ์ตัดสินใจซื้อ “เครื่องทำน้ำอุ่นพานาโซนิค” ของผู้บริโภคในเขต

กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สารภี มณีโชติ. 2526. **การทอผ้าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง**. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยชาวเขา.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติภารกิจจิตวิทยาแห่งชาติ. 2518. **ชาวเขาเผ่าเย้า**. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล. 2529. **ออกแบบลวดลาย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สิริพัฒน์ ลากิจิตร. 2550. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชน ในการสนับสนุน**

การบริหารงาน องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุธี วรประดิษฐ์. 2553. **การมีส่วนร่วมของชุมชนงานสารสนเทศสถานศึกษาส่งเสริมการศึกษานอก**

ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดตราด. ตราด: สำนักงานการศึกษานอกระบบและ

การศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดตราด.

สุพจน์ ใหม่กันทะ. 2563. **มนต์เสน่ห์ผ้าทอกะเหรี่ยง**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่.

สุรียา รัตนกุล และ ลักขณา ดาวรัตน์หงษ์. 2531. **อาหารแสดงโรคและบริโภคนิสัยของชาว**

กะเหรี่ยงสะกอ. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ. 2547. **ภาษาถิ่น. ชุมชนหนังสือ**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เสรี พงศ์พิศ. 2545. **วิสาหกิจชุมชนไม่ใช่ธุรกิจชุมชนในวิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก**.

กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรส.

อภิญา กังสนารักษ์. 2544. **รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์การที่มีประสิทธิภาพระดับ**

คณะ ของสถาบันอุดมศึกษา. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาเอก. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารี สุทธิพันธ์. 2527. **การออกแบบ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

อุดมศักดิ์ สาริบุตร. 2549. **เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินติ้ง เฮ้าส์.

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. 1981. **Rural Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation**.

New York: Cornell University Press.

Huntington, S. & Nelson, S. 1975. **No easy choice: political participation in developing countries.** New York: Harvard University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลในการการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลในการการสัมภาษณ์

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	อาชีพ	ที่อยู่
1) นางวนิดา มูทุ	48	เกษตรกร	24/1 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
2) นางสาวเพียงพร กุสุมไพรวลัย	38	เกษตรกร	38 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
3) นางสาวศิรินทรา ธีระกุลปัทมา	33	เกษตรกร	335 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
4) นางนิมิตกาน ชูสิกรเมตตา	43	เกษตรกร	154 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
5) นางชนิกา อัครพนาสันต์	39	เกษตรกร	188 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
6) นางจະคิ๋ อรุณวรรรัตน์	61	เกษตรกร	202 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
7) นางลลิตา มูทุ	43	เกษตรกร	164 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
8) นางปิ๋แซ ธีระกุลปัทมา	55	เกษตรกร	335 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
9) นางสุภาพร วิหกไพรวลัย	41	เกษตรกร	239 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
10) นางสุรรัตน์ ธีระกุลปัทมา	32	เกษตรกร	335 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
11) นางสาวแซ ไศลไพร	61	เกษตรกร	270 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
12) นางจะกา กุสุมไพรวลัย	55	เกษตรกร	38 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
13) นางดีดอย ชูสิกรเมตตา	68	เกษตรกร	69 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
14) นางสาวเซอ มูทุ	61	เกษตรกร	45 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
15) นางกิลิ มูทา	85	ทอผ้า	186 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
16) นางพิสมัย ปุดอก	57	เกษตรกร	42 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
17) นางจำโพ บวรรัตนตรัย	79	ทอผ้า	137 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
18) นางสาวเก พนาธิคุณ	64	เกษตรกร	272 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
19) นางอุบล พิเชษฐกุลสัมพันธ์	66	ทอผ้า	30 ม.12 ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแพะ
ตำบลบ้านแพะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

THE WISDOM OF KAREN TEXTILE WEAVING PRODUCTION
OF KHUN PAE HOUSEWIFES HANDICRAFT GROUP COMMUNITY ENTERPRISE
BAN PAE SUB DISTRICT, CHORM THONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

-
- คำชี้แจง** 1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่
1 ศึกษาที่มาของภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแพะ
ตำบลบ้านแพะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง
ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแพะ ตำบลบ้านแพะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแพะ ตำบลบ้านแพะ อำเภอ
จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ตามภูมิสังคมสืบต่อไป
2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)
3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้
- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาว
กะเหรี่ยง
- ตอนที่ 3 ผ้าทอกะเหรี่ยง

ขอขอบคุณอย่างสูงในความร่วมมือ
พิสุทธิ์ กาบบัว
(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความตอนที่ 1 ให้ตรงตามความเป็นจริงดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล..... อายุ..... ปี
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
บ้าน..... เลขที่..... หมู่..... ซอย/ถนน.....
ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์..... เบอร์โทรศัพท์.....
3. วุฒิการศึกษา () ไม่ได้เรียน () ปฐมศึกษา () มัธยม ()ปริญญาตรี
4. อาชีพปัจจุบัน

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง

2.1 ประวัติความเป็นมา (ตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูล) เช่น แหล่งกำเนิด การอพยพย้ายถิ่น การกระจายตัว ของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านใกล้เคียง?

.....

.....

.....

.....

2.2 ลักษณะทางสังคมของชาวกะเหรี่ยง เช่น ระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ ระบบชุมชน ความผูกพัน ความเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวหรือเคารพนับถือ?

.....

.....

.....

.....

2.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพ อาชีพหลัก อาชีพเสริม ฐานะทางเศรษฐกิจโดยภาพรวม?

.....

.....

.....

.....

2.4 ลักษณะทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้?

2.4.1 การแต่งกายในชีวิตประจำวัน (แยกเป็นเพศชายและหญิง)?

.....

.....

.....

.....

2.4.2 การแต่งกายในกรณีที่มีพิธีกรรม (แยกเป็นเพศชายและหญิง)?

.....

.....

.....

.....

2.4.3 ลักษณะของที่อยู่อาศัย?

.....

.....

.....

.....

2.4.4 ความเชื่อและศาสนา?

.....

.....

.....

.....

2.4.5 ประเพณีและพิธีกรรมที่สืบทอดกันมา (ตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต)?

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ผ้าทอกระเหรี่ยง

3.1 ความเป็นมาของผ้าทอกระเหรี่ยง ที่มา การเริ่มทอ?

.....

.....

.....

.....

3.2 ประเภทของผ้าทอกระเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน

3.1.1 ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน?

.....

.....

.....

.....

3.1.2 ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมและงานประเพณี?

.....

.....

.....

.....

3.1.3 อื่น ๆ?

.....

.....

.....

.....

3.3 เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงที่ใช้ในอดีต?

.....

.....

.....

.....

3.4 วัสดุอุปกรณ์-เครื่องมือ ที่ใช้ในการผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม?

.....

.....

.....

.....

3.5 เส้นใยที่ใช้ในการทอผ้ากะเหรี่ยง?

.....

.....

.....

.....

3.6 การย้อมสีและการสื่อความหมายของสีต่าง ๆ ของผ้าทอกะเหรี่ยง?

.....

.....

.....

.....

3.7 ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม และการสื่อความหมายของแต่ละลาย?

.....

.....

.....

.....

3.8 ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีในปัจจุบัน และการสื่อความหมายของแต่ละลาย?

.....

.....

.....

.....

3.9 ความแตกต่างจากผ้าทอกะเหรี่ยงจากชุมชนอื่น?

.....

.....

.....

.....

วัน / เวลาที่สัมภาษณ์ : วันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....น.

ออกแบบสัมภาษณ์ : นายพิสุทธิ์ กาบบัว รหัส 6301417009 นักศึกษาปริญญาโท วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะผลิตกรรมการเกษตร สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้

หมายเหตุ. ข้อมูลนี้จะใช้ในงานวิจัย โปรดให้ข้อมูลข้างต้นตามความเป็นจริง เพื่อเป็นประโยชน์แก่
งานวิจัย การศึกษา สังคม ชุมชน ต่อไป และทั้งนี้จะไม่มีการเผยแพร่ใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น
ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้เอื้อเฟื้อข้อมูลในครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ
ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

THE WISDOM OF KAREN TEXTILE WEAVING PRODUCTION
OF KHUN PAE HOUSEWIFES HANDICRAFT GROUP COMMUNITY ENTERPRISE
BAN PAE SUB DISTRICT, CHORM THONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

-
- คำชี้แจง** 1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่
2 ศึกษาภูมิปัญญาของการดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุน
แปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอ
กะเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัด
เชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ตามภูมิสังคมสืบต่อไป
2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)
3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้
- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 การดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง
 - ตอนที่ 3 ผลกระทบจากผ้าทอกะเหรี่ยง

ขอขอบคุณอย่างสูงในความร่วมมือ
พิสุทธิ์ กาบบัว
(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความตอนที่ 1 ให้ตรงตามความเป็นจริงดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล..... อายุ..... ปี
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
 - บ้าน..... เลขที่..... หมู่..... ซอย/ถนน.....
 - ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
 - รหัสไปรษณีย์..... เบอร์โทรศัพท์.....
3. วุฒิการศึกษา () ไม่ได้เรียน () ปฐมศึกษา () มัธยม ()ปริญญาตรี
4. อาชีพปัจจุบัน

ตอนที่ 2 การดำเนินการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยง

2.1 เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงใ้ใช้ในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

2.2 การเลือกเส้นฝ้ายที่ใช้สำหรับย้อมสีจากธรรมชาติ

.....

.....

.....

.....

2.3 การจัดหาวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ที่นำมาใช้ในการย้อมสีเส้นฝ้าย การแยกประเภทของวัสดุที่ใช้ย้อม ได้แก่ จากพืช เช่น ใบ ดอก ผล เมล็ด ราก เปลือก ลำต้น

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 การสกัดสีที่ใช้ในการย้อมเส้นฝ้าย ได้แก่ การจัดเฉดสีที่ได้จากวัสดุต่าง ๆ การผสมสีจากแม่สีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ

.....

.....

.....

2.5 วิธีการย้อมเส้นฝ้ายจากวัตถุดิบธรรมชาติในแต่ละแบบ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อม

ขั้นตอนการย้อม รูปแบบในการย้อม

.....

.....

.....

2.6 ขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายก่อนนำไปทอผ้าทอกะเหรี่ยง

.....

.....

.....

2.7 ขั้นตอนในการทอผ้าทอกะเหรี่ยง ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการทอ รูปแบบในการทอ

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ผลผลิตจากผ้ากะเหรี่ยง

3.1 รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีจำหน่ายในหมู่บ้านในปัจจุบัน เช่น ย៉าม
ผ้าพันคอ

.....

.....

.....

3.2 ความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อสร้าง
มูลค่าเพิ่ม

.....

.....

.....

วัน / เวลาที่สัมภาษณ์ : วันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....น.

ออกแบบสัมภาษณ์ : นายพิสุทธิ์ กาบบัว รหัส 6301417009 นักศึกษาปริญญาโท วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะผลิตภัณฑ์การเกษตร สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้

หมายเหตุ. ข้อมูลนี้จะใช้ในงานวิจัย โปรดให้ข้อมูลข้างต้นตามความเป็นจริง เพื่อเป็นประโยชน์แก่
งานวิจัย การศึกษา สังคม ชุมชน ต่อไป และทั้งนี้จะไม่มีการเผยแพร่ใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น
ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้เอื้อเฟื้อข้อมูลในครั้งนี้

ภาคผนวก ค

แบบกิจกรรม

กิจกรรมออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ
ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ภายใต้งานวิจัยเรื่อง

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านขุนแปะ
ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

THE WISDOM OF KAREN TEXTILE WEAVING PRODUCTION
OF KHUN PAE HOUSEWIVES HANDICRAFT GROUP COMMUNITY ENTERPRISE
BAN PAE SUB DISTRICT, CHORM THONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

สาขา การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

วันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566

ณ วัดคธาทอลิอัครเทวดาราฟาแอล บ้านขุนแปะ

เวลา	กิจกรรม
09.00 – 10.00 น.	การบรรยาย หัวข้อ “การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์” วิทยากร: อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
10.00 – 11.00 น.	พูดคุย แลกเปลี่ยน นำเสนอผลงาน ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ (เช่น กระเป๋าผ้า เสื้อผ้า และของที่ระลึก) ถึงความเป็นไปได้ในด้านการตลาด (อาจารย์ และนักศึกษา ร่วมกับกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ)
11.00 – 10.15 น.	รับประทานอาหารว่าง
10.15 – 11.30 น.	ให้กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ ออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง
11.30 – 12.00 น.	ให้กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ นำเสนอแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง ให้กับ คณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.00 น.	หลังจากเสร็จสิ้นการนำเสนอ คณะอาจารย์และนักศึกษาได้ลงพื้นที่เยี่ยมชมแหล่งปฏิบัติงานทอผ้าของชุมชน
14.00 – 15.00 น.	การสาธิตการขึ้นเครื่องทอ และการทอผ้า ของกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ
15.00 น.	ปิดการอบรม

หมายเหตุ : กำหนดการอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

รายละเอียดกิจกรรม

วันที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ณ วัดคาทอลิกอัครเทวดาราฟาแอล บ้านขุนแปะ

เวลา	กิจกรรม
09.00 – 10.00 น. (พาร์)	<p>การบรรยาย หัวข้อ “การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์”</p> <p>วิทยากร: นักศึกษาผู้วิจัย และอาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)</p> <p>- ประเด็นในการเรียนรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) รู้ในผลิตภัณฑ์เดิม 2) รู้การปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมให้ดีขึ้น 3) รู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเดิมเพื่อเพิ่มมูลค่า 4) รู้การแก้ไขปัญหาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 5) รู้ในด้านการตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนา <p>- ความสำคัญของการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์</p> <p>- หลักเกณฑ์ในการออกแบบ 7 ข้อ เช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) หน้าที่ของการนำไปใช้ 2) ประหยัด 3) ความทนทาน 4) วัสดุ 5) โครงสร้าง 6) ความสวยงาม 7) ลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะอย่าง <p>- คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี เช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ความแปลกใหม่ในผลิตภัณฑ์ 2) มีที่มา ผลิตภัณฑ์ควรมีประวัติหรือมีที่มาที่สามารถเล่าเรื่องได้ 3) ระยะเวลาเหมาะสม การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดควรมีความเหมาะสมตามฤดูกาล ความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ 4) ราคาเหมาะสม 5) มีข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะสามารถสื่อสารให้ผู้บริโภคได้ทราบและเข้าใจอย่าง ถูกต้องในด้านของการใช้งาน ประโยชน์ใช้สอย 6) เป็นที่ยอมรับ 7) มีอายุการใช้งาน ผลิตภัณฑ์ควรมีความแข็งแรง คงทนต่อสภาพการใช้งานเหมาะสมกับระยะเวลา

เวลา	กิจกรรม
09.00 – 10.00 น. (พารู) (ต่อ)	<p>- แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์</p> <p>1) แบบโบราณ ดั้งเดิม = จุดประสงค์ก็ อาจจะมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่กลุ่มอนุรักษ์นิยม</p> <p>ชอบแบบดั้งเดิมไม่ปรับแต่งมากนัก</p> <p>2) แบบร่วมสมัย = การออกแบบที่ประสานกันระหว่างความล้ำสมัยหรือแบบเก๋าส ก้นกับแบบที่ทันสมัย</p> <p>3) แบบทันสมัย = การออกแบบที่เข้ากับยุคสมัยนั้น ๆ โดยค่อนข้างเป็นไปในลักษณะของสมัยปัจจุบัน ดูทันสมัยหรือตามสมัยนิยม</p> <p>- ปัญหาความต้องการผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่พบ เช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สถานที่จำหน่ายอยู่ห่างไกล 2) มีสินค้าให้เลือกน้อยชนิด 3) รูปแบบ/รูปทรงไม่ทันสมัย 4) ประโยชน์ใช้ สอยที่มีน้อย 5) ราคาไม่เหมาะสม 6) ดูแลรักษายาก <p>- ถาม + ตอบ</p>
10.00 – 11.00 น. (พาดู)	<p>พูดคุย แลกเปลี่ยน นำเสนอผลงาน ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ (เช่น กระเป๋าผ้า เสื้อผ้า และของที่ระลึก) ถึงความเป็นไปได้ในด้านการตลาด</p> <p>(ผู้วิจัย และทีมงานนักศึกษา สาขา การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน รุ่นที่ 17 ร่วมกับกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ)</p> <p>- ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การสำรวจตลาดผู้บริโภคและความต้องการใช้ผลิตภัณฑ์ 2) กำหนดรูปแบบและขนาดของผลิตภัณฑ์ เช่น กระเป๋า กล่อง กรอบรูป ที่รองแก้ว ที่รองจาน ผ้า คลุมโต๊ะ ผ้ามาน เป็นต้น 3) เตรียมผ้าผืนและเลือกชนิดของผ้าให้เหมาะสมกับชิ้นงาน <p>- นำเสนอตัวอย่างผลิตภัณฑ์ ของนักศึกษาแบบต่าง ๆ ให้กับกลุ่ม</p> <p>- โลกั ที่นักศึกษาออกแบบ</p> <p>- ถาม + ตอบ</p>

เวลา	กิจกรรม
11.00 – 10.15 น.	รับประทานอาหารว่าง
10.15 – 11.30 น. (พาทำ)	<p>ให้กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ ออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ชาวบ้านแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม - ลองออกแบบทั้งหมด 2 รูปแบบ (พร้อมทั้งตั้งราคา) ให้เวลา 30 นาที - นักศึกษาคอยกำกับดูแล ชี้แนะ
11.30 – 12.00 น. (พาประเมิน)	<p>ให้กลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ นำเสนอแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของตนเอง ให้กับผู้วิจัยและทีมงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มส่งตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบ (เงื่อนไข หลักเกณฑ์ในการออกแบบ 7 ข้อ) เช่น <ol style="list-style-type: none"> 1) หน้าที่ของการนำไปใช้ 2) ประหยัด 3) ความทนทาน 4) วัสดุ 5) โครงสร้าง 6) ความสวยงาม 7) ลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะอย่าง - ส่วนนี้เป็นการประเมิน หลังจากทำกิจกรรมแล้ว โดยมีรายละเอียด ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> 1) ความเป็นไปได้ในการผลิต 2) คุณภาพ ความสวยงาม ความเป็นไปได้ในการใช้งานจริง และความอดทน 3) ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค 4) ราคาเหมาะสม กับการเป็นไปในการจำหน่าย
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.00 น.	หลังจากเสร็จสิ้นการนำเสนอ คณะอาจารย์และนักศึกษาได้ลงพื้นที่เยี่ยมชมแหล่งปฏิบัติงานทอผ้าของชุมชน
14.00 – 15.00 น.	<p>การสาธิตการขึ้นเครื่องทอ และการทอผ้า ของกลุ่มทอผ้าบ้านขุนแปะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัสดุ และอุปกรณ์การทอผ้า - สาธิตการขึ้นเครื่องทอ - สาธิตการทอผ้า
15.00 น.	ปิดการอบรม

ภาคผนวก ง

รูปภาพการดำเนินการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายพิสุทธิ์ กาบบัว
เกิดเมื่อ	5 มีนาคม 2534
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2556 ระดับปริญญาตรี (ศิลปศาสตรบัณฑิต) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2557 - ปัจจุบัน ประกอบอาชีพเกษตรกร 70/1 หมู่ 1 ตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

